This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

PRESENTED TO THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
BY
Mr. Philo Parsons
OF DETROIT
1871

878
S6
T2
N3

CAII SILII ITALICI

UNICORUM

LIBRI XVII.

PARSONS LIBRARY
University of
MICHIGAN

AD

OPTIMORUM LIBRORUM FIDEM

ACCURATE EDITI.

EDITIO STEREOTYPA C. TAUCHNITIANA.
NOVA IMPRESSIO.

LIPSIAE
SUMPTIBUS OTTONIS HOLTZE.
1873.

LIPSIAE.
Impresserunt Metzger & Wittig.

NOTITIA LITERARIA.

Ex Fabricii Bibl. lat. ed. Ernesti.

Caius Silius Italicus, ex Italica civitate Pelignorum, consulatum Romae gessit, quo anno extinctus Nero, a. C. 67. Eo honore an deinde bis iterum functus sit, incertum est, aliis affirmantibus, aliis negantibus. Ciceronis et praesertim Virgilii ingens cultor fuit, et in utroque scribendi genere, etsi passibus non aequis, imitator. In Campania, cum morbi lentitudinem inedia praevertisset, annos natus 75 decessit, primis annis Traiani imperatoris. Praenomen eius apud Modium in novantiquis lectionibus, et Glandorpium in Onomastico, non *Caius* est, sed *Publius*: illud verius. *Italici* cognomen consecutus est vel quacunque alia de causa, vel quod ipsius aut unius e maioribus ipsius patria fuit Italica Pelignorum, aut Italica Baeticae, (sequioribus seculis *Talca*:) dubium enim illud est viris doctissimis Nic. Antonio Bibliothecae Hispanae vet. lib. 5. pag. 85. seq. et Christophoro Cellario in diss. de Silio Italico, edita Halae Sax. 1694. 4. et in dissertationibus eius Academicis iunctim exeusis Lips. 1712. 8. diss. IV. et prolegomenis Arnoldi Drakenborchii ad Silium recusa.

Alia de Silio et ad eius defensionem Nic. Hieronymus Gundlingius in Gundlingianis parte XII. c. 1, et Nic. Antonius in Bibl. vetere Hispana lib. 1. cap. 18. Eruditissimum poetam appellat Thomas de Pinedo pag. 262. ad Stephanum Byz. non sine causa ille qui

dem; sed fallitur Claudius Dausqueius, qui notis lium p. 641. in descriptione Virtutis et Volu Philostratum Silii oculis obversatum esse, cum beret, stilique imitatione sibi expressum pers Nam Philostratus ille post Silium scripsit. Io. nio Vulpio iudice p. 113 notis ad Catullum, ub tium cum Silio conferre placuit, Statius acrioris nii et ad excogitandum promtioris utique vic sed *alter ille perpetuo languidus, Virgiliani poe compilator, et plane ad aliorum imitationem c situs.*

Exstat eius poema heroicum sub *Punicoru* mine, de bello Punico secundo, quod aetate p ctus, sub Domitiano imp., usque ad Scipionis Af triumphum descripsit *libris XVII*, historici r partibus functus, quam poetae ingenio suo indu tis: unde maiori cura, quam ingenio, scripsisse mat Plinius iunior lib. III, Epist. 7. Inventum es poema a Poggio Florentino in turri quadam, una aliis libris, durante concilio Constantiensi, si Ugolino Verino, e cuius Florentiae illustratae lil narrat Colomesius ad Gyraldi dialog. IV de hi poetarum pag. 240, et ante Colomesium Vossi 550. de Hist. latin.

Quin etiam solers (Poggius) *Germanis eruit a*
In Latium altiloqui divina volumina Sili.

Sed Vadianus in dedicatione Melae scribit, S. in monasterii Bibliotheca a Poggio inventum e depromtum fuisse.

Alius Codex antiquus, de quo Philippus Ross libro, cui titulus: *Ritratto di Roma antica* p. 8 de Bibliotheca Vaticana: *Fù portato di Spag libro di Silio Italico con l' imagine di Annibale, i le hoggi si ritrova nella predetta libraria.* V *octoginta lib.* VIII, 143. seq. primus e vetusto c *restituit* Franciscus Asulanus

Anglica Metaphrasi hunc poetam donavit *Thomas Ross*, Eques et Regiae Bibliothecae praefectus, Lond. 1656 et 1672. cum iconibus aeri incisis, fol. Idem continuavit poema Silii a Scipionis triumpho ad Hannibalis usque necem. Non omittendus etiam *Franciscus Petrarcha*, qui in Africa sua, libris novem, carmine Heroico Latino, bellum Punicum secundum insecuta et Scipionis Africani res descripsit: quod credunt facturum non fuisse, si tum Silii carmen notum fuisset. Vid. Apostoli Zeni Dissert. Vol. I pag. 3. Cum Virgilio Silium contulit integro lib. I Virgilii triumphantis Alexander Rossaeus, secundo Lucanum. Multa quoque in Silio emendavit atque illustravit praeclarus Ioannes Fridericus Gronovius in libris Observationum.

EDITIONES.

Princeps prodiit Romae 1471. fol. una cum Calpurnio et Hesiodo, apud Sweynheim et Pannarz, ex recognitione Io. Andreae Aleriensis. Eodemque anno ibidem ex recognitione Pomponii Laeti, item fol. — 1474. Romae, fol.— 1480. Romae, fol.— 1481. Parmae, fol. — 1481. Mediol., ex recogn. Philelfi. — 1483. Venetiis fol. — 1492. Venetiis, fol. ed. Locatellus. — 1493. Venet. fol. cum comm. Marsi. — 1495. Ven. fol. c. comm. Pii. — 1504. Lipsiae, fol. ex rec. Martini Herbipol. et cum argumentis Hermanni Buschii. — 1508. Parisiis, 4. — 1512. Parisiis, c. comm. Marsi. — 1514. Lugduni, 8. per Benessam. — 1515. Florentiae, 8. ap. Iuntam ex rec. Nicandri. — 1522. Basil. 8. ap. Wolfium. — 1523. Venet. 8. apud Aldum, in qua ed. primum leguntur versus VIII, 145—225. — 1531. Paris. 8. *ap. Colin*aeum. — 1543. Basil. 8. apud Henric

Petri. — 1547. Lugd. 12. ap. Seb. Gryphium. — Lugd. 12. ap. S. Gryphium. — 1566. Antwerp apud Nutium (ex Aldina). — 1568. Antverp. 12. — Lugd. 12. ap. Candidum. — 1598. Lugd. 12. a didum. — 1600. Lugd. Bat. ap. Rapheleng. ed sio. 24. — 1601. Antverp. 12. ap. Iansenium. — Aureliae Allobr. s. Genevae. 4. apud Crispin 1603. Lugd. 12. ap. I. Pillehotte. — 1607. Gene ap. Chouet. — 1611. Lugd. Bat. ap. Raphel. — Genev. 4. — 1614. Lugd. 8. ap. Pillehotte. — 16 ris. 4. ed. Dausqueio. — 1616. Lugd. Fichet. — Antv. Plant. ed. Heinsio. 12. — 1620. Amstel. Iansonium. — 1627. Amstel. ib. — 1627. Gene — 1631. Amstel. ap. Blaeu. — 1640. Colon. (Genev.) 4. — 1646. Cantabrigiae. 12. — 1695. I 8. ed. Cellarii, ap. Fritsch. — 1713. Lond. fol. ed tario. — 1717. Traiecti ad Rhenum. 4. ed. D — 1775. Mitaviae. 8. ap. Hinzium, ed. Schmid. Paris. 8. ed. Lefebure de Villebrune cum Gallica. Voll. III. textu ad codd. recognito. Biponti, ad Drakenborchianam, addita varie lebruniana. (Bipontinam nos sequuti sumus.) Gottingae ed. Ruperti, cum vac. lect. et per notatione.

C. SILII ITALICI
PUNICORUM
LIBER I.

ARGUMENTUM.

Principio Libycae describitur urbis origo.
Iunonis stimulis furit hic puer Hannibal actus
Et iurat medio per Punica numina templo,
Se fore Romanis hostem patientibus annis.
Accipit imperium post haec, successor iniqui
Hasdrubalis: dura premit obsidione Saguntum;
In qua Dulichii virtus interrita Murri
Spectatur, donec rigido cadit ense ferocis
Hannibalis. Romam cives clam milite pauci
Sarrano missi; Sicoris quos inter acerbum
Exponit sortem Patribus fatumque suorum.
Nec mora. Legati pacis pactique iubentur
Poscere ruptorem: et spreti, de more vetusto
Tristia foedifragis indicere proelia Poenis.

Ardior arma, quibus coelo se gloria tollit
ineadum, patiturque ferox Oenotria iura
arthago. Da, Musa, decus memorare laborum
ntiquae Hesperiae; quantosque ad bella crearit
: quot Roma viros: sacri cum perfida pacti
ens Cadmea super regno certamina movit:
naesitumque diu, qua tandem poneret arce
errarum Fortuna caput. Ter Marte sinistro
ratumque Iovi foedus, conventaque Patrum
donii fregere duces: atque impius ensis

Ter placitam suasit temerando rumpere pacem
Sed medio finem bello excidiumque vicissim
Molitae gentes: propiusque fuere periclo,
Quis superare datum. Reseravit Dardanus arc
Ductor Agenoreas: obsessa Palatia vallo
Poenorum, ac muris defendit Roma salutem.
Tantarum causas irarum, odiumque perenni
Servatum studio, et mandata nepotibus arma,
Fas aperire mihi, superasque recludere mentes
Iamque adeo magni repetam primordia motus.
Pygmalioneis quondam per caerula terris
Pollutum fugiens fraterno crimine regnum
Fatali Dido Libyes appellitur orae:
Tum pretio mercata locos, nova moenia ponit,
Cingere qua secto permissum litora tauro.
Hic Iuno, ante Argos, (sic credidit alta vetustas
Ante Agamemnoniam gratissima tecta Mycenen
Optavit profugis aeternam condere gentem.
Verum, ubi magnanimis Romam caput urbibu
alte
Exserere, ac missas etiam trans aequora classe
Totum signa videt victricia ferre per orbem,
Iam propius metuens, bellandi corda furore
Phoenicum exstimulat. Sed enim conamine pr
mae
Contuso pugnae, fractisque in gurgite coeptis
Sicanio Libycis, iterum instaurata capessens
Arma remolitur. Dux agmina sufficit unus
Turbanti terras, pontumque movere paranti.
Iamque Deae cunctas sibi belliger induit iras
Hannibal: hunc audet solum componere fatis.
Sanguineo tum laeta viro, atque in regna Latini
Turbine mox saevo venientum haud inscia cla
dum,
Intulerit Latio, spreta me, Troius, inquit,
Exsul Dardaniam, et bis numina capta Penates

Sceptraque fundarit victor Lavinia Teucris:
Dum Romana tuae, Ticine, cadavera ripae
Non capiant: similisque mihi per Celtica rura
Sanguine Pergameo Trebia et stipantibus armis
Corporibusque virûm retro fluat: ac sua largo
Stagna reformidet Thrasymenus turbida tabo.
Dum Cannas tumulum Hesperiae, campumque cruore
Ausonio mersum sublimis Iapyga cernam:
Teque vadi dubium coeuntibus, Aufide, ripis
Per clipeos, galeasque virûm, caesosque per artus
Vix iter Hadriaci rumpentem ad litora ponti.
Haec ait; ac iuvenem facta ad Mavortia flammat.
Ingenio motus avidus, fideique sinister
Is fuit: exsuperans astu; sed devius aequi.
Armato nullus Divûm pudor: improba virtus,
Et pacis despectus honos: penitusque medullis
Sanguinis humani flagrat sitis: his super, aevi
Flore virens, avet Aegates abolere, parentum
Dedecus, ac Siculo demergere foedera ponto.
Dat mentem Iuno, ac laudum spe corda fatigat.
Iamque aut nocturno penetrat Capitolia visu,
Aut rapidis fertur per summas passibus Alpes,
Saepe etiam famuli turbato ad limina somno
Expavere trucem per vasta silentia vocem,
Ac largo sudore virum invenere futuras
Miscentem pugnas, et inania bella gerentem.
Hanc rabiem in fines Italûm, Saturniaque arva
Addiderat quondam puero patrius furor. Ortus
Sarrana prisci Barcae de gente, vetustos
A Belo numerabat avos. Namque orba marito
Cum fugeret Dido famulam Tyron, impia diri
Belides iuvenis vitaverat arma tyranni,
Et se participem casus sociarat in omnes.
Nobilis hoc ortu, et dextra spectatus Hamilcar,
Ut fari *primam*que datum distinguere lingua

Hannibali vocem, sollers nutrire furores,
Romanum sevit puerili in pectore bellum
Urbe fuit media sacrum genetricis Elissae
Manibus, et patria Tyriis formidine cultu[illegible],
Quod taxi circum et piceae squalentibus [illegible]
Abdiderant, coelique arcebant lumine, tem[illegible]
Hoc sese (ut perhibent) curis mortalibus oli[illegible]
Exuerat Regina loco. Stant marmore maest[illegible]
Effigies, Belusque parens, omnisque nepotu[illegible]
A Belo series: stat gloria gentis Agenor,
Et qui longa dedit terris cognomina Phoenix.
Ipsa sedet tandem aeternum coniuncta Sychae[illegible]
Ante pedes ensis Phrygius iacet. Ordine centu[illegible]
Stant arae coelique Deis, Ereboque potenti.
Hic, crine effuso, atque Hennaeae numina Diva
Atque Acheronta vocat Stygia cum veste sacerdo[illegible]
Immugit tellus, rumpitque horrenda per umbr[illegible]
Sibila; inaccensi flagrant altaribus ignes.
Tum magico volitant cantu per inania manes
Exciti, vultusque in marmore sudat Elissae.
Hanibal haec patrio iussu ad penetralia fertur:
Ingressique habitus atque ora explorat Hamilca
Non ille evantis Massylae palluit iras,
Non diros templi ritus, aspersaque tabo
Limina, et audito surgentes carmine flammas.
Olli permulcens genitor caput, oscula libat:
Attollitque animos hortando, et talibus implet:
Gens recidiva Phrygum Cadmeae stirpis alumn[illegible]
Foederibus non aequa premit: si fata negarint
Dedecus id patriae nostra depellere dextra,
Haec tua sit laus, nate, velis: age concipe bell[illegible]
Latura exitium Laurentibus: horreat ortus
Iam pubes Tyrrhena tuos: partusque recusent,
Te surgente, puer, Latiae producere matres.
His acuit stimulis. Subicitque haud mollia dict[illegible]
Romanos terra atque undis, ubi competet aetas

Ferro ignique sequar, Rhoeteaque fata revolvam.
Non superi mihi, non Martem cohibentia pacta,
Non celsae obstiterint Alpes, Tarpeiaque saxa.
Hanc mentem iuro nostri per numina Martis,
Per manes, Regina, tuos. Tum nigra triformi
Hostia mactatur Divae, raptimque recludit
Spirantes artus poscens responsa sacerdos,
Ac fugientem animam properatis consulit extis.
Ast ubi quaesitas artis de more vetustae
Intravit mentes superûm, sic deinde profatur:
Aetolos late consterni milite campos,
Idaeoque lacus flagrantes sanguine cerno:
Quanta procul moles scopulis ad sidera tendit,
Cuius in aerio pendent tua vertice castra:
Iamque iugis agmen rapitur; trepidantia fumant
Moenia, et Hesperio tellus porrecta sub axe
Sidoniis lucet flammis. Fluit ecce cruentus
Eridanus. Iacet ore truci super arma virosque,
Tertia qui tulerat sublimis opima Tonanti.
Heu! quaenam subitis horrescit turbida nimbis
Tempestas, ruptoque polo micat igneus aether?
Magna parant Superi. Tonat alti regia coeli;
Bellantemque Iovem cerno. Venientia fata
Scire ultra vetuit Iuno: fibraeque repente
Conticuere. Latent casus, longique labores.
Sic clausum linquens arcano pectore bellum,
Atque hominum finem Gades, Calpenque secutus,
Dum fert Herculeis Garamantica signa columnis,
Occubuit saevo Tyrius certamine ductor.
Interea rerum Hasdrubali traduntur habenae:
Occidui qui solis opes, et vulgus Hiberum,
Baeticolasque viros furiis agitabat iniquis.
Tristia corda ducis, simul immedicabilis ira,
Et fructus regni feritas erat: asper amore
Sanguinis, et metui demens credebat honorem:
Nec nota docilis poena satiare furores.

Ore excellentem, et spectatum fortibus ausis
Antiqua de stirpe Tagum, Superumque hominumque
Immemor, erecto suffixum robore maestis
Ostentabat ovans populis sine funere regem.
Auriferi Tagus adscito cognomine fontis,
Perque antra et ripas Nymphis ululatus Hiberis.
Maeonium non ille vadum, non Lydia mallet
Stagna sibi, nec qui riguo perfunditur auro
Campum, atque illatis Hermi flavescit arenis.
Primus inire manu, postremus ponere Martem.
Cum rapidum effusis ageret sublimis habenis
Quadrupedem, non ense virum, non eminus hasta
Sistere erat: volitabat ovans, aciesque per ambas
Iam Tagus auratis agnoscebatur in armis.
Quem postquam diro suspensum robore vidit
Deformem leti famulus, clam corripit ensem
Dilectum domino, pernixque irrumpit in aulam,
Atque immite ferit geminato vulnere pectus.
At Poeni succensi ira, turbataque luctu
Et saevis gens laeta, ruunt, tormentaque portant.
Non ignes, candensque chalybs, non verbera passim
Ictibus innumeris lacerum scindentia corpus,
Carnificesve manus, penitusve infusa medullis
Pestis, et in medio lucentes vulnere flammae
Cessavere: ferum visu dictuque, per artem
Saevitiae extenti, quantum tormenta iubebant,
Creverunt artus: atque, omni sanguine rapto,
Ossa liquefactis fumarunt fervida membris.
Mens intacta manet: superat, ridetque dolores,
Spectanti similis, fessosque labore ministros
Increpitat, dominique crucem clamore reposcit.
Haec inter spretae miseranda piacula poenae,
Erepto trepidus ductore exercitus, una
Hannibalem voce, atque alacri certamine poscit

Hinc studia accendit patriae virtutis imago,
Hinc fama in populos iurati didita belli,
Hinc virides ausis anni, fervorque decorus,
Atque armata dolis mens, et vis insita fandi.
Primi ductorem Libyes clamore salutant:
Mox et Pyrenes populi, et bellator Hiberus.
Continuoque ferox oritur fiducia menti,
Cessisse imperio tantum terraeque marisque.
Aeoliis candens Austris, et lampade Phoebi
Aestifero Libye torretur subdita Cancro,
Aut ingens Asiae latus, aut pars tertia terris.
Terminus huic roseos amnis Lageus ad ortus
Septeno impellens tumefactum gurgite pontum:
At qua diversas clementior aspicit Arctos,
Herculeo dirimente freto, diducta propinquis
Europes videt arva iugis: ultra obsidet aequor;
Nec patitur nomen proferri longius Atlas,
Atlas subducto tracturus vertice coelum.
Sidera nubiferum fulcit caput, aethereasque
Erigit aeternum compages ardua cervix:
Canet barba gelu, frontemque immanibus umbris
Pinea silva premit; vastant cava tempora venti,
Nimbosoque ruunt spumantia flumina rictu.
Tum geminae laterum cautes maria alta fatigant:
Atque ubi fessus equos Titan immersit anhelos,
Flammiferum condunt fumanti gurgite currum.
Sed qua se campis squalentibus Africa tendit,
Serpentum largo coquitur fecunda veneno.
Felix qua pingues mitis plaga temperat agros,
Nec Cerere Hennaea, Pharioque victa colono.
Hic passim exsultant Nomades, gens inscia freni;
Quis inter geminas per ludum mobilis aures
Quadrupedem flectit non cedens virga lupatis.
Altrix bellorum, bellatorumque virorum
Tellus, *nec* fidens nudo sine fraudibus ensi.
*Altera com*plebant Hispanae castra cohortes,

Auxilia Europa genitoris parta tropaeis.
Martius hinc sonipes campos hinnitibus implet,
Hinc iuga cornipedes erecti bellica raptant:
Non Eleus eat campo ferventior axis.
Prodiga gens animae, et properare facillima mortem.
Namque ubi transcendit florentes viribus annos,
Impatiens aevi spernit novisse senectam,
Et fati modus in dextra est. Hic omne metallum:
Electri gemino pallent de semine venae,
Atque atros chalybis fetus humus horrida nutrit.
Sed scelerum causas operit Deus. Astur avarus
Visceribus lacerae telluris mergitur imis,
Et redit infelix effosso concolor auro.
Hic certant, Pactole, tibi Duriusque, Tagusque,
Quique super Gravios lucentes volvit arenas,
Infernae populis referens oblivia Lethes.
Nec Cereri terra indocilis, nec inhospita Baccho,
Nullaque Palladia sese magis arbore tollit.
Hae postquam Tyrio gentes cessere tyranno,
Utque dati rerum freni, nunc arte paterna
Conciliare viros; armis consulta Senatus
Vertere, nunc donis: primus sumsisse laborem,
Primus iter carpsisse pedes, partemque subire,
Si valli festinet opus: nec cetera segnis,
Quaecunque ad laudem stimulant: somnumque negabat
Naturae, noctemque vigil ducebat in armis;
Interdum proiectus humi: turbaeque Libyssae
Insignis sagulo duris certare maniplis:
Celsus et in magno praecedens agmine ductor
Imperium perferre suum: tum vertice nudo
Excipere insanos imbres coelique ruinam.
Spectarunt Poeni, tremuitque exercitus Astur,
Torquentem cum tela Iovem, permixtaque nimbis
Fulmina, et excussos ventorum flatibus ignes

Turbato transiret equo: nec pulvere fessum
Agminis ardenti labefecit Sirius astro.
Flammiferis tellus radiis cum exusta dehiscit,
Candentique globo medius coquit aethera fervor,
Femineum putat humenti iacuisse sub umbra:
Exercetque sitim, et spectato fonte recedit.
Idem correptis sternacem ad proelia frenis
Frangere equum, et famam letalis amare lacerti;
Ignotique amnis tranare sonantia saxa,
Atque e diversa socios arcessere ripa.
Idem expugnati primus stetit aggere muri:
Et quoties campo rapidus fera proelia miscet,
Quo sparsit ferrum, latus rubet aequore limes.
Ergo instat fatis, et, rumpere foedera certus,
Qua datur, interea Romam comprendere bello
Gaudet, et extremis pulsat Capitolia terris.
Prima Saguntinas turbarunt classica portas,
Bellaque sumta viro belli maioris amore.
Haud procul Herculei tollunt se litore muri,
Clementer crescente iugo, quis nobile nomen
Conditus excelso sacravit colle Zacynthos.
Hic comes Alcidae remeabat in agmine Thebas
Geryone exstincto, coeloque ea facta ferebat.
Tres animas namque id monstrum, tres corpore dextras
Armarat, ternaque caput cervice gerebat.
Haud alium vidit tellus, cui ponere finem
Non posset mors una viro, duraeque sorores
Tertia bis rupto torquerent stamina filo.
Hinc spolia ostentabat ovans, captivaque victor
Armenta ad fontes medio fervore vocabat,
Cum tumidas fauces accensis sole venenis
Calcatus rupit letali vulnere serpens:
Inachiumque virum terris prostravit Hiberis.
Mox profugi ducente Noto advertere coloni,
Insula quos genuit Graio circumflua ponto,

Atque auxit quondam Laertia regna Zacynthos.
Firmavit tenues ortus mox Daunia pubes,
Sedis inops; misit largo quam dives alumno,
Magnanimis regnata viris, nunc Ardea nomen.
Libertas populis pacto servata, decusque
Maiorum; et Poenis urbi imperitare negatum.
Admovet abrupto flagrantia foedere ductor
Sidonius castra, et latos quatit agmine campos.
Ipse caput quassans circumlustravit anhelo
Muros saevus equo, mensusque paventia tecta,
Pandere iamdudum portas, ac cedere vallo
Imperat; et longe clausis sua foedera, longe
Ausoniam fore, nec veniae spem Marte subactis:
Scita Patrum, et leges, et iura, fidemque, Deosque
In dextra nunc esse sua: verba ocius acer
Intorto sancit iaculo, figitque per arma
Stantem pro muro, et minitantem vana Caicum.
Concidit exacti medius per viscera teli:
Effusisque simul praerupto ex aggere membris.
Victori moriens tepefactam retulit hastam.
At multo ducis exemplum clamore secuti
Involvunt atra telorum moenia nube.
Clara nec in numero virtus latet: obvia quisque
Ora duci portans, ceu solus bella capessit.
Hic crebram fundit Baliari verbere glandem,
Terque levi ducta circum caput altus habena
Permissum ventis abscondit in aere telum.
Hic valido librat stridentia saxa lacerto:
Huic impulsa levi torquetur lancea nodo.
Ante omnes ductor, patriis insignis in armis,
Nunc picea iactat fumantem lampada flamma
Nunc sude, nunc iaculo, nunc saxis impiger ins
Aut hydro imbutas, bis noxia tela, sagittas
Contendit nervo, atque insultat fraude pharet
Dacus ut armiferis Geticae telluris in oris,
Spicula quae patrio gaudens acuisse ven

Fundit apud ripas inopina binominis Histri.
Cura subit, collem turrita cingere fronte,
Castelloque urbem circumvallare frequenti.
Heu priscis numen populis, at nomine solo
In terris iam nota Fides! Stat dura iuventus,
Ereptamque fugam, et claudi videt aggere muros.
Sed dignam Ausonia mortem putat esse Sagunto,
Servata cecidisse fide. Iamque acrius omnes
Intendunt vires: adductis stridula nervis
Phocais effundit vastos ballista molares:
Atque eadem, ingentis mutato pondere teli,
Ferratam excutiens ornum media agmina rumpit.
Alternus resonat clangor. Certamine tanto
Conseruere acies, veluti circumdata vallo
Roma foret: clamatque super, Tot millia, gentes
Inter tela satae, iam capto stamus in hoste?
Anne pudet coepti? pudet ominis? En hona virtus,
Primitiaeque ducis. Taline implere paramus
Italiam fama? tales praemittere pugnas?
Accensae exsultant mentes, haustusque medullis
Hannibal exagitat, stimulantque sequentia bella.
Invadunt manibus vallum, caesasque relinquunt
Deiecti muris dextras. Subit arduus agger,
Imponitque globos pugnantum desuper urbi.
Armavit clausos, ac portis arcuit hostem
Librari multa consueta falarica dextra,
Horrendum visu robur, celsisque nivosae
Pyrenes trabs lecta iugis, cui plurima cuspis;
Vix muris toleranda lues, sed cetera pingui
Uncta pice, atque atro circumlita sulfure fumant.
Fulminis haec ritu, summis e moenibus arcis
Incita, sulcatum tremula secat aera flamma.
Qualis sanguineo praestringit lumina crine
Ad terram coelo decurrens, ignea lampas.
Haec ictu rapido pugnantum saepe per auras,
Attonito ductore, tulit fumantia membra.

Haec vastae lateri turris cum turbine fixa,
Dum penitus pluteis Vulcanum exercet adesis,
Arma virosque simul pressit flagrante ruina.
Tandem condensis actae testudinis armis
Subducto Poeni vallo, caecaque latebra,
Pandunt prolapsam suffossis moenibus urbem.
Terribilem in sonitum procumbens aggere victo
Herculeus labor, atque immania saxa resolven.
Mugitum ingentem coelo dedit. Alpibus altis
Aeriae rupes, scopulorum mole revulsa,
Haud aliter scindunt resonanti fragmine monten
Surgebat cumulo certatim prorutus agger,
Obstabatque iacens vallum, ne protinus instent
Hinc atque hinc acies media pugnare ruina.
Emicat ante omnes primaevo flore iuventae
Insignis Rutulo Murrus de sanguine: at idem
Matre Saguntina Graius, geminoque parente
Dulichios Italis miscebat prole nepotes.
Hic magno socios Aradum clamore vocantem,
Qua corpus loricam inter galeamque patescit,
Conantis motus speculatus, cuspide sistit;
Prostratumque premens telo, voce insuper urget
Fallax Poene, iaces: certe Capitolia primus
Scandebas victor. Quae tanta licentia voti?
Nunc Stygio fer bella Iovi. Tum fervidus hastai
Adversi torquens defigit in inguine Hiberi:
Oraque dum calcat iam singultantia leto,
Hac iter est, inquit, vobis ad moenia Romae,
O metuenda manus. Sic, quo properatis, eundum
Mox instaurantis pugnam circumsilit arma,
Et rapto nudum clipeo latus haurit Hiberi.
Dives agri, dives pecoris, famaeque negatus
Bella feris arcu iaculoque agitabat Hiberus.
Felix heu! nemorum, et vitae laudandus opi
Si sua per patrios tenuisset spicula saltus.
Hunc miseratus adest infesto vulnere Lad—

saevum arridens, Narrabis Hamilcaris umbris
ic, inquit, dextram, quae iam post funera vulgi
nibalem vobis comitem dabit: et ferit alte
rgens gladio cristatae cassidis aera,
que ipsum tegimen crepitantia dissipat ossa.
n frontem Chremes intonsam umbrante capillo
tus, et horrentes effingens crinc galeros:
n Masulus, crudaque virens ad bella senecta
thalo, non pavidus fetas mulcere leaenas,
mineaque urna caelatus Bagrada parmam,
vastae Nasamon Syrtis populator Hyempsal,
lax in fluctu laceras raptare carinas,
omnes dextraque cadunt iraque peremti.
non serpentem diro exarmare veneno
ctus Athyr, tactuque graves sopire chelydros,
dubiam admoto sobolem explorare ceraste.
quoque fatidicis Garamanticus accola lucis
gnis flexo galeam per tempora cornu,
l frustra reditum sortes tibi saepe locutas
atitumque Iovem increpitans, occumbis, Hiarba.
iam corporibus cumulatus creverat agger,
fusaeque atra fumabant caede ruinae.
n ductorem avido clamore in proelia poscit.
mineus ceu Spartanis latratibus actus,
n silvam occursu venantum perdidit, hirto
rrescit saetis dorso, et postrema capessit
elia, canentem mandens aper ore cruorem:
ique gemens geminum contra venabula torquet.
parte ex alia, qua se insperata iuventus
ulerat portis, ceu spicula nulla manusque
n ferre exitiumve queant, permixtus utrisque
nnibal agminibus passim furit, et quatit ensem,
ıtato nuper senior quem fecerat igni
ore ab Hesperidum Temisus: qui carmine pollens
ebat magica ferrum crudescere lingua:

Quantus Bistoniis late Gradivus in oris
Belligero rapitur curru, telumque coruscans
Titanum quo pulsa cohors, flagrantia bella
Cornipedum afflatu tonat, et stridoribus axis
Iamque Hostum, Rutulumque Pholum, ingen
que Metiscu
Iam Lygdum, Duriumque simul, flavumque
laesum,
Et geminos, Chromin atque Gyan, demiserat
bris.
Daunum etiam, grata quo non spectatior alt
Voce movere fora, atque orando fingere me
Nec legum custos sollertior, aspera telis
Dicta admiscentem: Quaenam te, Poene, p
nae
Huc adigunt Furiae: Non haec Sidonia tect
Feminea fabricata manu, pretiove parata,
Exsulibusve datum dimensis litus arenis.
Fundamenta Deum, Romanaque foedera cei
Ast illum, toto iactantem talia campo,
Ingenti raptum nisu, medioque virorum
Avulsum inter tela globo, et post terga revinc
Hannibal ad poenam lentae mandaverat irae
Increpitansque suos inferri signa iubebat:
Perque ipsos caedis cumulos, stragemque i
tum
Monstrabat furibundus iter, cunctosque ci
Nomine, et in praedas stantem dabat im
urbem.
Sed postquam a trepidis allatum, fervere
Diversam Marte infausto, Murroque secu
Hunc Superos tribuisse diem, ruit ocius
Lymphato cursu, atque ingentes deser
Letiferum nutant fulgentes vertice cri
Crine ut flammifero terret fera regna
Sanguineum spargens ignem: vomita

Fax coelo radios, ac saeva luce coruscum
Scintillat sidus, torrisque extrema minatur.
Praecipiti dant tela viam, dant signa, virique;
Atque ambae trepidant acies: iacit igneus hastae
Dirum lumen apex, ac late fulgurat umbo.
Talis ubi Aegaeo surgente ad sidera ponto
Per longum vasto Cori cum murmure fluctus
Suspensum in terras portat mare, frigida nautis
Corda tremunt: sonat ille procul, flatuque tumescens
Curvatis pavidas transmittit Cycladas undis.
Non cuncta e muris unum incessentia tela,
Fumantesque ante ora faces, non saxa per artem
Tormentis excussa tenent. Ut tegmina primum
Fulgentis galeae conspexit, et arma cruento
Inter solem auro rutilantia, turbidus infit:
En, qui res Libycas, inceptaque tanta retardet,
Romani Murrus belli mora. Foedera, faxo,
Iam noscas, quid vana queant, et vester Hiberus.
Fer tecum castamque fidem servataque iura:
Deceptos mihi linque Deos. Cui talia Murrus:
Exoptatus ades. Mens olim proelia poscit,
Speque tui flagrat capitis: fer debita fraudum
Praemia, et Italiam tellure inquire sub ima.
Longum in Dardanios fines iter, atque nivalem
Pyrenen, Alpesque tibi mea dextera donat.
Haec inter cernens subeuntem comminus hostem,
Praeruptumque loci fidum sibi, corripit ingens
Aggere convulso saxum, et nitentis in ora
Devolvit, pronoque silex ruit incitus ictu.
Subsedit duro concussus fragmine muri.
Tum pudor accendit mentem, nec conscia fallit
Virtus pressa loco; frendens luctatur, et aegro
Scandit in adversum per saxa vetantia nisu.
Sed postquam propior vicino lumine fulsit,
Et tota se mole tulit, velut incita clausum

Agmina Poenorum cingant, et cuncta paventem
Castra premant, lato Murrus caligat in hoste.
Mille simul dextrae, densusque micare videtur
Ensis, et innumerae nutare in casside cristae,
Conclamant utrinque acies, ceu tota Saguntos
Igne micet: trahit instanti languentia leto
Membra pavens Murrus, supremaque vota ca
pessit:
Conditor Alcide, cuius vestigia sacra
Incolimus, terrae minitantem averte procellam,
Si tua non segni defenso moenia dextra.
Dumque orat, coeloque attollit lumina supplex,
Cerne, ait, an nostris longe Tirynthius ausis
Iustius affuerit. Ni displicet aemula virtus,
Haud me dissimilem, Alcide, primoribus annis
Agnosces, invicte, tuis: fer numen amicum,
Et, Troiae quondam primis memorate ruinis,
Dexter ades Phrygiae delenti stirpis alumnos.
Sit Poenus, pressumque ira simul exigit ensem,
Qua capuli statuere morae: teloque relato
Horrida labentis perfunditur arma cruore.
Ilicet ingenti casu turbata iuventus
Procurrit: nota arma viri, corpusque superbo
Victori spoliare negant. Coit aucta vicissim
Hortando manus, et glomerata mole feruntur.
Hinc saxis galea, hinc clipeus sonat aereus hastis
Incessunt sudibus, librataque pondera plumbi
Certatim iaciunt: decisae vertice cristae,
Direptumque decus nutantum in caede iubarum
Iamque agitur largus per membra fluentia sudor
Et stant loricae squamis horrentia tela:
Nec requies, tegimenve datur mutare sub ictu.
Genua labant, fessique humeri gestamina laxant
Tum creber, penitusque trahens suspiria, sicco
Fumat ab ore vapor, nisuque elisus anhelo
Auditur gemitus, fractumque in casside murmur

Mente adversa domat, gaudetque nitescere duris
Virtutem, et decoris pretio discrimina pensat.
Hic subitus scisso densa inter nubila coelo
Erupit quatiens terram fragor: et super ipsas
Bis pater intonuit geminato fulmine pugnas.
Inde inter nubes ventorum turbine caeco
Ultrix iniusti vibravit lancea belli,
Ac femine adverso librata cuspide sedit.
Tarpeiae rupes, Superisque habitabile saxum,
Et vos, virginea lucentes semper in ara,
Laomedonteae Troiana altaria flammae,
Heu! quantum vobis fallacis imagine teli
Promisere Dei? Propius si pressa furenti
Hasta foret, clausae starent mortalibus Alpes:
Nec, Thrasymene, tuis nunc Allia cederet undis.
Sed Iuno, aspectans Pyrenes vertice celsae
Nava rudimenta, et primos in Marte calores,
Ut videt impressum conjecta cuspide vulnus,
Advolat, obscura circumdata nube, per auras,
Et validam duris evellit ab ossibus hastam.
Ille tegit clipeo fusum per membra cruorem,
Tortaque paulatim et dubio vestigia nisu
Alternata trahens, aversus ab aggere cedit.
Nox tandem optatis terras pontumque tenebris
Condidit, et pugnas erepta luce diremit.
At durae invigilant mentes, molemque reponunt
Noctis opus. Clausos acuunt extrema pericli,
Et fractis rebus violentior ultima virtus.
Hinc puer, invalidique senes, hinc femina ferre
Certat opem in dubiis miserando nava labori,
Saxaque mananti subvectat vulnere miles.
Iam Patribus, clarisque senum sua munia curae.
Concurrunt, lectosque viros hortantur; et orant,
Defessis subeant rebus, revocentque salutem,
Et Latia extremis implorent casibus arma.
Ite citi, *remis velisque* impellite puppim,

Saucia dum castris clausa est fera: tempore M[illegible]ar
Utendum est rapto, et grassandum ad clara pe[illegible]icli
Ite citi, deflete fidem, murosque ruentes,
Antiquaque domo meliora arcessite fata.
Mandati summa est: Dum stat, remeate, Sagunto
Ast illi celerant, qua proxima litora, gressum,
Et fugiunt tumido per spumea caerula velo.
Pellebat somnos Tithoni roscida coniux,
At rutilus primis sonipes hinnitibus altos
Afflarat montes, roseasque movebat habenas.
Iam celsa e muris exstructa mole iuventus
Clausam nocturnis ostentat turribus urbem.
Rerum omnes pendent actus, et milite maesto
Laxata obsidio, ac pugnandi substitit ardor,
Inque ducem versae tanto discrimine curae.
Interea Rutulis longinqua per aequora vectis
Herculei ponto coepere exsistere colles,
Et nebulosa iugis attollere saxa Monoeci.
Thracius hos Boreas scopulos immitia regna
Solus habet, semperque rigens nunc litora pulsat,
Nunc ipsas alis plangit stridentibus Alpes:
Atque ubi se terris glaciali fundit ab Arcto,
Haud ulli contra fiducia surgere vento.
Vorticibus torquet rapidis mare, fractaque anhelant
Aequora, et iniecto conduntur gurgite montes:
Iamque volans Rhenum Rhodanumque in nubila tollit.
Hunc postquam Boreae dirum evasere furorem,
Alternos maesti casus bellique marisque,
Et dubium rerum eventum sermone volutant.
O patria, o Fidei domus inclita, quo tua nunc sunt
Fata loco? Sacraene manent in collibus arces,
An cinis, heu Superi! tanto de nomine restat?
Ferte leves auras, flatusque ciete secundos,
Si nondum insultat templorum Poenicus ignis

inibus, Latiaeque valent succurrere classes.
bus illacrimant noctemque diemque querelis,
ec Laurentes puppis defertur ad oras;
pater, acceptis Anienis ditior undis,
ontum flavo descendit gurgite Thybris.
consanguineae subeunt iam moenia Romae.
cilium vocat augustum, castaque beatos
ertate Patres, ac nomina parta triumphis
ul, et aequantem Superos virtute Senatum.
a animosa viros, et recti sacra cupido
llunt, hirtaeque comae, neglectaque mensa,
teraque a curvis capulo non segnis aratris,
uo faciles, et opum non indiga corda,
arvos curru remeabant saepe penates.
ribus sacris, primoque in limine templi
ivi currus, belli decus, armaque rapta
iantum ducibus, saevaeque in Marte secures,
ossi clipei, et servantia tela cruorem,
straque portarum pendent: hic, Punica bella,
ites cernas, fusaque per aequora classe
ctam ponto Libyen testantia rostra:
galeae Senonum, pensatique improbus auri
ter ensis inest, Gallisque ex arce fugatis
a revertentis pompa gestata Camilli:
spolia Aeacidae, hic Epirotica signa,
igurum horrentes coni, parmaeque relatae
ana de gente rudes, Alpinaque gaesa.
postquam clades patefecit et horrida bella
itum squalor, praesens adstare Sagunti
oculos visa est extrema precantis imago.
senior maesto Sicoris sic incipit ore:
ata gens clara fide, quam rite fatentur
te satam populi ferro parere subacti,
rede emensos levia ob discrimina pontum.
mus obsessam patriam, murosque trementes:
quem insana freta aut coetus genuere ferarum,

Vidimus Hannibalem. Procul his a moenibus, orc
Arcete, o Superi, nostroque in Marte tenete
Fatiferae iuvenem dextrae. Qua mole sonantes
Exigit ille trabes? et quantus crescit in armis?
Trans iuga Pyrenes, medium indignatus Hiberun
Excivit Calpen, et mersos Syrtis arenis
Molitur populos, maioraque moenia quaerit.
Spumeus hic, medio qui surgit ab aequore, fluctu
Si prohibere piget, vestras effringet in urbes.
At tanti pretium motus, ruptique per enses
Foederis, hoc iuveni, iurata in bella ruenti,
Creditis, ut statuat superatae iura Sagunto?
Ocius ite, viri, et nascentem exstinguite flamman
Ne serae redeant post aucta pericula curae.
Quanquam o, si nullus terror, non obruta iam nun
Semina fumarent belli: vestraene Sagunto
Spernendum consanguineam protendere dextram
Omnis Hiber, omnis rapidis fera Gallia turmis,
Omnis ab aestifero sitiens Libys imminet axe.
Per vos culta diu Rutulae primordia gentis,
Laurentemque larem, et genetricis pignora Troi
Conservate pios, qui permutare coacti
Acrisioneis Tirynthia culmina muris.
Vos etiam Zanclen Siculi contra arma tyrann
Iuvisse egregium: vos et Campana tueri
Moenia, depulso Samnitum robore, dignum
Sigaeis duxistis avis. Vetus incola Dauni,
Testor vos, fontes, et stagna arcana Numici,
Cum felix nimium dimitteret Ardea pubem,
Sacra domumque ferens, et avi penetralia T
Ultra Pyrenen Laurentia nomina duxi.
Cur ut decisa, atque avulsa a corpore mem
Despiciar, vesterque luat cur foedera sang
Tandem, ut finitae voces, (miserabile visu)
Submissi palmas, lacerato tegmine vestis,
Affigunt proni squalentia corpora terrae

Inde agitant consulta Patres, curasque fatigant.
Lentulus, ut cernens accensae tecta Sagunti,
Poscendum poenae iuvenem, celerique negantis
Exuri bello Carthaginis arva iubebat.
At Fabius, cauta speculator mente futuri,
Nec laetus dubiis, parcusque lacessere Martem,
Et melior clauso bellum producere ferro,
Prima super tantis rebus pensanda: ducisne,
Ceperit arma furor, Patres an signa moveri
Censuerint; mittique viros, qui exacta reportent.
Providus haec, ritu vatis, fundebat ab alto
Pectore praemeditans Fabius surgentia bella.
Ut saepe e celsa grandaevus puppe magister
Prospiciens signis venturum in carbasa Corum,
Summo iam dudum substringit lintea malo.
Sed lacrimae atque ira mixtus dolor impulit omnes
Praecipitare latens fatum: lectique Senatu,
Qui ductorem adeant: si perstet surdus in armis
Pactorum, vertant inde ad Carthaginis arces:
Nec Divûm oblitis indicere bella morentur.

LIBER II.

ARGUMENTUM.

Hannibal, ut cernit Latium per caerula velis
Adventare ratem, et mandata afferre Senatus.
Obstrepere Ausoniis lituos jubet. Ocius illi
Ad muros vertunt iter infelicis Elissae.
Adiuvat arma Libys, Garamantum praedita sceptro,
Asbyte: hanc Theron clava deturbat ab alto
Bellantem curru: Tyrius quem ductor ovantem
Virginis extinctae spoliis, praeturbidus ira,
Occupat, et leto damnat, mittitque vicissim.
Interea Libycis indicit bella profanis
Cum socio Fabius. Clypeum fulvo aere micantem

Callaïci donant Regi. Delapsa Saguntum
Alma Fides populi penetrando pectora firmat:
Qui se mox saevo per flammas eximit hoste.

Caeruleis provecta vadis iam Dardana puppis
Tristia magnanimi portabat iussa Senatus,
Primoresque Patrum. Fabius, Tirynthia proles,
Ter centum memorabat avos, quos turbine Martis
Abstulit una dies, cum Fors non aequa labori
Patricio Cremerae maculavit sanguine ripas.
Huic comes aequato sociavit munere curas
Poplicola, ingentis Volesi Spartana propago.
Is, cultam referens insigni nomine plebem,
Ausonios atavo ducebat consule fastus.
Hos ut depositis portum contingere velis
Allatum Hannibali, consultaque ferre Senatus,
Iam medio seram bello poscentia pacem,
Ductorisque simul conceptas foedere poenas;
Ocius armatas passim per litora turmas
Ostentare iubet minitantia signa, recensque
Perfusos clipeos, et tela rubentia caede.
Haud dictis nunc esse locum; strepere omnia, clamat,
Tyrrhenae clangore tubae, gemituque cadentum.
Dum detur, relegant pontum, neu se addere clausis
Festinent: notum, quid caede calentibus armis,
Quantum irae liceat; motusve quid audeat ensis.
Sic ducis affatu per inhospita litora pulsi,
Converso Tyrios petierunt remige Patres.
Hic alto Poenus fundentem vela carinam
Incessens dextra, Nostrum, (pro Iupiter!) inquit,
Nostrum ferre caput parat illa per aequora puppis.
Heu caecae mentes, tumefactaque corda secundis!
Armatum Hannibalem poenae petit impia tellus.
Ne deposce, adero: dabitur tibi copia nostri
Ante exspectatum: portisque focisque timebis,

Quae nunc externos defendis, Roma, Penates
Tarpeios iterum scopulos praeruptaque saxa
Scandatis licet, et celsam migretis in arcem,
Nullo iam capti vitam pensabitis auro.
Incensi dictis animi, et furor additus armis.
Conditur extemplo telorum nubibus aether,
Et densa resonant saxorum grandine turres.
Ardor agit, provecta queat dum cernere muros,
Inque oculis profugae Martem exercere carinae.
Ipse autem incensas promissa piacula turmas
Flagitat, insignis nudato vulnere, ductor:
Ac repetens questus furibundo personat ore:
Poscimur, o socii: Fabiusque e puppe catenas
Ostentat, dominique vocat nos ira Senatus.
Si taedet coepti, culpandave movimus arma,
Ausoniam ponto propere revocate carinam.
Nil moror: evincta lacerandum tradite dextra.
Nam cur, Eoi deductus origine Beli,
Tot Libyae populis, tot circumfusus Hiberis,
Servitium perferre negem? Rhoeteius immo
Imperet aeternum, et populis seclisque propaget
Regna ferox: nos iussa virûm nutusque tremamus.
Effundunt gemitus, atque omina tristia vertunt
In stirpem Aeneadum, ac stimulant clamoribus iras.
Discinctos inter Libyas, populosque bilingues
Marmaricis audax in bella Oenotria signis
Venerat Asbyte, proles Garamantis Hiarbae.
Hammone hic genitus, Phorcynidos antra Medusae
Cinyphiumque Macen, et iniquo e sole calentes
Battiadas late imperio sceptrisque regebat:
Cui patrius Nasamon, aeternumque arida Barce,
Cui nemora Autololum, atque infidae litora Syrtis
Parebant, nullaque levis Gaetulus habena.
Atque is fundarat thalamos Tritonide nympha:
Unde genus, proavumque lovem regina ferebat;
Et sua fatidico repetebat nomina luco.

Haec ignara viri, vacuoque assueta cubili,
Venatu et silvis primos defenderat annos:
Non calathis mollita manus, operatave fuso,
Dictynnam, et saltus, et anhelum impellere planta
Cornipedem, ac stravisse feras immitis amabat.
Quales Threiciae Rhodopen Pangaeaque lustrant
Saxosis nemora alta iugis, cursuque fatigant
Hebrum innupta manus. Spreti Ciconesque, Getaeque,
Et Rhesi domus, et lunatis Bistones armis.
Ergo habitu insignis patrio, religata fluentem
Hesperidum dono crinem, dextrumque feroci
Nuda latus Marti, ac fulgentem tegmine laevam
Thermodontiaca munita in proelia pelta,
Fumantem rapidis quatiebat cursibus axem.
Pars comitum biiugo curru, pars cetera dorso
Fertur equi; nec non Veneris iam foedera passae
Reginam cingunt: sed virgine densior ala est.
Ipsa autem, gregibus per longa mapalia lectos,
Ante aciem ostentabat equos: tumuloque propinquo,
Dum sequitur gyris campum, vibrata per auras
Spicula contorquens summa ponebat in arce.
Hanc, hasta toties intrantem moenia, Mopsus
Non tulit, et celsis senior Gortynia muris
Tela sonante fugat nervo, liquidasque per auras
Dirigit aligero letalia vulnera ferro.
Cres erat, aerisonis Curetum advectus ab antris,
Dictaeos agitare puer levioribus annis
Pennata saltus assuetus arundine Mopsus.
Ille vagam coelo divisit saepe volucrem;
Ille procul campo linquentem retia cervum
Vulnere sistebat: rueretque inopina sub ictu
Ante fera incauto, quam sibila poneret arcus.
Nec se tum pharetra iactavit iustius ulla,
Eois quanquam certet Gortyna sagittis.

Verum ut, opum levior, venatu extendere vitam
Abnuit, atque artae res exegere per aequor,
Coniuge cum Meroe natisque inglorius hospes
Intrarat miseram fato ducente Saguntum.
Coryti fratrum ex humeris, calamique paterni
Pendebant, volucerque chalybs, Minoia tela.
Hic, medius iuvenum, Massylae gentis in agmen
Crebra Cydoneo fundebat spicula cornu.
Iam Garamum, audacemque Thyrum, pariterque ruentes
Gisgonem, levemque Bagam, indignumque sagittae
Impubem malas tam certae occurrere Lyxum
Fuderat, et plena tractabat bella pharetra.
Tum, vultum intendens telumque in virginis ora,
Desertum non grata Iovem per vota vocabat.
Namque ut fatiferos converti prospicit arcus,
Opposito procul insidiis Nasamonias Harpe
Corpore, praeripuit letum, calamumque volantem,
Dum clamat, patulo excipiens tramisit hiatu:
Et primae ferrum a tergo videre sorores.
At comitis frendens casu labentia virgo
Membra levat, parvaque oculos iam luce natantes
Irrorat lacrimis, totisque annisa doloris
Viribus intorquet letalem in moenia cornum.
Illa volans humerum rapido transverberat ictu
Conantis Dorylae, iunctis iam cornibus arcus,
Et ducti spatium nervi complente sagitta,
Excutere in ventos resoluto pollice ferrum.
Tum subitum in vulnus praeceps devolvitur altis
Aggeribus muri: iuxtaque cadentia membra
Effusi versa calami fluxere pharetra.
Exclamat paribus frater vicinus in armis
Icarus, ulciscique parat lacrimabile fatum:
Atque illum, raptim promentem in proelia telum,
Hannibal excussi praevertit turbine saxi.
Labuntur gelido torpentia frigore membra,

Deficiensque manus pharetrae sua tela remisit.
At pater in gemino natorum funere Mopsus
Correptos arcus ter maesta movit ab ira:
Ter cecidit dextra, et notas dolor abstulit artes.
Poenitet heu! sero dulces liquisse penates,
Arreptoque avide, quo concidis, Icare, saxo,
Postquam aevum senior percussaque pectora frustra
Sentit, et, ut tantos compescat morte dolores,
Nil opis in dextra, vastae se culmine turris
Praecipitem iacit, et delapsus pondere prono
Membra super nati moribundos explicat artus.
Dum cadit externo Gortynius advena bello,
Iam nova molitus stimulato milite Theron,
Alcidae templi custos, araeque sacerdos,
Non exspectatum Tyriis effuderat agmen,
Et fera miscebat reserata proelia porta.
Atque illi non hasta manu, non vertice cassis,
Sed, fisus latis humeris et mole iuventae,
Agmina vastabat clava, nihil indigus ensis.
Exuviae capiti impositae, tegimenque leonis,
Terribilem attollunt excelso vertice rictum.
Centum angues idem Lernaeaque monstra gerebat
In clipeo, et sectis geminam serpentibus hydram.
Ille Iubam, Thapsumque patrem, clarumque Micipsam
Nomine avi, Maurumque Sacen, a moenibus actos,
Palantesque fuga, praeceps ad litora cursu
Egerat, atque una spumabant aequora dextra.
Nec contentus Idi leto, letoque Cothonis,
Marmaridae nec caede Rothi, nec caede Iugurthae,
Asbytes currum et radiantis tegmina laenae
Poscebat votis, gemmataque lumina peltae,
Atque in belligera versabat virgine mentem.
Quem ruere ut telo vidit regina cruento,
Obliquos detorquet equos, laevumque per orbem

ici gyro campum secat, ac velut ales
so rapitur sinuata per aequora curru.
que ea se ex oculis aufert, atque ocior Euro
a pulveream campo trahit ungula nubem,
rsum late stridens rota proterit agmen,
rit et crebras virgo trepidantibus hastas.
ecidereLycus,Thamyrisque,et nobile nomen
damas, clari deductum stirpe parentis:
halamos ausus quondam sperare superbos,
i demens!) Ithacique torum: sed enim arte pudica
icis toties revoluto stamine telae
ptus, mersum pelago iactarat Ulixen.
thacus vero ficta pro morte loquacem
it leto, taedaeque ad funera versae.
extrema viri campis deletur Hiberis
damas Nomados dextra: superinstrepit ater,
rvat cursum perfractis ossibus axis.
ue aderat remeans virgo, inter proelia postquam
ingi Therona videt, saevamque bipennem
brans mediae fronti, spolium inde superbum
uleasque tibi exuvias, Dictynna, vovebat.
segnis Theron tantae spe laudis, in ipsos
rsus consurgit equos, villosaque fulvi
rit obiectans trepidantibus ora leonis.
niti terrore novo rictuque minaci
drupedes, iactant resupino pondere currum.
saltu Asbyten conantem linquere pugnas
pat, incussa gemina inter tempora clava;
entesqde rotas, turbataque frena pavore
cto spargit collisa per ossa cerebro:
apta properans caedem ostentare bipenni,
utat e curru revolutae virginis ora.
lum *irae positae*. Celsa nam figitur hasta
tandum caput. Id gestent ante agminaPoenùm,

Imperat, et propere currus ad moenia vertan
Haec caecus fati, Divûmque abeunte favore,
Vicino Theron edebat proelia leto.
Namque aderat toto ore ferens iramque minas
Hannibal, et caesam Asbyten, fixique tropaeu
Infandum capitis, furiata mente dolebat.
Ac simul aerati radiavit luminis umbo,
Et concussa procul membris velocibus arma
Letiferum intonuere, fugam perculsa repen
Ad muros trepido convertunt agmina cursu
Sicut agit levibus per sera crepuscula penn
E pastu volucres ad nota cubilia vesper:
Aut ubi Cecropius formidine nubis aquosa
Sparsa super flores examina tollit Hymet
Ad dulces ceras et odori corticis antra
Mellis apes gravidae properant, densoqu
Raucum connexae glomerant ad limina
Praecipitat metus attonitos, caecique f
Heu blandum coeli lumen! Tantone ca
Mors reditura metu, nascentique addit
Consilium damnant; portaque atque a
[illegible]gemunt: retinet vix agmina
[illegible]interdum clamo
[illegible]ibi gl

Tu solve interea nobis, bone ianitor urbis,
Supplicium, ut pandas, inquit, tua moenia leto.
Nec plura effari sinit ira: rotatque coruscum
Mucronem: sed contortum prior impete vasto
Daunius huic robur iuvenis iacit: arma fragore
Icta gravi raucum gemuere, alteque resultant
Aere illisa cavo nodosae pondera clavae.
At viduus teli, et frustrato proditus ictu,
Pernici velox cursu rapit incita membra,
Et celeri fugiens perlustrat moenia planta.
Instat atrox terga increpitans fugientia victor.
Conclamant matres, celsoque e culmine muri
Lamentis vox mixta sonat: nunc nomine noto
Appellant, seras fesso nunc pandere portas
Posse volunt: quatit hortantum praecordia terror,
Ne simul accipiant ingentem moenibus hostem.
Incutit umbonem fesso, assultatque ruenti
Poenus, et ostentans spectantem e moenibus urbem,
I, miseram Asbyten leto solare propinquo.
Haec dicens, ingulo optantis dimittere vitam
Infestum condit mucronem; ac regia laetus
Quadrupedes spolia abreptos a moenibus ipsis,
Quis aditum portae trepidantum sepserat agmen,
Victor agit, curruque volat per ovantia castra.
At Nomadum furibunda cohors miserabile humandi
Deproperat munus, tumulique adiungit honorem,
Et rapto cineres ter circum corpore lustrat.
Hinc letale viri robur, tegimenque tremendum
In flammas iaciunt: ambustoque ore genisque,
Deforme alitibus liquere cadaver Hiberis.
Poenorum interea quis rerum summa potestas,
Consultant bello super, et quae dicta ferantur
Ausoniae a populis: oratorumque minaci
Adventu trepidant. Movet hinc foedusque fidesque,

Et testes Superi, iurataque pacta parentum
Hinc popularis amor coeptantis magna iuve
Et sperare iuvat belli meliora. Sed, olim
Ductorem infestans odiis gentilibus, Hanno
Sic adeo increpitat studia incautumque fav
Cuncta quidem, Patres, (neque enim cohibei
nantum
Irae se valuere) premunt formidine vocem.
Haud tamen abstiterim, mortem licet arma
pinquent.
Testabor Superos, et coelo nota relinquam
Quae postrema salus rerum, patriaeque repo
Nec nunc obsessa demum et fumante Sagun
Haec serus vates Hannon canit: anxia rupi
Pectora, ne castris innutriretur et armis
Exitiale caput monui, et, dum vita, moneb
Ingenitum noscens virus, flatusque paternos
Ut, qui stelligero speculatur sidera coelo,
Venturam pelagi rabiem, Caurique futura
Praedicit miseris haud vanus flamina nautis.
Consedit solio, rerumque invasit habenas.
Ergo armis foedus, fasque omne abrumpiti
mis:
Oppida quassantur, longeque in moenia nos
Aeneadum arrectae mentes, disiectaque pax
Exagitant Manes iuvenem furiaeque paterna
Ac funesta sacra, et conversi foedere rupto
In caput infidum Superi, Massylaque vates.
Annuit. Ille novi caecus caligine regni
Externas arces quatit ut Tirynthia tecta,
Sic propria luat hoc poena, nec misceat urb
Fata suis: nunc hoc, inquam, hoc in ter
muros
Oppugnat, Carthago, tuos, teque obsidet
Lavimus Hennaeas animoso sanguine va
Et vix conducto produximus arma Laci

Nos ratibus laceris Scyllaea replevimus antra,
Classibus et refluo spectavimus aequore raptis
Contorta e fundo revomentem transtra Charybdin.
Respice, (pro demens! pro pectus inane Deorum!)
Aegates, Libyaeque procul fluitantia membra.
Quo ruis? et patriae exitio tibi nomina quaeris?
Scilicet immensae, visis iuvenilibus armis,
Subsident Alpes? subsidet mole nivali
Alpibus aequatum attollens caput Appenninus?
Sed campos fac, vane, dari. Num gentibus istis
Mortales animi? aut ferro, flammave fatiscunt?
Haud tibi Neritia cernes cum prole laborem.
Pubescit castris miles, galeaque teruntur
Nondum signatae flava lanugine malae.
Nec requies aevi nota, exsanguesque merendo
Stant prima inter signa senes, letumque lacessunt.
Ipse ego Romanas, perfosso corpore, turmas
Tela intorquentes correpta e vulnere vidi;
Vidi animos, mortesque virûm, decorisque furorem.
Si bello absistis, nec te victoribus offers,
Quantum, heu, Carthago, donat tibi sanguinis Hannon!
Gestar ad haec: namque impatiens asperque coquebat
Iamdudum immites iras, mediamque loquentis
Bis conatus erat turbando abrumpere vocem:
Concilione, inquit, Libyae Tyrioque Senatu,
(Pro Superi!) Ausonius miles sedet? armaque tantum
Haud dum sumta viro? Nam cetera non latet hostis.
Nunc geminas Alpes, Appenninumque minatur:
Nunc freta Sicaniae, et Scyllaei litoris undas:
Nec procul est, quin iam manes umbrasque pavescat
Dardanias: tanta accumulat praeconia leto

Vulneribusque virûm, ac tollit sub sidera gentem
Mortalem, mihi crede, licet formidine turpi
Frigida corda tremant, mortalem sumimus hostem
Vidi ego, cum, geminas artis post terga catenis
Succinctus palmas, vulgo traheretur ovante
Carceris in tenebras spes et fiducia gentis
Regulus Hectoreae: vidi, cum robore pendens
Hesperiam cruce sublimis spectaret ab alta.
Nec vero terrent puerilia protinus ora
Sub galea, et pressae properata cassidе malae.
Indole non adeo segni sumus. Aspice, turmae
Quot Libycae certant annos anteire labore,
Et nudis bellantur equis. Ipse, aspice, ductor
Cum primam tenero vocem proferret ab ore,
Iam bella et lituos, ac flammis urere gentem
Iurabat Phrygiam, atque animo patria arma movebat.
Proinde polo crescant Alpes, astrisque coruscos
Appenninus agat scopulos: per saxa nivesque,
(Dicam etenim, ut stimulent atram vel inanimentem)
Per coelum est qui pandat iter. Pudet Herculitas
Desperare vias, laudemque timere secundam.
Sed Libyae clades, et primi incendia belli
Aggerat, atque iterum pro libertate labores
Hannon ferre vetat. Ponat formidinis aestus,
Parietibusque domus imbellis femina servet
Singultantem animam: nos, nos contra ibir hostem,
Quis procul a Tyria dominos depellere Byrs
Vel Iove non aequo, fixum est. Sin fata ignent,
Et iam damnata cessit Carthagine Mavors,
Occumbam potius, nec te, patria inclita, *Aeternum famulam*, liberque Acheronti

Nam quae (pro Superi!) Fabius iubet? Ocius arma
Exuite, et capta descendite ab arce Sagunti.
Tum delecta manus scutorum incendat acervos:
Uranturque rates, ac toto absistite ponto.
Di, procul, o, (merita est nunquam si talia plecti
Carthago) prohibete nefas, nostrique solutas
Ductoris servate manus. Ut deinde resedit:
[Factaque censendi, Patrum de more, potestas:
Hic Hannon reddi propere certamine rapta
Instat, et auctorem violati foederis addi.]
Tum vero attoniti, ceu templo irrumperet hostis,
Exsiluere Patres, Latioque id verteret omen,
Oravere Deum. At postquam discordia sensit
Pectora, et infidas ad Martem vergere mentes;
Non ultra patiens Fabius rexisse dolorem,
Concilium exposcit propere, Patribusque vocatis
Bellum se gestare sinu pacemque profatus;
Quid scdeat legere, ambiguis neu fallere dictis
Imperat; ac, saevo neutrum renuente Senatu,
Ceu clausas acies gremioque effunderet arma,
Accipite infaustum Libyae, eventuque priori
Par, inquit, bellum: et laxos effundit amictus.
Tum patrias repetit pugnandi nuntius arces.
Atque ea dum profugae regnis agitantur Elissae,
Accitis velox populis, quis aegra lababat
Ambiguo sub Marte fides, praedaque gravatus
Ad muros Poenus revocaverat arma Sagunti.
Ecce autem clipeum, saevo fulgore micantem,
Oceani gentes ductori dona ferebant,
Callaicae telluris opus, galeamque coruscis
Subnixam cristis, vibrant cui vertice coni
Albentis niveae tremulo nutamine pennae;
Ensem unum, ac multis fatalem millibus hastam.
Praeterea textam nodis auroque trilicem
Loricam, nulli tegimen penetrabile telo.
Haec, aere et duri chalybis perfecta metallo,

Atque opibus perfusa Tagi, per singula laetis
Lustrat ovans oculis, et gaudet origine regni.
Condebat primae Dido Carthaginis arces,
Instabatque operi subducta classe iuventus.
Molibus hi claudunt portus: his tecta domusq
Partiris, iustae Bitia venerande senectae.
Ostentant caput effossa tellure repertum
Bellatoris equi, atque omen clamore salutant.
Has inter species, orbatum classe suisque,
Aenean pulsum pelago, dextraque precantem
Cernere erat. Fronte hunc avide regina seren
Infelix, ac iam vultu spectabat amico.
Hinc et speluncam, furtivaque foedera amanti
Callaicae fecere manus: it clamor ad auras
Latratusque canum, subitoque exterrita nimbo
Occultant alae venantum corpora silvis.
Nec procul Aeneadum vacuo iam litore classis
Aequora nequidquam revocante petebat Elissa
Ipsa, pyram super ingentem stans, saucia Dido
Mandabat Tyriis ultricia bella futuris:
Ardentemque rogum media spectabat ab unda
Dardanus,et magnis pandebat carbasa fatis.
Parte alia supplex infernis Hannibal aris
Arcanum Stygia libat cum vate cruorem,
Et primo bella Aeneadum iurabat ab aevo.
At senior Siculis exsultat Hamilcar in arvis:
Spirantem credas certamina anhela movere.
Ardor inest oculis, torvumque minatur imago.
Necnon et laevum clipei latus aspera signis
Implebat Spartana cohors: hanc ducit ovantem
Ledaeis veniens victor Xanthippus Amyclis.
Iuxta triste decus pendet sub imagine poenae
Regulus, et fidei dat magna exempla Sagunto.
Laetior at circa facies, agitata ferarum
Agmina venatu, et caelata mapalia fulgent.
Nec procul usta cutem nigri soror horrida P

Assuetas patrio mulcet sermone leaenas.
It liber campi pastor, cui fine sine ullo
Invetitum saltus penetrat pecus: omnia Poenum
Armenti vigilem patrio de more sequuntur.
Gaesaque, latratorque Cydon, tectumque, focique
In silicis venis, et fistula nota iuvencis.
Eminet excelso consurgens colle Saguntos:
Quam circum immensi populi, condensaque cingunt
Agmina certantum, pulsantque trementibus hastis.
Extrema clipei stagnabat Hiberus in ora,
Curvatis claudens ingentem flexibus orbem.
Hannibal, abrupto transgressus foedere ripas,
Poenorum populos Romana in bella vocabat.
Tali sublimis dono, nova tegmina latis
Aptat concutiens humeris, celsusque profatur:
Heu quantum Ausonio sudabitis, arma, cruore!
Quas, belli iudex, poenas mihi, Curia, pendes!
Iamque senescebat vallatis moenibus hostis,
Carpebatque dies urbem, dum signa manusque
Exspectant fessi socias. Tandem aequore vano
Avertunt oculos, frustrataque litora ponunt,
Et propius suprema vident. Sedet acta medullis
Iamdudum, atque inopes penitus coquit intima pestis.
Est furtim lento misere durantia tabo
Viscera, et exurit siccatas sanguine venas
Per longum celata fames. Iam lumina retro
Exesis fugere genis: iam lurida sola
Tecta cute, et venis male iuncta trementibus ossa
Exstant, consumtis visu deformia membris.
Humentis rores noctis terramque madentem
Solamen fecere mali, cassoque labore
E sicco frustra presserunt robore succos.
Nil temerare piget. Rabidi ieiunia ventris
Insolitis adigunt vesci: resolutaque, nudos
Linquentes clypeos, armorum tegmina mandunt.

Desuper haec coelo spectans Tirynthius alto,
Illacrimat fractae nequidquam casibus urbis.
Namque metus, magnique tenent praecepta parentis,

Ne saevae tendat contra decreta novercae.
Sic igitur, coepta occultans, ad limina sanctae
Contendit Fidei; secretaque pectora tentat.
Arcanis Dea laeta, polo tum forte remoto
Coelicolûm magnas volvebat conscia curas:
Quam tali alloquitur Nemeae pacator honore.
Ante Iovem generata, decus Divûmque hominumque,

Qua sine non tellus pacem, non aequora norunt,
Iustitiae consors, tacitumque in pectore numen;
Exitiumne tuae dirum spectare Sagunti,
Et tot pendentem pro te, Dea, cernere poenas
Urbem lenta potes? Moritur tibi vulgus, et unam
Te matres, vincente Fame, te maesta virorum
Ora vocant; primaque sonant te voce minores.
Fer coelo auxilium, et fessis da surgere rebus.
Haec satus Alcmena: contra cui talia virgo:
Cerno equidem, nec pro nihilo est mihi foedera rumpi;

Statque dies, ausis olim tam tristibus ultor.
Sed me, pollutas properantem linquere terras,
Sedibus his, tectisque novis succedere adegit
Fecundum in fraudes hominum genus: impia liqui
Et, quantum terrent, tantum metuentia regna,
Ac furias auri, nec vilia praemia fraudum,
Et super haec, ritu horrificos, ac more ferar
Viventes rapto populos, luxuque solutum
Omne decus, multaque oppressum nocte pu
Vis colitur, iurisque locum sibi vindicat e
Et probris cessit virtus. En, aspice gen
Nemo insons: pacem servant commercia
Sed secura tua fundata ut moenia dextra

ıum te servent memorando fine vigorem;
ita nec fessi transmittant corpora Poeno:
od solum nunc fata sinunt seriesque futuri)
ndam leti decus, atque in secula mittam,
que laudatas ad manes prosequar umbras.
severa levi decurrens aethere virgo
antem fatis petit inflammata Saguntum:
dit mentes, et pectora nota pererrat,
ittitque animis numen. Tum, fusa medullis,
icat, atque sui flagrantem inspirat amorem.
a volunt, tentantque aegros ad proelia nisus.
eratus adest vigor, interiusque recursat
is honos Divae, et sacrum pro virgine letum.
citus fessis per ovantia pectora sensus,
leto graviora pati, saevasque ferarum
ntare dapes, et mensis addere crimen.
prohibet culpa pollutam extendere lucem
a Fides, paribusque famem compescere membris,
m simul invisae gentis conspexit in arce,
e ferens sese Libycis Saturnia castris,
ineum increpitat miscentem bella furorem,
e, ira turbata gradum, ciet ocius atram
honen, imos agitantem verbere manes:
almas tendens, Hos, inquit, noctis alumna,
muros impelle manu: populumque ferocem
tris sterne suis: Iuno iubet. Ipsa propinqua
ctus studiumque tuum de nube videbo.
Deos summumque Iovem turbantia tela,
Acheronta moves, flammam, immanesque chelydros,
loremque tuum, quo territa comprimit ora
erus, ac, mixto quae spumant felle, venena,
nidquid scelerum, poenarum quidquid et irae
ore fecundo coquitur tibi, congere praeceps
utulos, totamque Erebo demitte Saguntum.

Hac mercede Fides constet delapsa per auras.
Sic voce instimulans, dextra Dea concita saevan
Eumenida incussit muris: tremuitque repente
Mons circum, et gravior sonuit per litora fluctus
Sibilat, insurgens capiti, et turgentia circum
Multus colla micat squalenti tergore serpens.
Mors graditur, vasto pandens cava guttura rictu
Casuroque inhiat populo: tunc luctus, et atri
Pectora circumstant planctus, maerorque, do
lorque:
Atque omnes adsunt poenae, formaque trifauci
Personat insomnis lacrimosae ianitor aulae.
Protinus assimulat faciem mutabile monstrum
Tiburnae, gressumque simul, sonitumque loquen
tis.
Haec bello vacuos, et saevi turbine Martis
Lugebat thalamos, Murro spoliata marito;
Clara genus, Daunique trahens a sanguine nomen
Cui vultus induta pares, disiectaque crinem
Eumenis, in medios irrumpit turbida coetus:
Et maestas lacerata genas, Quis terminus, inquit
Sat Fidei proavisque datum. Vidi ipsa cruentum
Ipsa meum vidi lacerato vulnere nostras
Terrentem Murrum noctes, et dira sonantem:
Eripe te, coniux, miserandae casibus urbis:
Et fuge, si terras adimit victoria Poeni,
Ad manes, Tiburna, meos: cecidere Penates:
Occidimus Rutuli: tenet omnia Punicus ensis.
Mens horret; nec adhuc oculis absistit imago.
Nullane iam posthac tua tecta, Sagunte, videbo
Felix, Murre, necis, patriaque superstite felix.
At nos, Sidoniis famulatum matribus actas,
Post belli casus vastique pericula ponti,
Carthago adspiciet victrix: tandemque su
mum,
Nocte obita, Libyae gremio captiva iac

Sed vos, o iuvenes, vetuit quos conscia virtus
Posse capi, quis telum ingens contra aspera mors est,
Vestris servitio manibus subducite matres.
Ardua virtutem profert via. Pergite primi
Nec facilem populis, nec notam invadere laudem.
His ubi turbatas hortatibus impulit aures,
Inde petit tumulum, summo quem vertice montis
Amphitryoniades spectandum ex aequore nautis
Struxerat, et grato cineres decorarat honore.
Excitus sede (horrendum) prorumpit ab ima
Caeruleus maculis auro squalentibus anguis:
Ignea sanguinea radiabant lumina flamma;
Oraque vibranti stridebant sibila lingua:
Isque inter trepidos coetus, mediamque per urbem
Volvitur, et muris propere delabitur altis,
Ac similis profugo vicina ad litora tendit,
Spumantisque freti praeceps immergitur undis.
Tum vero excussae mentes, ceu prodita tecta
Expulsi fugiant manes, umbraeque recusent
Captivo iacuisse solo. Sperare saluti
Pertaesum: damnantque cibos: agit addita Erinnys.
Haud gravior duris Divûm inclementia rebus,
Quam leti proferre moras: abrumpere vitam
Ocius attoniti quaerunt, lucemque gravantur.
Certatim structus surrectae molis ad astra
In media stetit urbe rogus; portantque, trahuntque
Longae pacis opes, quaesitaque praemia dextris,
Callaïco vestes distinctas matribus auro,
Armaque Dulichia proavis portata Zacyntho,
Et prisca advectos Rutulorum ex urbe Penates:
Huc quidquid superest captis, clipeosque, simulque
Infaustos iaciunt enses, et condita bello

Effodiunt penitus terra: gaudentque superbi
Victoris praedam flammis donare supremis.
Quae postquam congesta videt feralis Erinnys,
Lampada, flammiferis tinctam Phlegethontis in undis,
Quassat, et inferna Superos caligine condit.
Inde opus aggressi, toto quod nobile mundo
Aeternum invictis infelix gloria servat.
Princeps Tisiphone, lentum indignata parentem,
Pressit ovans capulum, cunctantemque impulit ensem,
Et dirum insonuit Stygio bis terque flagello.
Invitas maculant cognato sanguine dextras,
Miranturque nefas aversa mente peractum,
Et facto sceleri illacrimant. Hic, turbidus ira,
Et rabie cladum, perpessaeque ultima vitae,
Obliquos versat materna per ubera visus:
Hic, raptam librans dilectae in colla securim
Coniugis, increpitat sese, mediumque furorem
Proiecta damnat stupefactus membra bipenni.
Nec tamen evasisse datur. Nam verbera Erinnys
Incutit, atque atros insibilat ore tumores.
Sic thalami fugit omnis amor: dulcesque marito
Effluxere tori, et subiere oblivia taedae.
Ille iacit, totis connisus viribus, aegrum
In flammas corpus, densum qua turbine nigro
Exundat fumum piceus caligine vertex.
At medios inter coetus pietate sinistra,
Infelix Tymbrene, furis, Poenoque parentis
Dum properas auferre necem, reddentia formam
Ora tuam laceras, temerasque simillima membr
Vos etiam primo gemini cecidistis in aevo,
Eurymedon fratrem, et fratrem mentite Lyco
Cuncta pares; dulcisque labor sua nomina r
Reddere, et in vultu genetrici stare suorun
Iam fixus iugulo culpa te solverat ensis

nedon, inter miserae lamenta senectae:
ue malis turbata parens, deceptaque visis,
nis? Huc ferrum, clamat, converte, Lycorma;
simul iugulum perfoderat ense Lycormas.
agno, Quinam, Eurymedon, furor iste? sonabat
planctu; geminaeque nota decepta figurae,
a mutato revocabat nomine mater:
, transacto tremebunda per ubera ferro,
etiam ambiguos cecidit super inscia natos.
liros urbis casus, laudandaque monstra,
lei poenas, et tristia fata piorum
et evolvens lacrimis? Vix Punica fletu
ssent castra, ac miserescere nescius hostis.
habitata diu Fidei, coeloque parentem
um repetens, ruit inter perfida gentis
iae tela, atque immania facta suorum,
is neglecta Deis: furit ensis et ignis:
e caret flamma, scelerum est locus. Erigit atro
item fumo rogus alta ad sidera nubem.
in excelso proceri vertice montis
ntacta prius bellis: hinc Punica castra,
que, et totam soliti spectare Saguntum:
t tecta Deûm. Resplendet imagine flammae
r, et in tremulo vibrant incendia ponto.
nter medios caedum Tiburna furores,
ti dextram mucrone armata mariti,
va infelix ardentem lampada quassans,
ntemque erecta comam, ac liventia planctu
ra nudatis ostendens saeva lacertis,
nulum Murri super ipsa cadavera fertur.
, ubi inferni dirum tonat aula parentis,
turbatos exercet regia manes,
solium ante Dei sedemque tremendam
reo est operata Iovi, poenasque ministrat.

Arma viri, multo nuper defensa cruore,
Imponit tumulo illacrimans: manesque precata,
Acciperent sese, flagrantem lampada subdit.
Tunc rapiens letum, Tibi ego haec, ait, optime coniux,
Ad manes, en, ipsa fero: sic ense recepto
Arma super ruit, et flammas invadit hiatu.
Semiambusta iacet nullo discrimine passim,
Infelix obitus, permixto funere, turba.
Ceu, stimulante fame, cum victor ovilia tandem
Faucibus invasit siccis leo, mandit hianti
Ore fremens imbelle pecus, patuloque redundat
Gutture ructatus large cruor: incubat atris
Semesae stragis cumulis; aut, murmure anhelo
Infrendens, laceros inter spatiatur acervos.
Late fusa iacent pecudes, custosque Molossus,
Pastorumque cohors, stabulique gregisque magister;
Totaque vastatis disiecta mapalia tectis.
Irrumpunt vacuam Poeni tot cladibus arcem.
Tum demum ad manes, perfecto munere, Erinnys
Iunoni laudata redit, magnamque superba
Exsultat rapiens secum sub Tartara turbam.
At vos, sidereae, quas nulla aequaverit aetas,
Ite, decus terrarum, animae, venerabile vulgus,
Elysium et castas sedes decorate piorum,
Cui vero non aequa dedit victoria nomen,
(Audite, o gentes, neu rumpite foedera pacis,
Nec regnis postferte fidem!) vagus exsul in or
Errabit toto, patriis proiectus ab oris;
Tergaque vertentem trepidans Carthago vid
Saepe Saguntinis somnos exterritus umbris
Optabit cecidisse manu; ferroque negato,
Invictus quondam Stygias bellator ad unda
Deformata feret liventi membra veneno.

LIBER III.

ARGUMENTUM.

Postquam clara fide, Poeno sub Marte, Saguntus
Arsit, ad Hammonis scitatum oracula Bostar
Mittitur, ut Superis quaenam sit fixa voluntas
Imperio super, et rerum novitate reportet.
Ipse ad vicinos ductor, cum coniuge, Gades
Navigat, et spoliis onerat feralibus aras
Herculeas: post haec caram seponit ab armis
Cum puero, nondum bis seni mensis, Imilcen:
Et nova mox petitur Carthago classe per undas.
Atque hic nocturna specie mirabile monstrum
Vidit, in Italicam stimulans fera pectora gentem.
Quocirca innumeris Romana in proelia turmis
Collectis, propere trans Alpes signa ferebat,
Laetaque Taurinis statuit tentoria campis.

D
ostquam rupta fides Tyriis, et moenia castae,
on aequo Superûm genitore, eversa Sagunti;
xtemplo positos finiti cardine mundi
ctor adit populos, cognataque limina Gades.
c vatum mentes agitare et praescia corda
ısatum super imperio. Citus aequore Bostar
a dare, et rerum praenoscere fata iubetur.
ıca fides adytis longo servatur ab aevo,
sublime sedens, Cirrhaeis aemulus antris,
r anhelantes Garamantas corniger Hammon
lico pandit venientia secula luco.
omen coeptis, et casus scire futuros
diem, bellique vices novisse petebat.
clavigeri veneratus numinis aras
is onerat donis, quae nuper ab arce
fumantis rapuit semusta Sagunti.
ım (nec cassa fides) ab origine fani
as durare trabes, solasque per aevum
um novisse manus: hinc credere gaudent

Consedisse Deum, seniumque repellere templis.
Tum, quis fas et honos adyti penetralia nosse,
Femineos prohibent gressus, ac limine curant
Saetigeros arcere sues: nec discolor ulli
Ante aras cultus: velantur corpora lino,
Et Pelusiaco praefulget stamine vertex.
Discinctis mos tura dare, atque e lege parentu
Sacrificam lato vestem distinguere clavo.
Pes nudus, tonsaeque comae, castumque cubile,
Irrestincta focis servant altaria flammae.
Sed nulla effigies, simulacrave nota Deorum
Maiestate locum et sacro implevere timore.
In foribus labor Alcidae Lernaea recisis
Anguibus hydra iacet, nexuque elisa leonis
Ora Cleonaei patulo caelantur hiatu.
Ast Stygius, saevis terrens latratibus umbras,
Ianitor, aeterno tum primum tractus ab antro,
Vincla indignatur, metuitque Megaera catenas.
Iuxta Thraces equi, pestisque Erymanthia, et alto
Aeripedis ramos superantia cornua cervae.
Nec levior vinci Libycae telluris alumnus
Matre super, stratique genus deforme bimembre
Centauri, frontemque minor truncam amnis A
carnan.
Inter quae fulget sacratis ignibus Oete,
Ingentemque animam rapiunt ad sidera flammae
Postquam oculos varia implevit virtutis imago,
Mira dehinc cernit: surgentis mole profundi
Iniectum terris subitum mare, nullaque circa
Litora, et infuso stagnantes aequore campos.
Nam qua caeruleis Nereus evolvitur antris,
Atque imo freta contorquet Neptunia fundo
Proruptum exundat pelagus, caecosque re
Oceanus fontes torrentibus ingruit undis.
Tum vada, ceu saevo penitus permota trid
Luctantur terris tumefactum imponere pon

Mox remeat gurges, tractoque relabitur aestu,
Ac ratis erepto campis deserta profundo,
Et fusi transtris exspectant aequora nautae.
Cymothoes ea regna vagae, pelagique labores
Luna movet: Luna, immissis per caerula bigis,
Fertque refertque fretum, sequiturque reciproca Tethys.
Haec propere spectata duci: nam multa fatigant.
Curarum prima exercet, subducere bello
Consortem thalami, parvumque sub ubere natum.
Virgineis iuvenem taedis, primoque Hymenaeo
Imbuerat coniux, memorique tenebat amore
At puer, obsessae generatus in ore Sagunti,
Bis senos Lunae nondum compleverat orbes.
Quos, ut seponi stetit, et secernere ab armis,
Affatur ductor: Spes o Carthaginis altae,
Nate, nec Aeneadum levior metus, amplior, oro,
Sis patrio decore, et factis tibi nomina condas,
Quis superes bellator avum: iamque aegra timoris
Roma tuos numeret lacrimandos matribus annos.
Ni praesaga meos ludunt praecordia sensus,
Ingens hic terris crescit labor; ora parentis
Agnosco, torvaque oculos sub fronte minaces,
Vagitumque gravem, atque irarum elementa mearum.
Si quis forte Deûm tantos inciderit actus,
Ut nostro abrumpat leto primordia rerum;
Hoc pignus belli, coniux, servare labora.
Cumque datum fari, duc per cunabula nostra;
Tangat Elissaeas palmis puerilibus aras,
Et cineri iuret patrio Laurentia bella.
Inde, ubi flore novo pubescet firmior aetas,
Emicet in Martem, et, calcato foedere, victor
In Capitolina tumulum mihi vindicet arce.
Tu vero, tanti felix quam gloria partus
Exspectat, veneranda fide, discede periclis

Incerti Martis, durosque relinque labores:
Nos clausae nivibus rupes, suppostaque coelo
Saxa manent; nos, Alcidae mirante noverca,
Sudatus labor, et, bellis labor acrior, Alpes.
Quod si promissum vertat Fortuna favorem,
Laevaque sit coeptis, te longa stare senecta,
Aevumque extendisse velim: tua iustior aetas,
Ultra me improperae ducant cui fila sorores.
Sic ille. At contra Cirrhaei sanguis Imilce
Castalii, cui materno de nomine dicta
Castulo Phoebei servat cognomina vatis,
Atque ex sacrata repetebat stirpe parentes:
Tempore quoBacchus populos domitabatHiberos,
Concutiens thyrso atque armata Maenade Calpen,
Lascivo genitus Satyro nymphaque Myrice,
Milichus indigenis late regnarat in oris,
Cornigeram attollens genitoris imagine frontem.
Hinc patriam clarumque genus refcrebat Imilce,
Barbarica paulum vitiato nomine lingua.
Quae tunc sic lacrimis sensim manantibus infit:
Mene, oblite tua nostram pendere salute,
Abnuis inceptis comitem? Sic foedera nota,
Primitiaeque tori, gelidos ut scandere tecum
Deficiam montes coniux tua? Crede vigori
Femineo: castum haud superat labor ullus amorem.
Sin solo aspicimur sexu, fixumque relinqui:
Cedo equidem, nec fata moror: Deus annuat, oro.
I felix, i numinibus votisque secundis:
Atque, acies inter flagrantiaque arma, relictae
Coniugis et nati curam servare memento.
Quippe nec Ausonios tantum, nec tela, nec igne
Quantum te, metuo: ruis ipsos acer in enses,
Obiectasque caput telis: nec te ulla secundo
Eventu satiat virtus: tibi gloria soli
Fine caret, credisque viris ignobile letum

Belligeris in pace mori. Tremor implicat artus:
Nec quenquam horresco, qui se tibi conferat unus.
Sed tu, bellorum genitor, miserere, nefasque
Averte, et serva caput inviolabile Teucris.
Iamque adeo egressi steterant in litore primo,
Et promota ratis, pendentibus arbore nautis,
Aptabat sensim pulsanti carbasa vento;
Cum, lenire metus properans, aegramque levare
Attonitis mentem curis, sic Hannibal orsus:
Ominibus parce et lacrimis, fidissima coniux.
Et pace et bello cunctis stat terminus aevi,
Extremumque diem primus tulit: ire per ora
Nomen in aeternum paucis mens ignea donat,
Quos pater aethereis coelestum destinat oris.
An Romana iuga, et famulas Carthaginis arces
Perpetiar? Stimulant manes, noctisque per umbras
Increpitans genitor: stant arae atque horrida sacra
Ante oculos, brevitasque vetat mutabilis horae
Prolatare diem. Sedeamne, ut noverit una
Me tantum Carthago? et, qui sim, nesciat omnis
Gens hominum? letique metu decora alta relinquam?
Quantum etenim distant a morte silentia vitae?
Nec tamen incautos laudum exhorresce furores:
Et nobis est lucis honos, gaudetque senecta
Gloria, cum longo titulis celebratur in aevo.
Te quoque magna manent suscepti praemia belli:
Dent modo se Superi, Thybris tibi serviet omnis,
Iliacaeque nurus, et dives Dardanus auri.
Dumque ea permixtis inter se fletibus orant,
Confisus pelago celsa de puppe magister
Cunctantem ciet. Abripitur divulsa marito.
Haerent intenti vultus, et litora servant;
Donec, iter liquidum volucri rapiente carina,
Consumsit visus pontus, tellusque recessit.
At Poenus belli curis avertere amorem

Apparat; et repetit properato moenia gressu.
Quae dum perlustrat, crebroque obit omnia visu,
Tandem sollicito cessit vis dura labori,
Belligeramque datur somno componere mentem.
Tum pater omnipotens gentem exercere periclis
Dardaniam, et fama saevorum tollere ad astra
Bellorum meditans, priscosque referre labores,
Praecipitat consulta viri; segnemque quietem
Terret, et immissa rumpit formidine somnos.
Iamque per humentem noctis Cyllenius umbram
Aligero lapsu portabat iussa parentis.
Nec mora. Mulcentem securo membra sopore
Aggreditur iuvenem, ac monitis incessit amaris:
Turpe duci totam somno consumere noctem,
O rector Libyae. Vigili stant bella magistro.
Iam maria effusas cernes turbare carinas,
Et Latiam toto pubem volitare profundo,
Dum lentus coepti terra cunctaris Hibera.
Scilicet, id satis est decoris, memorandaque virtus,
Quod tanto cecidit molimine Graia Saguntos?
En age, si quid inest animo par fortibus ausis,
Fer gressus agiles mecum, et comitare vocantem
Respexisse veto: (monet hoc pater ille Deorum
Victorem ante altae statuam te moenia Romae.
Iamque videbatur dextram iniectare, graduque
Laetantem trahere in Saturnia regna citato;
Cum subitus circa fragor, et vibrata per auras
Exterrent saevis a tergo sibila linguis:
Ingentique metu Divûm praecepta paventi
Effluxere viro, et turbatus lumina flectit.
Ecce iugis rapiens silvas, ac robora vasto
Contorta amplexu, tractasque per invia rupes
Ater letifero stridebat turbine serpens.
Quantus non aequas perlustrat flexibus Arcto
Et geminum lapsu sidus circumligat anguis

tantus fauces diducit hiatu,
sque caput nimbosis montibus aequat.
inat sonitus rupti violentia coeli,
·amque hiemem permixta grandine torquet.
pidus monstro (neque enim sopor ille, nec altae
·at noctis, virgaque fugante tenebras
at lucem somno Deus) ardua quae sit,
, pestis; terrasque urgentia membra
at, et quosnam populos deposcat hiatu.
dis almae Cyllenes editus antris:
des optata tibi. Te maxima bella,
ges nemorum, te moto turbida coelo
tas, caedesque virûm, magnaeque ruinae
neris, lacrimosaque fata sequuntur.
s per campos populatis montibus actas
uet silvas squalenti tergore serpens,
iumectat terras spumante veneno:
perdomitis decurrens Alpibus, atro
bello Italiam, tantoque fragore
onvulsis prosternes oppida muris.
rum stimulis liquere Deusque soporque.
ris gelidus sudor: laetoque pavore
a evolvit somni, noctemque retractat.
Deûm regi Martique sub omine fausto
tus honos; niveoque ante omnia tauro
s meritis monitor Cyllenius aris.
lo edicit convellere signa, repensque
quatit clamor permixtis dissona linguis.
Calliope, famae, quos horrida coepta
it populos, tulerintque in regna Latini:
indomitis urbes armarit Hiberis,
e Paraetonio glomerarit litore turmas
i Libye rerum deposcere frenos,
s mutare iugum. Non ulla, nec unquam
it trucibus tempestas acta procellis:

Nec bellum raptis tam dirum mille carinis
Acrius infremuit, trepidumque exterruit orbem
Princeps signa tulit Tyria Carthagine pubes,
Membra levis, celsique decus fraudata superbi
Corporis; at docilis fallendi, et nectere tectos
Numquam tarda dolos. Rudis his tunc parm
brevique
Bellabant ense; at vestigia nuda, sinusque
Cingere inassuetum; et rubrae velamine vestis
Ars erat in pugna fusum occuluisse cruorum.
His rector fulgens ostro super altior omnes
Germanus nitet Hannibalis, gratoque tumultu
Mago quatit currus, et fratrem spirat in armis
Proxima Sidoniis Utica est effusa maniplis,
Prisca situ, veterisque ante arces condita Byrs
Tum, quae Sicanio praecinxit litora muro,
In clipei speciem curvatis turribus, Aspis.
Sed dux in sese converterat ora Sychaeus,
Hasdrubalis proles, cui vano corda tumore
Maternum implebat genus, et resonare superl
Hannibal haud unquam cessabat avunculus or
Affuit undosa cretus Berenicide miles;
Nec, tereti dextras in pugnam armata dolone
Destituit Barce sitientibus arida venis.
Nec non Cyrene Pelopei stirpe nepotis
Battiadas pravos fidei stimulavit in arma:
Quos trahit antiquo laudatus Hamilcare quo
Consilio viridis, sed belli serus, Ilertes.
Sabratha tum Tyrium vulgus, Sarranaque I
Oeaque Trinacrios Afris permixta colonos,
Et Tingin rapido mittebat ab aequore Lix
Tum Vaga, et antiquis dilectus regibus H
Quaeque procul cavit non aequos Ruspin
Et Zama, et uberior Rutulo nunc sangv
psus.
Ducit tot populos, ingens et corpore e

Herculeam factis servans ac nomine famam,
Antaeus, celsumque caput super agmina tollit.
Venere Aethiopes, gens haud incognita Nilo,
Qui magneta secant: solis honor ille metalli,
Intactum chalybem vicino ducere saxo.
His simul, immitem testantes corpore solem,
Exusti venere Nubae. Non aerea cassis,
Nec lorica riget ferro, nec tenditur arcus:
Tempora multiplici mos est defendere lino,
Et lino munire latus, sceleratque succis
Spicula dirigere, et ferrum infamare veneno.
Tum primum castris Phoenicum tendere ritu
Cinyphii didicere Macae. Squalentia barba
Ora viris: humerosque tegunt velamine capri
Saetigero: panda manus est armata cateia.
Versicolor contra caetra, et falcatus ab arte
Ensis Adyrmachidis, ac laevo tegmina crure.
Sed mensis asper populus, victuque maligno:
Nam calida tristes epulae torrentur arena.
Quin et Massyli fulgentia signa tulere,
Hesperidum veniens lucis domus ultima terrae.
Praefuit intortos demissus vertice crines
Bocchus atrox, qui sacratas in litore silvas,
Atque inter frondes revirescere viderat aurum.
Vos quoque desertis in castra mapalibus itis,
Misceri gregibus Gaetulia sueta ferarum,
Indomitisque loqui, et sedare leonibus iras:
Nulla domus; plaustris habitant: migrare per arva
Mos, atque errantes circumvectare penates.
Hinc mille alipedes turmae, velocior Euris,
Et doctus virgae sonipes in castra ruebant.
Ceu pernix cum densa vagis latratibus implet
Venator dumeta Lacon, aut exigit Umber
Nare sagax e calle feras, perterrita late
Agmina praecipitant volucres formidine cervi.
Hos agit haud laeto vultu, nec fronte serena,

Asbytes nuper caesae germanus, Acherras.
Marmaridae, medicum vulgus, strepuere cater vis:
Ad quorum cantus serpens oblita veneni,
Ad quorum tactum mites iacuere cerastae.
Tum, chalybis pauper, Baniurae cruda iuventus
Contenti parca durasse hastilia flamma,
Miscebant avidi trucibus fera murmura linguis.
Nec non Autololes, levibus gens ignea plantis;
Cui sonipes cursu, cui cesserit incitus amnis,
Tanta fuga est: certant pennae; campumque vo latu
Cum rapuere, pedum frustra vestigia quaeras.
Spectati castris, quos succo nobilis arbor,
Et dulci pascit lotos nimis hospita bacca.
Quique atro rabidas effervescente veneno
Dipsadas immensis horrent Garamantes arenis.
Fama docet, caecae rapuit cum Gorgonis ora
Perseus, in Libyam dirum fluxisse cruorem;
Inde Medusaeis terram exundasse chelydris.
Millibus his ductor spectatus Marte Coaspes,
Neritia Meninge satus, cui tragula semper
Fulmineam armabat, celebratum missile, dex tram.
Hinc coit aequoreus Nasamon, invadere fluctu
Audax naufragia, et praedas avellere ponto:
Hinc, qui stagna colunt Tritonidos alta paludis,
Qua virgo (ut fama est) bellatrix edita lympha
Invento primam Libyen perfudit olivo.
Nec non totus adest vesper, populique reposti.
Cantaber ante omnes, hiemisque aestusque misque
Invictus, palmamque ex omni ferre labore.
Mirus amor populo, cum pigra incanuit ae
Imbelles iam dudum annos praevertere sa
Nec vitam sine Marte pati. Quippe omnis in

:sa sita, et damnatum vivere paci.
lurorae lacrimis perfusus in orbem
., patrias fugit cum devius oras,
Eoi non felix Memnonis Astyr.
is sonipes, nec Marti notus: at idem
icusso glomerat vestigia dorso,
pacata celer rapit esseda collo.
git, iuga Pyrenes venatibus acer
.culove extendere proelia Mauro.
t Celtae sociati nomen Hiberis.
a cecidisse decus, corpusque cremari
is. Coelo credunt Superisque referri,
carpat si membra iacentia vultur.
. et pennae divinarumque sagacem
um, misit dives Callaecia pubem,
iunc patriis ululantem carmina linguis,
dis alterno percussa verbere terra,
'um resonas gaudentem plaudere caetras.
uies ludusque viris, ea sacra voluptas
mineus peragit labor: addere sulco
et impresso tellurem vertere aratro,
is. Quidquid duro sine Marte gerendum,
oniux obit irrequieta mariti.
ithus agit, Lusitanumque remotis
m lustris: primo Viriathus in aevo,
omanis factum mox nobile damnis.
etani, quondam Tirynthia castra,
o, insuetus galeae, ferre arma morati.
e Dardanios post vidit, Ilerda, furores,
Massageten monstrans feritate parentem,
is fusa satiaris, Concane, vena.
ibusus Phoenissa movet, movet Arbacus arma,
el tenui pugnax instare veruto:
Tepolemus sator, et cui Lyndus origo,
lla serens Baliaris et alite plumbo;

Et quos nunc Gravios violato nomine G
Oeneae misere domus, Aetolaque Tyde
Dat Carthago viros, Teucro fundata ve
Phocaicae dant Emporiae, dat Tarraco
Vitifera, et Latio tantum cessura Lyae
Hos inter clara thoracis luce nitebat
Sedetana cohors, quam Sucro rigentibu
Atque altrix celsa mittebat Saetabis arc
Saetabis et telus Arabum sprevisse supe
Et Pelusiaco filum componere lino.
Mandonius populis, domitorque insignis
Imperitat Caeso, et socio stant castra l
At Vectonum alas Balarus probat aequo
Hic adeo, cum ver placidum, flatusque
Concubitus servans tacitos, grex pers
rum,
Et Venerem occultam genitali concipit
Sed non multa dies generi: properatque
Septimaque his stabulis longissima ducit
At non Sarmaticos attollens Uxama mur
Tam levibus persultat equis. Hinc veni
Haud aevi fragilis sonipes, crudoque vi
Asper frena pati, aut iussis parere magi
Rhyndacus his ductor; telum sparus.
rum
Et rictu horrificant galeas; venatibus a
Transigitur, vel, more patrum, vis rap
scunt.
Fulgent praecipuis Parnasia Castulo sig
Et celebre Oceano atque alternis aestib
Ac Nebrissa Dionyseis conscia thyrsis
Quam Satyri coluere leves, redimita
Nebride, et arcano Maenas nocturn
Arganthoniacos armat Carteia nep
Rex proavis fuit humani ditissimu
Ter denos decies emensus bellige

artessos, stabulanti conscia Phoebo,
a, Hemathios Italis paritura labores:
ıs auriferae cessavit Corduba terrae.
ere viros flaventi vertice Phorcys,
sque gravis bellator Arauricus oris
aevi; genuit quos ubere ripa
Baetis umbratus cornua ramo.
lonius per campos agmina ductor
nigrantes raptat, lustransque sub armis,
comprendere erat, fulgentia signa
ıs, longaque umbram tellure trahebat.
ır, quoties perlabitur aequora curru,
mque petit, Phoebea cubilia, Tethyn
Neptunus equis, fluit omnis ab antris
n chorus, et sueto certamine nandi
perspicuo connectunt brachia ponto.
ıaei frondosa cacumina montis
Poenus terrarum pace petebat.
:elsa nimbosi verticis arce
Celtis late prospectat Hiberos,
terna tenet magnis divortia terris.
Bebrycia duxere a virgine colles,
Alcidae crimen; qui, sorte laborum
e peteret cum longa tricorporis arva,
s Baccho saeva Bebrycis in aula
.m formae sine virginitate reliquit
, letique Deus (si credere fas est)
it leti miserae Deus. Edidit alvo
ut serpentem, patriasque exhorruit iras,
n dulces liquit turbata penates.
:tem Alcidae solis plangebat in antris,
issa viri silvis narrabat opacis:
aerentem ingratos raptoris amores,
emque manus, atque hospitis arma vocantem
e *ferae*. Laceros Tirynthius artus,

Dum remeat victor, lacrimis perfudit, et amens
Palluit invento dilectae virginis ore.
At voce Herculea percussa cacumina montis
Intremuere iugis: maesto clamore ciebat
Pyrenen; scopulique omnes ac lustra ferarum
Pyrenen resonant. Tumulo tum membra reponit
Supremum illacrimans: nec honos intercidit aevo.
Defletumque tenent montes per secula nomen.
Iamque per et colles, et densos abiete lucos
Bebryciae Poenus fines transcenderat aulae.
Inde ferox quaesitum armis per inhospita rura
Volcarum populatur iter, tumidique minaces
Accedit Rhodani festino milite ripas.
Aggeribus caput Alpinis et rupe nivali
Proserit in Celtas, ingentemque extrahit amnem
Spumanti Rhodanus proscindens gurgite campos,
Ac propere in pontum lato ruit incitus alveo.
Auget opes stanti similis, tacitoque liquore
Mixtus Arar, quem gurgitibus complexus anhelis
Cunctantem immergit pelago, raptumque per arva
Ferre vetat patrium vicina ad litora nomen.
Invadunt alacres inimicum pontibus amnem:
Nunc celso capite et cervicibus arma tuentur,
Nunc validis gurges certatim frangitur ulnis.
Fluminea sonipes religatus ducitur alno;
Belua nec retinet tardante Libyssa timore:
Nam trabibus vada, et iniecta tellure repertum
Connexas operire trabes, ac ducere in altum
Paulatim ripae resolutis aggere vinclis.
At gregis illapsu fremebundo territus acris
Expavit moles Rhodanus, stagnisque refusis
Torsit arenoso minitantia murmura fundo.
Iamque Tricastinis intendit finibus agmen;
Iam faciles campos, iam rura Vocuntia carpit.
Turbidus hic truncis saxisque Druentia laetum
Ductoris vastavit iter. Namque Alpibus ortus,

lsas ornos et adesi fragmina montis
ı sonitu volvens, fertur latrantibus undis,
'ada translato mutat fallacia cursu,
. pediti fidus, patulis non puppibus aequus:
unc, imbre recens fuso, correpta sub armis
pora multa virûm spumanti vertice torquens
ıersit fundo laceris deformia membris.
iam praeteritos ultra meminisse labores
spectae propius demsere paventibus Alpes.
cta gelu canaque aeternum grandine tecta
ıe aevi glaciem cohibent: riget ardua montis
ıerei facies, surgentique obvia Phoebo
atas nescit flammis mollire pruinas.
ıntum Tartareus regni pallentis hiatus
nanes imos atque atrae stagna paludis
ıpera tellure patet: tam longa per auras
ritur tellus, et coelum intercipit umbra.
lum ver usquam, nullique aestatis honores.
ı iugis habitat diris, sedesque tuetur
petuas deformis hiems: illa undique nubes
: atras agit, et mixtos cum grandine nimbos.
cuncti flatus ventique furentia regna
na posuere domo. Caligat in altis
ıtus saxis, abeuntque in nubila montes.
tus Athos Tauro, Rhodopeque adiuncta Mimanti,
ıque cum Pelio, cumque Haemo cesserit Othrys.
ıus inexpertas adiit Tirynthius arces.
ıdentem nubes, frangentemque ardua montis
ctarunt Superi, longisque ab origine seclis
merata gradu magna vi saxa domantem.
ıiles dubio tardat vestigia gressu;
ia ceu sacros in fines arma per orbem,
ıra prohibente, ferant, Divisque repugnent.
tra quae ductor, non Alpibus ille, nec ullo

Turbatus terrore loci; sed languida maestu
Corda virûm fovet hortando, revocatque vig
Non pudet, obsequio Superûm fessosque secu
Post belli decus atque acies, dare terga nivc
Montibus, et segnes submittere rupibus arm
Nunc, o, nunc, socii, dominantis moenia R
Credite vos, summumque Iovis conscendere
men.
Hic labor Ausoniam, dabit hic in vincula Thy
Nec mora: commotum promissis ditibus agr
Erigit in collem, et vestigia linquere nota
Herculis edicit magni, crudisque locorum
Ferre pedem, ac proprio turmas evadere ca
Rumpit inaccessos aditus, atque ardua prin
Exsuperat, summaque vocat de rupe cohor
Tum, qua durati concreto frigore collis
Lubrica frustratur canenti semita clivo,
Luctantem ferro glaciem premit. Haurit h
Nix resoluta viros, altoque e culmine praec
Humenti turmas operit delapsa ruina.
Interdum adverso glomeratas turbine Corus
In media ora nives fuscis agit horridus alis.
Aut rursum immani stridens avulsa procella
Nudatis rapit arma viris, volvensque per or
Contorto rotat in nubes sublimia flatu.
Quoque magis subiere iugo, atque, evadere
Erexere gradum, crescit labor. Ardua supr
Sese aperit fessis, et nascitur altera moles:
Unde nec edomitos exsudatosque labores
Respexisse libet: tanta formidine plana
Exterrent repetita oculis; atque una pruina
Canentis, quacunque datur permittere visus
Ingeritur facies. Medio sic navita ponto,
Cum dulces liquit terras, et inania nullos
Inveniunt ventos securo carbasa malo,
Immensas prospectat aquas; ac, victa prob

Aequoribus, fessus renovat sua lumina coelo.
Iamque, super clades atque importuna locorum,
Illuvie rigidaeque comae squalore perenni
Horrida semiferi promunt e rupibus ora:
Atque effusa cavis exesi pumicis antris
Alpina invadit manus, assuetoque vigore
Per dumos, notasque nives, atque invia pernix
Clausum montivagis infestat cursibus hostem.
Mutatur iam forma locis. Hic sanguine multo
Infectae rubuere nives: hic, nescia vinci,
Paulatim glacies cedit tepefacta cruore:
Dumque premit sonipes duro vestigia cornu,
Ungula perfossis haesit compressa pruinis.
Nec pestis lapsus simplex: abscisa relinquunt
Membra gelu, fractosque asper rigor amputat artus.
Bis senos soles, totidem per vulnera saevas
Emensi noctes, optato vertice sidunt,
Castraque praeruptis suspendunt ardua saxis.
At Venus, ancipiti mentem labefacta timore,
Affatur genitorem, et rumpit maesta querelas:
Quis poenae modus, aut pereundi terminus, oro,
Aeneadis erit? et quando terrasque fretumque
Emensis sedisse dabis? Cur pellere nostros
A te concessa Poenus parat urbe nepotes?
Alpibus imposuit Libyen, finemque minatur
Imperio. Casus metuit iam Roma Sagunti.
Quo Troiae extremos cineres, sacramque ruinam,
Assaracique larem, et Vestae secreta feramus,
Da sedem, genitor, tutisque iacere. Parumne est,
Exsilia errantes totum quaesisse per orbem?
Anne iterum capta repetentur Pergama Roma?
His Venus; et contra genitor sic deinde profatur.
Pelle metus: neu te Tyriae conamina gentis
Turbarint, Cytherea: tenet, longumque tenebit,
Tarpeias arces sanguis tuus. Hac ego Martis

Mole viros spectare paro, atque expendere bello.
Gens ferri patiens, ac laeta domare labores,
Paulatim antiquo patrum desuescit honori:
Atque ille, haud unquam parcus pro laude cruoris,
Et semper famae sitiens, obscura sedendo
Tempora agit, mutum volvens inglorius aevum,
Sanguine de nostro populus: blandoque veneno
Desidiae virtus paulatim evicta senescit.
Magnae molis opus, multoque labore parandum,
Tot populos inter, soli sibi poscere regna.
Iamque tibi veniet tempus, quo maxima rerum
Nobilior sit Roma malis. Hinc nomina nostro
Non indigna polo referet labor: hinc tibi Paullus,
Hinc Fabius, gratusque mihi Marcellus opimis.
Hi tantum parient Latio per vulnera regnum,
Quod luxu et multum mutata mente nepotes
Non tamen evertisse queant. Iamque ipse creatus,
Qui Poenum revocet patriae, Latioque repulsum
Ante suae muros Carthaginis exuat armis.
Hinc, Cytherea, tuis longo regnabitur aevo.
Exin se Curibus virtus coelestis ad astra
Efferet; et sacris augebit nomen Iulis
Bellatrix gens baccifero nutrita Sabino.
Hinc pater ignotam donabit vincere Thulen,
Inque Caledonios primus trahet agmina lucos.
Compescet ripis Rhenum, reget impiger Afros,
Palmiferamque senex bello domitabit Idumen.
Nec Stygis ille lacus, viduataque lumine regna;
Sed Superûm sedes, nostrosque tenebit honores.
Tum iuvenis, magno praecellens robore mentis
Excipiet patriam molem, celsusque feretur,
Aequatum imperio tollens caput. Hic fera gent
Bella Palaestinae primo delebit in aevo.
At tu transcendes, Germanice, facta tuorum,
Iam puer auricomo praeformidate Batavo.

Nec te terruerint Tarpeii culminis ignes:
Sacrilegas inter flammas servabere terris.
Nam te longa manent nostri consortia mundi.
Huic laxos arcus olim Gangetica pubes
Submittet, vacuasque ostendent Bactra pharetras.
Hic et ab Arctoo currus aget axe per Urbem,
Ducet et Eoos, Baccho cedente, triumphos.
Idem, indignantem transmittere Dardana signa,
Sarmaticis victor compescet sedibus Histrum.
Quin et Romuleos superabit voce nepotes,
Quis erit eloquio partum decus. Huic sua Musae
Sacra ferent; meliorque lyra, cui substitit Hebrus,
Et venit Rhodope, Phoebo miranda loquetur.
Ille etiam, qua prisca (vides) stat regia nobis,
Aurea Tarpeia ponet Capitolia rupe,
Et iunget nostro templorum culmina coelo.
Tunc, o nate Deum, Divosque dature, beatas
Imperio terras patrio rege. Tarda senectam
Hospitia excipient coeli, solioque Quirinus
Concedet, mediumque parens fraterque locabunt:
Siderei iuxta radiabunt tempora nati.
Dum pandit seriem venturi Iupiter aevi,
Ductor Agenoreus, tumulis delatus iniquis,
Lapsantem dubio devexa per invia nisu
Firmabat gressum, atque humentia saxa premebat.
Non acies hostisve tenet, sed prona minaci
Praerupto turbant, et cautibus obvia rupes.
Stant clausi; maerentque moras, et dura viarum.
Nec refovere datur torpentia membra quiete:
Noctem operi iungunt, et robora ferre coactis
Approperant humeris, ac raptas collibus ornos.
Iamque ubi nudarunt silva densissima montis,
Aggessere trabes; rabidisque accensus in orbem
Excoquitur flammis scopulus. Mox proruta ferro
Dat gemitum putris resoluto pondere moles,
Atque aperit fessis antiqui regna Latini.

His tandem ignotas transgressus casibus Alpes,
Taurinis ductor statuit tentoria campis.
Interea, voces Iovis atque oracula portans,
Emensis aderat Garamantum laetus arenis
Bostar; et ut viso stimulabat corda Tonante:
Maxime Belide, patriis qui moenibus arces
Servitium dextra, Libycas penetravimus aras.
Nos tulit ad Superos perfundens sidera Syrtis.
Nos paene aequoribus tellus violentior hausit.
Ad finem coeli medio tenduntur ab orbe
Squalentes campi. Tumulum natura negavit
Immensis spatiis; nisi quem cava nubila torquens
Construxit turbo, impacta glomeratus arena:
Vel si perfracto populatus carcere terras
Africus, aut pontum spargens super aera Corus,
Invasere truces capientem proelia campum,
Inque vicem ingesto cumularunt pulvere montes.
Hos observatis valles enavimus astris:
Namque dies confudititer; peditemque profundo
Errantem campo, et semper media arva videntem,
Sidoniis Cynosura regit fidissima nautis.
Verum ubi defessi lucos, nemorosaque regna
Cornigeri Iovis, et fulgentia templa subimus,
Exceptos hospes tectis inducit Arisbas.
Stat fano vicina (novum et memorabile!) lympha,
Quae nascente die, quae deficiente tepescit,
Quaeque riget, medius cum sol accendit Olympum,
Atque eadem rursum nocturnis fervet im umbris.
Tum loca plena Deo, dites sine vomere glebas,
Ostentat senior, laetaque ita mente profatur:
Has umbras nemorum, et connexa cacumina coelo,
Calcatosque Iovi lucos prece, Bostar, adora.
Nam cui dona Iovis non divulgata per orbem,
In gremio Thebes geminas sedisse columbas?

m, Chaonias pennis quae contingit oras,
fatidico Dodonida murmure quercum.
e, Carpathium super aequor vecta, per auras
yen niveis tranavit concolor alis,
sedem templo Cythereia condidit ales:
ıi nunc aram lucosque videtis opacos,
re electo gregis, (admirabile dictu!)
eri capitis media inter cornua perstans,
aricis ales populis responsa canebat.
ubitum nemus atque annoso robore lucus
it; qualesque premunt nunc sidera quercus,
ıa venere die: prisco inde pavore
numen habet, coliturque tepentibus aris.
ue ea miramur, subito stridore tremendum
ıae patuere fores, maiorque repente
culos ferit. Ante aras stat veste sacerdos
ens nivea, et populi concurrere certant.
bi mandatas effudi pectore voces,
ntrat subitus vatem Deus. Alta sonoro,
s trabibus, volvuntur murmura luco,
ior nota iam vox prorumpit in auras:
tis in Latium, belloque agitare paratis
ıci prolem, Libyes. Coepta aspera cerno,
vumque trucem currus iam scandere, et atram
ıs Hesperium flammam exspirare furentes
ıedes, multoque fluentia sanguine lora.
ui pugnarum eventus, extremaque fati
cis, claroque ferox das vela labori,
: Aetoli ductoris Iapyga campum;
os augebis avos; nullique relinques,
Ausoniae penetrare in viscera gentis:
: victa tibi trepidabunt Dardana regna.
onet pubes unquam Saturnia curam,
:arpet superas in terris Hannibal auras.
portabat laetis oracula Bostar,
batque viros pugnae propioris amore.

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

Fama volat, Poenum signis hostilibus Alpes
Transcendisse ducem, totis trepidatur in agris.
Consultant Patres de bello, intactaque rursum
Tela novant. Libycis ostendens Hannibal urbem
Militibus, praedae cupidos acuebat amore
Ad pugnam. Interea volucri rate Scipio consul
Massiliae fidis aderat delatus ab oris:
Occurritque hosti Ticini ad fluminis undam.
Atque ibi tunc prima caluerunt litora pugna.
Sed consul Trebiae vicinum Scipio collem
Cadere compulsus petiit. Quo venit et ipse
Consulis accitus Siculo collega Peloro.
Hostis sed rursus victor, spumantia, captum
Post Apenninum, Thrasymeni stagna petebat.

Fama per Ausoniae turbatas spargitur urbes,
Nubiferos montes et saxa minantia coelo
Accepisse iugum, Poenosque per invia vectos,
Aemulaque Herculei iactantem facta laboris
Descendisse ducem: diros canit improba motus
Et gliscit gressu, volucrique citatior Euro
Terrificis quatit attonitas rumoribus arces.
Adstruit auditis, docilis per inania rerum
Pascere rumorem vulgi, pavor: itur in acres
Bellorum raptim curas; subitusque per omnem
Ausoniam Mavors strepit, et ciet arma virosque
Pila novant, ac detersa rubigine saevus
Induitur ferro splendor: niveumque repostae
Instaurant galeae coni decus: hasta iuvatur
Amento: revocantque nova fornace bipennes.
Conseritur tegimen laterum impenetrabile, multa
Passurus dextras atque irrita vulnera, thorax.
Pars arcu invigilant, domitat pars verbere anhe'
Cornipedem in gyros, saxoque exasperat er

Nec vero muris, quibus est luctata vetustas,
Ferre morantur opem: subvectant saxa, cavasque
Retractant turres, edit quas longior aetas.
Hinc tela accipiunt arces; ac robora portis,
Et fidos certant obices arcessere silva:
Circumdant fossas. Haud segnis cuncta magister
Praecipitat timor, ac vastis trepidatur in arvis.
Deseruere larem: portant cervicibus aegras
Attoniti matres, ducentesque ultima fila
Grandaevos rapuere senes: tum crine soluto
Ante agitur coniux; dextra laevaque trahuntur
Parvi, non aequo comitantes ordine, nati.
Sic vulgus traduntque metus, nec poscitur auctor.
At Patres (quanquam exterrent immania coepta,
Inque sinu bellum; atque Alpes et pervia saxa
Decepere) tamen crudam contra aspera mentem
Et magnos tollunt animos. Iuvat ire periclis
Ad decus, et dextra memorandum condere nomen,
Quale dedit nunquam rebus Fortuna secundis.
Sed Libyae ductor tuto fovet agmina vallo
Fessa gradum, multoque gelu torpentia nervos:
Solandique genus, laetis ostentat ad Urbem
Per campos superesse viam, Romamque sub ictu.
At non et rerum curas consultaque belli
Stare probat, solusque nequit perferre quietem.
Armiferae quondam prisca inter tempora gentes
Ausonium invasere latus, sedesque beatas;
Et metui peperere manu. Mox impia bella
Tarpeius pater et capti sensere Quirites.
Sic dum sollicitat donis, et inania corda
Ac fluxam morum gentem fovet, armaque iungit;
Cum Consul, volucri pervectus litora classe,
Scipio Phocaicis sese referebat ab oris:
Gentesque duces, pelagi terraeque laborem
Versum emensos, propiora pericula vallo
Gebant, magnaeque aderant primordia cladis.

Namque ut, collatis admoto Consule castri
Sustulerat Fortuna moras, signumque fur
Accensae viso poscebant hoste cohortes:
Debellata procul, quaecunque vocantur H
Ingenti Tyrius numerosa per agmina ducti
Voce sonat, non Pyrenen Rhodanumve fer
Iussa aspernatos, Rutulam fumasse Sagun
Raptum per Celtas iter, et, qua ponere gre
Amphitryoniadae fuerit labor, isse sub arn
Poenorum turmas, equitemque per ardua v
Insultasse iugo, et fremuisse hinnitibus Alp
Contra pulchra suos vocat ad discrimina (
Hostem, miles, habes fractum ambusti
nivosis
Cautibus, atque aegre torpentia membra t
tem.
En age, qui sacros montes, rupesque profu
Transiluit, discat, quanto stat celsius arce
Herculea vallum; et, maius sit, scandere c
An vestros rupisse globos. Det inania fama
Dum magna fuso pugna, retroque ruenti,
Qua ventum est, obstent Alpes. Super
ductum
Huc egere Dei, Latios ut sanguine fines
Imbueret, tellusque hostilis conderet ossa
Scire libet, nova nunc nobis atque altera b
Carthago, anne eadem mittat, quae, mer
aequor,
Aegates inter vasto iacet obruta ponto.
Haec ait: atque agmen Ticini flectit ad un
Caeruleas Ticinus aquas, et stagna vadoso
Perspicuus servat turbari nescia fundo,
Ac nitidum viridi lente trahit amne liquore
Vix credas labi: ripis tam mitis opacis,
Argutos inter volucrum certamine cantus,
Somniferam ducit lucenti gurgite lympha

Iamque sub extremum noctis fugientibus umbris
Lux aderat, Somnusque suas confecerat horas.
Explorare locos Consul, collisque propinqui
Ingenium, et campis quae sit natura, parabat.
Par studium Poeno, similesque in pectore curae.
Ergo aderant, rapidis equitum comitantibus alis.
Verum ubi commoto docuerunt pulvere nubes,
Hostem ferre gradum; et propius propiusque sonoro
Quadrupedum cornu tellus gemit; ac simul acer
Vincentum lituos hinnitus saevit equorum:
Arma, viri, rapite arma, viri; dux instat uterque.
Ambobus velox virtus, geminusque cupido
Laudis, et ad pugnas Martemque insania concors.
Haud mora: iam tantum campi dirimebat ab ictu,
Quantum impulsa valet comprendere lancea nodo;
Cum subitum liquida, non ullis nubibus, aethra
Augurium mentes oculosque ad sidera vertit.
Accipiter, medio tendens a limite Solis,
Dilectas Veneri, notasque ab honore Diones,
Turbabat violentus aves: atque unguibus idem,
Idem nunc rostro, duris nunc ictibus alae,
Ter quinas dederat saeva inter vulnera leto.
Nec finis satiasve, novi sed sanguinis ardor
Gliscere; et urgebat trepidam iam caede priorum,
Incertamque fugae, pluma labente, columbam:
Donec Phoebeo veniens Iovis ales ab ortu
In tenues tandem nubes dare terga coegit.
Tum victrix laetos signa ad Romana volatus
Convertit: prolesque ducis qua parte decora
Scipio quassabat puerilibus arma lacertis,
Clangorem bis terque dedit, rostroque coruscae
Praestringens conum galeae, se reddidit astris.
Exclamat Liger: (huic Superos sentire monentes
Ars fuit, ac penna monstrare futura magistra:)
Poene, *bis octonos* Italis in finibus annos,

Audaci similis volucri, sectabere pubem
Ausoniam, multamque feres cum sanguine praedam;
Sed compesce minas: renuit tibi Daunia regna
Armiger ecce Iovis. Nosco te, summe deorum.
Adsis o, firmesque tuae, pater, alitis omen.
Nam tibi servantur (ni vano cassa volatu
Mentitur Superos praepes) postrema subactae
Fata, puer, Libyae, et maius Carthagine nomen.
Contra laeta Bogus Tyrio canit omina regi;
Et faustum accipitrem, caesasque in nube volucres
Aeneadis cladem, et Veneris portendere genti.
Tum dictis comitem contorquet primus in hostes,
Ceu suadente Deo, et fatorum conscius, hastam.
Illa volans patuli longe per inania campi
Ictum perdiderat spatio, ni, fusus habenas,
Dum primae decus affectat decerpere pugnae,
Obvia quadrupedis praeceps Catus ora tulisset.
Sic elanguescens, ac iam casura, petitum
Invenit vulnus, caedemque accepit ab hoste
Cornus, et oblatae stetit inter tempora frontis.
Incurrunt acies, magnoque fragore per aequor
Suspendunt cuncti frenis sublime reductos
Cornipedes, ultroque ferunt. Erectus in auras
It sonipes, rapidaque volans per aperta procel
Tenuia vix summo vestigia pulvere signat.
Boiorum ante alias Cryxo duce mobilis ala
Arietat in primos, obicitque immania membra
Ipse, tumens atavis, Brenni se stirpe ferebat
Cryxus, et in titulos Capitolia capta trahebat
Tarpeioque iugo demens et vertice sacro
Pensantes aurum Celtas umbone gerebat.
Colla viri fulvo radiabant lactea torque,
Auro virgatae vestes, manicaeque rigebant
Ex auro, et simili vibrabat crista metallo.
Sternitur impulsu vasto perculsa Camertu

ima phalanx; spissaeque ruunt conferta per arma
dae Boiorum: sociata examina densent
andi Senones: collisaque quadrupedantum
ctoribus toto volvuntur corpora campo.
ra natant, altusque virûm cruor, altus equorum
brica belligerae sorbet vestigia turmae.
minecum letum peragit gravis ungula pulsu,
circumvolitans taetros a sanguine rores
argit humo, miserisque suo lavit arma cruore.
icula prima, puer, tumidi, Tyrrhene, Pelori
rpureo moriens victricia sanguine tingis.
m tibi, dum stimulas cornu, atque in proelia mentes
cendis, renovasque viros ad vulnera cantu,
esit barbaricum sub anhelo gutture telum;
clausit raucum letali vulnere murmur.
sonus, extremo morientis fusus ab ore,
xa pererravit mutis iam cornua labris.
yxus Picentem, Laurumque, nec eminus ambo;
l gladio Laurum: Picenti rasilis hasta,
is lecta Padi, letum tulit. Avia namque
m petit, ac laevo meditatur fallere gyro,
sta viri femur et pariter per anhela volantis
i sedit equi, et geminam dedit horrida mortem.
m, sanguinea Venuli cervice revellens,
rnit praecipitem tepido te, Farfare, telo:
te sub gelido nutritum, Tulle, Velino,
regium Ausoniae decus, ac memorabile nomen,
lent fata moras, aut servent foedera Poeni.
m Remulum, atque olim celeberrima nomina bello
urtes Magios, Hispellatemque Metaurum,
Clanium, dubia meditatus cuspide vulnus.
c locus est Tyriis belli pugnaeve, sed omnem
ticus *implevit* campum furor: irrita nulli

Spicula torquentur, statque omne in corpore ferrum.
Hic inter trepidos immane Quirinius audens,
Cui fugere ignotum, atque invicta mente placeba
Rebus in adversis exceptum pectore letum,
Cuspide flammat equum, ac dispergit gaesa lacerto:
Si reserare viam, atque ad regem rumpere ferro
Detur iter; certusque necis petit omnibus ausis,
Quod nequeat sentire, decus. Cadit inguine fossus
Teutalus, et vasto quatitur sub pondere tellus.
Occumbit Sarmens, flavam qui ponere victor
Caesariem crinemque tibi, Gradive, vovebat
Auro certantem, et rutilum sub vertice nodum.
Sed Parcae intonsa non exaudita voventem
Ad manes traxere coma: per candida membra
It fumans cruor, et tellus perfusa rubescit.
At, non tardatus iaculo occurrente, Ligaunus
Irruit, adversumque viro rotat obvius ensem;
Et ferit insurgens, humero qua brachia lenti
Annectunt nervi, decisaque vulnere laeva
Laxatis paulum moribunda pependit habenis.
Dumque micans tremulo conatu lora retentat,
Flectentem assuetos imitatur nescia frenos.
Demetit aversi Vogesus tum colla, iubaque
Suspensam portans galeam, atque inclusa peremt
Ora viri, patrio Divos clamore salutat.
Dumque ea Gallorum populi dant funera campo
Accitas propere castris in proelia Consul
Raptabat turmas, primusque ruebat in hostem,
Candenti sublimis equo. Trahit undique lectum
Divitis Ausoniae iuvenem, Marsosque, Coramque
Laurentumque decus, iaculatoremque Sabellum
Et Gradivicolam celso de colle Tudertem,
Indutosque simul gentilia lina Faliscos;
Quosque sub Herculeis taciturno flumine muris

nifera arva creant Anienicolae Catilli;
)sque in praegelidis duratos Hernica rivis
tebant saxa, et nebulosi rura Casini.
it in Martem terrae dominantis alumni,
nnati Superis, nec iam reditura iuventus.
)io, qua medius pugnae vorat agmina vertex,
rt cornipedem, atque, instinctus strage suorum,
rias caesis mactat Labarumque Padumque
Jaunum, et multo vix fusum vulnere Breucum,
goneoque Larum torquentem lumina vultu.
idis et tristi, pugnax Lepontice, fato.
n dum frena ferox obiecto corpore prensat,
ue aequat celsus residentis Consulis ora
pedes, frontem in mediam gravis incidit ensis,
livisum humeris iacuit caput. At Batus, amens
luctatur equo, parmaque incursibus obstat,
i quadrupedis fulva porrectus arena
a incussis amisit calcibus ora.
furit Ausonius turbata per aequora ductor,
Geticus Boreas, totum cum sustulit imo
ium fundo victor mare; navita vasto
atur sparsus, lacerata classe, profundo:
ctaque canenti perfunditur aequore Cyclas.
xus, ut in tenui spes, exiguumque salutis
n videt esse suae, mortemque adstare propinquam,]
iat contemtu mentem necis: horrida barba
guinea rutilat spuma, rictusque furentis
et, et affuso squalent a pulvere crines.
adit Tarium, vicino Consule pugnas
centem, saevisque virum circumtonat armis.
vitur ille solo: nam pronum effundit in armos
a extrema ferens abies, rapiturque pavore
ctus equi, vinctis connexa ad cingula membris.
iga cruor *sparso* linquit vestigia campo.

Et tremulos cuspis ductus in pulvere signat.
Laudabat leti iuvenem, egregiosque paraba
Ulcisci Consul manes, cum dira per auras
Vox venit, et Cryxum ferri clamoribus audi
Haud notum vultu. Surgit violentior ira
Comminus, atque oculos optato in corpore
Tum, stimulans grato plausae cervicis hono
Cornipedem alloquitur: Vulgum Martemqu
norem
[Hactenus, et leto dedimus sine nomine gen
Mox, Gargane, vocant Superi ad maiora. Vi
Quantus eat Cryxus? Iam nunc tibi praemia
Illum, Sidonio fulgentem ardore, tapeta,
Barbaricum decus; et fulvis donabere frenis
Sic fatus, magno Cryxum clamore ciebat
In pugnam, ac vacuo poscebat proelia cam
Nec detrectantem par ira accenderat hoste
Ut iussae cessere retro, spatiumque dederu
Hinc atque hinc alae, et medio stetit aec
pugna:
Quantus Phlegraeis telluris alumnus in arvis
Movit signa Mimas, et coelum exterruit arm
Tantus semifero Cryxus sub pectore murmu
Torquet, et horrisonis ululatibus erigit iras
Nemone incensae captaeque superfuit urbi,
Ut tibi, quas Brenni populus ferremus in arı
Narraret, dextras? Disce en nunc, inquit: e
Contorquet nodis et obusto robore diram
Vel portas quassare trabem. Sonat illa tre
dum,
Ac nimio iactu servasse improvida campi
Distantis spatium, propiorem transvolat ho
Cui Consul: Ferre haec umbris proavoque
mento,
Quam procul occumbas Tarpeia sede: tibiq
Haud licitum sacri Capitolia cernere monti

Tum nodo cursuque levi simul adiuvat hastam,
Dignum mole viri nisus. Fugit illa per oras
Multiplicis lini, subtextaque tegmina nervis,
Atque altum tota metitur cuspide pectus.
Procumbit lata porrectus in arva ruina,
Et percussa gemit tellus ingentibus armis.
Haud aliter, structo Tyrrhena ad litora saxo,
Pugnatura fretis subter caecisque procellis,
Pila, immane sonans, impingitur ardua ponto.
Immugit Nereus, divisaque caerula pulsu
Illisum accipiunt irata sub aequora montem.
Ductore amisso pedibus se credere Celtae:
Una spes anima tantusque pependerat ardor.
Ac veluti summo venator densa Picano
Cum lustra exagitat, spissisque cubilibus atram
Immittit passim dumosa per invia pestem:
Dum tacitas vires et flammam colligit ignis,
Nigranti piceus sensim caligine vertex
Volvitur, et pingui contorquet nubila fumo;
Mox subita in tanto lucent incendia monte.
Fit sonitus: fugere ferae, fugere volucres;
Atque ima longe trepidant in valle iuvencae.
At Mago, ut vertisse globus, primumque laborem,
Qui solus genti est, cassum videt, arma suorum
Ac patrium in pugnas equitem vocat. Undique nudi
Assiliunt frenis, infrenatique manipli.
Nunc Itali in tergum versis referuntur habenis;
Nunc rursus Tyrias retro pavor avehit alas:
Aut illi dextros lunatis flexibus orbes;
Aut illi laevos sinuant in cornua gyros:
Texunt alterno glomerata volumina cursu,
Atque eadem refuga cedentes arte resolvunt.
Hac pontum vice, ubi exercet discordia ventos,
Fert Boreas, Eurusque refert: molemque profundi,
Nunc huc alterno, nunc illuc, flamine gestant.
Advolat *aurato* praefulgens murice ductor

Sidonius, circaque Metus, Terrorque, Furorque.
Isque ubi Callaici radiantem tegminis orbem
Extulit, et magno percussit lumine campos,
Spes virtusque cadunt, trepidaque a mente recedit
Vertere terga pudor: nec leti cura decori,
Sed fugere infixum est, terraeque optantur hiatus.
Sic, ubi Caucasiis tigris se protulit antris,
Linquuntur campi, et tutas petit omne latebras
Turbatum insano vultu pecus: illa pererrat
Desertas victrix valles: iamque ora reducto
Paulatim nudat rictu, ut praesentia mandens
Corpora, et immani stragem meditatur hiatu.
Non illum Metabus, non illum celsior Ufens
Evasere tamen; quamvis hic alite planta,
Hic ope cornipedis totis ferretur habenis.
Nam Metabum ad manes demisit cuspide fulgens
Fraxinus, Ufentem collapsum poplite caeso
Ensis obit, laudemque pedum cum sanguine ademit.
Iamque dedit leto Sthenium, Laurumque, domoque
Collinum gelida, vitreo quem Fucinus antro
Nutrierat, dederatque lacum tramittere nando.
Fit socius leti conjecta Massicus hasta,
Vitiferi sacro generatus vertice montis,
Et Liris nutritus aquis, qui fonte quieto
Dissimulat cursum, ac, nullo mutabilis imbri,
Perstringit tacitas gemmanti gurgite ripas.
Exoritur rabies caedum, ac vix tela furori
Sufficiunt, teritur iunctis umbonibus umbo,
Pesque pedem premit, et nutantes casside cristae
Hostilem tremulo pulsant conamine frontem.
Tergemini primam ante aciem fera proelia fratres
Miscebant, quos Ledaeo Sidonia Barce

o felix uteri inter bella crearat.
e, ductorque parens, ac nobile Amyclae
t iniectus Spartanis colla catenis
nflabant veteri praecordia fama:
)bare genus, factisque Lacona parentem
, gelidosque dehinc invisere montes
et tandem bellis innare subactis
)atrium, ritusque videre Lycurgi.
am penetrare Deus, fratresque negarunt
:otidem numero; quos miserat altis
enitos immitis Aricia lucis,
entisque pares: at non dubat ultra
a lacus aramque videre Dianae.
it in adversos, impacti turbine pugnae,
s et Critias et laetus nomine patris
us iunxere gradus, ceu bella leones
iribunda movent, et murmure anhelo
s campos et longa mapalia complent:
occultas rupes atque avia pernix
ixa fugit, coniuxque Libyssa profuso,
cohibens, suspendit ab ubere natos;
emunt, perfractaque in ore cruento
nt, pugnantque feris sub dentibus artus.
is Egeriae pubes, hinc Virbius acer,
ys, assiliunt, paribusque Albanus in armis.
i paulum perfossa proruit alvo
Critias; (ast illi cuncta repente
: clypeum miserando viscera lapsu)
s inde Capyn: sed tota mole tenebat
membris tegimen; tamen improbus ensis
parmae decidit vulnere laevam,
i pressa est non reddens tegmina nisu
inus, atque haesit labentibus armis.
stabat fusis iam palma duobus
Huic trepidos simulanti ducere gressus

Xanthippus gladio, rigida cadit Eumachus hasta,
Et tandem aequatae geminato funere pugnae.
Inde alterna viris transegit pectora mucro,
Inque vicem erepta posuerunt proelia vita.
Felices leti, pietas quos addidit umbris!
Optabunt similes venientia secula fratres,
Aeternumque decus memori celebrabitur aevo:
Si modo ferre diem, serosque videre nepotes
Carmina nostra valent, nec famam invidit Apollo.
At Consul toto palantes aequore turmas
Voce tenet, dum voce viget: Quo signa refertis?
Quis vos, heu! vobis pavor abstulit? Horrida primi
Si sors visa loci, pugnaeque lacessere frontem;
Post me state viri, et pulsa formidine tantum
Aspicite. Has dextras capti genuere parentes.
Quo fugitis? Quae spes victis? Alpesne petemus?
Ipsam turrigero portantem vertice muros
Credite summissas Romam nunc tendere palmas.
Notorum passim raptus, caedemque parentum,
Vestalesque focos exstingui sanguine cerno.
Hoc arcete nefas. Postquam inter talia crebro
Clamore obtusae crassoque a pulvere fauces,
Hinc laeva frenos, hinc dextra corripit arma;
Et latum obiectat pectus, strictumque minatur
Nunc sibi, nunc trepidis, ni restent, comminus ensem.
Quas acies alto genitor dum spectat Olympo,
Consulis egregii movere pericula mentem.
Gradivum vocat, et patrio sic ore profatur:
Magnanimi me, nate, viri, ni bella capessis,
Haud dubie extremus terret labor: eripe pugnae
Ardentem; oblitumque sui dulcedine caedum
Siste ducem Libyae. Nam plus petit improbus uno
Consulis exitio, tota quam strage cadentum.

Praeterea (cernis) tenerae qui proelia dextrae
Iam credit puer, atque annos transcendere factis
Molitur, longumque putat pubescere bello:
Te duce primitias pugnae, te magna magistro
Audeat, et primum hoc vincat, servasse parentem.
Haec rerum sator. At Mavors in proelia currus
Odrysia tellure vocat: tum fulminis atri
Spargentem flammas clipeum, geleamque Deorum
Haud ulli facilem, multoque labore Cyclopum
Sudatum thoraca capit, quassatque per auras
Titanum bello satiatam sanguinis hastam,
Atque implet cursu campos. Exercitus una
Irarum, Eumenidesque simul, letique cruenti
Innumerae facies, frenisque operata regendis
Quadriiugos atro stimulat Bellona flagello.
Fertur ab immenso tempestas horrida coelo,
Nigrantesque globos et turbida nubila torquens
Involvit terras: quatitur Saturnia sedes
Ingressu tremefacta Dei, ripasque relinquit,
Audito curru, fontique relabitur amnis.
Ductorem Ausonium telis Garamantica pubes
Cinxerat, et Tyrio regi nova dona parabat,
Armorum spolium, et rorantia Consulis ora.
Stabat Fortunae non cedere certus, et acri
Mole retorquebat, crudescens caedibus, hastas.
Iamque suo, iamque hostili perfusa cruore
Membra madent: cecidere iubae; gyroque per orbem
Artato, Garamas iaculis propioribus instat,
Et librat saeva coniectum cuspide ferrum.
Hic puer ut patrio defixum corpore telum
Conspexit, maduere genae, subitoque trementem
Corripuit pallor, gemitumque ad sidera rupit
Bis conatus erat praecurrere fata parentis,
Conversa in semet dextra: bis transtulit iras

In Poenos Mavors. Fertur per tela, per hostes
Intrepidus puer, et Gradivum passibus aequat.
Continuo cessere globi, latusque repente
Apparet campo limes. Metit agmina tectus
Coelesti clipeo, et sternit super arma iacentum
Corporaque auctorem teli, multasque paternos
Ante oculos animas, optata piacula, mactat.
Tunc, rapta propere duris ex ossibus hasta,
Innixum cervice ferens humeroque parentem,
Emicat. Attonitae tanta ad spectacula turmae
Tela tenent: ceditque loco Libys asper, et omnis
Late cedit Hiber: pietasque insignis et aetas
Belligeris fecit miranda silentia campis.
Tum celso e curru Mavors, Carthaginis arces
Exscindes, inquit, Tyriosque ad foedera coges.
Nulla tamen longo tanta exorietur in aevo
Lux tibi, care puer. Macte, o macte indole sacra,
Vera Iovis proles: et adhuc maiora supersunt:
Sed nequeunt meliora dari. Tum nubila Mavors
Aetheraque, emenso terras iam sole, capessit;
Et fessas acies castris clausere tenebrae.
Condebat noctem devexo Cynthia curru,
Fraternis afflata rotis, et ab aequore Eoo
Surgebant roseae media inter caerula flammae.
At Consul tristis, campos Poenisque secundam
Planitiem metuens, Trebiam collesque petebat.
Iamque dies rapti cursu navoque labore,
Et medio abruptus fluitabat in amne solutis
Pons vinclis, qui Dardanium transvexerat agmen:
Eridani rapidas aderat cum Poenus ad undas.
Dumque vada et molles aditus, per devia flexo
Circuitu, petit, et stagni languentia quaerit,
Interdum rapta vicinis saltibus alno
Flumineam texit, qua transvehat agmina, classem;
Ecce aderat, Trebiaeque simul vicina tenebat,
Trinacrio accitus per caerula longa Peloro,

Gracchorum proles, Consul. Gens inclita magno
Atque animosa viro, multusque in imagine claris
Praefulgebat avus titulis bellique domique.
Nec Poeni, positis trans amnem in gramine castris,
Deerant: namque animos stimulabant prospera rerum,
Increpitansque super ductor: Quis tertius Urbi
Iam superest Consul? Quaenam altera restat in armis
Sicania? En omnes Latiae, Daunique nepotum
Convenere manus. Feriant nunc foedera mecum
Ductores Italûm, ac leges et pacta reposcant.
At tu, donata tela inter Martia luce,
Infelix animae, sic, sic vivasque, tuoque
Des iterum hanc laudem nato: nec fine sub aevi
Oppetere in bello detur, cum fata vocabunt.
Pugnantem cecidisse meum est. Haec personat ardens.
Inde levi iaculo, Massylûmque impiger alis
Castra sub ipsa datis irritat, et elicit hostem.
Nec Latius vallo miles debere salutem
Fas putat, aut clausas pulsari cuspide portas.
Erumpunt, cunctisque prior volat aggere aperto
Degener haud Gracchis Consul. Quatit aura comantes
Cassidis Auruncae cristas, humeroque refulget
Sanguinei patrium saguli decus. Agmina magno
Respectans clamore vocat; quaque obvia densos
Artat turba globos, rumpens iter aequore fertur.
Ut torrens celsi praeceps e vertice Pindi
Cum sonitu ruit in campos, magnoque fragore
Avulsum montis volvit latus: obvia passim
Armenta, immanesque ferae, silvaeque trahuntur.
Spumea saxosis clamat convallibus unda.
Non mihi Maeoniae redeat si gloria linguae,

Centenasque pater det Phoebus fundere voces,
Tot caedes proferre queam, quot dextera magni
Consulis, aut contra Tyriae furor edidit irae.
Murranum ductor Libyae, ductorque Phalantum
Ausonius, gnaros belli, veteresque laborum,
Alter in alterius fuderunt comminus ore.
Monte procelloso Murranum miserat Anxur,
Tritonis niveo te sacra, Phalante, profundo.
Ut primum insigni fulsit velamine Consul,
Quanquam orbus partem visus, unoque Cupencus
Lumine sufficiens bellis, citat improbus hastam,
Et summae figit tremebundam margine parmae.
Cui Consul, namque ira coquit: Pone, improbe, quidquid
Restat in ore fero, et truncata fronte relucet.
Sic ait, intorquens directo turbine robur,
Et dirum tota tramittit cuspide lumen.
Nec levior dextra generatus Hamilcare saevit.
Huic cadit infelix niveis Varenus in armis.
Mevanas Varenus, arat cui divitis uber
Campi Fulginia, et patulis Clitumnus in arvis
Candentes gelido perfundit flumine tauros.
Sed tristes Superi, atque ingrata maxima cura
Victima Tarpeio frustra nutrita Tonanti.
Instat Hiber levis, et levior discurrere Maurus.
Hinc pila, hinc Libycae certant subtexere cornus
Densa nube polum: quantumque interiacet aequi
Ad ripas campi, tantum vibrantia condunt
Tela: nec artatis locus est in morte cadendi.
Allius, Argyripā Daunique profectus ab arvis
Venator, rudibus iaculis et lapyge campum
Persultabat equo, mediosque invectus in hostes
Appula non vana torquebat spicula dextra.
Huic horret thorax Samnitis pellibus ursae,
Et galea annosi vallatur dentibus apri.
Verum ubi turbantem, solo ceu lustra pererret

In nemore, aut agitet Gargano terga ferarum,
Hinc Mago, hinc saevus pariter videre Maharbal,
Ut subigente fame diversis rupibus ursi
Invadunt trepidum gemina inter proelia taurum,
Nec partem praedae patitur furor. Haud secus acer
Hinc atque hinc iaculo devolvitur Allius acto.
It stridens per utrumque latus Maurusia taxus:
Obvia tum medio sonuerunt spicula corde,
Incertumque fuit, letum cui cederet hastae.
Et iam, dispersis Romana per agmina signis,
Palantes agit, ad ripas (miserabile) Poenus
Impellens trepidos, fluvioque immergere certat.
Tum Trebia infausto nova proelia gurgite fessis
Inchoat, et precibus Iunonis suscitat undas.
Haurit subsidens fugientum corpora tellus,
Infidaque soli frustrata voragine sorbet:
Nec niti, lentoque datur convellere limo
Mersa pedum penitus vestigia: labe tenaci
Haerent devincti gressus, resolutaque ripa
Implicat, aut caeca prosternit fraude paludis.
Iamque alius super atque alius per lubrica surgens,
Dum sibi quisque viam per inextricabile litus
Praeripit, et putri luctatur cespite, lapsi
Occumbunt, seseque sua pressere ruina.
Ille, celer nandi, iam iamque apprendere tuta
Dum parat, et celso connisus corpore prensat
Gramina summa manu, liquidisque emergit ab undis,
Contorta ripae pendens affigitur hasta.
Hic hostem, orbatus telo, complectitur ulnis,
Luctantemque vado permixta morte coercet.
Mille simul leti facies. Ligus occidit arvis;
Sed proiecta viri lymphis fluvialibus ora
Sanguineum hauserunt longis singultibus amnem.
Enabat *tandem medio* vix gurgite pulcher

Irpinus, sociûmque manus clamore vocabat:
Cum rapidis illatus aquis, et vulnere multo
Impulit asper equus, fessumque sub aequora mersit.
Accumulat clades subito conspecta per undas
Vis elephantorum turrito concita dorso.
Namque vadis praeceps rapitur, ceu proruta cautes
Avulsi montis, Trebiamque insueta timentem
Prae se pectore agit, spumantique incubat alveo.
Explorant adversa viros, perque aspera duro
Nititur ad laudem virtus interrita clivo.
Namque inhonoratam Fibrenus perdere mortem,
Et famae nudam impatiens, Spectabimur, inquit,
Nec, Fortuna, meum condes sub gurgite letum.
Experiar, sitne in terris, domitare quod ensis
Non queat Ausonius, Tyrrhenave permeet hasta.
Tum iacit assurgens, dextroque in lumine sistit
Spicula saeva ferae, telumque in vulnere linquit.
Stridore horrisono penetrantem cuspidis ictum
Belua prosequitur, laceramque cruore profuso
Attollit frontem, ac lapso dat terga magistro.
Tum vero invadunt iaculis crebraque sagitta,
Ausi iam sperare necem, immensosque per armos
Et laterum extentus venit atra cuspide vulnus.
Stat multa in tergo et migranti lancea dorso,
Ac silvam ingentem, concusso corpore, vibrat,
Donec, consumtis longo certamine telis,
Concidit, et clausit magna vada pressa ruina.
Ecce per adversum, quanquam tardata morantur
Vulnere membra virum, subit implacabilis amnem
Scipio, et innumeris infestat caedibus hostem.
Corporibus, clypeisque simul, galeisque cadentum
Contegitur Trebia, et vix cernere linquitur unda.
Mazaeus iaculo, Gestar prosternitur ense
Tum Pelopeus avis Cyrenes incola Telgo

Huic torquet rapido correptum e gurgite pilum;
Et, quantum longo ferri tenuata rigore
Procedit cuspis, per hiantia transigit ora.
Pulsati ligno sonuere in vulnere dentes.
Nec leto quaesita quies. Turgentia membra
Eridano Trebia, Eridanus dedit aequoris undis.
Tu quoque, Thapse, cadis, tumulo post fata negato.
Quid domus Hesperidum, aut luci iuvere Dearum,
Fulvos aurifera servantes arbore ramos?
Intumuit Trebia, et stagnis se sustulit imis:
Iamque ferox totum propellit gurgite fontem,
Atque omnes torquet vires. Furit unda sonoris
Vorticibus; sequiturque novus cum murmure torrens.
Sensit, et accensa ductor violentius ira,
Magnas, o Trebia, et meritas mihi, perfide, poenas
Exsolves, inquit. Lacerum per Gallica rivis
Dispergam rura, atque amnis tibi nomina demam:
Quoque aperis te fonte, premam: nec tangere ripas,
Illabique Pado dabitur. Quaenam ista repente
Sidonium, infelix, rabies te reddidit amnem?
Talia iactantem consurgens agger aquarum
Impulit, atque humeros curvato gurgite pressit.
Arduus adversa mole incurrentibus undis
Stat ductor, clypeoque ruentem sustinet amnem.
Nec non a tergo fluctus stridente procella
Spumens irrorat summas aspergine cristas.
Ire vadis, stabilemque vetat defigere gressum
Subducta tellure Deus: percussaque longe
Raucum saxa sonant; undaeque ad bella parentis
Excitae pugnant, et ripas perdidit amnis.
Tum madidos crines, et glauca fronde revinctum
Attollit cum voce caput. Poenasne superbas

Insuper, et nomen Trebiae delere minaris,
O regnis inimice meis? Quot corpora porto
Dextra fusa tua! Clypeis galeisque virorum,
Quos mactas, artatus iter cursumque reliqui.
Caede (vides) stagna alta rubent, retroque feruntur.
Adde modum dextrae, aut campis incumbe propinquis.
Haec, Venere adiuncta, tumulo spectabat ab alto
Mulciber, obscurae tectus caligine nubis.
Ingravat ad coelum sublatis Scipio palmis:
Di patrii, quorum auspiciis stat Dardana Roma,
Talin' me leto tanta inter proelia nuper
Servastis? Fortine animam hanc exscindere dextra
Indignum est visum? Redde o me, nate, periclis;
Redde hosti. Liceat bellanti arcessere mortem,
Quam patriae fratrique probem. Tum percita dictis
Ingemuit Venus, et rapidas direxit in amnem
Coniugis invicti vires. Agit undique flammam
Dispersus ripis ignis, multosque per annos
Nutritas fluvio populatur fervidus umbras.
Uritur omne nemus: lucosque effusus in altos
Immissis crepitat victor Vulcanus habenis.
Iamque ambusta comas abies, iam pinus, et alni,
Iam, solo restans trunco, dimisit in altum
Populus assuetas ramis habitare volucres.
Flamma vorax imo penitus de gurgite tractos
Absorbet latices, saevoque urgente vapore
Siccus inarescit ripis cruor. Horrida late
Scinditur in rimas, et hiatu rupta dehiscit
Tellus, ac stagnis altae sedere favillae.
Miratur pater aeternos cessare repente
Eridanus cursus: Nympharumque intima maestus
Implevit chorus attonitis ululatibus antra.

r caput ambustum conantem attollere iacta
npade Vulcanus mersit fumantibus undis:
: correpta Dei crines nudavit arundo.
m demum admissae vires, et voce precantis,
ıntique datum ripas servare priores:
tandem a Trebia revocavit Scipio fessas
nitum in collem, Graccho comitante, cohortes.
Poenus, multo fluvium veneratus honore,
ımineas undis statuit socialibus aras;
ıcius heu! quanto Superi maiora moverent,
quos Ausoniae luctus, Thrasymene, parares.
iorum nuper populos turbaverat armis
minius, facilisque viro tum gloria belli,
:de levem atque astus inopem contundere gentem.
l labor haud idem Tyrio certasse tyranno.
nc, laevis Urbi genitum ad fatalia damna
ıinibus, parat imperio Saturnia fesso
ctorem, dignumque virum veniente ruina.
e ubi prima dies iuris, clavumque regendae
asit patriae, ac sub nutu castra fuere,
pelagi rudis, et pontum tractare per artem
ıcius, accepit miserae si iura carinae,
ıtorum tenet ipse vicem, cunctisque procellis
t iactare ratem. Fertur vaga gurgite puppis
ius in scopulos dextra impellente magistri.
ço agitur raptis praeceps exercitus armis
dorum in populos, sedemque ab origine prisci
:ratam Corythi, iunctosque a sanguine avorum
eonios Italis permixta stirpe colonos.
: regem Afrorum noscenda ad coepta moratur
ude super tanta monitor Deus. Omnia somni
ndiderant, aegrisque dabant oblivia curis;
m Iuno, in stagni numen conversa propinqui,
madidae frontis crines circumdata fronde
pulea, stimulat subitis praecordia curis,

[Ac rumpit ducis haud spernenda voce quietem.]
O felix famae, et Latio lacrimabile nomen
Hannibal, Ausoniae si te Fortuna creasset,
Ad magnos venture Deos! Cur fata tenemus?
Pelle moras. Brevis est magni Fortuna favoris.
Quantum vovisti, cum Dardana bella parenti
Iurares, fluet Ausonio tibi corpore tantum
Sanguinis, et patrias satiabis caedibus umbras.
Nobis persolves meritos securus honores.
Namque ego sum, celsis quem cinctum montibus ambit
Tmolo missa manus, stagnis Thrasymenus opacis.
His agitur monitis, et laetam numine pubem
Protinus aerii praeceps rapit aggere montis.
Horrebat glacie saxa inter lubrica, summo
Piniferum coelo miscens caput, Apenninus.
Condiderat nix alta trabes, et vertice celso
Canus apex structa surgebat ad astra pruina.
Ire iubet. Prior exstingui labique videtur
Gloria, post Alpes si stetur montibus ullis.
Scandunt praerupti nimbosa cacumina saxi,
[Nec superasse iugum finit mulcetque laborem.]
Plana natant, putrique gelu liquentibus undis
Invia limosa restagnant arva palude.
Iamque ducis nudus tanta inter inhospita vertex
Saevitia quatitur coeli, manante per ora
Perque genas oculo. Facilis sprevisse medentes,
Optatum bene credit emi quocumque periclo
Bellandi tempus. Non frontis parcit honori,
Dum ne perdat iter: non cetera membra moratur
In pretium belli dare, si victoria poscat:
Satque putat lucis, Capitolia cernere victor
Qua queat, atque Italum feriat qua commius hostem.
Talia perpessi tandem inter saeva locorum
Optatos venere lacus; ubi deinde per arma

et amissi numerosa piacula visus.
utem Patres aderant Carthagine missi,
viae non parva viris) nec laeta ferebant.
it in populis, quos condidit advena Dido,
e caede Deos veniam, ac flagrantibus aris
lum dictu!) parvos imponere natos.
educebat miserandos annua casus,
Thoanteae ritusque imitata Dianae.
o sortique Deûm de more petebat
alis prolem discors antiquitus Hannon.
opior metus armati ductoris ab ira,
na ante oculos stabat genitoris imago.
t haec foedata genas, laceratque crines,
urbem complet maesti clamoris, Imilce.
ut Pangaea super trieteride mota
, et inclusum suspirat pectore Bacchum.
nter Tyrias, facibus ceu subdita, matres
, Io coniux, quocunque in cardine mundi
noves, huc signa refer. Violentior hic est,
stis propior. Tu nunc fortasse sub ipsis
Dardaniae muris vibrantia tela
s intrepidus clypeo, saevamque coruscans
da Tarpeiis infers incendia tectis.
tibi prima domus atque unica proles
remio in patriae Stygias raptatur ad aras.
, Ausonios ferro populare penates,
itas molire vias. I, pacta resigna,
nctos iurata Deos. Sic praemia reddit
go, et tales iam nunc tibi solvit honores.
orro haec pietas, delubra aspergere tabo?
rimae scelerum causae mortalibus aegris,
m nescire Deûm! Iusta ite precati
io, caedumque feros avertite ritus.
t cognatum est homini Deus. Hactenus, oro,
is ante aras caesos vidisse iuvencos:
velle nefas Superos, fixumque sedetque,

Me, me, quae genui, vestris absumite votis.
Cur spoliare iuvat Libycas hac indole terras?
An flendae magis Aegates, et mersa profundo
Punica regna forent, olim si sorte cruenta
Esset tanta mei virtus praerepta mariti?
Haec, dubios vario Divûmque hominumque more,
Ad cauta illexere Patres; ipsique relictum,
Abnueret sortem, an Superûm pareret honori.
Tum vero trepidare metu vix compos Imilce,
Magnanimi metuens immitia corda mariti.
His avide auditis, ductor sic deinde profatur:
Quid tibi pro tanto non impar munere solvat
Hannibal aequatus Superis? Quae praemia dig
Inveniam, Carthago parens? Noctemque diemq
Arma feram: templisque tuis hinc plurima faxc
Hostia ab Ausonio veniat generosa Quirino.
At puer armorum et belli servabitur heres.
Spes, o nate, meae, Tyriarumque unica rerur
Hesperia minitante, salus, terraque fretoque
Certare Aeneadis, dum stabit vita, memento.
Perge, patent Alpes; nostroque incumbe labo
Vos quoque, Di patrii, quorum delubra pian
Caedibus, atque coli gaudent formidine mat
Huc laetos vultus totasque advertite mentes
Namque paro sacra, et maiores molior aras
Tu, Mago, adversi conside in vertice mont
Tu laevos propior colles accede, Choaspe.
Ad claustra et fauces ducat per opaca Syc
Ast ego te, Thrasimene, vago cum milite
ceps
Lustrabo, et Superis quaeram libamina b
Namque haud parva Deus promissis
apertis,
Quae spectata, viri, patriam referatis in

LIBER V.

ARGUMENTUM.

Apparat hic pugnam, Superisque vetantibus audax
Flaminius Tyrio Thrasymeni ad stagna tyranno
Congreditur, quamvis, prudens Corvine futuri,
Orares dominae per Dardana moenia Romae,
Cederet ut fatis paulum, ominibusque sinistris.
Sed poenam meruit, proque his temerarius ausis
Occubuit, diro telorum oppressus in arvo
Agmine. Multa tamen leto dedit ante virorum
Corpora, et inferius nigrum sibi misit ad Orcum.
Inter quos stricto cecidit mucrone Sychaeus,
Filius Hasdrubalis. At postquam pugna quievit
Funere Flaminii, victor, Magone sequente,
Exiit ad caesos; armisque, minisque retentis,
Pectoribusque solum sternentes reperit omnes.

Caeperat Etruscos occulto milite colles
Sidonius ductor, perque alta silentia noctis
Silvarum anfractus caecis insiderat armis.
At parte e laeva, restagnans gurgite vasto,
Effigiem in pelagi lacus humectabat inertis,
Et late multo foedabat proxima limo:
Quae vada, Faunigenae regnata antiquitus Auno,
Nunc volvente die Thrasymeni nomina servant.
Lydius huic genitor, Tmoli decus, aequore longo
Maeoniam quondam in Latias advexerat oras
Tyrrhenus pubem, dederatque vocabula terris:
Usque insueta tubae monstravit murmura primus
Gentibus, et bellis ignava silentia rupit.
Nec modicus voti natum ad maiora fovebat.
Verum ardens puero, castumque exuta pudorem,
Nam forma certare Deis Thrasymene valeres)
Litore correptum stagnis demisit Agylle,
Flore capi iuvenum primaevo lubrica mentem
Nympha, nec Idalia lenta incaluisse sagitta.

Solatae viridi penitus fovere sub antro
Naïdes amplexus undosaque regna trementem.
Hinc dotale lacus nomen, lateque Hymenaeo
Conscia lascivo Thrasymenus dicitur unda.
Et iam curriculo nigram nox roscida metam
Stringebat, nec se thalamis Tithonia coniux
Protulerat, stabatque nitens in limine primo;
Cum minus abnuerit noctem desisse viator,
Quam coepisse diem: Consul carpebat iniquas,
Praegrediens signa ipsa, vias, omnisque ruebat
Mixtus eques; nec discretis levia arma maniplis,
Insertique globo pedites, et inutile Marti
Lixarum vulgus, praesago cuncta tumultu
Implere, ac pugnam fugientum more petebant.
Tum super ipse lacus, densam caligine caeca
Exhalans nebulam, late corruperat omnem
Prospectum miseris, atque atrae noctis amictu
Squalebat pressum picea inter nubila coelum.
Nec Poenum liquere doli. Sedet ense reposto
Abditus, et nullis properantem occursibus arcet.
Ire datur; longeque patet, ceu pace quieta,
Incustoditum, mox irremeabile, litus.
Namque sub angustas artato limite fauces
In fraudem ducebat iter, geminumque receptis
Exitium, hinc rupes, hinc undae claustra premebant.
At cura umbroso servabat vertice montis
Hostilem ingressum, refugos habitura sub ictu.
Haud secus ac vitreas sollers piscator ad undas,
Ore levem patulo texens de vimine nassam,
Cautius interiora ligat, mediamque per alvum,
Sensim fastigans, compressa cacumina nectit;
Ac fraude artati remeare foraminis arcet
Introitu facilem, quem traxit ab aequore, pisce
Ocius interea propelli signa iubebat
Excussus Consul fatorum turbine mentem:

Donec flammiferum tollentes aequore currum
Solis equi sparsere diem. Iamque, orbe renato,
Diluerat nebulas Titan, sensimque fluebat
Caligo in terras nitido resoluta sereno.
Tunc ales, priscum populis de more Latinis
Auspicium, cum bella parant, mentesque Deorum
Explorant super eventu, ceu praescia luctus,
Damnavit vesci, planctuque alimenta refugit.
Nec rauco taurus cessavit flebile ad aras
Immugire sono, pressamque ad colla bipennem
Incerta cervice ferens, altaria liquit.
Signa etiam affusa certant dum vellere mole,
Taeter humo lacera nitentum erupit in ora
Exsultans cruor, et caedis documenta futurae
Ipsa parens miseris gremio dedit atra cruento:
Ac super haec Divûm genitor, terrasque fretumque
Concutiens tonitru, Cyclopum rapta caminis
Fulmina Tyrrhenas Thrasymeni torsit in undas:
Ictusque aetherea per stagna patentia flamma
Fumavit lacus, atque arserunt fluctibus ignes.
Heu vani monitus, frustraque morantia Parcas
Prodigia! heu fatis Superi certasse minores!
Atque hic, egregius linguae, nomenque superbum,
Corvinus, Phoebea sedet cui casside fulva
Ostentans ales proavitae insignia pugnae,
Plenus et ipse Deûm, et sociûm terrente pavore,
Immiscet precibus monita, atque his vocibus infit.
Iliacas per te flammas, Tarpeiaque saxa,
Per patrios, Consul, muros, suspensaque nostrae
Eventu pugnae natorum pignora, cedas
Oramus Superis, tempusque ad proelia dextrum
Opperiare. Dabunt idem camposque diemque
Pugnandi: tantum, ne dedignare secundos
Exspectare Deos. Cum fulserit hora, cruentam
Quae stragem Libyae portet, tum signa sequentur
Nulla vulsa manu, vescique interritus ales

Gaudebit, nullosque vomet pia terra cr
An te praestantem belli fugit, improba
Hoc possit Fortuna loco? Sedet obviu
Adversa fronte; at circa nemorosa min
Insidias iuga, nec laeva stagnantibus u
Effugium patet, et tenui stant tramite f
Si certare dolis, et bellum ducere cordi
Interea rapidis aderit Servilius armis,
Cui par imperium, et vires legionibus a
Bellandum est astu. Levior laus in duc
Talia Corvinus, primoresque addere pa
Orantum verba, et divisus quisque tim
Nunc Superos, ne Flaminio, nunc dein
Flaminium, ne Coelicolis contendere p
Acrius hoc accensa ducis surrexerat ir
Auditoque furens, socias non defore vi
Siccine nos, inquit, Boiorum in bella ru
Spectastis, cum tanta lues vulgusque t
Ingrueret, rupesque iterum Tarpeia pa
Quas ego tunc animas dextra, quae co
Irata tellure sata, et vix vulnere vitam
Reddentes uno! Iacuere ingentia mem
Per campos, magnisque premunt nu
arva.
Scilicet has sera ad laudes Servilius ar
Adiungat, nisi diviso vicisse triumpho
Ut nequeam, et decoris contentus parte
Quippe monent Superi. Similes ne fing
Classica qui tremitis, Divos. Sat mag
stem
Augur adest ensis; pulchrumque et mil
Auspicium Latio, quod in armis dexter
An, Corvine, sedet, clausum se Consul i
Ut teneat vallo? Poenos nunc occupet
Arreti muros, Corythi nunc diruat arce
Hinc Clusina petat? postremo ad mo

Universität

Illaesus contendat iter? Deforme sub armis
Vana Superstitio est. Dea sola in pectore Virtus
Bellantum viget. Umbrarum me noctibus atris
Agmina circumstant, Trebiae qui gurgite, quique
Eridani volvuntur aquis, inhumata iuventus.
Nec mora. Iam medio coetu signisque sub ipsis
Postrema aptabat nulli exorabilis arma.
Aere atque aequorei tergo flavente iuvenci
Cassis erat munita viro: cui vertice surgens
Triplex crista iubas effundit crine Suëvo:
Scylla super, fracti contorquens pondera remi,
Instabat, saevosque canum pandebat hiatus:
Nobile Gargeni spolium, quod rege superbus
Boiorum caeso capiti illacerabile victor
Aptarat, pugnasque decus portabat in omnes.
Loricam induitur; tortos huic nexilis hamos
Ferro squama rudi, permixtoque asperat auro.
Tum clypeum capit, aspersum quem caedibus olim
Celticus ornarat cruor, humentique sub antro,
Ceu fetum, lupa permulcens puerilia membra,
Ingentem Assaraci coelo nutribat alumnum.
Hinc ensem lateri, dextraeque accommodat hastam.
Stat sonipes, vexatque ferox humentia frena,
Caucasiam instratus virgato corpore tigrim.
Inde exceptus equo, qua dant angusta viarum,
Nunc hos, nunc illos adit, atque hortatibus implet.
Vestrum opus est, vestrumque decus, suffixa per Urbem
Poeni ferre ducis spectanda parentibus ora.
Unum hoc pro cunctis sat erit caput. Aspera quisque
Hortamenta sibi referat: Meus, heu! meus atris
Ticini frater ripis iacet: at meus alta
Metitur stagna Eridani sine funere natus.

Haec sibi quisque: sed est, vestrum cui nulla doloris
Privati rabies, is vero ingentia sumat
E medio, fodiant quae magnas pectus in iras,
Perfractas Alpes, passamque infanda Saguntum,
Quosque nefas vetiti transcendere nomen Hiberi,
Tangere iam Thybrim. Nam dum vos augur, et extis
Quaesitae fibrae, vanusque moratur haruspex,
Solum iam superest, Tarpeio imponere castra.
Turbidus haec, visoque artis in millibus atras
Bellatore iubas aptante, Est, Orphite, munus,
Est, ait, hoc certare tuum, quis opima volenti
Dona Iovi portet feretro suspensa cruento.
Nam cur haec alia pariatur gloria dextra?
Hinc praevectus equo, postquam inter proelia notam
Accepit vocem, Procul hinc te Martius, inquit,
Murrane, ostendit clamor; videoque furentem
Iam Tyria te caede: venit laus quanta! sed oro,
Haec angusta loci ferro patefacta relaxa.
Tum Soracte satum, praestantem corpore et armis,
Aequanum noscens, patrio cui ritus in arvo,
Cum pius arcitenens accensis gaudet acervis,
Exta ter innocuos laetum portate per ignes,
Sic in Apollinea semper vestigia pruna
Inviolata teras, victorque vaporis ad aras
Dona serenato referas sollemnia Phoebo:
Concipe, ait, dignum factis, Aequane, furor
Vulneribusque tuis. Socio te caedis et irae
Non ego Marmaridum mediam penetrare phgem,
Cinyphiaeque globos dubitarim irrumpere tu
Nec iam ultra monitus et verba morantia
Ferre valet, longo Aeneadis quod flebitu

Increpuere simul feralia classica signum;
Ac tuba terrificis fregit stridoribus auras.
Heu dolor, heu lacrimae, nec tot post secula serae!
Horresco ut pendente malo, ceu ductor ad arma
Exciret Tyrius: latebrosis collibus Astur,
Et Libys, et torta Baliaris saevus habena,
Erumpunt, multusque Maces, Garamasque, Nomasque:
Tum, quo non alius venalem in proelia dextram
Ocior attulerit, conductaque bella probarit,
Cantaber, et galeae contemto tegmine Vasco.
Hinc pariter rupes, lacus hinc, hinc arma, simulque
Consona vox urget, signum clamore vicissim,
Per colles Tyria circumfundente corona.
Avertere Dei vultus, fatoque dederunt
Maiori non sponte locum: timet ipse tyranni
Fortunam Libyci Mavors, disiectaque crinem
Illacrimat Venus, et Delum pervectus Apollo
Tristem maerenti solatur pectine luctum.
Sola, Appennini residens in vertice, diras
Exspectat caedes immiti pectore Iuno.
Primae Picentum, rupto ceu turbine fusa
Agmina et Hannibalem ruere ut videre, cohortes
Invadunt ultro, et poenas pro morte futura,
Turbato victore, petunt accensa iuventus:
Et, velut erepto metuendi libera coelo,
Manibus ipsa suis praesumta piacula mittit.
Funditur unamino nisu et concordibus ausis
Pilorum in Poenos nimbus, fixosque repulsi
Submittunt clypeos curvato pondere teli.
Acrius hoc rursum Libys, ut praesentia saevi
Exstimulat ducis, hortantes se quisque vicissim
Incumbunt, pressoque impellunt pectore pectus.
Ipsa *facem quatiens*, ac flavam sanguine multo
Sparsa comam, medias acies Bellona pererrat.

Stridit Tartareae nigro sub pectore Divae
Letiferum murmur, feralique horrida cantu
Buccina lymphatas agit in certamina mentes.
His iras adversa fovent, crudusque ruente
Fortuna stimulus spem proiecisse salutis:
Hos dexter Deus, et laeto Victoria vultu
Arridens acuit, Martisque favore fruuntur.
Abreptus pulchro caedum Lateranus amore,
Dum sequitur dextram, in medios penetraverat hostes.
Quem postquam florens aequali Lentulus aevo
Conspexit, nimium pugnae, nimiumque cruoris,
Infestas inter non aequo Marte catervas
Fata irritantem; nisu se concitat acri,
Immitemque Bagam, qui iam vicina serebat
Vulnera pugnantis tergo, velocior hasta
Occupat, et socium duris se casibus addit.
Tunc alacres arma agglomerant, geminaque corusci
Fronte micant, paribus fulgent capita ardua cristis.
Actus in adversos casu (namque obvia ferre
Arma quis auderet? nisi quem Deus ima colentum
Damnasset Stygiae nocti) praefracta gerebat
Syrticus excelso decurrens robora monte,
Et, quatiens acer nodosi pondera rami,
Flagrabat geminae nequidquam caedis amore.
Non hic Aegates infidaque litora nautis,
O iuvenes, motumque novis sine Marte procellis
Fortunam bello pelagus dabit: aequoris olim
Victores, media sit qualis, discite, terra
Bellator Libys, et meliori cedite regno.
Ac simul infesto Lateranum vulnere truncae
Arboris urgebat, iungens convicia pugnae.
Lentulus huic frendens ira: Thrasimenus in altos
Ascendet citius colles, quam sanguine roret

Iste pio ramus. Subsidensque ilia nisu
Conantis suspensa fodit. Tum fervidus atro
Pulmone exundat per hiantia viscera sanguis.
Nec minus accensis in mutua funera dextris
Parte alia campi saevit furor. Altus Iertes
Obtruncat Nerium; Rullo ditissimus agri
Occumbis, generose Volunx, nec clausa repostis
Pondera thesauris, patrio nec regia quondam
Praefulgens ebore, et possessa mapalia soli
Profuerunt. Quid rapta iuvant? Quid gentibus auri
Nunquam exstincta sitis? Modo quem Fortuna fovendo
Congestis opibus donisque refersit opimis,
Nudum Tartarea portabit navita cymba.
Iuxta bellator iuvenilibus Appius ausis
Pandebat campum caede: atque, ubi plurima virtus,
Nullique aspirare vigor, decus inde petebat.
Obvius huic Atlas, Atlas a litore Hibero,
Nequidquam extremae longinquus cultor arenae,
Impetit os hasta, leviterque e corpore summo
Degustat cuspis generosum extrema cruorem.
Intonuere minae, violentaque lumina flammis
Exarsere novis: furit, et diffulminat omnem
Obstantum turbam. At clausum sub casside vulnus
Martia commendat mananti sanguine membra.
Tum vero aspiceres pavitantem, et condere semet
Nitentem in sociis iuvenem: ceu tigride cerva
Hyrcana cum pressa tremit; vel territa pennas
Colligit accipitrem cernens in nube columba;
Aut dumis subit, albenti si sensit in aethra
Librantem nisus aquilam, lepus ore citato.
Ense ferit tum colla viri, dextramque micantem
Demetit; ac mutat successu saevior hostem.
Stabat fulgentem portans in bella bipennem
Cinyphius, socerique miser Magonis inire
Optabat pugnam ante oculos, spe laudis, Isalcea;

Sidonia tumidus sponsa, vanoque superbus
Foedere promissae post Dardana proelia taedae.
Huic immittit atrox violentas Appius iras,
Conantique gravem fronti librare securim,
Altior insurgens, galeam super exigit ictum.
At fragilis valido conamine solvitur ensis
Aere in Cinyphio: nec dispar sortis Isalces
Umbonem incerto detersit futilis ictu.
Tum quod humo haud unquam valuisset tollere saxum,
Ni vires trux ira daret, contorquet anhelans
Appius, et lapsu resupino in terga cadentem
Mole premit scopuli, perfractisque ossibus urget.
Vidit coniuncto miscens certamina campo
Labentem socer, et lacrimae sub casside fusae
Cum gemitu, rapidusque ruit: data foedera nuper
Accendunt animos exspectatique nepotes.
Iamque aderat: clypeumque viri, atque immania membra
Lustrabat visu, propiorque a fronte coruscae
Lux galeae saevas paulum tardaverat iras.
Haud secus, e specula praeceps delatus opaca,
Subsidens campo submissos contrahit artus,
Cum vicina trucis conspexit cornua tauri,
Quamvis longa fames stimulet, leo: nunc ferus alta
Surgentes cervice toros, nunc torva sub hirta
Lumina miratur fronte, ac iam signa moventem,
Et sparsa pugnas meditantem spectat arena.
Hic prior intorquens telum sic Appius infit:
Si qua tibi pietas, ictum ne desere foedus,
Et generum comitare, socer. Per tegmina velox
Tunc aerisque moras laevo stetit hasta lacerto.
At contra non dicta Libys, sed fervidus hastam
Perlibrat, magni donum memorabile fratris:
Caeso quam victor sub moenibus ille Saguntí

Abstulerat Durio, ac spectatae nobile pugnae
Germano dederat portare in proelia pignus.
Telum ingens, perque arma viri, perque ora, doloris
Adiutum nisu, letalem pertulit ictum:
Exsanguesque viri conantis vellere ferrum
In vulnus cecidere manus. Iacet aequore nomen
Clarum Maeonio, atque Italae pars magna ruinae
Appius: intremuere lacus, corpusque refugit
Contractis Thrasymenus aquis: telum ore cruento
Exspirans premit, atque admorsae immurmurat hastae.
Nec fati melior Mamercus corpore toto
Exsolvit poenas, nulli non sanctus hosti.
Namque per adversos, qua Lusitana ciebat
Pugnas dira manus, raptum cum sanguine caesi
Signiferi magna vexillum mole ferebat,
Et trepida infelix revocabat signa suorum.
Sed furiata cohors, ausisque accensa superbis,
Quodcunque ipsa manu gestabat missile, quidquid
Praebebat tellus, sparsis vix pervia telis,
Iniecit pariter, pluresque in corpore nullo
Invenere locum perfossis ossibus hastae.
Advolat interea fraterni vulneris ira
Turbatus Libyae ductor; visoque cruore,
Num lateri cuspis, num toto pondere telum
Sedisset, fratremque amens sociosque rogabat.
Utque metum leti procul, et leviora pavore
Cognovit, proprio tectum gestamine praeceps
Ex acie rapit, et tutis a turbine pugnae
Constituit castris. Medicas hinc ocius artes,
Et senioris opem Synhali vocat: ungere vulnus
Herbarum hic succis, ferrumque e corpore cantu
Exigere, et somnum tracto misisse chelydro,
Anteibat cunctos, nomenque erat inde per urbes

Perque Paraetoniae celebratum litora Syrtis.
Ipse olim antiquo primum Garamanticus Hammon
Scire pater dederat Synhalo, morsusque ferarum
Telorumque graves ictus sedare medendo.
Atque is deinde suo moriens coelestia dona
Monstravit nato, natusque heredis honori
Tramisit patrias artes: quem deinde secutus
Haud levior fama Synhalus Garamantica sollers
Monstrata augebat studio, multaque vetustum
Hammonis comitem numerabat imagine patrem.
Tum, proavita ferens leni medicamina dextra,
Ocius, intortos de more adstrictus amictus,
Mulcebat lympha purgatum sanguine vulnus.
At Mago, exuvias secum caesique volutans
Hostis mente necem, fraternas pectore curas
Pellebat dictis, et casum laude levabat:
Parce metu, germane. Meis medicamina nulla
Adversis maiora feres: iacet Appius hasta
Ad manes pulsus nostra. Si vita relinquat,
Sat nobis actum est, sequar hostem laetus ad umbras.
Quae dum turbatos avertunt aequore campi
Ductores, valloque tenent: ex agmine Poenum,
Cedentem Consul tumulo speculatus ab alto,
Atque atram belli castris se condere nubem,
Turbidus extemplo trepidantes milite maesto
Invadit cuneos, subitoque pavore relaxat
Iam rarescentes acies: tum voce feroci
Poscit equum, ac mediae ruit in certamina vallis.
Sic ubi torrentem crepitanti grandine nimbum
Illidit terris, molitus Iupiter altas
Fulmine nunc Alpes, nunc mixta Ceraunia coelo,
Intremuere simul tellus, et pontus, et aether;
Ipsaque commoto quatiuntur Tartara mundo.
Incidit attonitis inopino turbine Poenis

ud secus improvisa lues; gelidusque sub ossa
rvasit miseris conspecti Consulis horror.
medius, ferroque ruens densissima latum
ndit iter. Clamor vario discrimine vocum
rt belli rabiem ad Superos, et sidera pulsat.
u Pater Oceanus cum saeva Tethye Calpen
rculeam ferit, atque exesa in viscera montis
ntortum pelagus latrantibus ingerit undis.
nt gemitum scopuli, fractasque in rupibus undas
dit Tartessos latis distermina terris:
dit non parvo divisus gurgite Lixus.
te omnes iaculo tacitas fallente per auras
cumbit Bogus, infaustum qui primus ad amnem
ini rapidam in Rutulos contorserat hastam.
sibi longam Clotho turbamque nepotum
ediderat, vanis deceptus in alite signis.
l non augurio Parcarum impellere metas
acessum cuiquam. Ruit inter tela cruentis
spiciens oculis coelum, Superosque reposcit
mpora promissae media iam morte senectae.
c Pagaso exsultare datum, atque impune relictum
asulis ante oculos vita spoliasse Libonem.
urigeris decus illud avis navaque iuventa
rebat: sed Massylus succiderat ensis
bescente caput mala, properoque virentes
lerat leto bellator barbarus annos.
minium implorasse tamen iam morte suprema
ud frustra fuit: avulsa est nam protinus hosti
e simul cervix; iuvit punire feroci
torem exemplo, et monstratum reddere letum.
is Deus, o Musae, paribus tot funera verbis
olvat? tantisque umbris in carmine digna
is lamenta ferat? certantes laude cadendi
naevos iuvenes, mortisque in limine crudae

Facta virûm, et fixis rabiem sub pectore telis?
Sternitur alternus vastis concursibus hostis:
Nec spoliare vacat, praedaeque advertere mentem.
Urget amor caedum, clausis dum detinet hostem
Fraternum castris vulnus: funditque, ruitque
Nunc iaculis, nunc ense: modo inter millia Consul
Bellantum conspectus equo; modo Marte ferocì
Ante aquilas et signa pedes. Fluit impia rivis
Sanguineis vallis: tumulique et concava saxa
Armorum sonitus flatusque imitantur equorum.
Miscebat campum, membrorum in proelia portas
Celsius humano robur, visaque paventes
Mole gigantei vertebat corporis alas
Othrys Marmarides: lati super agmen utrumque
Ingens tollebant humeri caput; hirtaque torvae
Frontis caesaries, et crinibus aemula barba
Umbrabat rictus: squalore huic hispida diro
Et villosa feris horrebant pectora saetis.
Aspirare viro, propioremque addere Martem
Haud ausum cuiquam. Laxo ceu belua campo
Incessebatur tutis ex agmine telis.
Tandem vesanos palantum in terga ferenti
Cum fremitu vultus tacita per nubila penna
Intravit torvum Gortynia lumen arundo,
Avertitque virum. Fugientis ad agmina Consul
Intorquet tergo iaculum, quod tegmine nudas
Irrupit costas, hirtoque a pectore primum
Mucronem ostendit. Rapidus convellere tentat,
Qua nasci ferrum fulgenti cuspide cernit;
Donec, abundanter defuso sanguine, late
Procubuit moriens, et telum vulnere pressit.
Spiritus exundans vicinum pulvere moto
Perflavit campum, et nubem dispersit in auras.
Nec minor interea tumulis silvisque fremebat
Diversis Mavors, variaque per ardua pugna
Et saxa et dumi rorantes caede nitebant.

Exitium trepidis letique et stragis acerbae
Causa Sychaeus erat: Murranum ille eminus hasta
Perculerat; quo non alius, cum bella silerent,
Dulcius Oeagrios pulsabat pectine nervos.
Occubuit silva in magna, patriosque sub ipso
Quaesivit montes leto, ac felicia Baccho
Aequana, et Zephyro Surrentum molle salubri.
Addiderat misero comitem, pugnaeque ferocis
Gaudebat tristi victor novitate Sychaeus.
Palantes nam dum sequitur, pervaserat altam
In silvam, et priscae reclinis ab ictibus ulmi
Terga tuebatur trunco, frustraque relictos
Tauranus comites suprema voce ciebat.
Transegit iuvenem, ac perfossis incita membris
Haesit in opposito cuspis Sidonia ligno.
Quid vobis? Quaenam ira Deûm, vel mente sinistra
Quae sedit formido, viri? qui, Marte relicto,
Ramorum quaesistis opem. Non aequus in artis
Nimirum rebus suasor metus. Arguit asper
Exitus eventu pravi consulta timoris.
Annosa excelsos tendebat in aethera ramos
Aesculus, umbrosum magnas super ardua silvas
Nubibus insertans altis caput, instar (aperto
Si staret campo) nemoris, lateque tenebat
Frondosi nigra tellurem roboris umbra.
Par iuxta quercus, longum molita per aevum
Vertice canenti proferre sub astra cacumen,
Diffusas patulo laxabat stipite frondes;
Umbrabatque coma summi fastigia montis.
Huc Hennaea cohors, Triquetris quam miserat oris
Rex, Arethusa, tuus, defendere nescia morti
Dedecus, et mentem nimio mutata pavore,
Certatim sese tulit, ascendensque vicissim
Pressit nutantes incerto pondere ramos.

Moxque alius super atque alius consistere tuto
Dum certant, pars excussi: (nam fragmine put
Ramorum et senio male fida fefellerat arbor)
Pars trepidi celso inter tela cacumine pendent.
Turbatos una properans consumere peste
Corripit aeratam iam dudum in bella bipennem
Deposito clypeo mutatus tela, Sychaeus.
Incumbunt sociae dextrae, magnoque fragore
Pulsa gemit, crebris succumbens ictibus, arbos
Fluctuat infelix concusso stipite turba:
Ceu Zephyrus quatit antiquos ubi flamine lucos
Fronde super tremuli vix tota cacuminis haere
Iactatur, nido pariter nutante, volucris.
Procubuit tandem multa devicta securi
Suffugium infelix miseris et inhospida quercus,
Elisitque virûm spatiosa membra ruina.
Inde aliae cladum facies. Contermina caedis
Collucet, rapidoque involvitur aesculus igni.
Iamque inter frondes, arenti robore gliscens
Verticibus saevis, torquet Vulcanus anhelos
Cum fervore globos flammarum, et culmina torre
Nec tela interea cessant. Semusta gementum,
Atque amplexa cadunt ardentes corpora ramos.
Haec inter miseranda virûm certamina Consul
Ecce aderat, volvens iram exitiumque Sychaeo
At iuvenis dubio tantae discrimine pugnae
Occupat eventum telo tentare priorem;
Cui medio leviter clypeo stetit aeris in ora
Cuspis, et oppositas vetita est tramittere crate
Sed non et Consul misso concredere telo
Fortunam optatae caedis parat, ac latus ense
Haurit; nec crudae tardarunt tegmina parmae.
Labitur infelix, atque appetit ore cruento
Tellurem exspirans. Tum, diffundente per art
Frigore se Stygio, manantem in viscera morte
Accipit, et longo componit lumina somno.

Atque ea dum variis permixtus tristia Mavors
Casibus alternat, iam castris Mago relictis,
Iam Libyae ductor properantia signa citato
Raptabant cursu, et cessata reponere avebant
Tempora caede virûm, ac multo pensare cruore.
It globus intorquens nigranti turbine nubem
Pulveris, et surgit sublatis campus arenis:
Quaque ferens gressum flectit vestigia ductor,
Undanti circum tempestas acta procella
Volvitur, atque altos operit caligine montes.
Occubuere femur Fontanus, Buta canorum
Transfixi guttur, pressoque e vulnere cuspis
Prospexit terga. Hunc tristes luxere Fregellae
Multiplicem proavis, hunc mater Anagnia flevit.
Haud dispar fortuna tibi, Laevine; sed auso
Non eadem: neque enim Tyrio concurrere regi
Tentas, sed lectus par ad certamen Ithemon;
(Autololum moderator erat) quem poplite caeso
Dum spolias, gravis immiti cum turbine costas
Fraxinus irrupit, collapsaque membra sub ictu
Hoste superfuso subita cecidere ruina.
Nec Sidicina cohors defit. Viridasius armat
Ille viros, nulli victus vel ponere castra,
Vel iunxisse ratem, duroque resolvere muros
Aete, et in turrim subitos immittere pontes.
Nem postquam Libyae ductor virtute feroci
Sultare videt, (namque illi vulnere praeceps
Iga dabat levibus diffisus Arauricus armis)
Ius hoc pulchro Mavorte accensus in iram,
Ignum sese ratus in certamina saevo
Minus ire viro, referenti e corpore telum
Lat, et fodiens pectus, Laudande laborum,
Quis es, haud alia decuit te occumbere dextra.
Mnes leti perfer decus. Itala gentis
Origo foret, vita donatus abires.
Sadum petit et veterem bellare Labicum,

Cui Siculis quondam terris congressus Hamilcar
Clarum spectato dederat certamine nomen.
Immemor annorum, seniumque oblitus, in arma
Ille quidem cruda mente et viridissimus irae
Ibat; sed vani frigentem in Marte senectam
Prodebant ictus: stipula crepitabat inani
Ignis iners, cassamque dabat sine robore flammam.

Quem postquam accepit patrio monstrante superbus

Armigero Poenum ductor, Certamina primae
Hic lue nunc, inquit, pugnae: te notus Hamilcar
Hac trahit ad manes dextra. Tum librat ab aure
Intorquens iaculum, et versantem in vulnere se
Transigit. Extracta foedavit cuspide sanguis
Canitiem, ac longos finivit morte labores.
Nec minus Herminium primis obtruncat in ar
Assuetum, Thrasymene, tuos praedantibus ha
Exhaurire lacus, patriaeque alimenta senecta
Ducere suspenso per stagna iacentia lino.
Interea exanimem maesti super arma Sycha
Portabant Poeni, corpusque in castra ferebe
Quos ubi conspexit tristi clamore ruentes
Ductor, praesago percussus pectora luctu,
Quinam, inquit, dolor, o socii, quemve ira rum,

Eripuit nobis? Num te, dulcedine laudis
Flagrantem et nimio primi Mavortis amore
Atra, Sychaee, dies properato funere carp
Utque dato gemitu lacrimae assensere fer
Et dictus pariter caedis maerentibus auct
Cerno, ait, adverso pulchrum sub pectore
Cuspidis Iliacae. Dignus Carthagine, dig
*Has*drubale ad manes ibis: nec te optima
*Dissimi*lem lugebit avis, Stygiave sub u
*Dege*nerem cernens noster vitabit Ham

At mihi Flaminius, tam maesti causa doloris,
Morte sua minuet luctus. Haec pompa sequetur
Exsequias, seroque emtum volet impia Roma,
Non violasse mei corpus mucrone Sychaei.
Sic memorans torquet fumantem ex ore vaporem,
Iraque anhelatum proturbat pectore murmur:
Ut multo accensis fervore exuberat undis,
Clausus ubi exusto liquor indignatur aeno.
Tum praeceps ruit in medios, solumque fatigat
Flaminium incessens: nec dicto segnius ille
Bella capessebat, propiorque insurgere Mavors
Coeperat, et campo iunctus iam stabat uterque;
Cum subitus per saxa fragor, motique repente
(Horrendum) colles, et summa cacumina totis
Intremuere iugis; nutant in vertice silvae
Pinifero, fractaeque ruunt super agmina rupes.
Immugit penitus convulsis ima cavernis
Dissiliens tellus, nec parvos rumpit hiatus:
Atque umbras late Stygias immensa vorago
Faucibus ostendit patulis; manesque profundi
Antiquum expavere diem. Lacus ater, in altos
Sublatus montes et sede excussus avita,
Lavit Tyrrhenas ignota aspergine silvas.
Iamque eadem populos magnorumque oppida regum
Tempestas et dira lues stravitque, tulitque.
Ac super haec reflui pugnarunt montibus amnes,
Et retro fluctus torsit mare. Monte relicto
Apenninicolae fugere ad litora Fauni.
Pugnabat tamen (heu belli vecordia!) miles,
Iactatus tituhante solo, tremebundaque tela,
Subducta tellure ruens, torquebat in hostem;
Donec pulsa vagos cursus ad litora vertit
Mentis inops, stagnisque illata est Daunia pubes.
Quis Consul terga increpitans, nam turbine motae
Ablatis terrae inciderat, Quid deinde, quid, oro,

Bestat, io, profugis? Vos en ad moenia Romae
Ducitis Hannibalem: vos in Tarpeia Tonantis
Tecta faces ferrumque datis. Sta, miles, et acres
Disce ex me pugnas: vel, si pugnare negatum,
Disce mori. Dabit exemplum non vile futuris
Flaminius; ne terga Libys, ne Cantaber unquar
Consulis aspiciat. Solus, si tanta libido
Est vobis rabiesque fugae, tela omnia solus
Pectore consumo, et moriens, fugiente per auras
Hac anima, vestras revocabo ad proelia dextras.
Dumque ea commemorat, densosque obit obvius hostes,
Advolat ora ferus mentemque Ducarius: acri
Nomen erat gentile viro, fusisque catervis
Boiorum quondam patriis, antiqua gerebat
Vulnera barbaricae mentis: noscensque superbi
Victoris vultus, Tune, inquit, maximus ille
Boiorum terror? Libet hoc cognoscere telo,
Corporis an tanti manet de vulnere sanguis.
Nec vos poeniteat, populares, fortibus umbris
Hoc mactare caput. Nostros hic curribus egit
Insistens victos alta ad Capitolia patres.
Ultrix hora vocat. Pariter tunc undique fusis
Obruitur telis, nimboque ruente per auras
Contectus, nulli dextra iactare reliquit
Flaminium cecidisse sua. Nec pugna peremto
Ulterior ductore fuit: namque agmine denso
Primores iuvenum, laeva ob discrimina Martis
Infensi Superis dextrisque, et cernere Poenum
Victorem plus morte rati, super ocius omnes
Membra ducis stratosque artus certamine magno
Telaque, corporaque, et non fausto Marte cruentas
Iniecere manus. Sic densi caedis acervo,
Ceu tumulo, texere virum. Tum, strage per undas,
Per silvas sparsa, perque altam sanguine vallem

n medias fratre invectus comitante catervas
Caesorum iuvenum Poenus, Quae vulnera cernis?
Quas mortes? inquit. Premit omnis dextera ferrum,
Armatusque iacet servans certamina miles.
Hos, en, hos obitus nostrae spectate cohortes.
Fronte minae durant, et stant in vultibus irae.
Et vereor, ne, quae tanta creat indole tellus
Magnanimos fecunda viros, huic fata dicarint
mperium, atque ipsis devincat cladibus orbem.
Sic fatus cessit nocti; finemque dedere
Caedibus, infusae subducto sole, tenebrae.

LIBER VI.

ARGUMENTUM.

Hinc, quibus haec belli et pugnae fortuna pepercit,
Elapsi furtim diversa per avia caecis
Conduntur tenebris, piceae et caligine noctis.
Hos inter fugiens Serranus, vulnere tardus,
Ad patris quondam comitem devertit, et ipsa
Tecta Mari armigeri pulsabat fida paterni·
Acceptusque domo recreatur paupere mensa,
Infusoque sinit tractari vulnera succo.
Discit et inde Maro clari narrante parentis
Facta, sed et poenam, qua illum Carthago peremit,
Ob sanctam non aequa fidem, rapit aure dolenti.
At Fabium Patres allata ad munera belli
Clade legunt: hostis raptas agit undique praedas,
Donec eum illecebra mollit Campana furentem.

Iam, Tartessiaco quos solverat aequore, Titan,
In noctem diffusus, equos iungebat Eois
Litoribus, primique novo Phaethonte retecti
Seres lanigeris repetebant vellera lucis.
Et foeda ante *oculos* strages, propiusque patebat
Insani Mavortis opus· simul arma virique

Ac mixtus sonipes, dextraeque in vulnere, caesi
Haerentes hastis: passim clypeique, iubaeque,
Atque artus trunci capitum, fractusque iacebat
Ossibus in duris ensis: nec cernere deerat
Frustra seminecum quaerentia lumina coelum.
Tum spumans sanie lacus, et fluitantia summo
Aeternum tumulis orbata cadavera ponto.
Nec tamen adversis fuerat fracta Itala virtus.
Bruttius ingenti miserandae caedis acervo,
Non aequum ostentans confosso corpore Martem,
Extulerat vix triste caput, truncosque trahebat
Per stragem, nervis interlabentibus, artus;
Tenuis opum, non patre nitens, linguave; sed asper
Ense, nec e Volsca quisquam vir gente redemit
Plus aevi, nec magnanima puer addere sese
Pubescente gena castris optarat, et acri
Flaminio spectatus erat, cum Celtica victor
Obrueret bello Divis melioribus arma.
Inde honor, ac sacrae custodia Marte sub omni
Alitis: hinc causam nutrivit gloria leti.
Namque, necis certus, captae prohibere nequiret
Cum Poenos aquilae, postquam subsidere fata
Viderat, et magna pugnam inclinare ruina,
Occulere interdum et terrae mandare parabat.
Sed, subitis victus telis, labentia membra
Prostravit super, atque iniecta morte tegebat.
Verum ubi lux nocte e Stygia miseroque sopore
Reddita, vicini de strage cadaveris hasta
Erigitur, soloque vigens conamine, late
Stagnantem caede et facilem discedere terram
Ense fodit, clausamque aquilae infelicis adorans
Effigiem, palmis languentibus aequat arenas.
Supremus fessi tenues tum cessit in auras
Halitus, et magnam misit sub Tartara mentem.
Iuxta cernere erat meritae sibi poscere carmen

Virtutis sacram rabiem. Laevinus, ab alto
Priverno, vitis Latiae praesignis honore,
Exanimum Nasamona Tyren super ipse iacebat
Exanimis: non hasta viro, non ensis: in artis
Abstulerat Fors arma: tamen certamine nudo
Invenit Marti telum dolor. Ore cruento
Pugnatum, ferrique vicem dens praebuit irae.
Iam lacerae nares, foedataque lumina morsu,
Iam truncum raptis caput auribus, ipsaque diris
Frons depasta modis, et sanguine abundat hiatus:
Nec satias: donec mandentia linqueret ora
Spiritus, et plenos rictus mors atra teneret.
Talia dum praebet tristis miracula virtus,
Diverso interea fugientes saucia turba
Iactantur casu, silvisque per avia caecis
Ablati furtim multo cum vulnere solos
Per noctem metantur agros. Sonus omnis et aura
Exterrent, pennaque levi commota volucris.
Non sopor, aut menti requies. Agit asper acerba
Nunc Mago attonitos, nunc arduus Hannibal hasta.
Serranus, clarum nomen, tua, Regule, proles,
Qui, longum semper fama gliscente per aevum,
Infidis servasse fidem memorabere Poenis,
Flore nitens primo, patriis, heu! Punica bella
Auspiciis ingressus erat; miseramque parentem,
Et dulces tristi repetebat sorte penates
Saucius. Haud illi comitum super ullus, et atris
Vulneribus qui ferret opem: per devia, fractae
Innitens hastae, furtoque ereptus opacae
Noctis, iter tacitum Perusina ferebat in arva:
Ac fessus parvi (quaecunque ibi fata darentur)
limina pulsabat tecti: cum membra cubili
volvens non tarda Marus (vetus ille parentis
iles, et haud surda tractarat proelia fama)
ocedit, *renovata* focis et paupere Vesta
mina praetendens: utque ora agnovit, et aegrum

Vulneribus duris, ac (lamentabile visu)
Lapsantes fultum truncata cuspide gressus,
Funesti rumore mali iam saucius aures,
Quod scelus, o, nimius vitae, nimiumque feren dis
Adversis genitus cerno? Te, maxime, vidi,
Ductorum, cum captivo Carthaginis arcem
Terreres vultu, crimen culpamque Tonantis,
Occidere; atque hausi, quem non Sidonia tecta
Expulerint eversa meo de corde, dolorem.
Estis ubi, en, iterum, Superi? Dat pectora ferro
Regulus, ac stirpem tantae periura recidit
Surgentem Carthago domus. Inde aegra reponit
Membra toro. Nec ferre rudis medicamina (quippe
Callebat bellis) nunc purgat vulnera lympha,
Nunc mulcet succis. Ligat inde, ac vellera molli
Circumdat tactu, et torpentes mitigat artus.
Exin cura seni, tristem depellere fesso
Ore sitim, et parca vires arcessere mensa.
Quae postquam properata, sopor sua munera tan dem
Applicat, et mitem fundit per membra quietem.
Necdum exorta dies; Marus instat vulneris aestus
Expertis medicare modis, gratumque teporem,
Exutus senium, trepida pietate ministrat.
Hic iuvenis, maestos tollens ad sidera vultus,
Cum gemitu lacrimisque simul: Si culmina non dum
Tarpeia exosus damnasti sceptra Quirini,
Extremas Italûm res Ausoniamque ruentem
Aspice, ait, genitor: tandemque adverte procellis
Aequos Iliacis oculos. Amisimus Alpes,
Nec deinde adversis modus est. Ticinus, et ater
Stragibus Eridanus, tuque insignite tropaeis
Sidoniis Trebia, et tellus lacrimabilis Auni.

l quid ego haec? Gravior quanto vis ecce ma- 110
lorum!
li crescentes Thrasymeni caedibus undas
ɔstrataque virûm mole: inter tela cadentem
li Flaminium. Nestor, mea numina, manes,
ɲnam me poenae tum nobilitate paternae
age hostis quaesisse necem, ni tristia letum, 115
quondam patri, nobis quoque fata negassent.
:era acerbantem questu lenire laborans,
ätur senior: Patrio, fortissime, ritu,
idquid adest duri, et rerum inclinata feramus.
lis lege Deûm clivoso tramite vitae 120
· varios praeceps casus rota volvitur aevi:
: tibi, sat magna, et totum vulgata per orbem
nt documenta domus: sacer ille, et numine nullo
ɛrior, tuus ille parens decora alta paravit
ɪtando adversis: nec virtutem exuit ullam 125
:e, reluctantes liquit quam spiritus artus.
: puerile mihi tempus confecerat aetas,
n primo malas signabat Regulus aevo.
:essi comes, atque omnes sociavimus annos;
nec Dis Italae visum est exstinguere lumen 130
ıtis, in egregio cuius sibi pectore sedem
ɔerat alma Fides, mentemque amplexa tenebat.
ensem nobis magnorum hunc instar honorum
tutisque ergo dedit, et, sordentia fumo
ıe cernis nunc, frena, sed est argenteus ollis 135
gor: nec cuiquam Marus est post talia dona
ı praelatus eques. Verum superavit honores
nes hasta meos. Cui me libare Lyaei
od cernis latices, dignum est cognoscere cau-
sam.
rbidus arentes lento pede sulcat arenas 140
ɣrada, non ullo Libycis in finibus amne
tus limosas extendere latius undas,
ıtagnante vado patulæ involvere campos.

Hic studio laticum, quorum est haud prodiga tellus,
Per ripas laeti saevis consedimus arvis.
Lucus iners iuxta Stygium pallentibus umbris
Servabat sine sole nemus, crassusque per auras
Halitus erumpens taetrum exspirabat odorem.
Intus dira domus, curvoque immanis in antro
Sub terras specus, et tristes sine luce tenebrae.
Horror mente redit. Monstrum exitiabile et ira
Telluris genitum, cui par vix viderat aetas
Ulla virûm, serpens centum porrectus in ulnas
Letalem ripam et lucos habitabat Avernos.
Ingluviem immensi ventris gravidamque venenis
Alvum deprensi satiabant fonte leones,
Aut acta ad fluvium torrenti lampade solis
Armenta, et tractae foeda gravitate per auras
Ac tabe afflatus volucres. Semesa iacebant
Ossa solo informi: lateque repletus et asper
Vastatis gregibus nigro ructabat in antro.
Isque ubi ferventi concepta incendia pastu
Gurgite mulcebat rapido et spumantibus undis,
Nondum etiam toto demersus corpore in amnem
Iam caput adversae ponebat margine ripae.
Imprudens tantae pestis gradiebar, Aquino
Apenninicola atque Umbro comitatus Avente:
Scire nemus, pacemque loci explorare libebat.
Iamque propinquantum tacitus penetravit in artus
Horror, et occulto riguerunt frigore membra.
Intramus tamen, et Nymphas numenque precamur
Gurgitis ignoti, trepidosque et multa paventes
Arcano gressus audemus credere luco.
Ecce e vestibulo primisque e faucibus antri
Tartareus turbo atque insano saevior Euro
Spiritus erumpit, vastoque e gutture fusa
Tempestas oritur, mixtam stridore procellam
Cerbereo intorquens. Pavefacti clade vicissim
Aspicimus resonare solum, tellusque moveri,

: antrum ruere, et visi procedere manes.
tis armati coelum petiere Gigantes
ibus: aut quantus Lernae lassavit in undis
ıitryoniaden serpens; qualisque comantes
servavit ramos Iunonius anguis:
us disiecta tellure sub astra coruscum
lit assurgens caput, atque in nubila primam
ɔrsit saniem, et coelum foedavit hiatu.
gimus, tenuemque metu conamur anheli
re clamorem frustra: nam sibila totum
ɔbant nemus. At subita formidine caecus
cti damnandus Avens (sed fata trahebant)
uae quercus ingenti robore sese
lit, infandum si possit fallere monstrum.
ɔgomet credo: spiris ingentibus artae
ris abstraxit molem, penitusque revulsam
tit fundo, et radicibus eruit imis.
trepidum ac socios extrema voce cientem
pit, atque haustu sorbens et faucibus atris
respiciens) obscoena condidit alvo.
ix fluvio sese et torrentibus undis
iderat, celerique fuga iam nabat Aquinus.
: medio invasit fluctu, ripaeque relatos
ı genus infandum leti!) depascitur artus.
irum nobis et lamentabile monstrum
ɔisse datur. Quantum mens aegra sinebat,
opero gressum, et ductori singula pando.
nuit, casus iuvenum miseratus acerbos.
e erat in pugnas, et Martem, et proelia, et hostem
ıs, et magna audendi flagrabat amore,
ɜ arma rapi, et spectatum Marte sub omni
ıbet campis equitem. Ruit ipse, citatum
lrupedem planta fodiens, scutataque raptim
equitur iusso manus, et muralia portat
ıtas tormenta graves, suetamque movere

Excelsas turres immensae cuspidis hastam.
Iamque ubi feralem strepitu circumtonat aulam
Cornea gramineum persultans ungula campum;
Percitus hinnitu serpens evolvitur antro,
Et Stygios aestus fumanti exsibilat ore.
Terribilis gemino de lumine fulgurat ignis:
At nemus arrectae et procera cacumina saltus
Exsuperant cristae; trifido vibrata per auras
Lingua micat motu, atque assultans aethera lambit.
Ut vero strepuere tubae, conterritus alte
Immensum attollit corpus, tergoque residens
Cetera sinuatis glomerat sub pectore gyris.
Dira dehinc in bella ruit, rapideque resolvens
Contortos orbes directo corpore totam
Extendit molem, subitoque propinquus in ora
Lato distantum spatio venit: omnis anhelat
Attonitus serpentis equus, frenoque teneri
Impatiens, crebros exspirat naribus ignes.
Arduus ille super tumidis cervicibus altum
Nutat utroque caput: trepidos inde incitus ira
Nunc sublime rapit, nunc vasto pondere gaudet
Elisisse premens. Tunc fractis ossibus atram
Absorbet saniem, et, tabo manante per ora,
Mutat hians hostem, semesaque membra relinquit.
Cedebant iam signa retro, victorque catervas
Longius avectas afflatus peste premebat;
Cum ductor, propere revocatam in proelia turmam
Vocibus impellens, Serpentine Itala pubes
Terga damus, Libycisque parem non esse fatemur
Anguibus Ausoniam? Si debellavit inertes
Halitus, ac viso mens aegra effluxit hiatu;
Ibo alacer, solusque manus componere monstro
Sufficiam. Clamans haec atque interritus hastam
Fulmineo volucrem torquet per inane lacerto.

t in adversam non vano turbine frontem
is, et, haud paulum vires adiuta ruentis
ra ardore ferae, capiti tremebunda resedit.
or ad astra datur: vocesque repente profusae
ereas adiere domos. Furit ilicet ira
igena, impatiens dare terga, novusque dolori,
ıalybem longo tum primum passus in aevo.
'rustra rapidi, stimulante dolore, fuisset
tus, ablato ni Regulus arte regendi
ntem elusisset equo, rursusque secutum
ipedis gyros flexi curvamine tergi
rtis laeve celer effugisset habenis.
ın spectator Marus inter talia segni
ebat dextra. Mea tanto in corpore monstri
a secunda fuit. Iam iamque extrema trisulca
bebat lingua fessi certamine terga
lrupedis: torsi telum, atque urgentia velox
:met saevi serpentis proelia verto.
imitata cohors certatim spicula dextris
erit, alternasque ferum diducit in iras:
c murali ballista coercuit ictu.
fractus demum vires: nec iam amplius aegra
uetum ad nisus spina praestante rigorem,
litum in nubes tolli caput, acrius instat.
ue alvo penitus demersa falarica sedit,
ıminum volucres lumen rapuere sagittae:
ɔatulis vasto sub vulnere faucibus aer
ficam exspirat saniem: specus ultima iamque
ıti cauda, et iaculis, et pondere conti
et humi, lassoque tamen minitatur hiatu:
c tormentis stridens magnoque fragore
ıssit trabs acta caput, longoque resolvens
re se ripae tandem exhalavit in auras
ıtem nebulam fugientis ab ore veneni.
it tristi *fluvio mugitus*, et imis
*ıura fusa vadis; subito*que et lucus, et antrum,

Et resonae silvis ululârunt flebile ripae.
Heu quantis luimus mox tristia proelia damnis!
Quantaque supplicia et quales exhausimus iras
Nec tacuere pii vates, famulumque sororum
Naiadum, tepida quas Bagrada nutrit in unda,
Nos violasse manu seris monuere periclis.
Haec tunc hasta, decus nobis pretiumque secundi
Vulneris, a vestro, Serrane, tributa parente,
Princeps quae sacro bibit e serpente cruorem.
Iamdudum vultus lacrimis atque ora rigabat
Serranus, medioque viri sermone profatur:
Huic si vita duci nostrum durasset in aevum,
Non Trebia infaustas superasset sanguine ripas;
Nec, Thrasymene, tuus premeret tot nomina gurges.
Tunc senior, Magnas, inquit, de sanguine poenas
Percepit Tyrio, et praesumta piacula mortis.
Nam, defecta viris et opes attrita, supinas
Africa tendebat palmas, cum sidere diro
Misit Agenoreis ductorem animosa Therapne.
Nulla viro species, decorisque et frontis egenus
Corpus; in exiguis vigor (admirabile) membris
Vividus, et nisu magnos qui vinceret artus.
Iam Martem regere, atque astus adiungere ferr
Et durus facilem per inhospita ducere vitam.
Haud isti, quem nunc penes est sollertia belli,
Cederet Hannibali. Vellem hunc, o tristia nc
Taygeta, hunc unum non durassetis opacis
Eurotae ripis. Vidissem moenia flammis
Phoenissae ruere, aut certe non horrida fata
Flevissem ducis, et nulla quos morte nec ign
Exutos servans portabo in Tartara luctus.
Consertae campis acies, multusque per arv
Fervebat Mavors; nec mens erat ulla sine i
Hic inter medios memorandis Regulus aus
Laxabat ferro campum, ac per iniqua ru

ɔpetenda dabat letali vulnera dextra.
i nigrantem torquens stridentibus austris
: turbo globum, piceaque e nube ruinam
ntem terris pariter pontoque minatur;
et agricola, et nemoroso vertice pastor,
ago trepidat subductis navita velis.
ıdem nectens, socios ubi concava saxa
ɛbant, vertit subito certamine Graius,
: terga celer ficta formidine ductor.
secus ac, stabulis procurans otia, pastor
ɛam parco tectam velamine frondis
nocte lupos positae balatibus agnae.
ıit, traxitque virum fax mentis honestae
., et incerti fallax fiducia Martis.
ɔcios, comitumve manus, non arma sequentum
ɛere; insano pugnae tendebat amore
ɔlus: nubes subito cum densa Laconum
is latebris intento ad proelia circum
tur, et Poena insurgit vis saeva virorum.
m Latio lucem, fastisque notandam!
us o, Gradive, tuum! Tibi dextera et urbi
uae tristi damnatur sorte catenae.
unquam absistam gemitu. Te, Regule, vidit
us carcer? Tuque huic sat magna triumpho
s, Carthago, Superis? Quae poena sequetur
satis tali pollutos Marte Laconas?
a Elissaei iurato foedera Patres
ltant mandare duci, pacisque sequestrem
e, poscentes vinctam inter proelia pubem
amque manum ductore rependere nostro.
ıora: iam stabat primis in litoris undis
i propulsa ratis; iam nautica pubes
vis stringunt remos, aut abiete secta
ra novant: his intortos aptare rudentes,

His studium erecto componere carbasa malo.
Unca locant pròra curvati pondera ferri.
Ante omnes doctus pelagi rectorque carinae
Puppim aptat clavumque Cothon. Micat aereus alta
Fulgor aqua trifidi splendentis in aequore rostri.
Tela simul variamque ferunt contra aspera ponti
Rerum ad tempus opem. Mediae stat margine puppis,
Qui voce alternos nautarum temperet ictus,
Et remis dictet sonitum, pariterque relatis
Ad numerum plaudat resonantia caerula tonsis.
Postquam confectum nautis opus, horaque cursus,
Atque armata ratis, ventoque dedere profundum;
Omnis turba ruit, matres, puerique, senesque.
Per medios coetus trahit atque inimica per ora
Spectandum Fortuna ducem. Fert lumina contra
Pacatus frontem: qualis cum litora primum
Attigit appulsa rector Sidonia classe.
Accessi comes haud ipso renuente, ratique
Impositus maestis socium me casibus addo.
Illuviem, atque inopes mensas, durumque cubile,
Et certare malis urgentibus, hoste putabat
Devicto maius; nec tam fugisse cavendo
Adversa egregium, quam perdomuisse ferendo.
Spes tamen una mihi, (quamquam bene cognita et olim
Atrox illa fides, urbem, murosque, domumque
Tangere si miseris licuisset, corda moveri
Posse viro, et vestro certe mitescere fletu.
Claudebam sub corde metus, lacrimasque putabam
Esse viro, et nostrae similem inter tristia mentem:
Cum tandem patriae Tiberino allabimur amni.
*Serva*bam vultus ducis ac prodentia sensum

ıina, et obtutu perstabam intentus eodem.
ıa fides, unum, puer, inter mille labores,
m etiam in patria, saevaque in Agenoris urbe,
ıe unum vidi poenae quoque tempore vultum.
ia captivo cunctis simul urbibus ibat
ınia, et, campum turba vincente, propinqui
lentur colles: strepit altis Albula ripis.
Poenorum proceres immitia corda
ıatrios certant cultus revocare, togaeque
ebatur honos. Stetit, illacrimante Senatu,
ıatrum turba, iuvenumque dolore profuso,
r tot gemitus immobilis: aggere Consul
debat dextram, et patria vestigia primus
ıntem terra occursu celebrabat amico.
ıgit gressum; monitusque recedere Consul,
summum violare decus: cingente superba
ıorum turba, captivoque agmine septus
, et invidiam coelo Divisque ferebat.
ı trahens geminum natorum Marcia pignus,
ix nimia magni virtute mariti,
lentem crinem et tristes lacerabat amictus.
ɔscisne diem? an teneris non haesit in annis?
e ea, postquam habitu iuxta et velamine Poeno
ırmem aspexit, fusis ululatibus aegra
tur, et gelidos mortis color occupat artus.
ıa Deis pietas, tales, Carthago, videre
: tibi Sidonias matres! Me voce quieta
ıus, iubet et vestros et coniugis una
re amplexus, patet impenetrabilis ille
ibus, et nunquam submissus colla dolori.
alto iuvenis gemitu lacrimisque coortis,
ne parens, inquit, quo maius numine nobis
ɔeia nec in arce sedet, si iura querelis
: *concessa pils*, cur hoc matrique mihique
nen, vel cur decus hoc, o dure, negasti.

Tangere sacratos vultus, atque oscula ab ore
Libavisse tuo? Dextram mihi prendere dextra
Non licitum? Leviora forent haec vulnera quantum,
Si ferre ad manes infixos mente daretur
Amplexus, venerande, tuos. Sed vana recordor
Ni, Mare, (nam primo tunc haerebamus in aevo)
Humana maior species erat: horrida cano
Vertice descendens ingentia colla tegebat
Caesaries, frontique coma squalente sedebat
Terribilis decor, atque animi venerabile pondus.
Nil posthac oculis simile incidit. Excipit inde
Iam Marus, atque, inhibens convellere vulnera questu,
Quid, cum praeteritis invisa penatibus, inquit,
Hospitia et sedes Poenorum intravit acerbas?
Affixi clypei, currusque, et spicula nota
Aedibus in parvis, magni monumenta triumphi,
Pulsabant oculos, coniuxque in limine primo
Clamabat, Quo fers gressus? Non Punicus hic est,
Regule, quem fugias, carcer. Vestigia nostri
Casta tori, domus et patrium sine crimine servat
Inviolata larem. Semel hic, iterumque (quid, oro,
Pollutum est nobis?) prolem, gratante Senatu
Et patria, sum enixa tibi. Tua (respice) sedes
Haec est, unde ingens humeris fulgentibus ostro
Vidisti Latios Consul procedere fasces;
Unde ire in Martem, quo capta referre solebas,
Et victor mecum suspendere postibus arma.
Non ego complexus et sanctae foedera taedae
Coniugiumve peto. Patrios damnare Penates
Absiste, ac natis fas duc concedere noctem.
Hos inter fletus iunctus vestigia Poenis
Limine se clusit Tyrio, questusque reliquit.
Vixdum clara dies summa lustrabat in Oeta
Herculei monumenta rogi, cum Consul adire

Accirique iubet Libyas. Tum limina templi
Vidimus intrantem. Quae consultata Senatus,
Quasve viri voces extremum Curia maerens
Audierit, placido nobis ipse edidit ore.
Intulit ut gressus, certatim voce manuque
Ad solitam sedem et vestigia nota vocabant.
Abnuit, antiquamque loci aspernatus honorem est.
At circumfusi non secius undique dextram
Prensare, ac, patriae ductorem nomine tanto
Redderet, orabant: captiva posse redemtum
Pensari turba: ac Tyrias tum iustius arces
Arsuras dextra, fuerit quae victa catenis.
Tum palmas simul attollens ac lumina coelo:
Iustitiae rectique dator, qui cuncta gubernas,
Nec levior mihi Diva Fides, Sarranaque Iuno,
Quos reditus testes iurata mente vocavi,
Si mihi fas me digna loqui, Latiosque tueri
Voce focos; ibo ad Tyrios non segnior, inquit,
Stante fide reditus et salvo foedere poenae.
Sic nobis rerum exitio desistite honorem
Tendere. Tot bellis, totque annis fregimus aevum:
Nunc etiam vinclis et longo carcere torpent
Captivo in senio vires. Fuit ille, nec unquam,
Dum fuit, a duro cessavit munere Martis
Regulus. Exsangui spectatis corpore nomen.
At non Carthago, fraudum domus, inscia quantum
E nobis restet, iuvenes parat, aspera ferro
Pectora, captivos nostra pensare senecta.
Ite dolos contra: gensque astu fallere laeta
Discat, me capto quantum tibi, Roma, supersit
Nec vero placeat, nisi quae de more parentum
Pax erit. Exposcunt Libyes, nobisque dedere
Haec referenda, pari libeat si pondere bellum
Foedere, et ex aequo geminas conscribere leges.

Sed mihi sit Stygios ante intravisse penates,
Talia quam videam ferientes pacta Latinos.
Haec fatus Tyriae sese iam reddidit irae,
Nec monitus spernente graves fidosque Senatu,
Poenorum dimissa cohors. Quae maesta repulsa,
Ac minitans capto, patrias properabat ad oras.
Prosequitur vulgus Patres: ac planctibus ingens
Personat et luctu campus. Revocare libebat
Interdum, et iusto raptum retinere dolore.
At trepida, et subito ceu stans in funere, coniux
Ut vidit puppi properantem intrare, tremendum
Vociferans, celerem gressum referebat ad undas:
Tollite me, Libyes, comitem poenaeque necisque.
Hoc unum, coniux, uteri per pignora nostri
Unum oro; liceat tecum quoscunque ferentem
Terrarum pelagique pati coelique labores.
Non ego Amyclaeum ductorem in proelia misi,
Nec nostris tua sunt circumdata colla catenis.
Cur usque ad Poenos miseram fugis? Accipo mecum
Hanc prolem. Forsan duras Carthaginis iras
Flectemus lacrimis: aut, si praecluserit aures
Urbs inimica suas, eadem tunc hora manebit
Teque tuosque simul: vel, si stat rumpere vitam,
In patria moriamur. Adest comes ultima fati.
Has inter voces, vinclis resoluta moveri
Paulatim, et ripa coepit decedere puppis.
Tum vero infelix, mentem furiata dolore,
Exclamat, fessas tendens ad litora palmas:
En, qui se iactat Libyae populisque nefandis
Atque hosti servare fidem! Data foedera nobis,
Ac promissa fides thalamis ubi, perfide, nunc est?
Ultima vox duras haec tunc penetravit ad auras:
Cetera percussi vetuerunt noscere remi.
Tum fluvio raptim ad pelagi devolvimur oras,
Ac legimus pontum, pinuque immane cavata

r, et immensas curva trabe findimus undas.
rium necis horrescens, vis aspera ponti
ret, scopulisque ratem furor improbus Euri
eret, optabam: letum id commune fuisset.
)s ad poenam moderato flamine lenes
unt Zephyri, Tyrioque dedere furori.
. vidi, patriamque remissus in urbem
tor poenae dura mercede reverti.
bi nunc, ritus imitantem irasque ferarum,
alioneam tentarem expromere gentem,
ius quidquam toto vidisset in orbe
hominum, quam quod vestri veneranda parentis
: exemplum virtus. Pudet addere questus
iciis, quae spectavi placido ore ferentem.
oque, care puer, dignum te sanguine tanto
re ne cessa, atque orientes comprime fletus.
xo paribus ligno mucronibus omnes
itur laterum crates, densumque per artem
ir erecti stantisque ex ordine ferri
: stimulus, somnisque hac fraude negatis
inque inflexum producto tempore torpor
avit iners, fodiunt ad viscera corpus.
e, o iuvenis, lacrimis. Patientia cunctos
superat currus. Longo revirescet in aevo
i, dum coeli sedem terrasque tenebit
Fides; dum virtutis venerabile nomen
; eritque dies, tua quo, dux inclite, fata
e horrebunt a te calcata minores.
Marus, et maesta refovebat vulnera cura.
a, rapidas perfusa cruoribus alas,
sanguinea Thrasymeni tinxerat unda,
ac ficta simul spargebat fama per Urbem.
et infandi Senones, captaeque recursat
tis arcis facies. Excussit habenas
cus pavor, et tempestas aucta timendo.

Hinc raptim ruit in muros. Vox horrida fertur,
Hostis adest. Iaciuntque sudes et inania tela.
Ast aliae, laceris canentes crinibus, alta
Verrunt tecta Deûm, et seris post fata suorum
Sollicitant precibus. Requiem tenebraeque diesque
Amisere: iacent portis, ululantque dolore
Dispersum vulgus, remeantumque ordine longo
Servat turba gradus: pendent ex ore loquentum.
Nec laetis sat certa fides, iterumque morantur
Orando, et, vultu interdum sine voce precati,
Quod rogitant, audire pavent. Hic fletus, ubi aures
Percussae graviore malo: metus inde, negatum
Si scire, et dubius responsi nuntius haesit.
Iamque ubi conspectu redeuntia visa propinquo
Corpora, sollicite laeti funduntur, et ipsis
Oscula vulneribus figunt, Superosque fatigant.
Hic inter trepidos, curae venerandus, agebat
Serranum Marus: atque olim post fata mariti
Non egressa domum vitato Marcia coetu,
Et lucem causa natorum passa, ruebat
In luctum similem antiquo: turbata repente,
Agnoscensque Marum, Fidei comes inclite magnae,
Hunc certe mihi reddis, ait. Leve vulnus? an alte
Usque ad nostra ferus penetravit viscera mucro?
Quidquid id est, dum non vinctum Carthago catenis
Abripiat, poenaeque instauret monstra paternae,
Gratum est, o Superi. Quoties heu! nate, petebam,
Ne patrias iras animosque in proelia ferres,
Neu te belligeri stimularet in arma parentis
Triste decus. Nimium vivacis dura senectae
Supplicia expendi. Quaeso, iam parcite, si qua
Numina pugnastis nobis. At cladis acerbae

Discussa ceu nube, Patres conquirere fessis
Iam rebus meditantur opem, atque ad munera belli
Certatur, pulsusque timor graviore periclo.
Maxima curarum, rectorem ponere castris,
Cui Latium et moles rerum quassata recumbat,
Spectante occasum patria. Iovis illa ruenti
Ausoniae atque Italis tempus protendere regnis
Cura fuit: nam Tyrrhenos Poenumque secundis
Albana surgens respexerat arce tumentem.
Qui ferre in muros victricia signa parabat.
Tunc quassans caput, Haud unquam tibi Iupiter, inquit,
O iuvenis, dederit portas transcendere Romae,
Atque inferre pedem. Tyrrhenas sternere valles
Caedibus, et ripas fluviorum exire Latino
Sanguine fas fuerit. Tarpeium accedere collem,
Murisque aspirare veto. Quater inde coruscum
Contorsit dextra fulmen, quo tota reluxit
Maeonidum tellus, atramque per aethera volvens
Abrupto fregit coelo super agmina nubem.
Nec Poenum avertisse satis: dat numine magno
Aeneadis mentem, gremio deponere tuto
Romuleam tandem, Fabioque salutis habenas
Credere ductori. Cui postquam tradita belli
Iura videt; Non hunc, inquit, superaverit unquam
Invidia, aut blando popularis gloria fuco:
Non astus fallax, non praeda, aliusve cupido.
Bellandi vetus, ac laudum cladumque quieta
Mente capax; par ingenium castrisque togaeque.
Sic genitor Divûm, recipitque ad sidera gressum.
Hic, circumspectis nulli deprensus in armis,
Laudatusque Iovi, Fabius mirabile quantum
Gaudebat reducem patriae annumerare reversus,
Duxerat egrediens quam secum in proelia, pubem.
Nec membris quisquam natove pepercit amato
Aerius, aut vidit socium per bella cruorem

Tristior. Atque idem, perfusus sanguine victor
Hostili, plenis repetebat moenia castris.
Stirpe genus clarum, coeloque affinis origo.
Nam remeans longis olim Tirynthius oris,
Et triplicis monstri famam et spectacula captas
Mira boves hac, qua fulgent nunc moenia Romae,
Egit ovans. Tunc Arcadius (sic fama) locabat
Inter desertos fundata Palatia dumos
Paupere sub populo ductor; cum regia virgo,
Hospite victa sacro, Fabium de crimine laeto
Procreat, et magni commiscet seminis ortus
Arcas in Herculeos mater ventura nepotes.
Ter centum domus haec Fabios armavit in hostem,
Limine progressos uno; pulcherrima quorum
Cunctando Fabius superavit facta, ducemque
Hannibalem aequando. Tantus tunc, Poene, fuisti.
Dum se perculsi renovant in bella Latini,
Turbatus Iove, et exuta spe moenia Romae
Pulsandi, colles Umbros atque arva petebat
Hannibal, excelso summi qua vertice montis
Devexum lateri pendet Tuder, atque ubi latis
Proiecta in campis nebulas exhalat inertes,
Et sedet ingentem pascens Mevania taurum,
Dona Iovi; tum Palladios se fundit in agros
Picenum dives praedae, atque, errantibus armis,
Quo spolia invitant, transfert populantia signa;
Donec pestiferos mitis Campania cursus
Tardavit, bellumque sinu indefensa recepit.
Hic dum stagnosi spectat templumque domosque
Literni ductor, varia splendentia cernit
Pictura, belli patribus monimenta prioris
Exhausti; (nam porticibus signata manebant)
Quis inerat longus rerum et spectabilis ordo.
Primus bella truci suadebat Regulus ore;
Bella neganda, viro si noscere fata daretur.
At princeps Poenis indicta more parentum

Appius adstabat pugna, lauroque revinctus
Iustum Sarrana ducebat caede triumphum.
Aequoreum iuxta decus et navale tropaeum,
Rostra gerens, nivea surgebat mole columna:
Exuvias Marti donumque Duilius, alto
Ante omnes mersa Poenorum classe, dicabat.
Cui, nocturnus honos, funalia clara sacerque
Post epulas tibicen adest; castosque penates
Insignis laeti repetebat murmure cantus:
Cernit et extremos defuncti civis honores.
Scipio ductoris celebrabat funera Poeni,
Sardoa victor terra. Videt inde ruentem
Litoribus Libycis dispersa per agmina pubem;
Instabat crista fulgens, et terga premebat
Regulus: Autololes, Nomadesque, et Maurus, et Hammon,
Et Garamas positis dedebant oppida telis.
Lentus arenoso spumabat Bagrada campo
Viperea sanie, turmisque minantibus ultro
Pugnabat serpens, et cum duce bella gerebat.
Nec non proiectum puppi, frustraque vocantem
Numina, Amyclaeum mergebat perfida ponto
Rectorem manus, et seras tibi, Regule, poenas
Xanthippus digni pendebat in aequore leti.
ddiderant geminas medio consurgere fluctu
egates; lacerae circum fragmenta videres
assis, et effusos fluitare in gurgite Poenos.
ssessor pelagi, pronaque Lutatius aura
ptivas puppes ad litora victor agebat.
c inter victos religatus in ordine Hamilcar,
ctoris genitor, cunctarum ab imagine rerum
ius in sese vulgi converterat ora.
pacis faciem et pollutas foederis aras
eptumque Iovem ac dictantes iura Latinos
ere erat. Strictas trepida cervice secures
ebat Libys, ac submissis ordine palmis

Orantes veniam iurabant irrita pacta.
Haec Eryce e summo spectabat laeta Dione,
Quae postquam infesto percensuit omnia vultu,
Arridens Poenus, lenta proclamat ab ira:
Non leviora dabis nostris inscribere tectis
Acta meae dextrae: captam, Carthago, Saguntum
Da spectare, simul ferro flammaque ruentem,
Perfodiant patres natorum membra: nec Alpes
Exiguus domitas capiet locus: ardua celsis
Persultet iuga victor equis Garamasque Nomasque.
Addes Ticini spumantes sanguine ripas,
Et nostrum Trebiam, et Thrasymeni litora Tuscis
Clausa cadaveribus. Ruat ingens corpore et armis
Flaminius: fugiat Consul manante cruore
Scipio, et ad socios nati cervice vehatur.
Haec mitte in populos, et adhuc maiora dabuntur.
Flagrantem effinges facibus, Carthago, Libyssis
Romam, et deiectum Tarpeia rupe Tonantem.
Interea vos, ut dignum est, ista, ocius ite,
O iuvenes, quorum dextris mihi tanta geruntur,
In cineres monumenta date, atque involvite flammis.

LIBER VII.

ARGUMENTUM.

Electus dubiis dictator et ancora rebus
Non facilis vinci, Fabius, virtute, nec astu,
Mox Superis Romae per templa indicit honores;
Aedibus et votis Divûm sibi mitigat iram.
Exin Sidonium cautus contendit ad hostem,
Non commissurus pugnam, nisi Marte coacto.
Quem cum non astu solito, terrore nec ullo
Hannibal eliceret, Dauni tellure relicta,
Clauditur in tumulis a dictatore Falernis.
Hinc patriis ad sacra Deis peragenda profectus
Praeposuit castris equitum de more magistrum;
Sed vetitum conferre manus. Fabio tamen ille
Absente in pugnam ruit: aequaturque vetanti.
Moxque, errasse pigens, illi ius omne remittit.

Interea trepidis Fabius spes unica rebus.
Ille quidem socios atque aegram vulnere praeceps
Ausoniam armabat, viridique ad dura laborum
Bellator senio iam castra movebat in hostem.
Sed mens humana maior, nec tela, nec enses,
Nec fortes spectabat equos. Tot millia contra
Poenorum invictumque ducem, tot in agmina solus
Ibat, et in sese cuncta arma virosque gerebat.
Ac ni sacra seni vis, impressumque fuisset,
Sistere Fortunam cunctando adversa foventem,
Ultima Dardanii transisset nominis aetas.
Ille modum Superis in Punica castra favoris
Addidit; et Libyae finem inter prospera bella
Vincendi statuit. Tumefactum cladibus ille
Hesperiis lento Poenum moderamine lusit.
Summe ducum, qui regna iterum labentia Troiae,
Et fluxas Latii *res*, maiorumque labores,
Qui Carmentis opes, et regna Evandria servas,

Surge, age, et emerito sacrum caput insere coelo
At Libyae ductor, postquam nova nomina lecto
Dictatore vigent, raptim mutata Latinis
Imperia haud frustra reputans, cognoscere avebat
Quae fortuna viro, quodnam decus; ultima fessis
Ancora cur Fabius, quem post tot Roma procellas
Hannibali putet esse parem. Fervore carentes
Angebant anni, fraudique inaperta senectus.
Ocius accitum captivo ex agmine poscit
Progeniem ritusque ducis, dextraeque laborem.
Cilnius, Arreti Tyrrhenis ortus in oris,
Clarum nomen erat: sed laeva adduxerat hora
Ticini iuvenem ripis, fususque ruentis
Vulnere equi, Libycis praebebat colla catenis.
Hic ardens extrema malis, et rumpere vitam:
Non cum Flaminio tibi res, nec fervida Gracchi
In manibus consulta, inquit. Tirynthia gens est:
Quam si fata tuis genuissent, Hannibal, oris,
Terrarum imperium Carthaginis arce videres.
Non ego te longa serie per singula ducam.
Hoc sat erit. Nosces Fabios certamine ab uno.
Veientum populi violata pace negabant
Acceptare iugum, ac vicino Marte furebat
Ad portas bellum, Consulque ciebat ad arma.
Delectus vetiti, privataque castra Penates
Herculei implevere: domo (mirabile) ab una
Patricius iunctis exercitus ibat in armis.
Ter centum exsiluere duces: quocunque liberet,
Uno non pavidus rexisses bella magistro.
Sed, dirum egressis omen, Scelerata minaci
Stridentis sonitu tremuerunt limina portae;
Maximaque Herculei mugivit numinis ara.
Invasere hostem, numerarique aspera virtus
Haud est passa viros, et plures milite caedes.
*Sae*pe globo densi, saepe et per devia passim
*Disper*si subiere, vicis meritique labore

Aequato. Nulli quisquam virtute secundus,
Ducere ter centum Tarpeia ad templa triumphos.
(Spes heu! fallaces, oblitaque corda caducum,
Mortali quodcunque datur.) Grex ille virorum,
Qui Fabia gente incolumi deforme putabat
Publica bella geri, pariter cecidere Deorum
Invidia, subitis circumvenientibus armis.
Nec tamen occisos est cur laetere. Supersunt.
Quod tibi sit Libyaeque satis, certaverit unus
Ter centum dextris. Tam vivida membra, laborque
Providus, et cauta sollertia tecta quiete.
Nec vero, calidi, nunc tu, cui sanguinis aetas,
Foderis in pugna velocius ilia planta
Bellatoris equi, frenisque momorderis ora.
Quem cernens avidum leti post talia Poenus,
Nequidquam nostras, demens, ait, elicis iras,
Et captiva paras moriendo evadere vincla.
Vivendum est. Arta serventur colla catena.
Haec iuvenis, Divisque tumens ausisque secundis.
At Patres Latiasque nurus raptabat ad aras
Cura Deum. Maesto suffusae lumina vultu
Femineus matres graditur chorus; ordine longo,
Iunoni pallam conceptaque vota dicabant.
Huc ades, o regina Deûm, gens casta precamur;
Et ferimus, digno quaecunque est nomine, turba
Ausonidum pulchrumque, et acu subtemine fulvo,
Quod nostrae nevere manus, venerabile donum.
Ac dum decrescit matrum metus, hoc tibi, Diva,
Interea velamen erit. Si pellere nostris
Marmaricam terris nubem dabis, omnis in auro
Pressa tibi varia fulgebit gemma corona.
Nec non et proprio venerantur Pallada dono,
Phoebumque, armigerumque Deum, primamque Dionem.
Tanta adeo, cum res trepidae, reverentia Divûm

Nascitur: at rarae fumant felicibus arae.
Dum Roma antiquos templis indicit honores
Iam Fabius, tacito procedens agmine, et ar
Bellandi lento similis, praecluserat omnes
Fortunaeque hostique vias. Discedere signi
Haud licitum: summumque decus, quo tol
astra
Imperii, Romane, caput, parere docebat.
Verum ubi prima satis conspecta in mon
altis
Signa procul, fulsitque novis exercitus armi
Arrectae spes Sidoniae; fervetque secundis
Fortunae iuvenis. Vincendi sola videtur,
Quod nondum steterint acies, mora: Pe
clamat:
Ite citi; ruite ad portas; propellite vallum
Pectoribus. Quantum campi distamus, ad un
Tantum hosti superest. Resides ad bella voca
Quis pudeat certare, senes. Quodcunque vi
Hoc reliquum est, primo damnatum, ut in
bello.
En, ubi nunc Gracchi, atque ubi nunc sunt f
na gentis
Scipiadae? Pulsi Ausonia non ante paventem
Dimisere fugam, quam terror ad ultima mun
Oceanumque tulit: profugus nunc errat uter
Nomina nostra tremens, et ripas servat Hibe
Est etiam, cur Flaminio mihi gloria caeso
Creverit, et titulis libeat cur figere nostris
Crudum Marte viri nomen. Quot demere no
Huic annos Fabio gladius valet! et tamen au
Audeat. Haud ultra faxo spectetur in armis.
Talia vociferans volucri rapit agmina cursu,
Ac, praevectus equo, nunc dextra provocat
stem,
Nunc voce increpitat, missa nunc eminus h

Fertur ovans, pugnaeque agitat simulacra futurae.
Ut Thetidis proles Phrygiis Vulcania campis
Arma tulit, clypeo amplexus terramque polumque,
Maternumque fretum, totumque in imagine mundum.
Cassarum sedet irarum spectator, et alti
Celsus colle iugi domat exsultantia corda,
Infractasque minas dilato Marte fatigat
Sollers cunctandi Fabius. Ceu nocte sub atra
Munitis pastor stabulis per ovilia clausum
Impavidus somni servat pecus: effera saevit,
Atque impasta truces ululatus turba luporum
Exercet, morsuque quatit restantia claustra.
Irritus incepti movet inde, atque Apula tardo
Arva Libys passu legit, ac nunc valle resedit
Conditus occulta, si praecipitare sequentem,
Atque inopinata detur circumdare fraude:
Nunc nocturna parat caecae celantibus umbris
Furta viae; retroque abitum fictosque timores
Assimulat: tum castra citus deserta relicta
Ostentat praeda, atque invitat prodigus hostem.
Qualis Maeonia passim Maeandrus in ora,
Cum sibi gurgitibus flexis revolutus oberrat.
Nulla vacant incepta dolis: simul omnia versat,
Miscetque exacuens varia ad conamina mentem.
Sicut aquae splendor, radiatus lampade Solis,
Dissultat per tecta, vaga sub imagine vibrans
Luminis, et tremula laquearia verberat umbra.
Iamque dolore furens ita secum immurmurat irae:
Obvia si primus nobis hic tela tulisset,
Nulla essent Trebiae et Thrasymeni nomina, nulli
Lugerent Itali. Numquam Phaethontius amnis
Sanguinea pontum turbasset decolor unda.
Inventum (dum se cohibet, terimurque sedendo,)
Vincendi genus est. Quoties, velut obvius iret,

Discinxit ratione dolos, fraudesque resolvit!
Haec secum, mediam somni cum buccina noctem
Divideret; iamque, excubias sortitus iniquas,
Tertius abrupta vigil iret ad arma quiete.
Vertit iter, Daunique retro tellure relicta
Campanas remeat notus populator in oras.
Hic vero, intravit postquam uberis arva Falerni,
(Dives ea, et nunquam tellus mentita colono)
Addunt frugiferis inimica incendia ramis.
Haud fas, Bacche, tuos tacitum tramittere honores,
Quanquam magna incepta vocant. Memorabere, sacri
Largitor laticis, gravidae cui nectare vites
Nulli dant praelis nomen praeferre Falernis.
Massica sulcabat meliore Falernus in aevo
Ensibus ignotis senior iuga. Pampinus umbras
Nondum uva virides nudo texebat in arvo;
Pocula nec norant succis mulcere Lyaei,
Fonte sitim et pura soliti defendere lympha.
Attulit hospitio, pergentem ad litora Calpes
Extremumque diem, pes dexter et hora Lyaeum:
Nec pigitum parvosque lares humilisque subire
Limina coelicolam tecti. Cepere volentem
Fumosi postes, et ritu pauperis aevi
Ante focos mensae: laetus nec senserat hospes
Advenisse Deum; sed enim de more parentum
Grato cursabat studio, instabatque senectae.
Donec opes festas puris nunc poma canistris
Composuit, nunc irriguis citus extulit hortis
Rorantes humore dapes. Tum lacte favisque
Distinxit dulces epulas, nulloque cruore
Polluta castus mensa cerealia dona
Attulit, ac primum Vestae decerpsit honorem
Undique, et in mediam iecit libamina flammam.
Deesse tuos latices, hac sedulitate senili

Captus, Iacche, vetas. Subito (mirabile dictu)
Fagina pampineo spumarunt pocula succo,
Pauperis hospitii pretium: vilisque rubenti
Fluxit mulctra mero, et quercu in cratera cavata
Dulcis odoratis humor sudavit ab uvis.
En cape, Bacchus ait, nondum tibi nota, sed olim
Viticolae nomen pervulgatura Falerni,
Munera: et haud ultra latuit Deus. Inde nitentem
Lumine purpureo frontem cinxere corymbi,
Et fusae per colla comae, dextraque pependit
Cantharus, ac vitis, thyrso delapsa virenti,
Festas Nysaeo redimivit palmite mensas.
Nec facilis laeto certasse, Falerne, sapori,
Postquam iterata tibi sunt pocula, iam pede risum,
Iam lingua titubante moves, patrique Lyaeo
Tempora quassatus, grates et praemia digna
Vix intellectis conaris reddere verbis.
Donec composuit luctantia lumina Somnus,
Somnus, Bacche, tibi comes additus. Hic ubi primo
Ungula dispersit rores Phaethontia Phoebo,
Uviferis late florebat Massicus arvis,
Miratus nemora et lucentes sole racemos.
Id monti decus: atque ex illo tempore dives
Tmolus, et ambrosiis Ariusia pocula succis,
Ac Methymna ferox lacubus cessere Falernis.
Haec dum vasta dabat, terrisque infestus agebat
Hannibal, et sicci stimulabant sanguinis enses,
Ludificante ducem Fabio; iamque improba castris
Ausoniis vota, et pugnandi prava libido
Gliscebat; proni decurrere monte parabant.
Da famae, da, Musa, virum, cui vincere bina
Concessum castra, et geminos domitare furores.
Fervida si nobis corda abruptumque putassent
Ingenium Patres, et si clamoribus, inquit,
Turbari facilem mentem; non ultima rerum

Et deplorati mandassent Martis habenas.
Stat pensata diu belli sententia, vincam
Servare invitos, urgentesque ultima fata.
Nulli per Fabium e vobis cecidisse licebit.
Si lucis piget, et supremis esse cupido est
Nominis Ausonii, taedetque in tempore tali
Nullum clade nova claraeque fragore ruinae
Insignem fecisse locum; revocandus ab atris
Flaminius vobis est sedibus. Ille ruendi
Iam dudum properans signum auspiciumque dedisset.
An nondum praeceps vicinaque fata videtis?
Una, ut debellet, satis est victoria Poeno.
State, viri, et sentite ducem. Cum optabile tempus
Deposcet dextras, tunc ista ferocia dicta
Aequentur factis. Non est, mihi credite, non est
Arduus in pugnas ferri labor. Una reclusis
Omnes iam portis in campum effuderit hora.
Magnum illud, solisque datum, quos mitis euntes
Iupiter aspexit, magnum est, ex hoste reverti.
Fortunae Libys incumbit, flatuque secundo
Fidit agens puppim. Dum desinat aura, sinusque
Destituat tumidos subducto flamine ventus,
In rem cunctari fuerit. Non ulla perenni
Amplexu Fortuna fovet. Iam copia quanto
Artior est nullo Tyriis certamine! Quantum
Detritum est famae! Quin inter cetera nostra
Haud laude afuerit, modo qui. Sed parcere dictis
Sit melius. Iam vos acies et proelia et hostem
Poscitis? O maneat, Superi, fiducia talis!
Interea, exclusa maioris sorte pericli,
Me solum, quaeso, toti me opponite bello.
His dictis fractus furor, et rabida arma quierunt,
Ut cum turbatis placidum caput extulit undis
*Nep*tunus, totumque videt, totique videtur

tor ponto; saevi fera murmura venti
unt, nullasque movent in frontibus alas:
sensim infusa tranquilla per aequora pace,
entes tacito lucent in litore fluctus.
cura sagax Poeni, fraudisque veneno
liturmentes. Pauca, atque haec ruris aviti
, nec multis Fabius vertebat aratris;
us uviferis addebat nomina glebis.
estem placitum moliri, et spargere causas
ra ambiguas. Ferro flammisque pepercit,
tamque loco pacem dedit arte maligna:
andestino traheretur foedere bellum.
ctus erat Fabio, Tyriosque videbat
or saevire dolos: at non vacat aegre
m gladios inter lituosque timere,
ia morsus famae depellere pugna.
reptantem, et nequidquam saepe trahendo
luc castra, ac scrutantem proelia Poenum,
emorosa iuga et scopulosi vertice colles
gunt, clausit sparsa ad divortia turma.
aestrygoniae saxoso monte premebant
o rupes, undosis squalida terris:
iterna palus: nec ferri aut militis usum
bat regio. Septos sed fraude locorum
mes, poenas miserae exactura Sagunti,
at; finisque aderat Carthaginis armis.
a per et terras et lati stagna profundi
lerat somnus, positoque labore dierum
i nocte datam mortalibus orbis agebat.
i Sidonium curis flagrantia corda
rem, vigilesque metus haurire sinebant
soporiferae noctis. Nam membra cubili
, et fulvi circumdat pelle leonis,
per *instratos* proiectus gramine campi
rat ante toros. Tunc ad tentoria fratris
essus vicina citos: nec degener ille

Belligeri ritus, taurino membra iacebat
Effultus tergo, et mulcebat tristia somno.
Haud procul hasta viri terrae defixa propinqua
Et dira e summa pendebat cuspide cassis:
At clipeus circa, loricaque, et ensis, et arcus,
Et telum Baliare, simul tellure quiescunt.
Iuxta lecta manus, iuvenes in Marte probati;
Et sonipes strato carpebat gramina dorso.
Ut pepulere levem intrantis vestigia somnum,
Heus! inquit, (pariterque manus ad tela ferebat)
Quae te cura vigil fessum, germane, fatigat?
Ac iam constiterat, sociosque in cespite fusos
Incussa revocat castrorum ad munera planta.
Cum Libyae ductor: Fabius me noctibus aegris
In curas Fabius nos excitat: illa senectus,
Heu! fatis quae sola meis currentibus obstat.
Cernis, ut armata circumfundare corona,
Et vallet clauso collectos miles in orbe.
Verum, age, (nunc quoniam res artae) percip porro,
Quae meditata mihi. Latos correpta per agros
Armenta assueto belli de more sequuntur.
Cornibus arentes edicam innectere ramos,
Sarmentique leves fronti religare maniplos:
Admotus cum fervorem disperserit ignis,
Ut passim exsultent stimulante dolore iuvenci,
Et vaga per colles cervice incendia iactent.
Tum terrore novo trepidus laxabit iniquas
Custos excubias, maioraque nocte timebit.
Si cordi consulta, (moras extrema recusant)
Accingamur, ait. Gemino tentoria gressu
Inde petunt. Ingens clypeo cervice reposta
Inter equos, interque viros, interque iacebat
Capta manu spolia et rorantia caede Maraxes;
Ac dirum, in somno ceu bella capesseret,
*Clam*orem tum forte dabat; dextraque t

rma toro et notum quaerebat fervidus ensem
luic Mago, inversa quatiens ut dispulit hasta
ellantem somnum: Tenebris, fortissime ductor,
as compesce, atque in lucem proelia differ.
d fraudem, occultamque fugam, tutosque recep-
tus
unc nocte utendum est. Arentes nectere frondes
ornibus, et latis accensa immittere silvis
rmenta, oppositi reserent quo claustra manipli,
ermanus parat, atque obsessa evellere castra.
mergamus; et hic Fabio persuadeat astus,
on certare dolis. Nihil hinc cunctante, sed acris
icepti laeto iuvene, ad tentoria Acherrae
estinant: cui parca quies, minimumque soporis;
ec notum somno noctes aequare: feroci
ervigil inservibat equo, fessumque levabat
ractando, et frenis ora exagitata fovebat.
t socii renovant tela, arentemque cruorem
erro detergunt, et dant mucronibus iras.
uid fortuna loci poscat, quod tempus, et ipsi
uaenam agitent, pandunt; et coeptis ire minis-
trum
aud segnem hortatur. Discurrit tessera castris:
tentique docent, quae sint properanda, mo-
nentque
uisque suos: instat trepidis, stimulatque ruentes
avus abire timor, dum caeca silentia, dumque
aiores umbrae. Rapida iam subdita peste
irgulta, atque altis surgunt e cornibus ignes.
ic vero ut, gliscente malo et quassantibus aegra
rmentis capita, adiutae pinguescere flammae
oepere, et vincens fumos erumpere vertex:
er colles dumosque, (lues agit atra) per altos
axosi scopulos montis lymphata feruntur
orpora *anhela* boum, atque obsessis naribus igni
ictantur frustra rabidi mugire iuvenci.

Per iuga, per valles errat Vulcania pe*stis,*
Nusquam stante malo; vicinaque litora *fulg*
Quam multa, affixus coelo sub nocte seren*a*
Fluctibus e mediis sulcator navita ponti
Astra videt: quam multa videt, fervoribus *a*
Cum Calabros urunt ad pinguia pabula saltu
Vertice Gargani residens incendia pastor.
At facie subita volitantum montibus altis
Flammarum, quis tunc cecidit custodia sort
Horrere, atque ipsos nullo spargente vagari
Credere, et indomitos pasci sub collibus, ig
Coelone exciderint, et magna fulmina dextr
Torserit omnipotens, ac caecis rupta caver
Fuderit egestas accenso sulfure flammas
Infelix tellus, media in formidine quaerunt.
Iamque abeunt: faucesque viae citus occup
mis
Poenus, et in patulos exsultans emicat agro
Huc tamen usque vigil processerat arte rege
Dictator, Trebiam et Tusci post stagna
fundi,
Esset ut Hannibali Fabium Romanaque tela
Evasisse satis. Quin et vestigia pulsi
Et gressus premeret castris, nisi sacra voca
Ad patrios veneranda Deos. Tum, versus a
ben,
Alloquitur iuvenem, cui mos tramittere sign
Et belli summam primasque iubebat habena
Atque his praeformat dictis, fingitque mone
Si factis nondum, Minuci, te cauta probare
Erudiit Fortuna meis; nec ducere verba
Ad verum decus, ac pravis arcere valebunt.
Vidisti clausum Hannibalem. Nil miles et al
Iuvere, aut densis legio conferta maniplis.
[Testor te, solus clausi, nec deinde morabo
Dis sine me libare dapem, et sollemnia fer

Nunc iterum, atque iterum vinctum vel m
altis,
Amnibus aut rapidis (modo pugna absistit
dam.
Interea (crede experto, non fallimus) aegri
Nil movisse salus rebus. Sit gloria multis,
Et placeat, quippe egregium, prosternere f
Hostem; sed Fabio sic vos servasse triumph
Plena tibi castra atque intactus vulnere miles
Creditur: hos nobis (erit haec tibi gloria) red
Iam cernes Libycum hunc vallo assultare leon
Iam praedas offerre tibi, iam verteré terga,
Respectantem adeo, atque iras cum fraude
quentem.
Claude, oro, castra; et cunctas spes eripe pugna
Haec monuisse satis. Sed si compescere corda
Non datur oranti, magno te iure pioque
Dictator capere arma veto. Sic castra relinquen
Vallarat monitis, ac se referebat ad Urbem.
Ecce autem flatu classis Phoenissa secundo
litora Caietae Laestrygoniosque recessus
ulcabat rostris, portusque intrarat apertos,
: totus multo spumabat remige pontus;
m trepidae fremitu vitreis e sedibus antri
quoreae pelago simul emersere sorores,
possessa vident infestis litora proris.
n magno percussa metu Nereia turba,
nitae propere refluunt ad limina nota,
boi medio surgunt qua regna profundo,
iceaeque procul sedes. Immanis in antro
itur abrupto Proteus, ac spumea late
bus obiectis reiectat caerula, vates.
tquam (sat gnarus enim rerumque metusque)
rias *Insit* formas, et terruit atri
tis squamis, horrendaque sibila torsit,
nuit torvo mutatus membra leone,

Dicite, ait, quae causa viae? quisve ora repen
Pervasit pallor? Cur scire futura libido?
Ad quae Cymodoce, Nympharum maxima natu
Italidum, Nosti nostros, praesage, timores.
Quid Tyriae classes, ereptaque litora nobis
Portendunt? Num migrantur Rhoeteia regna
In Libyam Superis? Aut hos Sarranus habebit
Navita iam portus? Patria num sede fugatae
Atlantem et Calpen extrema habitabimus antra!
Tum sic, involvens repetita exordia, retro
Incipit ambiguus vates, reseratque futura.
Laomodonteus Phrygia cum sedit in Ida
Pastor, et, errantes dumosa per avia tauros
Arguta revocans ad roscida pascua canna,
Audivit sacrae lentus certamina formae:
Tum matris currus niveos agitabat olores,
Tempora sollicitus litis servasse, Cupido.
Parvulus ex humero corytos et aureus arcus
Fulgebat, nutuque vetans trepidare parentem,
Monstrabat gravidam telis se ferre pharetram.
Ast alius nivea comebat fronte capillos;
Purpureos alius vestis religabat amictus:
Cum sic suspirans roseo Venus ore decoros
Alloquitur natos: Testis certissima vestrae
Ecce dies pietatis adest. Quis credere salvis
Hoc ausit vobis? de forma atque ore (quid ultra
Iam superest rerum?) certat Venus. Omnia parvi
Si mea tela dedi blando medicata veneno,
Si vester, coelo ac terris qui foedera sancit,
Stat supplex, cum vultis, avus, victoria nostra
Cypron Idumaeas referat de Pallade palmas;
De Iunone Paphos centum mihi fumet in aris.
Dumque hic aligeris instat Cytherea, sonabat
Omne nemus gradiente Dea. Iam bellica virgo,
Aegide deposita, atque assuetum cassside crinem
Involvi tum comta tamen, pacemque serenis

Condiscens oculis, ibat, lucoque ferebat
Praedicto sacrae vestigia concita plantae.
Parte alia intrabat iussis Saturnia silvis,
Iudicium Phrygis et fastus pastoris et Idam
Post fratris latura toros: postrema nitenti
Affulsit vultu ridens Venus. Omnia circa
Et nemora et penitus frondosis rupibus antra
Spirantem sacro traxerunt vertice odorem.
Nec iudex sedisse valet; fessique nitoris
Luce cadunt oculi, ac metuit dubitasse videri.
Sed victae fera bella Deae vexere per aequor,
Atque excisa suo pariter cum iudice Troia est.
Tum pius Aeneas, terris iactatus et undis,
Dardanios Itala posuit tellure Penates.
Dum cete ponto innabunt, dum sidera coelo
Lucebunt, dum Sol Indo se litore tollet,
Hic regna, et nullae regnis per secula metae.
At vos, o natae, currit dum immobile filum,
Hadriaci fugite infaustas Sasonis arenas:
Sanguineis tumidus ponto miscebitur undis
Aufidus, et rubros impellet in aequora fluctus:
Damnatoque Deûm quondam per carmina campo
Aetolae rursus Teucris pugnabitis umbrae.
Punica Romuleos quatient mox spicula muros,
Multaque Hasdrubalis fulgebit strage Metaurus.
Hinc ille e furto genitus patruique piabit
Idem ultor patrisque necem: tum litus Elissae
Implebit flammis, avelletque Itala Poenum
Viscera torrentem, et propriis superabit in oris.
Huic Carthago armis, huic Africa nomine cedet.
Hic dabit ex sese, qui tertia bella fatiget,
Et cinerem Libyae ferat in Capitolia victor.
Quae dum arcana Deûm vates evolvit in antro,
Iam monita et Fabium bellique equitumque magister
Exuerat mente, ac praeceps tendebat in hostem.

Pascere nec Poeno pravum ac nutrire
Deerat, et, ut parvo maiora ad proelia
Eliceret, dabat interdum simulantia te
Non aliter, quam qui sparsa per stagn
Evocat e liquidis piscem penetralibus
Cumque levem summa vidit iam nare s
Ducit sinuato captivum ad litora lino.
Fama furit, versos hostes, Poenumqu
Invenisse fuga: liceat si vincere, finem
Promitti cladum: sed enim ditione car
Virtutem, et poenas vincentibus esse
Clausurum iam castra ducem, rursusq
Vaginae iussurum enses, reddatur in a
Ut ratio, et purget miles, cur vicerit h
Haec vulgus: nec non Patrum Saturni
Invidiae stimulo fodit et popularibus a
Tunc indigna fide censent optandaque
Quae mox haud parvo luerent damnat
Dividitur miles; Fabioque equitumque
Imperia aequantur penitus. Cernebat,
Irarum senior, magnas ne penderet al
Erroris poenas patria inconsulta, time
Ac tum, multa putans secum, ut re
Urbe,
Partitus socias vires, vicina propinqui
Signa iugis locat, et specula sublimis
Non Romana minus servat, quam Pun
Nec mora: disiecto Minuci vecordia v
Perdendi simul et pereundi ardebat a
Quem postquam rapidum vidit proce
Hinc Libys, hinc Fabius; simul acc
gaces
In subitum curas. Propere capere arr
Edicit, vallique tenet munimine turma
Ausonius. Torquet totas in proelia vi
Poenorum ductor, propellitque agm

Dum dictator abest, rape, miles, tempora pugnae.
Non sperata diu plano certamina campo
Offert ecce Deus. Quoniam data copia, longum
Detergete situm ferro, multoque cruore
Exsatiate, viri, plenos rubiginis enses.
Atque ea cunctator pensabat ab aggere valli,
Perlustrans campos oculis, tantoque periclo
Discere, quinam esset Fabius, te, Roma, dolebat.
Cui natus, iuncta arma ferens, Dabit improbus, inquit,
Quas dignum, poenas: qui per suffragia caeca
Invasit nostros haec ad discrimina fasces.
Insanae spectate tribus. Pro lubrica rostra,
Et vanis fora laeta viris! Nunc munera Martis
Aequent imperio, et solem concedere nocti
Sciscant imbelles. Magna mercede piabunt
Erroris rabiem, et nostrum violasse parentem.
Tum senior, quatiens hastam, lacrimisque coortis:
Sanguine Poenorum, iuvenis, tam tristia dicta
Sunt abolenda tibi. Patiarne ante ora manusque
Civem deleri nostras? aut vincere Poenum,
Te spectante, sinam? Nos aequavisse minori,
Volvetur culpa, si sunt mihi talia corda.
Mque hoc (ne dubites) longaevi, nate, parentis
Cipe, et aeterno fixum sub pectore serva:
Cconsere nefas patriae; nec foedior ulla
Pa sub extremas fertur mortalibus umbras.
Docuere senes. Quantus, qualisque fuisti,
Pulsus lare et extorris Capitolia curru
Ares exsul! Tibi corpora caesa, Camille,
Nata quot sunt dextra! Pacata fuissent
Insulta viro, mensque impenetrabilis irae,
Isentque solum sceptris Aenea regna,
Ue nunc stares terrarum vertice, Roma.

Pone iras, o nate, meas. Socia arma fe
Acceleremus opem. Iamque intermixta
Classica, procursusque viros colliserat
Primus claustra manu portae Dictator
Disiecit postes, rupitque in proelia cur
Non graviore movent venti certamina
Odrysius Boreas, et Syrtim tollere pol
Africus: obnixi cum bella furentia torq
Distraxere fretum, ac diversa ad litora
Aequor quisque suum; sequitur striden
Nunc huc, nunc illuc, raptum mare,
undis.
Haud prorsus daret ullus honos, tellusq
Phoenicum, et Carthago ruens, iniuria
Orta ex invidia decoris tulit: omnia na
Dura simul devicta viro, metus, Hanni
Invidia, atque una Fama et Fortuna su
Poenus ab excelso rapidos decurrere v
Ut vidit, tremuere irae, ceciditque rep
Cum gemitu spes haud dubiae praesum
Quippe aciem denso circumvallaverat
Hausturus clausos coniectis undique t
Atque hic Dardanius pravo certamine
Iam Styga et aeternas intrarat mente
Nam Fabium auxiliumque viri sperare
Cum senior, gemino complexus proeli
Ulteriore ligat Poenorum terga corona
Et modo claudentes aciem, nunc extin
Clausos ipse tenet. Maiorem surgere i
Maioremque dedit cerni Tirynthius. A
Scintillant cristae, et (mirum) velocibu
Per subitum membris venit vigor: inge
Aversumque premit telorum nubibus h
Qualis post iuvenem, nondum subeunt
Rector erat Pylius bellis aetate secun
Inde ruens, Thurin, et Buten, et Ma

Dat leto, fisumque manus conferre Mahalcen,
Cui decus insigne, et quaesitum cuspide nomen.
Tum Garadum, largumque comae prosternit Adherbem,
Et geminas acies superantem vertice Thylin,
Qui summas alto prensabat in aggere pinnas.
Eminus hos: gladio Sapharum, gladioque Monaesum,
Et Morinum pugnas aeris stridore cientem,
Dexteriore gena sedit cui letifer ictus,
Perque tubam fixae decurrens vulnere malae,
Extremo fluxit propulsus murmure sanguis.
Proximus huic iaculo Nasamonius occidit Idmon.
Namque super tepido lapsantem sanguine, et aegra
Lubrica nitentem nequidquam evadere planta,
Impacto prosternit equo, trepideque levantem
Membra afflicta solo pressa violentius hasta
Implicuit terrae, telumque in caede reliquit.
Haeret humi cornus motu tremefacta iacentis,
Et campis servat mandatum affixa cadaver.
Nec non exemplo laudis furiata iuventus,
Sullaeque, Crassique simul, iunctusque Metello
Furnius, ac melior dextrae Torquatus, inibant
Proelia, et unanimi vel morte emisse volebant
Spectari Fabio. Miser hinc vestigia retro
Dum rapit, et molem subducto corpore vitat
ntorti Bibulus saxi, atque in terga refertur,
trage super lapsus sociûm, qua fibula morsus
oricae crebro laxata resolverat ictu,
cepit lateri, penitusque in viscera adegit,
stabat fixo quod forte cadavere, ferrum.
u sortem necis! evasit Garamantica tela
rmaridumque manus, ut inerti cuspide fusus
ideret, telo non in sua vulnera misso.
itur exanimis, turpatque decora iuventa

Ora novus pallor; membris dimissa s
Arma fluunt, erratque niger per lumi
Venerat ad bellum Tyria Sidone, nep
Excitus prece, et auxilio socia arma
Eoa tumidus pharetrati militis ala,
Gens Cadmi, Cleadas; fulva cui pluri
Casside, et aurato fulgebat gemma n
Qualis ubi Oceani renovatus Lucifer
Laudatur Veneri, et certat maioribu
Ostro ipse, ac sonipes ostro, totumqu
Purpura Agenoreis saturata micabat
Hic, avidum pugnae, et tam clarum
men
Brutum exoptantem, varie nunc laev
Nune dexter levibus flexo per devia
Ludificatus equo, volucrem post ter
Fundit, Achaemenio detrectans proe
Nec damnata manus, medio sed (fleb
Armigeri Cascae penetrabilis haesit
Obliquumque secans surrecta cuspid
Uventi ferrum admovit tepefacta pal
At Brutus, diro casu turbatus amici,
Ausum multa virum, et spargenten
saev
Fraude fugae calamos, iam nullis cu
Prendere cornipedis, sed totam pect
Mandat atrox hastae, telumque vola
Excutit, ac summum, qua laxa moni
Nudabant versu, tramittit cuspide pe
Labitur intento cornu transfossus, e
Arcum laeva cadens, dimisit dextra
At non tam tristi sortitus proelia Ma
Phoebei Soractis honor Carmelus ag
Sanguine quippe suo iam Bagradatin
*Dux rec*torque Nubae populi; iam f
Zeusis, Amyclaei stirps impacata

Quem tulerat mater claro Phoenissa Laconi.
Talia dum metuit, nec pugnae fisus in hoste
Iam rapido, nec deinde fugae, suadente pavore,
Per dumos miser in vicina cacumina quercus
Repserat, atque alta sese occultabat in umbra
Hampsicus, insistens tremulis sub pondere ramis.
Hunc longa, multa orantem, Carmelus, et altos
Mutantem saltu ramos, transverberat hasta.
Ut, qui viscatos populatur arundine lucos,
Dum nemoris celsi procera cacumina sensim
Substructa certat tacitus contingere meta,
Sublimem calamo sequitur crescente volucrem.
Effudit vitam, atque alte manante cruore
Membra pependerunt curvato exsanguia ramo.
Iamque in palantes ac versos terga feroces
Pugnabant Itali, subitus cum mole pavenda
Terrificis Maurus prorumpit Tunger in armis.
Nigra viro membra, et furvi iuga celsa trahebant
ornipedes, totusque novae formidinis arte
oncolor aequabat liventia currus equorum
rga; nec erectis similes imponere cristis
ssarat pennas, aterque tegebat amictus.
i quondam aeternae regnator noctis, ad imos
n fugeret thalamos, Hennaea virgine rapta
t nigrantem Stygia caligine currum.
'ato, tum prima sparsus lanugine malas,
d peperere decus Circaeo Tuscula dorso
ıia, Laertae quondam regnata nepoti,
quam tardatos turbata fronte Latinos
risse gradum videt, imperterritus ipse
ta calce atque effusa largus habena
ıntem impellebat equum. Negat obvius ire,
idat cassa sonipes exterritus umbra.
eler in pugnam dorso delatus ab alto
n planta currum premit, atque volanti
tergo. Cecidere et lora repente,

Et stimuli: ferrumque super cervice tre
Palluit infelix subducto sanguine Maur
Ora rapit gladio, praefixaque cuspide p
At saevo Mavorte ferox perrumpit anhe
Dictator cum caede globum. Miserabil
Vulneribus fessum ac multo labente cru
Ductorem cernit suprema ac foeda prec
Manavere genis lacrimae, clypeoque p
Protegit, et, natum stimulans, Fortissim
Hanc pellamus, ait; Poenoque ob mitia
Quod nullos nostris ignes disperserit ag
Dignum expendamus pretium. Tunc,
terna
Ac stimulis gaudens, iuvenis circumdat
Agmina deturbat gladio, campumque re
Donec Sidonius decederet aequore duct
Ceu, stimulante fame, rapuit cum Marti
Averso pastore lupus, fetumque tremen
Ore tenet presso; tum, si vestigia cursu
Auditis celeret balatibus obvia pastor,
Iam sibimet metuens, spirantem dentibu
Reiectat praedam, et vacua fugit aeger
Tum demum terris, quas circumfudera
Tempestas, Stygiae tandem fugere ten
Torpebant dextrae, et sese meruisse ne
Servari, subitisque bonis mens aegra na
Ut, qui collapsa pressi iacuere ruina,
Eruta cum subito membra, et nox atra
Connivent, solemque pavent agnoscere
Quis actis, senior, numerato milite laet
Colles et tuto repetebat in aggere castra
Ecce autem e media iam morte renata i
Clamorem tollens ad sidera, et ordine l
Ibat ovans, Fabiumque decus, Fabium
tem
Certatim, et magna memorabant voce

Tum, qui partitis dissederat ante maniplis,
Sancte, ait, o genitor, revocato ad lucis honorem
Si fas vera queri, cur nobis castra virosque
Dividere est licitum? Patiens cur arma dedisti,
Quae solus rexisse vales? Hoc munere lapsi
Aeternas multo cum sanguine vidimus umbras.
Ocius huc aquilas servataque signa referte.
Hic patria est: murique Urbis stant pectore in uno.
Tuque dolos, Poene, atque astus tandem exue notos:
Cum solo tibi iam Fabio sunt bella gerenda.
Haec ubi dicta dedit, mille hinc (venerabile visu)
Cespite de viridi surgunt properantius arae.
Nec prius aut epulas, aut munera grata Lyaei
Fas cuiquam tetigisse fuit, quam multa precatus
In mensam Fabio sacrum libavit honorem.

LIBER VIII.

ARGUMENTUM.

Hic iam Varro, loquax medio in discrimine rerum,
Consul Romanas capit, indignante Senatu,
Insanae plebis stultaeque favore, secures
Cum Paullo Aemilio. Noscens nova vulnera Iuno
Praescia Cannarum, stagnis Laurentibus Annam
Alloquitur, Poenum ut iubeat nunc tendere regem,
Explicat arentes ubi fervida Apulia campos,
Fataque promittant ibi prosperiora peractis.
Anna audita facit; grates agit Hannibal Annae;
Et movet in campos Diomedis nomine dictos.
Hinc toto e Latio funebris miles in arma
Cogitur. At liquido, variis prodentia monstris,
Numina vicinam cladem ostendere; sed amens
Prodigiis Varro spretis sese obiicit hosti.

mus Agenoridum cedentia terga videre
idis dederat Fabius: Romana parentem

Solum castra vocant, solum vocat
sten
Impatiensque morae fremit. Ut sit
Exspectanda viri fata, optandumqu
Parcarum auxilium. Namque, hac
nec
Nequidquam sese Latium sperare c
Iam vero concors miles, signisque
Indivisus honos, iterumque et rursu
Soli obluctandum Fabio, maioribus
Angebat curis. Lentando fervida b
Dictator, cum multa adeo, tum mi
Cunctarum ut rerum Tyrius foret,
Egerat, et quanquam finis pugnaqu
Haud dum partus erat, iam bello vi
Quin etiam ingenio fluxi, sed prima
Vaniloquum, Celtae, genus ac mut
Respectare domos. Maerebant, ca
(Insolitum sibi) bella geri, siccasqu
Inter tela siti Mavortis hebescere d
His super internae labes et civica v
Invidia augebant: laevus conatibus
Ductoris non ulla domo submittere
Auxilia, aut ullis opibus iuvisse sin
Quis lacerum curis, et rerum extre
Ad spes armorum et furialia vota r
Praescia Cannarum Iuno, atque ela
Namque hac accitam stagnis Laure
Affatur voce, et blandis hortatibus
Sanguine cognato iuvenis tibi, Div
Hannibal, a vestro nomen memora
Perge, age, et insanos curarum com
Excute sollicito Fabium. Sola illa l
Sub iuga mittendi mora. Iam disci
Cum Varrone manus, et cum Varr
Proelia. Ne desit fatis ad signa w

Ipsa adero. Tendat iamdudum in Iapyga campum.
Huc Trebiae rursum et Thrasymeni fata sequentur.
Tum Diva, Indigetis castis contermina lucis,
Haud, inquit, tua ius nobis praecepta morari.
Sit fas, sit tantum, quaeso, retinere favorem
Antiquae patriae mandataque magna sororis;
Quanquam inter Latios Annae stet numen honores.
Multa retro rerum iacet, atque ambagibus aevi
Obtegitur densa caligine mersa vetustas,
Cur Sarrana dicent Oenotri nomina templo,
Regnisque Aeneadum germana colatur Elissae.
Sed pressis stringam revocatam ab origine famam
Narrandi metis, breviterque antiqua revolvam.
Iliaco postquam deserta est hospite Dido,
Et spes abrupta e medio, in penetralibus atram
Festinat furibunda pyram. Tum corripit ensem
Certa necis, profugi donum exitiale mariti.
Despectus taedae regnis se imponit Hiarbas,
Et tepido fugit Anna rogo. Quis rebus egenis
Ferret opem, Nomadum late terrente tyranno?
Battus Cyrenen molli tum forte fovebat
Imperio, mitis Battus, lacrimasque dedisse
Casibus humanis facilis. Qui, supplice visa,
Intremuit regum eventus, dextramque tetendit.
Atque ea, dum flavas bis tondet messor aristas,
Servata interea sedes: nec longius uti
His opibus Battoque fuit. Nam ferre per aequor
Exitium miserae iam Pygmaliona docebat.
Ergo agitur pelago, Divis inimica sibique,
Quod se non dederit comitem in suprema sorori.
Donec iactatam laceris (miserabile) velis
Fatalis turbo in Laurentes expulit oras.
Non coeli, non illa soli, non gnara colentum
Sidonis in Latio trepidabat naufraga terra.

Ecce autem Aeneas, sacro comitatus Iulo
Iam regni compos, noto sese ore ferebat.
Qui terrae defixam oculos, et multa timentem
Ac deinde allapsam genibus lacrimantis Iuli,
Attollit, mitique manu intra limina ducit.
Atque ubi iam casus adversorumque pavorem
Hospitii lenivit honos, tum discere maesta
Exposcit cura letum infelicis Elissae.
Cui sic, verba trahens largis cum fletibus, Anna
Incipit, et blandas addit pro tempore voces:
Nate Dea, solus regni lucisque fuisti
Germanae tu causa meae. Mors testis: et ille,
(Heu! cur non idem mihi tum?) rogus. Ora videre
Postquam est ereptum miserae tua, litore sedit
Interdum, stetit interdum; ventosque secuta
Infelix oculis, magno clamore vocabat
Aeneam, comitemque tuae se imponere solam
Orabat paterere rati. Mox turbida anhelum
Retulit in thalamos cursum, subitoque tremore
Substitit, et sacrum timuit tetigisse cubile.
Inde amens, nunc sidereum fulgentis Iuli
Effigiem fovet amplexu: nunc tota repente
Ad vultus conversa tuos, ab imagine pendet.
Conqueriturque tibi, et sperat responsa remitti.
Non unquam spem ponit amor. Iam tecta domumque
Deserit, et rursus portus furibunda revisit,
Si qui te referant converso flamine venti.
Ad magicas etiam fallax atque improba gentis
Massylae levitas descendere compulit artes.
Heu sacri vatum errores! Dum numina noctis
Eliciunt, spondentque novis medicamina curis,
Quod vidi decepta nefas! Congessit in atram
Cuncta tui monumenta pyram, et non prospera dona.
Tum sic Aeneas dulci repetitus amore:

'ellurem hanc iuro, vota inter nostra frequenter
uditam vobis; iuro caput, Anna, tibique
lermanaeque tuae dilecti, invitus, Iuli,
:espiciens, aegerque animi tum regna reliqui
'estra, nec abscessam thalamo, ni magna minatus
Ieque sua ratibus dextra imposuisset, et alto
'gisset rapidis classem Cyllenius Euris.
ed cur, (heu seri monitus!) cur tempori tali
ıcustodito saevire dedistis amori?
ontra sic infit, volvens vix murmur anhelum
ıter singultus: labiisque trementibus Anna:
ligro forte Iovi, cui tertia regna laborant,
tque atri sociae thalami nova sacra parabam,
ıufs aegram mentem et trepidantia corda levaret
ıfelix germana tori; furvasque trahebam
)sa manu, properans ad visa pianda, bidentes.
lamque asper somno dirus me impleverat horror,
'erque suam Dido, ter cum clamore vocarat,
t laeta exsultans ostenderat ora Sychaeus.
;uae dum abigo menti, et, sub lucem ut visa secundent,
ro coelicolas, ac vivo purgor in amni,
la, cito passu pervecta ad litora, mutae
'scula, qua steteras, bis terque infixit arenae.
'einde amplexa sinu late vestigia fovit;
eu cinerem orbatae pressant ad pectora matres.
'um rapido praeceps cursu, resolutaque crinem,
vasit propere in celsam, quam struxerat ante
lagna mole, pyram: cuius de sede dabatur
ernere cuncta freta et totam Carthaginis urbem.
ic Phrygiam vestem et baccatum induta monile,
ostquam illum infelix hausit, quo munera primum
unt conspecta, diem, et convivia mente reduxit,
estasque adventu mensas, teque ordine Troiae
ırrantem longos, se pervigilante, labores,

In portus amens rorantia lumina flexit.
[Atque haec sparsa comam Divis in morte profudit:]
Di longae noctis, quorum iam numina nobis
Mors instans maiora facit, precor, inquit, adeste,
Et placidi victos ardore admittite manes.
Aeneae coniux, Veneris nurus, ulta maritum,
Vidi constructas nostrae Carthaginis arces.
Nunc ad vos magni descendet corporis umbra.
Me quoque fors dulci quondam vir notus amore
Exspectat, curas cupiens aequare priores.
Haec dicens, ensem media in praecordia adegit,
Ensem Dardanii quaesitum in pignus amoris.
Viderunt comites, tristique per atria planctu
Concurrunt: magnis resonant ululatibus aedes.
Accepi infelix, dirisque exterrita fatis,
Ora manu lacerans, lymphato regia cursu
Tecta peto, celsosque gradus evadere nitor.
Ter diro fueram conata incumbere ferro,
Ter cecidi exanimae membris revoluta sororis.
Iamque ferebatur vicina per oppida rumor.
Tum Cyrenaeam fatis agitantibus urbem
Devenio; hinc vestris pelagi vis appulit oris.
Motus erat, placidumque animum mentemque quietam
Troïus in miseram rector susceperat Annam.
Iamque omnes luctus omnesque e pectore curas
Dispulerat, Phrygiis nec iam amplius advena tectis
Illa videbatur. Tacito nox atra sopore
Cuncta per et terras et lati stagna profundi
Condiderat, tristi cum Dido aegerrima vultu
Has visa in somnis germanae effundere voces:
His, soror, in tectis longae indulgere quieti,
Heu! nimium secura, potes? Nec quae tibi fraudes

Tendantur, quae circumstent discrimina, cernis?
Ac nondum nostro infaustos generique soloque
Laomedonteae noscis telluris alumnos?
Dum coelum rapida stellas vertigine volvet,
Lunaque fraterno lustrabit lumine terras:
Pax nulla Aeneades inter Tyriosque manebit.
Surge, age, iam tacitas suspecta Lavinia fraudes
Molitur, dirumque nefas sub corde volutat.
Praeterea (ne falsa putes haec fingere somnum)
Haud procul hinc parvo descendens fonte Numicus
Labitur, et leni per valles volvitur amne.
Huc rapies, germana, viam tutosque receptus.
Te sacra excipient hilares in flumina Nymphae,
Aeternumque Italis numen celebrabere in oris.
Sic fata in tenuem Phoenissa evanuit auram.
Anna novis somno excutitur perterrita visis,
Itque timor totos gelido sudore per artus.
Tunc, ut erat tenui corpus velamine tecta,
Prosiluit stratis, humilique egressa fenestra
Per patulos currit plantis pernicibus agros:
Donec arenoso (sic fama) Numicius illam
Suscepit gremio, vitreisque abscondidit antris.
Orta dies totum radiis impleverat orbem,
Cum nullam Aeneadae thalamis Sidonida nacti,
Et Rutulum magno errantes clamore per agrum,
Vicini ad ripas fluvii manifesta sequuntur
Signa pedum, dumque inter se mirantur, ab alto
Amnis aquas cursumque rapit. Tum sedibus imis
Inter caeruleas visa est residere sorores
Sidonis, et placido Teucros affarier ore.
Ex illo primis anni celebrata diebus
Per totam Ausoniam venerando numine culta est.
Hanc *postquam* in tristes Italûm Saturnia pugnas
Hortata est, celeri superum petit aethera curru,
Optatum Latii tandem potura cruorem.

Diva Deae parere parat, magnumque Libyssae
Ductorem gentis nulli conspecta petebat.
Ille, virûm coetu tum forte remotus ab omni,
Incertos rerum eventus belliquo volutans,
Anxia ducebat vigili suspiria voce.
Cui Dea sic dictis curas solatur amicis:
Quid tantum ulterius, rex o fortissime gentis
Sidoniae, ducis cura aegrescente dolorem?
Omnis iam placata tibi manet ira Deorum,
Omnis Agenoridis rediit favor. Eia, age, segnes
Rumpe moras, rape Marmaricas in proelia vires,
Mutati fasces. Iam bellum atque arma Senatus
Ex inconsulto posuit Tirynthius heros:
Cumque alio tibi Flaminio sunt bella gerenda.
Me tibi, ne dubites, summi matrona Tonantis
Misit. Ego Oenotris aeternum numen in oris
Concelebror, vestri generata e sanguine Beli.
Haud mora sit: rapido belli rape fulmina cursu,
Celsus Iapygios qua se Garganus in agros
Explicat. Haud longe tellus. Huc dirige signa.
[Haec, ut Roma cadat, sat erit victoria Poenis.]
Dixit, et in nubes humentia sustulit ora.
Cui dux, promissae revirescens pignore laudis:
Nympha, decus generis, quo non sacratius ullum
Numen, ait, nobis, felix oblata secundes.
Ast ego te, compos pugnae, Carthaginis arce
Marmoreis sistam templis, iuxtaque dicabo
Aequatam gemino simulacri munere Dido.
Haec fatus socios stimulat tumefactus ovantes:
Pone graves curas tormentaque lenta sedendi,
Fatalis Latio miles. Placavimus iras
Coelicolûm: redeunt Divi. Finita maligno
Hinc Fabio imperia et mutatos Consule fasces
Nuntio. Nunc dextras mihi quisque atque illa referto,
Quae Marte exclusus promittere magna solebas.

umen patrium spondet maiora peractis.
ntur signa, ac Diva ducente petamus
stum Phrygibus Diomedis nomine campum.
que Arpos tendunt instincti pectora Poeni,
ixus rapto plebeii muneris ostro,
it iam Rostris Varro, ingentique ruinae
nans aperire locum, fata admovet Urbi.
e illi sine luce genus, surdumque parentum
en, et immodice vibrabat in ore canoro
ua procax. Hinc auctus opes, largusque rapinae
ia dum vulgi fovet, oblatratque Senatum;
um in quassata bellis caput extulit urbe,
entum ut rerum et fati foret arbiter unus,
conservari Latium victore puderet.
: Fabios inter, sacrataque nomina Marti
adas, interque Iovi spolia alta ferentem
ellum, fastis labem suffragia caeca
lerant, Cannasque malum exitiale fovebat
tus, et Graio funestior aequore campus.
, ut turbarum sator, atque accendere sollers
iam, pravusque togae, sic debilis arte
gera, Martemque rudis versare, nec ullo
tatus ferro, lingua sperabat adire
extrae decus, atque e Rostris bella ciebat.
alacer, Fabiumque morae increpitare professus,
ılgum in Patres et ovantia verba ferebat.
quorum imperium est, Consul praecepta modumque
ndi posco. Sedeone, an montibus erro,
mecum Garamas et adustus corpora Maurus
it Italiam? An ferro, quo cingitis, utor?
di, bone Dictator, quid Martia plebes
itet. Pelli Libyas, Romamque levari
iubet. Num festinant, quos plurima passos

Tertius exurit lacrimosis casibus annus?
Ite igitur, capite arma, viri. Mora sola triumpho
Parvum iter est. Quae prima dies ostenderit hostem,
Et Patrum regna et Poenorum bella resolvet.
Ite alacres, Latia devinctum colla catena
Hannibalem, Fabio, ducam, spectante, per Urbem.
Haec postquam increpuit, portis arma incitus effert,
Impellitque moras, veluti cum carcere rupto
Auriga indocilis totas effundit habenas,
Et, praeceps trepida pendens in verbera planta,
Impar fertur equis; fumat male concitus axis,
Ac frena incerto fluitant discordia curru.
Cernebat Paullus (namque huic communia Campus
Iura atque arma tulit) labi, mergente sinistro
Consule, res, pessumque dari: sed mobilis ira
Turbati vulgi, signataque mente cicatrix
Undantes aegro frenabat corde dolores.
Nam cum perdomita est armis iuvenilibus olim
Illyris ora viri, nigro allatraverat ore
Victorem invidia, et ventis iactarat iniquis.
Hinc inerat metus et durae reverentia plebis.
Sed genus admotum Superis, summumque per altos
Attingebat avos coelum. Numerare parentem
Assaracum retro praestabat Amulius auctor,
Assaracusque Iovem: nec, qui spectasset in armis,
Abnueret genus. Huic Fabius iam castra petenti:
Si tibi cum Tyrio credis fore maxima bella
Ductore, invitus vocem hanc e pectore rumpam,
Frustraris, Paulle, Ausoniam. Te proelia dira,
Teque hostis castris gravior manet: aut ego multa
Nequidquam didici casus praenoscere Marte.

Spondentem audivi, (piget, heu! taedetque senectae,
Si, quas prospicio, restat passura ruinas!)
Cum duce tam fausti Martis, qua viderit hora,
Sumturum pugnam, Quantum nunc, Paulle, supremo
Absumus exitio, vocem hanc si consulis ardens
Audivit Poenus! Iam latis obvia credo
Stat campis acies, exspectaturque sub ictu
Alter Flaminius. Quantus, insane, ciebis
Varro viros! Tu, (pro Superi!) tu protinus arma?
Tu campum noscas ante, exploresque trahendo
Quantum hosti victus. Tu non, quae copia rerum,
Quae natura loci, quod sit, rimabere sollers,
Armorum genus? et stantem super omnia tela
Fortunam aspicies? Fer, Paulle, in devia recti
Pectora: cur, uni patriam si affligere fas est,
Uni sit servare nefas? Eget improbus arto
Iam victu Libys, et, belli fervore retuso,
Laxa fides sociûm est. Non hic domus hospita tecto
Invitat patrio, non fidae moenibus urbes
Excipiunt, renovatque pari se pube iuventus.
Tertia vix superest, crudo quae venit Hibero,
Turba virûm. Persta, et lenti meditamina belli
Cautus ama. Si qua interea invitaverit aura,
Annueritque Deus, velox accede secundis.
Cui breviter maesto Consul sic ore vicissim:
Mecum erit haec prorsus pietas, mentemque feremus
In Poenos, invicte, tuam. Nec me unica fallit
Cunctandi ratio, qua, te grassante, senescens
Hannibal oppressum vidit considere bellum.
Sed quaenam ira Deûm? Consul datus alter, opinor,
Ausoniae est, alter Poenis. Trahit omnia secum,

Et metuit demens, alio ne Consule Roma
Concidat. E Tyrio consortem accire Senatu:
Non tam saeva volet. Nullus, qui portet in hostem,
Sufficit insano sonipes. Incedere noctis
Quae tardent cursum, tenebras dolet: itque superbus
Tantum non strictis mucronibus; ulla retardet
Ne pugnas mora, dum vagina ducitur ensis.
Tarpeiae rupes, cognataque sanguine nobis
Tecta Iovis, quaeque arce sua nunc stantia linquo
Moenia felicis patriae, quocunque vocabit
Summa salus, testor, spreto discrimine, iturum.
Sed si surda mihi pugnabunt castra monenti,
Hand ego vos ultra, nati, dulcemque morabor
Assaraci de gente domum; similemve videbit
Varroni Paullum redeuntem saucia Roma.
Sic tum diversa turbati mente petebant
Castra duces. At praedictis iam sederat arvis
Aetolos Poenus servans ad proelia campus.
Non alias maiore virûm, maiore sub armis
Agmine cornipedum concussa est Itala tellus.
Quippe extrema simul gentique Urbique timebant;
Nec spes certandi plus uno Marte dabatur.
Faunigenae socio bella invasere Sicano
Sacra manus Rutuli, servant qui Daunia regna,
Laurentique domo gaudent, et fonte Numici:
Quosi Castrum, Phrygibusque gravis quondam Ardea misit,
Quos celso devexa iugo Iunonia sedes
Lanuvium, atque altrix casti Collatia Bruti.
Quique immite nemus Triviae, quique ostia Tusci
Amnis amant, tepidoque fovent Almone Cybellen:
Hinc Tibur, Catille, tuum, sacrisque dicatum
Fortunae Praeneste iugis, Antemnaque prisco
Crustumio prior, atque habiles ad aratra Labici

ıon sceptriferi qui potant Thybridis undam,
ıe Anienis habent ripas, gelidoque rigantur
ruvio, rastrisque domant Aequicula rura.
ıcaurus monitor. Tenero tunc Scaurus in aevo;
ım signa dabat nascens in secula virtus.
llis solitum crispare hastilia campo,
ıos pennigeris pharetram implevisse sagittis;
olunt, brevibusque habiles mucronibus enses:
caput tecti surgunt super agmina cristis.
os ipsius mensis seposta Lyaei
, et incelebri miserunt valle Velitrae,
Cora, quos spumans immiti Signia musto,
os pestifera Pomptini uligine campi,
Saturae nebulosa palus restagnat, et atro
ıtes coeno per squalida turbidus arva
aquas Ufens, atque inficit aequora limo,
avis pollens, nec dextra indignus avorum
ola, cui dirae caelatur laudis honora
e clypeus. Flagrant altaribus ignes,
ıenûm valli medio stat Mucius ira
net versa, saevitque in imagine virtus.
icti specie ruere acri in bella magistro.
tur effugiens ardentem Porsena dextram.
Circaea iuga, et scopulosi verticis Anxur,
ıcaque impresso raduntur vomere saxa,
putri pinguis sulcaris Anagnia gleba,
Ferentinis Privernatumque maniplis
bat simul excitis: Soraeque iuventus
a fulgebat telis. Hic Scaptia pubes,
'abrateriae vulgus: nec monte nivoso
endens *Atina* aberat, detritaque bellis
a, *atque* a duro Frusino haud imbellis aratro.
i, *Fibreno* miscentem flumina, Lirim

Sulfureum, tacitisque vadis ad litora lapsum,
Accolit, Arpinas, accita pube Venafro
Ac Larinatum dextris, socia hispidus arma
Commovet, atque viris ingens exhaurit Aquinum.
Tullius aeratas raptabat in agmina turmas,
Regia progenies, et Tullo sanguis ab alto.
Indole pro! quanta iuvenis, quantumque daturus
Ausoniae populis ventura in secula civem!
Ille, super Gangen, super exauditus et Indos,
Implebit terras voce, et furialia bella
Fulmine compescet linguae, nec deinde relinquet
Par decus eloquii cuiquam sperare nepotum.
Ecce inter primos Therapnaeo a sanguine Classi
Exultat rapidis Nero non imitabilis ausis.
Hunc Amiterna cohors, et Bactris nomina ducem
Casperia, hunc Foruli, magnaeque Reate dicatum
Coelicolûm Matri, nec non habitata pruinis
Nursia, et a Tetrica comitantur rupe cohortes.
Cunctis hasta decus, clypeusque refertur in orbem,
Conique implumes, ac laevo tegmina crure.
Ibant, et laeti pars Sancum voce canebant
Auctorem gentis, pars laudes ore ferebant,
Sabe, tuas, qui de proprio cognomine primus
Dixisti populos magna ditione Sabinos.
Quid, qui Picenae stimulat telluris alumnos,
Horridus et squamis et equina Curio crista?
Pars belli quam magna venit! Non aequore verso
Tam creber fractis albescit fluctus in undis:
Nec coetu leviore, ubi mille per agmina virgo
Lunatis acies imitatur Martia peltis,
Perstrepit et tellus et Amazonius Thermodon.
Hic et, quos pascunt scopulosae rura Numanae,
Et quis litoreae fumant altaria Cuprae,
Quique Truentinas servant cum flumine turres,
Cernere erat: clypeata procul sub sole coruscis

na sanguinea vibrant in nubila luce
fucare colus nec Sidone vilior Ancon,
ce nec Lybico: statque humectata Vomano
ia, et inclemens hirsuti signifer Ascli.
Picus, quondam nomen nemorabile ab alto
:no, statuit genitor, quem carmine Circe
um formae volitare per aethera iussit,
arsit plumis croceum fugientis honorem.
(ut fama docet) tellus possessa Pelasgis,
Aesis regnator erat, fluvioque reliquit
en, et a sese populos tum dixit Asilos.
ion ruricolae firmarunt robore castra
riore, cavis venientes montibus, Umbri.
Aesis Sapisque lavant, rapidasque sonanti
.ce contorquens undas per saxa Metaurus,
vat ingentem perfundens flumine sacro
mnus taurum, Narque albescentibus undis
ybrim properans, Tiniaeque inglorius humor,
anis, et Rubico, et Senonum de nomine Sena.
)ater ingenti medios illabitur amne
a, et admota perstringit moenia ripa.
irbes Arna, et laetis Mevania pratis
ellum, et duro monti per saxa recumbens
ia, et infestum nebulis humentibus olim
um, patuloque iacens sine moenibus arvo
nia: his populi fortes Amerinus, et armis
astris laudande Camers, his Sassina dives
is, et haud parci Martem coluisse Tudertes.
or Piso viros spernaces mortis agebat
)uer, pulcherque habitum: sed corde sagaci
abat senium, atque astu superaverat annos.
mam ante aciem pictis rediabat in armis;
:idum et fulvo micat ignea gemma monili.
ue per Etruscos legio completa maniplos
)rem *magno spectabat* nomine Galbam.
genus orditur Minos, invisaque tauro

Pasiphae, clarique dehinc stant ordine patres.
Lectos Cacre viros, lectos Cortona superbi
Tarcontis domus et veteres misere Graviscae.
Nec non Argolico dilectum litus Haleso
Alsium, et obsessae campo squalente Fregellae.
Affuit et sacris interpres fulminis alis
Faesula, et antiquus Romanis moenibus horror
Clusinum vulgus; cum, Porsena magne, iubebas
Nequidquam pulsos Romae imperitare Superbos.
Tunc quos a niveis exegit Luna metallis,
Insignis portu, quo non spatiosior alter
Innumeras cepisse rates, et claudere pontum,
Maeoniaeque decus quondam Vetulonia gentis.
Bissenos haec prima dedit praecedere fasces,
Et iunxit totidem tacito terrore secures:
Haec altas eboris decoravit honore curules,
Et princeps Tyrio vestem praetexuit ostro:
Haec eadem pugnas accendere protulit aere.
His mixti Nepesina cohors Aequique Falisci,
Quique tuos, Flavina, focos, Sabatia quique
Stagna tenent Ciminique lacum, qui Sutria tecta
Haud procul, et sacrum Phoebo Soracte frequentant.
Spicula bina gerunt; capiti cudone ferino
Sat cautum: Lycios damnant hastilibus arcus.
Hae bellare acies norant. At Marsica pubes
Et bellare manu, et chelydris cantare soporem,
Vipereumque herbis hebetare et carmine dentem.
Aeetae prolem Angitiam mala gramina primam
Monstravisse ferunt, tactuque domare venena
Et lunam excussisse polo, stridoribus amnes
Frenantem, ac silvis montes nudasse vocatis.
Sed populis nomen posuit metuentior hospes,
Cum fugeret Phrygios trans aequora Marsyas Crenos,
Mygdoniam Phoebi superatus pectine lotos.

ruvium, veteris celebratum nomine Marri,
ibus est illis caput, interiorque per udos
ı sedet campos, pomisque rependit aristas.
ıra in obscuro famae, et sine nomine, vulgi
numero castella valent: coniungitur acer
gnus, gelidoque rapit Sulmone cohortes.
cedit studio Sidicinus sanguine miles,
m genuere Cales. Non parvus conditor urbi
fama est) Calais, Boreae quem rapta per auras
hyia vago Geticis nutrivit in antris.
d ullo levior bellis Vestina iuventus
ıina densavit, venatu dura ferarum:
e, Fiscelle, tuas arces, Pinnamque virentem,
ɔuaque haud tarde redeuntia tondet Avellae;
rucina simul Frentanis aemula pubes
fini populos, magnumque Teate trahebat.
ıibus in pugna fertur sparus, omnibus alto
ıetae volucrem coelo demittere fundae.
tora pellis obit caesi venatibus ursi.
vero, quos dives opum, quos dives avorum
ıto dabat ad bellum Campania tractu,
ıtorum adventu vicinis sedibus Osci
ɾabant; Sinuessa tepens, fluctuque sonorum
turnum, quasque evertere silentia, Amyclae,
dique, et regnata Lamo Caieta, domusque
phatae compressa freto, stagnisque palustre
ırnum, et quondam fatorum conscia Cyme:
Nuceria, et Gaurus navalibus acta,
le Dicarchea; multo cum milite Graia
Parthenope, ac Poeno non pervia Nola,
ae, et Clanio contemtae semper Acerrae:
ɾastis etiam populos totasque videres
ıi mitis opes: illic, quos sulfure pingues
ɜgraei legere sinus, Misenus, et ardens
giganteo sedes Ithacesia Baii;

Non Prochyte, non ardentem sortita Typhoea
Inarime, non antiqui saxosa Telonis
Insula, nec parvis aberat Calatia muris;
Surrentum, et pauper sulci cerealis Abella:
In primis Capua, heu! rebus servare serenis
Inconsulta modum, et pravo peritura tumore.
Laetos rectoris formabat Scipio bello.
Ille viris pila, et ferro circumdare pectus
Addiderat; leviora domo de more parentum
Gestabant tela, ambustas sine cuspide cornos:
Aclydis usus erat, factaeque ad rura bipennes.
Ipse inter medios venturae ingentia laudis
Signa dabat, vibrare sudem, tramittere saltu
Murales fossas, undosum frangere nando
Indutus thoraca vadum: spectacula tanta
Ante acies virtutis erant. Saepe alite planta
Ilia perfossum, et campi per aperta volantem
Ipse pedes praevertit equum: saepe arduus idem
Castrorum spatium et saxo tramisit et hasta:
Martia frons, facilesque comae, nec pone retroque
Caesaries brevior: flagrabant lumina miti
Aspectu, gratusque inerat visentibus horror.
Affuit et Samnis, nondum vergente favore
Ad Poenos; sed nec veteri purgatus ab ira.
Qui Batulum, Nucrasque metunt, Bovianiaque
Exagitant lustra, aut Caudinis faucibus haerent,
Et quos aut Rufrae, quos aut Aesernia, quosve
Obscura incultis Herdonia misit ab agris.
Bruttius haud dispar animorum, unaque iuventus
Lucanis excita iugis, Hirpinaque pubes
Horrebat telis, et tergo hirsuta ferarum.
Hos venatus alit. Lustra incoluere, sitimque
Avertunt fluvio, somnique labore parantur.
Additur his Calaber, Sallentinaeque cohortes,

on Brundisium, quo desinit Itala tellus.
at legio audaci permissa Cethego.
cias vires, atque indiscreta maniplis
recensebant, nunc sese ostendere miles
siae e scopulis, nunc quem Picentia Paesto
et exhaustae mox Poeno Marte Cerillae,
Silarus quos nutrit aquis, quo gurgite tradunt
em lapidum mersis inolescere ramis.
pugnacis laudavit tela Salerni
tos enses, et quae Buxentia pubes
at dextris irrasae robora clavae.
umero exsertus gentili more parentum,
ili gaudebat equo, roburque iuventae
cornipedis duro exercebat in ore.
tiam accisae desolataeque virorum
ni gentes, nullo attendente Deorum
tunc vestris, casura ruistis in arma.
vit Mutinae quassata Placentia bello:
ia mittenda certavit pube Cremonae,
ia Musarum domus, atque ad sidera cantu
a Aonio, et Smyrnaeis aemula plectris.
Verona Athesi circumflua, et undique sollers
coronantem nutrire Faventia pinum.
llae, fuscique ferax Pollentia villi,
ondam Teucris comes in Laurentia bella
risca domus, parvique Bononia Rheni.
e gravi remo, limosis segniter undis,
paludosae proscindunt stagna Ravennae.
Troiana manus, tellure antiquitus orti
iea, profugique sacris Antenoris oris.
on cum Venetis Aquileia superfluit armis.
pernix Ligus, et sparsi per saxa Vagenni
us *Hannibalis* duros misere nepotes.
a *tot populis* rector fiducia Brutus
hortando notum accendebat in hostem.

Laeta viro gravitas, ac mentis amabile pondus
Et sine tristitia virtus. Non ille rigoris
Ingratas laudes, nec nubem frontis amabat,
Nec famam laevo quaerebat limite vitae.
Addiderat ter mille viros, in Marte sagittae
Expertos, fidus Sicula regnator ab Aetna.
Non totidem Ilva viros, sed lectos cingere ferrum
Armarat patrio, quo nutrit bella, metallo.
Ignosset, quamvis avido committere pugnam,
Varroni, quicunque simul tot tela videret.
Tantis agminibus Rhoeteo litore quondam
Fervere, cum magnae Troiam invasere Mycenae
Mille rates vidit Leandrius Hellespontus.
Ut ventum ad Cannas, urbis vestigia priscae,
Defigunt diro signa infelicia vallo.
Nec, tanta miseris iamque impendente ruina,
Cessarunt Superi vicinas prodere clades.
Per subitum attonitis pila exarsere maniplis,
Et celsae toto ceciderunt aggere pinnae,
Nutantique ruens prostravit vertice silvas
Garganus, fundoque imo mugivit anhelans
Aufidus, et magno late distantia ponto
Terruerunt pavidos accensa Ceraunia nautas.
Quaesivit Calaber, subducta luce repente
Immensis tenebris, et terram et litora Sipus:
Obseditque frequens castrorum limina bubo.
Nec densae trepidis apium se involvere nubes
Cessarunt aquilis: non unus crine corusco
Regnorum eversor rubuit letale cometes.
Castra quoque et vallum rabidae sub nocte silent
Irrupere ferae, raptique ante ora paventum
Adiunctos vigilis sparserunt membra per agros.
Ludificante etiam terroris imagine somnos,
Gallorum visi bustis erumpere manes:
Terque quaterque solo penitus tremuere revulsae
Tarpeiae rupes, atque atro sanguine flumen

Manavit Iovis in templis, lacrimaeque vetusta
Effigie patris large fluxere Quirini.
Maior et horrificis sese extulit Allia ripis.
Non Alpes sedere loco, non nocte dieve
Ingentes inter stetit Apenninus hiatus.
Axe super medio, Libyes a parte, coruscae
In Latium venere faces, ruptusque fragore
Horrisono polus, et vultus patuere Tonantis.
Aetnaeos quoque contorquens e cautibus ignes
Vesbius intonuit, scopulisque in nubila iactis
Phlegraeus tetigit trepidantia sidera vertex.
Ecce inter medios belli praesagus, et ore
Attonito sensuque simul, clamoribus implet
Miles castra feris, et anhelat clade futura.
Parcite, crudeles Superi, iam stragis acervis
Deficiunt campi, video per densa volantem
Agmina ductorem Libyae, currusque citatos
Arma virûm super atque artus et signa trahentem.
Turbinibus furit insanis, et proelia ventus
Inque oculos inque ora rotat. Cadit immemor aevi
Nequidquam, Thrasymene, tuis Servilius oris
Subductus. Quo, Varro, fugis? Pro Iuppiter! ictu
Procumbit saxi fessis spes ultima Paullus.
Cesserit huic Trebia exitio. Pons ecce cadentum
Corporibus struitur, reicitque cadavera fumans
Aufidus, ac victrix insultat belua campis.
Gestat Agenoreus nostro de more secures
Consulis, et sparsos lictor fert sanguine fasces.
In Libyam Ausonii portatur pompa triumphi.
O dolor! hoc etiam, Superi, vidisse iubetis?
Congesto, laevae quodcunque avellitur, auro
Metitur Latias victrix Carthago ruinas.

LIBER IX.

ARGUMENTUM.

Demens in pugnam furit hic et vulnera Varro,
Quamvis infelix Solimus monuisset abunde
Varronem, proprio signatis sanguine fatis.
Concurrunt igitur Poeni fortesque Latini
Ingenti fremitu, summoque ardore virorum.
Stat pro Sarranis obtendens aegida Pallas,
Mars pro Romanis infesta fulgurat hasta,
Scipiadaeque manu fabricatum porrigit ensem
Incude Aetnaea; magis ardet Gorgone Pallas.
Donec caeruleam demittit Iuppiter Irim,
Ut cum fulmineo revocet Tritonide Martem.
Vulturnum emittit rapidum, Iunone volente,
Aeolus, adversos ruit acer Paullus in hostes,
Foede laxatis at Varro fugit habenis.

Turbato monstris Latio, cladisque futurae
Signa per Ausoniam prodentibus irrita Divis,
Haud secus, ac si fausta forent et prospera pugn
Omina venturae, Consul traducere noctem
Exsomnis, telumque manu vibrare per umbras,
Ac modo segnitiae Paullum increpitare, mo
acres
Exercere tubas nocturnaque classica velle.
Nec minor in Poeno properi certaminis ardor
Erumpunt vallo, fortuna urgente sinistra,
Consertaeque manus: iam, sparsi ad pabula ca
pis
Vicinis raptanda, Macae fudere volucrem
Telorum nubem. Ante omnes invadere bella
Mancinus gaudens, hostilique ungere primus
Tela cruore, cadit; cadit et numerosa iuventu
Nec pecudum fibras Varro et contraria Paullo
Auspicia incusante Deûm compesceret arma,
Ni sors alterni iuris, quo castra reguntur,

Arbitrium pugnae properanti in fata negasset.
Quae tamen haud valuit perituris millibus una
Plus donasse die. Rediere in castra, gemente
Haud dubie Paullo, qui crastina iura videret
Amenti cessura viro, frustraque suorum
Servatas a caede animas: nam turbidus ira
Infensusque morae dilata ob proelia ductor:
Siccine, sic, inquit, grates pretiumque rependis,
Paulle, tui capitis? Meruerunt talia, qui te
Legibus atque urnae dira ripuere minanti?
Tradant immo hosti revocatos ilicet enses,
Tradant arma, iube, aut pugnantum deripe dextras.
Sed vos, quorum oculos atque ora humentia vidi,
Vertere cum Consul terga et remeare iuberet,
Ne morem et pugnae signum exspectate petendae;
Dux sibi quisque viam rapito, cum spargere primis
Incipiet radiis Gargana cacumina Phoebus.
Pandam egomet propere portas. Ruite ocius, atque hunc
Ereptum revocate diem. Sic turbidus aegra
Pestifero pugnae castra incendebat amore.
At Paullus, iam non idem nec mente nec ore,
Sed qualis stratis deleto milite campis
Post pugnam stetit, ante oculos atque ora futuro
Obversante malo; ceu iam spe lucis ademta,
Cum stupet examinata parens, natique tepentes
Nequidquam fovet extremis amplexibus artus:
Per toties, inquit, concussae moenia Romae,
Perque has, nox Stygia quas iam circumvolat umbra,
Insontes animas, cladi parce obvius ire:
Dum *transit Divûm* furor, et consumitur ira
Fortunae, novus Hannibalis, sat, nomina ferre
Si discit miles, nec frigidus aspicit hostem.

Nonne vides, cum vicinis auditur in arvis,
Quam subitus linquat pallentia corpora sanguis!
Quamque fluant arma ante tubas? Cunctator et aeger,
Ut rere, in pugnas Fabius quoscunque sub illis
Culpatis duxit signis, nunc arma capessunt.
At quos Flaminius. Sed dira avertite, Divi.
Sin nostris animus monitis precibusque repugnat;
Aures pande Deo. Cecinit Cymaea per orbem
Haec olim vates, et te praesaga tuosque
Vulgavit terris proavorum aetate furores.
Iamque alter tibi, nec perplexo carmine, coram
Fata cano vates; sistis ni crastina signa,
Firmabis nostro Phoebeae dicta Sibyllae
Sanguine. Nec Graio posthac Diomede ferentur,
Sed te, si perstas, insignes Consule campi.
Haec Paullus, lacrimaeque oculis ardentibus ortae.
Nec non et noctem sceleratus polluit error.
Xanthippo captus, Libycis tolerarat in oris
Servitium Satricus, mox inter praemia regi
Autololum dono datus ob virtutis honorem:
Huic domus et gemini fuerant Sulmone relicti
Matris in uberibus nati, Mancinus et una
Nomine Rhaeteo Solimus: nam Dardana origo,
Et Phrygio genus a proavo, qui, sceptra secutus
Aeneae, claram muris fundaverat urbem
Ex sese dictam Solimon: celebrata colonis
Mox Italis paulatim attrito nomine Sulmo.
Ac tum barbaricis Satricus cum rege catervis
Advectus, quo non spretum (si posceret usus)
Noscere Gaetulis Latias interprete voces.
Postquam posse datum Peligna revisere tecta,
Et patrium sperare larem, ad conamina noctem
Advocat, ac furtim castris evadit iniquis.
Sed fuga nuda viri: sumto nam prodere coepta
Vitabat clypeo, et dextra remeabat inermi.

Exuvias igitur prostrataque corpora campo
Lustrat, et exutis Mancini cingitur armis.
Iamque metus levior: verum, cui demta ferebat
Exsangui spolia, et cuius nudaverat artus,
Natus erat, paullo ante Maca prostratus ab hoste.
Ecce sub adventum noctis primumque soporem
Alter natorum Solimus vestigia vallo
Ausonio vigil extulerat, dum sorte vicissim
Alternat portae excubias, fratrisque petebat
Mancini stratum sparsa inter funera corpus,
Furtiva cupiens miserum componere terra.
Nec longum celerarat iter, cum tendere in armis
Aggere Sidonio venientem conspicit hostem.
Quodque dabat Fors in subitis nec opina, sepulcro
Aetoli condit membra occultata Thoantis.
Inde, ubi nulla sequi propius pone arma, virumque
Incomitata videt vestigia ferre per umbras,
Prosiliens tumulo contorquet nuda parentis
In terga, haud frustra, iaculum: Tyriamque sequentum
Satricus esse manum et Sidonia vulnera credens,
Auctorem caeci trepidus circumspicit ictus.
Verum ubi victorem iuvenili robore cursus
Attulit, et notis fulsit lux tristis ab armis,
Fraternusque procul, luna prodente, retexit
Ante oculos sese, et radiavit comminus umbo;
Exclamat iuvenis, subita flammatus ab ira:
Non sim equidem Sulmone satus tua, Satrice, proles,
Nec frater, Mancine, tuus, fatearque nepotem
Pergameo indignum Solimo, si evadere detur
Huic nostras impune manus. Tu nobile gestes
Germani spolium ante oculos, referasque superba,
Me spirante, domus Pelignae perfidus arma?
Haec tibi, cara parens Acca, ad solatia luctus
Dona feram, nati ut figas aeterna sepulcro.

Talia vociferans stricto muncrone ruebat.
Ast illi iam tela manu, iamque arma fluebant,
Audita patria, natisque, et coniuge, et armis;
Ac membra et sensus gelidus stupefecerat horror.
Tum vox semanimi miseranda effunditur ore:
Parce precor dextrae, non ut mihi vita supersit,
(Quippe nefas hac velle frui) sed sanguine nostro
Ne damnes, o nate, manus. Carthaginis ille
Captivus, patrias nunc primum advectus in oras,
Ille ego sum Satricus, Solimi genus. Haud tua, nate,
Fraus ulla est. Iaceres in me cum fervidus hastam,
Poenus eram. Verum, castris elapsus acerbis,
Ad vos et carae properabam coniugis ora.
Hunc rapui exanimi clypeum: sed iam, unice nobis,
Haec fratris tumulis arma excusata reporta.
Curarum tibi prima tamen sit, nate, referre
Ductori monitus Paullo, producere bellum
Nitatur, Poenoque neget certamina Martis.
Augurio exsultat Divûm, immensamque propinqua
Stragem acie sperat. Quaeso, cohibete furentem
Varronem: namque hunc fama est impellere signa.
Sat magnum hoc miserae fuerit mihi cardine vitae
Solamen, cavisse meis. Nunc ultima, nate,
Invento simul atque amisso redde parenti
Oscula. Sic fatus galeam exuit, atque rigentis
Invadit nati tremebundis colla lacertis,
Attonito et nitens verbis sanare pudorem
Vulneris impressi, telum excusare laborat.
Quis testis nostris, quis conscius affuit actis?
Non nox errorem nigranti condidit umbra?
Cur trepidas? Da, nate, magis, da iungere pectus.
Absolvo pater ipse manum, atque in fine laborum
Hac condas oculos dextra, precor. At miser, tuo

Pectore suspirans, iuvenis non verba vicesque
Alloquio vocemve refert; sed sanguinis atri
Sistere festinat cursum, laceroque ligare
Ocius illacrimans altum velamine vulnus.
Tandem inter gemitus miserae erupere querelae.
Siccine te nobis, genitor, Fortuna reducit
In patriam? sic te nato, natumque parenti
Impia restituit? Felix o terque quaterque
Frater, cui fatis genitorem agnoscere ademtum!
Ast ego, Sidoniis imperditus, ecce, parentem
Vulnere cognosco. Saltem hoc, Fortuna, fuisset
Solamen culpae, dubia ut mihi signa dedisses
Infausti generis. Verum linquetur iniquis
Non ultra Superis nostros celare labores.
Haec dum amens queritur, iam, deficiente cruore,
In vacuas senior vitam disperserat auras.
Tum iuvenis, maestum attollens ad sidera vultum:
Pollutae dextrae et facti Titania testis
Infandi, quae nocturno mea lumine tela
Dirigis in patrium corpus, non amplius, inquit,
His oculis et damnato violabere visu.
Haec memorat, simul ense fodit praecordia, et, atrum
Sustentans vulnus, mananti sanguine signat
In clypeo mandata patris, FUGE PROELIA, VARRO:
Ac summi tegimen suspendit cuspide teli,
Defletumque super prosternit membra parentem.
Talia venturae mittebant omina pugnae
Ausoniis Superi, sensimque abeuntibus umbris
Conscia nox sceleris roseo cedebat Eoo.
Ductor in arma suos Libys, et Romanus in arma
Excibant de more suos: Poenisque redibat,
Qualis nulla dies omni surrexerit aevo.
Nec *verborum*, inquit, stimulantum, Poenus, egetis,

Strage virûm mersus Trebia est, atque c
pulto
Lydia Flaminio premitur, lateque refulgen
Ossibus, ac nullo sulcantur vomere campi.
Clarior his titulus, plusque allatura cruoris
Lux oritur. Mihi magna satis, sat vero sup
Bellandi merces sit gloria: cetera vobis
Vincantur. Quidquid diti devexit Hibero,
Quidquid in Aetnaeis iactavit Roma triump
Quin etiam Libyco si quid de litore raptun
Condidit, in vestros veniet sine sortibus en
Ferte domos, quod dextra dabit: nil vict
noris
Ex opibus posco. Raptor per secula longa
Dardanus edomitum vobis spoliaverit orbe
Qui Tyria ducis Sarranum ab origine nom
Seu Laurens tibi, Sigeo sulcata colono,
Arridet tellus, seu sunt Byzacia cordi
Rura magis, centum Cereri fruticantia cul
Electos optare dabo inter praemia campo
Addam etiam, flava Thybris quas irrigat u
Captivis late gregibus depascere ripas.
Qui vero optamo socius mihi sanguine Ru

Consilio curvis accommodat ordine ripis.
Barbaricus laevo stetit ad certamina cornu
Bellator Nasamon, unaque immanior artus
Marmarides, tum Maurus atrox, Garamasque, Macesque,
Et Massylae acies, et ferro vivere laetum
Vulgus Adyrmachidae pariter, gens accola Nili,
Corpora ab immodico servans nigrantia Phoebo:
Quis positum agminibus caput imperiumque Nealces,
At parte in dextra, sinuat qua flexibus undam
Aufidus, et curvo circum errat gurgite ripas,
Mago regit, subiere leves, quos horrida misit
Pyrene, populi, varioque auxere tumultu
Flumineum latus: effulget caetrata iuventus;
Cantaber ante alios, nec tectus tempora Vasco,
Ac torto miscens Baliaris proelia plumbo,
Baetigenaeque viri. Celsus media ipsa coercet
Agmina, quae patrio firmavit milite, quaeque
Celtarum Eridano perfusis saepe catervis.
Sed qua se fluvius retro labentibus undis
Eripit, et nullo cuneos munimine vallat,
Turritae moles, ac propugnacula dorso
Belua nigranti gestans, ceu mobilis agger,
Iutat, et erectos attollit ad aethera muros.
etera iam Numidis circumvolitare, vagosque
arre datur cursus, et toto fervere campo.
im Libys incenso dispensat milite vires,
ortandoque iterum atque iterum insatiabilis urget
ctis quemque suis, et se cognoscere iactat,
dextra veniant stridentis sibila teli;
mittitque viris, nulli se defore testem:
Varro, exacta vallo legione, movebat
um principia; ac pallenti laetus in unda
bat sedem venturis portitor umbris.

Stant primi, quos sanguineae pendente vetabant
Ire notae clypeo, defixique omine torpent.
Iuxta terribilis facies; miseranda iacebant
Corpora in amplexu, natusque in pectore patris
Imposita vulnus dextra letale tegebat.
Effusae lacrimae, Mancinique inde reversus
Fraterna sub morte dolor, tum triste movebat
Augurium, et similes defuncto in corpore vultus.
Ocius erroris culpam deflendaque fata
Ductori pandunt, atque arma vetantia pugnam.
Ille, ardens animi, Ferte haec, ait, omina Paullo:
Namque illum, cui femineo stant corde timores,
Moverit ista manus, quae, caede imbuta nefanda,
Cum Furiae expeterent poenas, fortasse paternae
Signavit moriens sceleratum sanguine carmen.
Tum minitans propere describit munera pugnae;
Quaque feras saevus gentes aciemque Nealces
Temperat, hac sese Marso cum milite, cumque
Samnitum opponit signis, et Iapyge alumno.
At campi medio (namque hac in parte videbat
Stare ducem Libyae) Servilius obvia adire
Arma, et Picentes Umbrosque inferre iubetur.
Cetera Paullus habet dextro certamina cornu.
His super insidias contra Nomadumque volucrem
Scipiadae datur ire manum: quaeque arte dolisque
Scindent se turmae, praedicit spargere bellum.
Iamque propinquabant acies, agilique virorum
Discursu, mixtoque simul calefacta per ora
Cornipedum hinnitu, et multum strepitantibus armis
Errabat caecum turbata per agmina murmur.
Sic, ubi prima movent pelago certamina venti,
Inclusam rabiem ac sparsuras ostra procellas
Parturit unda freti, fundoque emota minacem
Exspirat per saxa sonos, atque acta cavernis

ıet anhelantem spumanti vertice pontum.
ero, fati tam saevo in turbine, solum
ırum fuit ille labor, discordia demens
/it coelo, Superosque ad bella coegit.
Mavors, hinc Gradivum comitatus Apollo,
›mitor tumidi pugnat maris: hinc Venus amens,
Vesta, et captae stimulatus caede Sagunti
ıitryoniades, pariter veneranda Cybelle,
'etesque Dei, Faunusque, satorque Quirinus,
ıusque animae mutato Castore Pollux.
'a cincta latus ferro Saturnia Iuno,
ıllas, Libycis Tritonidos edita lymphis,
.trius flexis per tempora cornibus Hammon,
ıque praeterea Divorum turba minorum.
ım ubi mole, simul venientum, et gressibus, alma
ıuit tellus, pars implevere propinquos
i montes, pars sedem nube sub alta
runt: vacuo descensum ad proelia coelo.
:ur immensus deserta ad sidera clamor,
;raeis quantas effundit ad aethera voces
gena in campis exercitus: aut sator aevi
ta Cyclopas nova fulmina voce poposcit
ɜr, exstructis vidit cum montibus ire
ıanimos raptum coelestia regna gigantas.
'ero prima in tantis concursibus hasta
'uit. Stridens nimbus certante furore
'um simul effusus, cupidaeque cruoris
atque hinc animae gemina cecidere procella.
s insanus dextra qua ducitur ensis,
ntum pars magna iacet. Super ipsa suorum
›ra consistunt avidi, calcantque gementes.
aagis aut Libyco protrudi Dardana nisu
ive potest pubes, aut ordine pelli
suo Sarrana manus, quam vellere sede

Si coeptet Calpen impacto gurgite pontus.
Amisere ictus spatium, nec morte peracta
Artatis cecidisse licet. Galea horrida flictu
Adversae ardescit galeae, clypeusque fatisci
Impulsu clypei, atque ensis contunditur ense
Pes pede, virque viro teritur: tellusque videi
Sanguine operta nequit, coelumque et si
pendens
Abstulit ingestis nox densa sub aethere telis.
Quis astare loco dederat Fortuna secundo,
Contorum longo et procerae cuspidis ictu,
Ceu primas agitent acies, certamina miscent
At quos deinde tenet retrorsum inglorius ord
Missilibus certant pugnas aequare priorum.
Ultra clamor agit bellum, milesque, cupiti
Martis inops, saevis impellit vocibus hostem.
Non ullum defit teli genus. Hi sude pugnas,
Hi pinu flagrante cient, hi pondere pili:
At saxis fundaque alius, iaculoque volucri.
Interdum stridens per nubila fertur arundo,
Interdumque ipsis metuenda falarica muris.
Speramusne, Deae, quarum mihi sacra colui
Mortali totum hunc aperire in secula voce
Posse diem? Tantumne datis confidere lingu
Ut Cannas uno ore sonem? Si gloria vobis
Nostra placet, neque vos magnis avertitis au
Huc omnes cantus Phoebumque vocate pa
tem.
Verum utinam posthac animo, Romane, secu
Quanto tunc adversa, feras! sitque hactenus,
Nec libeat tentare Deis, an Troïa proles
Par bellum tolerare queat. Tuque, anxia fa
Pone, precor, lacrimas, et adora vulnera, la
Perpetuas paritura tibi. Nam tempore, Ron
Nullo maior eris. Mox sic labere secundis,
Ut sola cladum tuearis nomina fama.

ue, inter varias, Fortuna, utrinque virorum
nata vices, incerto eluserat iras
tu, mediaque diu pendente per ambas
entes, paribus Mavors flagrabat in armis.
ceu virides agitant cum flamina culmos,
um maturas impellit ventus aristas,
atque huc it summa seges, nutansque vicissim
io lente motu incurvata nitescit.
em barbaricis perfractam viribus acri
)at incurrens aciem clamore Nealces:
ti cunei, perque intervalla citatus
t trepidis hostis. Tum turbine nigro
inis exundat torrens: nullumque sub una
de procumbit corpus. Dum vulnera tergo
:or timet Ausonius, per pectora saevas
)tat mortes, et leto dedecus arcet.
t cum primis mediae certamine pugnae,
a semper amans, et par cuicunque periclo,
ola; nec tanta vitam iam strage volebat,
ignum proavo letum, et sub nomine mortem.
itquam frangi res, atque augescere vidit
im, Brevis hoc vitae, quodcunque relictum,
idamus, ait: nam virtus futile nomen,
cori sat sint pariendo tempora leti.
: et in medios, qua dextera concita Poeni
em agit, vasto connixus turbine fertur.
xsultantem Caralim, atque erepta volentem
re excelso caesi gestamina trunco,
subit, capuloque tenus ferrum impulit ira.
tur ille ruens, atque arva hostilia morsu
it, et mortis premit in tellure dolores.
Gabari Sicchaeque virum tenuere furentes
)rdi virtute manus; sed perdidit acer,
itat, decisam Gabar inter proelia dextram.
cha auxilium, magno turbante dolore,

Dum temere accelerat, calcato improvidus ense
Succidit, ac nudae sero vestigia plantae
Damnavit, dextraque iacet morientis amici.
Tandem convertit fatalia tela Nealcae
Fulminei gliscens iuvenis furor. Exsilit ardens,
Nomine tam claro stimulante, ad praemia caedi
Tum silicem scopulo avulsum, quem montibu altis
Depulerat torrens, raptum contorquet in ora
Turbidus. Incusso crepuerunt pondere malae,
Ablatusque viro vultus: concreta cruento
Per nares cerebro sanies fluit, atraque manant
Orbibus elisis et trunca lumina fronte.
Sternitur unanimo Marius succurrere Capro
Conatus, metuensque viro superesse cadenti.
Lucis idem auspicium, ac patrium et commun duobus
Paupertas; sacro iuvenes Praeneste creati
Miscuerant studia, et iuncta tellure serebant.
Velle ac nolle ambobus idem, sociataque toto
Mens aevo, ac parvis dives concordia rebus.
Occubuere simul: votisque ex omnibus unum
Id Fortuna dedit, iunctam inter proelia mortem
Arma fuere decus victori bina Symaetho.
Sed longum tanto laetari munere casus
Haud licitum Poenis. Aderat terrore minaci
Scipio, conversae miseratus terga cohortis,
Et cuncti fons Varro mali, flavusque comarum
Curio, et a primo descendens Consule Brutus.
Atque his fulta viris acies repararet ademtum
Mole nova campum, subito ni turbine Poenus
Agmina frenasset iam procurrentia ductor.
Isque ut Varronem procul inter proelia vidit,
Et iuxta sagulo circumvolitare rubenti
Lictorem: Nosco pompam, atque insignia nosc
Flaminius modo talis, ait. Tum fervidus acer

Ingentis clypei tonitru praenuntiat iram.
Heu miser! aequari potuisti funere Paullo,
Si tibi non ira Superûm tunc esset ademtum
Hannibalis cecidisse manu. Quam saepe querere,
Varro, Deis, quod Sidonium defugeris ensem?
Nam, rapido subitam portans in morte salutem
Procursu, coepta in sese discrimina vertit
Scipio. Nec Poenum (quanquam est ereptus opimae
Caedis honor) mutasse piget maiore sub hoste
Proelia, et erepti Ticina ad flumina patris
Exigere oblato tandem certamine poenas.
Stabant educti diversis orbis in oris,
Quantos non alio vidit concurrere tellus
Marte, viri, dextraque pares, sed cetera ductor
Anteibat Latius, melior pietate fideque.
Desiluere cava turbati ad proelia nube,
Mavors Scipiadae metuens, Tritonia Poeno;
Adventuque Deûm, intrepidis ductoribus, ambae
Contremuere acies. Ater, qua pectora flectit
Pallas, Gorgoneo late micat ignis ab ore,
Sibilaque horrificis torquet serpentibus aegis.
Fulgent sanguinei, geminum vibrare cometen
Ut credas, oculi: summaque in casside largus
Undantes volvit flammas ad sidera vertex.
At Mavors, moto proturbans aera telo,
Et clypeo campum involvens, Aetnaea Cyclopum
Munere fundentem loricam incendia gestat,
Ac pulsat fulva consurgens aethera crista.
Ductores pugnae intenti, quantumque vicissim
Audere est, propius mensi, tamen arma ferentes
Sensere advenisse Deos, et, laetus uterque
Spectari Superis, addebant mentibus iras.
Iamque ictu *valido* libratam a pectore Poeni
Pallas in obliquum dextra detorserat hastam.
Et Gradivus, opem Divae portare ferocis

Exemplo doctus, porgebat protinus ensem
Aetnaeum in pugnas iuveni, ac maiora iubebat.
Tum virgo, ignescens penitus, violenta repente
Suffudit flammis ora, atque, obliqua retorquens
Lumina, turbato superavit Gorgona vultu.
Erexere omnes immania membra chelydri
Aegide commota, primique furoris ad ictus
Retulit ipse pedem sensim a certamine Mavors.
Hic Dea convulsam rapido conamine partem
Vicini montis scopulisque horrentia saxa
In Martem furibunda iacit, longeque relatos
Expavit sonitus, tremefacto litore, Sason.
At non haec Superûm fallebant proelia regem.
Demittit propere succinctam nubibus Irim,
Quae nimios frenet motus, ac talia fatur
I, Dea, et Oenotris velox allabere terris,
Germanoque truces, dic, Pallas mitiget iras,
Nec speret fixas Parcarum vertere leges:
Dic etiam, Ni desistis, (nam virus et aestus
Flammiferae novi mentis) nec colligis iram,
Aegide praecellant quantum horrida fulmina nosces.
Quae postquam accepit dubitans Tritonia virgo,
Nec sat certa diu, patriis an cederet armis,
Absistemus, ait, campo. Sed Pallade pulsa
Num fata avertet? coeloque arcebit ab alto
Cernere Gargani ferventia caedibus arva?
Haec effata cava Poenum in certamina nube
Sublatum diversa tulit, terrasque reliquit.
At Gradivus atrox remeantis in aethera Divae
Abscessu revocat mentes, fusosque per aequor
Ipse manu magna, nebulam circumdatus, acri
Restituit pugnae. Convertunt signa, novamque
Instaurant Itali, versa formidine, caedem.
Cum ventis positus custos, cui flamina carcer
Imperio compressa tenet, coelumque ruentes

ıc, et Boreae parent, Corique, Notique,
s precibus, promissa haud parva ferentis,
ntem Aetolis Vulturnum in proelia campis
at. Placet hic irae exitiabilis ultor.
se postquam Aetnae mersit candente barathro,
pitque ignes, et flammea protulit ora,
t horrendo stridore, ac Daunia regna
t, agens caecam glomerato pulvere nubem.
ere oculos aurae, vocemque, manusque:
:e arenoso candentes (flebile dictu)
ıet in ora globos Italdm, et bellare maniplis
laetantur rabie. Tum mole ruinae
ıntur tellure et miles et arma tubaeque;
omnis retro flatu occursante refertur
:a, et in tergum Rutulis cadit irritus ictus.
idem flatus Poenorum tela secundant,
ut amento contorta hastilia turbo
at, ac Tyrias impellit stridulus hastas.
denso fauces praeclusus pulvere, miles
am mortem compresso maeret hiatu.
caput flavum caligine conditus atra,
rnus, multaque comam perfusus arena,
versos agit a tergo stridentibus alis,
, mediam in frontem veniens clamante procella,
s arma quatit, patuloque insibilat ore.
ıum intentos pugnae, et iam iamque ferentes
i iugulo ferrum, conamine ducto
t, dextramque ipso de vulnere vellit.
ıtis Ausonias passim foedare cohortes,
rtem vomit immixtas mugitibus auras,
e Dei summas libavit turbine cristas.
dum Romuleis exercet proelia turmis
's furor, et Martem succendit in iras,
· *virgo socia* Iunone parentem:

Quantos Gradivus fluctus in Punica cas
(Respice) agit, quantisque furens se
implet!
Nunc, quaeso, terris descendere non pla
Quanquam ego non Teucros, (nostro cu
re regne
Roma, et Palladio sedes hac urbe locari
Non Teucros delere aderam: sed lumen
Hannibalem Libyae pelli florentibus an
Vita, atque exstingui primorum tanta n
Excipit hic Iuno, longique laboris ab ira
Immo, ait, ut noscant gentes, immania q
Regna Iovis valeant, cunctisque potentia
Antistet, coniux, Superis tua, dissice telo
Flagranti (nil oramus) Carthaginis arces
Sidoniamque aciem vasto telluris hiatu
Tartareis immerge vadis, aut obrue pon
Contra quae miti respondet Iupiter ore:
Certatis fatis, et spes extenditis aegras.
Ille, o nata, libens cui tela inimica fereb
Contundet Tyrios iuvenis, ac nomina ge
Induet, et Libycam feret in Capitolia lau
At, cui tu, coniux, cui das animosque dec
(Fata cano) avertet populis Laurentibus
Nec longe cladis metae. Venit hora die
Qua nullas unquam transisse optaverit A
Sic ait; atque Irim propere demittit Olyn
Quae revocet Martem, iubeatque abs
pugna.
Nec vetitis luctatus abit Gradivus in alta
Cum fremitu nubes, quanquam lituique, tu
Vulneraque, et sanguis, et clamor, et s
varent.
Ut patuit liber Superûm certamine tande
*Laxatus*que Deo campus, ruit aequore e
Poenus, quo sensim coelestia fugerat u

Magna voce trahens equitemque, virosque, feraeque
Turrigerae molem, tormentorumque labores.
Atque ubi turbantem leviores ense catervas
Agnovit iuvenem, scintillavitque cruentis
Ira genis, Quaenam Furiae, quisve egit in hostem,
En, Minuci, Deus, ut rursum te credere nobis
Auderes, inquit? Genitor tibi natus ab armis
Ille meis, ubi nunc Fabius? Semel, improbe, nostras
Sit satis evasisse manus: atque inde superbis
Hasta comes dictis murali turbine pectus
Transforat, et voces venturas occupat ictu.
Nec ferro saevire sat est. Appellitur atra
Mole fera, et monstris componitur Itala pubes.
Nam, praevectus equo, moderantem cuspide Lucas
Maurum in bella boves stimulis maioribus ire,
Ac raptare iubet Libycarum armenta ferarum.
Immane stridens agitur, crebroque coacta
Vulnere bellatrix properos fert belua gressus.
Liventi dorso turris, flammaque virisque
Et iaculis armata, sedet: procul aspera grando
Saxorum super arma ruit, passimque volanti
Celsus telorum fundit Libys aggere nimbum.
Stat niveis longum stipata per agmina vallum
Dentibus, atque ebori praefixa comminus hasta
Fulget ab incurvo derecta cacumine cuspis.
Hic, inter trepidos rerum, per membra, per arma
Figit Ufentis sceleratum belua dentem;
Humantemque ferens calcata per agmina portat.
Ac levius, Tadio laevum qua tegmine thorax
Multiplicis lini claudit latus, improba sensim,
Impore non laeso, penetrarunt spicula dentis,
Sublime virum clypeo resonante tulerunt.
Sed *excussa novi* virtus terrore pericli.

Utitur ad laudem casu, geminumque citato
Vicinus fronti lumen transverberat ense.
Exstimulata gravi sese fera tollit ad auras
Vulnere, et erectis excussam cruribus alte
Pone iacit volvens reflexo pondere turrim.
Arma virique simul spoliataque belua visu
Sternuntur subita (miserandum) mixta ruina.
Spargi flagrantes contra bellantia monstra
Dardanius taedas victor iubet, et facis atrae,
Quos fera circumfert, compleri sulfure muros.
Nec iusso mora: collectis fumantia lucent
Terga elephantorum flammis; pastusque sonc
Ignis edax vento per propugnacula fertur.
Non aliter, Pindo Rhodopeve incendia pastor
Cum iacit, et silvis spatiatur fervida pestis,
Frondosi ignescunt scopuli; subitoque per alta
Collucet iuga dissultans Vulcanius ardor.
It fera candenti torrente bitumine corpus
Amens, et laxo diducit limite turmas.
Nec cuiquam virtus propiora capessere bella:
Longinquis audent iaculis, et arundinis ictu.
Uritur impatiens, et magni corporis aestu
Huc atque huc iactas accendit belua flammas:
Donec vicini tandem se fluminis undis
Praecipitem dedit, et, tenui decepta liquore
Stagnantis per plana vadi, tulit incita longis
Exstantem ripis flammam, tum denique sese
Gurgitis immersit molem capiente profunde.
At qua pugna datur, necdum Maurusia pestis
Igne calet, circumfusi Rhoeteïa pubes
Nunc iaculis, nunc et saxis, nunc alite plumbo
Eminus incessunt. Ut qui castella per altos
Oppugnat munita locos, atque assidet arces.
Ausus digna viro, fortuna digna secunda,
Extulerat dextram atque adversum comminus
ensem

:ius infelix ausi: sed stridula, anhelum
orem effundens, monstri manus abstulit acri
icitum nexu, diroque ligamine torsit,
ıperas alte miserum iaculata per auras
ıri elisis afflixit (flebile) membris.
inter clades viso Varrone sub armis
epitans Paullus, Quin imus commimus, inquit,
tori Tyrio, quem vinctum colla catenis
urum ante tuos currus promisimus urbi?
patria, heu plebes scelerata, et prava favoris!
d unquam expedies tam dura sorte malorum,
m tibi non nasci fuerit per vota petendum,
onem, Hannibalemve magis. Dum talia Paullus,
:t praecipites Libys, atque in terga ruentum
: oculos cunctas ductoris concitat hastas.
atur galea, et quatiuntur Consulis arma.
us hoc Paullus medios ruit asper in hostes.
ı vero excussus mentem, in certamina Paullo
. diducto, convertit Varro, manuque
ıipedem inflectens, Das, inquit, patria, poenas,
e, Fabio incolumi, Varronem ad bella vocasti.
enam autem mentis, vel quae discordia fati?
:arumque latens fraus est? Abrumpere cuncta
ludum cum luce libet. Sed comprimit ensem
:io qui Deus, et meme ad graviora reservat.
ımne? et fractos sparsosque cruore meorum
referam populo fasces? atque ora per urbes
ıs spectanda dabo? et, quo saevius ipse
nibal haud poscat, fugiam, et te, Roma, videbo?
a indignantem telis propioribus hostes
re, *et sonipes* rapuit laxatus habenas.

LIBER X.

ARGUMENTUM.

Inter funestae non prospera tempora pugnae,
Cannarumque altos et latos stragis acervos
Obruitur Paullus coemtibus undique telis.
Sedibus hinc tacitis placidum Saturnia Somnum
Evocat, ut iuvenem victorem a moenibus urbis
Arceat. At fugiens Campanum miles in agrum
Colligitur. Placet exilio mutare labantem
Ausoniam pubi, pavido suadente Metello.
Sed quatiens gladium flammata Scipio dextra,
Non desertoros patrium iurare coegit.
Interea celebrat laudato funera Paullo
Hannibal, et Marti scutorum incendit acervos.
Fama mali tanti tristem levis advolat urbem,
Et redit amisso iactatus milite Varro.

Paullus, ut adversam videt increbrescere pugnam,
Ceu fera, quae, telis circumcingentibus, ultro
Assilit in ferrum, et per vulnera colligit hostem,
In medios fert arma globos, seseque periclis
Ingerit, atque omni letum molitur ab ense.
Increpat horrendum, Perstate, et fortiter, oro,
Pectoribus ferrum accipite, ac sine vulnere tergo
Ad manes deferte, viri. Nisi gloria mortis,
Nil superest. Idem sedes adeuntibus imas
Hic vobis dux Paullus erit. Velocius inde
Haemonio Borea, pennaque citatior ibat,
Quae redit in pugnas fugientis arundine Parthi;
Atque, ubi certamen primi ciet immemor aevi
Fetus Gradivo mentem Cato, fertur in hostes;
Ac iuvenem, quem Vasco levis, quem spiculi densus
Cantaber urgebat, letalibus eripit armis.
Abscessere retro, pavidique in terga relatos

Abduxere gradus. Ut laetus valle remota
Cum capream venator agit, fessamque propinquo
Insequitur cursu, et sperat iam tangere dextra,
Si ferus adverso subitum se protulit antro,
Et stetit ante oculos frendens leo, deserit una
Et color, et sanguis, et tela minora periclo:
Nec iam speratae cura est in pectore praedae.
Nunc in restantes mucronem comminus urget,
Nunc trepidos ac terga mala formidine versos
Assequitur telis. Furere, ac decorare labores,
Et saevire iuvat: cadit ingens nominis expers
Uni turba viro: atque alter si detur in armis
Paullus Dardaniis, amittant nomina Cannae.
Tandem inclinato cornu sine more ruebat
Prima acies, non parca fugae. Labienus et Ocris
Sternuntur leto atque Opiter, quos Setia colle
Vitifero, celsis Labienum Cingula saxa
Miserunt muris. Iunxit fera tempora leti
Sidonius non consimili discrimine miles:
Nam Labienus obit penetrante per ilia corno;
Fratres, hic humero, cecidere, hic poplite, caesis.
Oppetis et Tyrio super inguina fixe veruto
Maecenas, cui Maeonia venerabile terra,
Et sceptris olim celebratum nomen Etruscis.
Per medios agitur, proiecto lucis amore
Hannibalem lustrans, Paullus. Sors una videtur
Aspera, si occumbat ductore superstite Poeno.
Quam metuens molem (neque enim, certamine sumto,
Tempestas tanta et rabies impune fuissent)
In faciem pavidi Iuno conversa Metelli,
Quid vanos, inquit, Latio spes unica Consul,
Incassumque moves, fato renuente, furores?
Si superest Paullus, restant Aeneïa regna:
Sin secus, Ausoniam tecum trahis. Ire tumentem
Tu contra iuvenem, et caput hoc abscidere rebus

Turbatis, o Paulle, paras? Nunc Hannibal ipsi
(Tam laetus bello est) ausit certare Tonanti.
Et iam conversis (vidi nam flectere) habenis
Evasit Varro, ac sese ad meliora reservat.
Sit spatium fatis: et, dum datur, eripe leto
Huc nostris maiorem animam: mox bella capesses.
Ad quae suspirans ductor, Mortemne sub armis
Cur poscam, causa ista parum est, quod talia nostrae
Pertulerunt aures suadentem monstra Metellum?
I, demens, i, carpe fugam. Non hostica tela
Excipias tergo, Superos precor. Integer, oro,
Intactusque abeas, atque intres moenia Romae
Cum Varrone simul. Talin', pavidissime, dignum
Me vita, pulchraque indignum morte putasti?
Quippe furit Poenus, qui nunc contraria bella
Ipsi ferre Iovi valeat. Pro degener altae
Virtutis patrum! Quando certamen inire,
Cuive virûm mallem memet componere, quam qui
Et victus dabit et victor per secula nomen?
Talibus increpitat, mediosque aufertur in hostes,
Ac retro cursum tendentem ad crebra suorum
Agmina, et in densis furantem membra maniplis
Per conferta virûm et stipata umbonibus arma
Consequitur melior planta, atque obtruncat Acheram.
Ut canis occultos agitat cum Belgicus apros,
Erroresque ferae sollers per devia mersa
Nare legit, tacitoque premens vestigia rostro
Lustrat inaccessos venantum indagine saltus;
Nec sistit, nisi, conceptum sectatus odorem,
Deprendit spissis arcana cubilia dumis.
At coniux Iovis, ut Paullum depellere dictis
*Nequid*quam fuit, et Consul non desinit irae,
In faciem Mauri rursus mutata Gelestae,

Avocat ignarum saevo a certamine Poenum.
Huc tela, huc, inquit, dextram implorantibus affer,
O decus aeternum Carthaginis. Horrida iuxta
Stagnantes Consul molitur proelia ripas:
Et laus haud alio maior datur hoste peremto.
Haec ait; et iuvenem diversa ad proelia raptat.
Flumineo Libycam turbabat in aggere pubem:
Cristae nomen erat. Bis terni iuncta ferebant
Arma senem circa nati: pauperque penatum,
Sed domus haud obscura Tuder, notusque per Umbros
Bellator populos, factis et caede docebat
Natorum armigeram pugnas tractare cohortem.
Unanima inde phalanx, crudo ducente magistro,
Postquam hominum satiata nece est, prostraverat ictu
Innumero cum turre feram, facibusque secutis
Ardentem monstri spectabat laeta ruinam:
Cum subitus galeae fulgor, conoque coruscae
Maiore intremuere iubae: nec tarda senectus;
(Agnovit nam luce virum) rapit agmine natos
Saeva parens ultro in certamina, et addere passim
Tela iubet, nec manantes ex ore feroci,
Aut quae flagrarent galea, exhorrescere flammas.
Armiger haud aliter magni Iovis, anxia nido
Cum dignos nutrit gestanda ad fulmina fetus,
Obversam spectans ora ad Phaethontia prolem,
Explorat dubios Phoebea lampade natos.
Iamque suis daret ut pugnae documenta vocantis,
[Stridentem gelidis vibravit viribus hastam,]
Quae medias raptim velox praetervolat auras.
Haesit multiplici non alte cuspis in auro,
Ac senium invalido dependens prodidit ictu.
Cui Poenus: Quinam ad cassos furor impulit ictus
Exsanguem senio dextram? Vix prima momordit

Tegmina Callaïci cornus tremebunda metalli.
En, reddo tua tela tibi: memorabilis ista
A nobis melius discet bellare iuventus.
Sic propria miseri transfigit pectora corno.
At contra (horrendum) bis terna spicula dextra
Torta volant, paribusque ruunt conatibus hastae.
Haud secus ac Libycam feta tellure leaenam
Venator premit obsesso cum Maurus in antro,
Invadunt rabidi iam dudum, et inania tentant
Nondum sat firmo catuli certamina dente.
Consumit clypeo tela, et, collectus in arma,
Sustinet ingentes crepitantibus ictibus hastas
Sidonius ductor: nec iam per vulnera credit,
Aut per tot caedes actum satis: iraque anhelat,
Ni leto det cuncta virûm, iungatque parenti,
Corpora, et excidat miseros cum stirpe penates.
Tunc Abarim affatur; namque una hic armiger ira
Flammabat Martem, atque omnes comes ibat in actus:
Suppedita mihi tela. Vadis liventis Averni
Demitti globus ille cupit, qui nostra lacessat
Tegmina, iam stultae fructus pietatis habebit.
Haec fatus iaculo Lucam, qui maximus aevi,
Transadigit: pressa iuvenis cum cuspide labens
Arma super fratrum resupino concidit ore.
Mortiferum inde manu properantem vellere ferrum
Pilo Volsonem (namque hoc de strage iacentum
Fors dabat) affixa sternit per tegmina nare.
Tum Vesulum, calido lapsantem in sanguine fratrum,
Ense metit rapido; plenamque (heu barbara virtus!)
Abscisi galeam capitis, ceu missile telum,
Conversis in terga iacit. Telesinus, ad ossa
Illiso saxo, qua spina interstruit artus,

Occumbit; fratrisque videt labentia membra
Quercentis, quem funda procul per inane voluta
Sopierat, dum supremam Telesinus in auras
Exhalat lucem, et dubitantia lumina condit.
At fessus maerore simul, cursuque, metuque,
Et tamen haud irae vacuus, non certa per aequor
Interdum insistens Perusinus membra ferebat;
Hunc sude, quam raptam Libyci per terga iacentis
Argimer obtulerat monstri, super inguina fixum
Obtruncat, quercuque premit violentus obusta.
Tentarat precibus saevum lenire furorem,
Sed Stygius primos implevit fervor hiatus,
Et pulmone tenus demisit anhelitus ignem.
Tandem cum toto cecidit grege, nomen in Umbro
Clarum, Crista, diu populo. Ceu fulmine celsa
Aesculus, aut, proavis ab origine cognita, quercus
Cum fumat percussa Iovi, sacrosque per aevum
Aethereo ramos populantur sulfure flammae:
Donec victa Deo late procumbit, et omnem
Collabens operit spatioso stipite prolem.
Atque ea dum iuxta Tyrius stagna Aufida ductor
Molitur, Paullus, numerosa caede futuram
Ultus iam mortem, ceu victor bella gerebat
Inter mille viros. Iacet ingens Phorcys ab antris
Herculeae Calpes, caelatus Gorgone parmam,
Unde genus tristique Deae manabat origo.
Hinc obiectantem sese atque antiqua tumentem
Nomina saxificae monstrosa e stirpe Medusae,
Dum laevum petit incumbens violentius inguen,
Detrahit, excelsi correptum vertice coni,
Afflictumque premens, tergo qua balteus imo
Sinuatur, coxaque sedet munimen utraque,
Conjecto fodit ense super: vomit ille calentem
Sanguinis effundens per hiantia viscera rivum,
Et subit Aetolus Atlanticus accola campos.

Has inter strages rapido terrore coorti
Invadunt terga, atque averso turbine miscent
Bella inopina viri, Tyrius quos fallere doctos
Hanc ipsam pugnae rector formarat ad artem:
Succinctique dolis, fugerent ceu Punica castra,
Dediderant dextras. Tum totis mentibus actam
In caedes aciem pone atque in terga ruentes
Praecipitant. Non hasta viros, non deficit ensis.
E strage est ferrum, atque evulsa cadavere tela.
Raptum Galba procul (neque enim virtutis amorem
Adversa exemisse valent) ut vidit ab hoste
Auferri signum, connisus corpore toto
Victorem assequitur, letalique occupat ictu.
Ac dum comprensam caeso de corpore praedam
Avellit, tardeque manus moribunda remittit,
Transfixus gladio propere accurrentis Amorgi
Occidit, immoriens magnis non prosperus ausis.
Haec inter, veluti nondum satiasset Enyo
Iras saeva truces, sublatum pulvere campum
Vulturnus rotat, et candentes torquet arenas.
Iamque reluctantes stridens immane procella
Per longum tulit ad campi suprema, cavisque
Afflictos ripis tumidum demersit in amnem.
Hic tibi finis erat, metas hic Aufidus aevi
Servabat tacito, non felix Curio, leto.
Namque, furens animi dum consternata moratur
Agmina, et oppositu membrorum sistere certat,
In praeceps magna propulsus mole ruentum
Turbatis hauritur aquis, fundoque volutus
Hadriaca iacuit sine nomine mortis arena.
Ingens ferre mala, et Fortunae subdere colla
Nescius, adversa fronte incurrebat in arma
Vincentum Consul; pereundi Martius ardor,
Atque animos iam sola dabat fiducia mortis:
Cum Viriathus agens telis, regnator Hiberus

Magnanimus terrae, iuxta atque ante ora furentis
Obtruncat Paulli fessum certaminis hostem.
Heu dolor, heu lacrimae! Servilius optima belli,
Post Paullum belli pars optima, corruit ictu
Barbarico, magnamque cadens leto addidit uno
Invidiam Cannis. Tristem non pertulit iram
Consul, et insani quanquam contraria venti
Exarmat vis, atque obtendit pulvere lucem,
Squalentem rumpens ingestae torvus arenae
Ingreditur nimbum, ac ritu iam moris Hiberi
Carmina pulsata fundentem barbara caetra
Invadit, laevaeque fodit vitalia mammae.
Hic fuit extremus caedum labor. Addere bello
Haud ultra licuit dextram, nec tanta relictum est
Uti, Roma, tibi posthac ad proelia Paullo.
Saxum ingens, vasto libratum pondere, caeca
Venit in ora manu, et, perfractae cassidis aera
Ossibus infodiens, complevit sanguine vultus.
Inde pedem referens, labentia membra propinquo
Imposuit scopulo, atque, undanti vulnere anhelans,
Sedit terribilis clypeum super ore cruento:
Immanis ceu, depulsis levioribus hastis,
Accepit leo cum tandem per pectora ferrum,
Stat teli patiens media tremebundus arena,
Ac, manante iubis rictuque et naribus unda
Sanguinis, interdum languentia murmura torquens,
Effundit patulo spumantem ex ore cruorem.
Tum vero incumbunt Libyes super. Ipse citato
Ductor equo, qua flatus agit, qua pervius ensis,
Qua sonipes, qua belligero fera belua dente.
Obrutus hic telis ferri per corpora Piso
Rectorem *ut vidit* Libyae, connisus in hastam
Ilia cornipedis subrecta cuspide transit,
Collapsoque super nequidquam incumbere coeptat.

Cum Poenus, propere collecto corpore, quanquam
Cernuus inflexo sonipes effuderat armo;
Umbraene Ausoniae rediviva in bella retractant
Post obitum dextras? nec in ipsa morte quiescunt?
Sic ait, atque aegrum coeptanti attollere corpus
Arduus insurgens totum permiscuit ensem.
Ecce, Cydonea violatus arundine plantam,
Lentulus effusis campum linquebat habenis;
Cum videt in scopulo rorantem saxa cruore,
Torvoque obtutu labentem in Tartara Paullum.
Mens abiit: puduitque fugae. Tum visa cremari
Roma viro, tunc ad portas iam stare cruentus
Hannibal; et totum tunc primum ante ora fuere
Sorbentes Latium campi. Quid deinde relictum,
Crastina cur Tyrios lux non deducat ad Urbem,
Deseris in tantis puppim si, Paulle, procellis?
Testor Coelicolas, inquit, ni damna gubernas
Crudelis belli, vivisque in turbine tanto
Invitus; plus, Paulle, (dolor verba aspera dictat)
Plus Varrone noces. Cape, quaeso, hunc, unice rerum
Fessarum, cape cornipedem. Languentia membra
Ipse levabo humeris, et dorso tuta locabo.
Haec inter, lacero manantem ex ore cruorem
Eiectans, Consul, Macte o virtute paterna!
Nec vero spes angustae, cum talia restent
Pectora Romuleo regno. Calcaribus aufer,
Qua vulnus permittit, equum: atque hinc ocius Urbis
Claudantur portae. Ruet haec ad moenia pestis.
Dic, oro, rerum Fabio tradantur habenae.
Nostris pugnavit monitis furor. Amplius acta
Quid superest vita, nisi caecae ostendere plebi
Paullum scire mori? Feror an consumtus in Urbem

Vulneribus? Quantine emtum velit Hannibal, ut nos
Vertentes terga aspiciat? Nec talia Paullo
Pectora, nec manes tam parva intramus imago.
Ille ego. Sed vano quid enim te demoror aeger,
Lentule, conquestu? Perge, atque hinc cuspide fessum
Eripe quadrupedem propere. Tum Lentulus Urbem,
Magna ferens mandata, petit: nec Paullus inuitum,
Quod superest de luce, sinit. Ceu vulnere tigris
Letifero cedens tandem, proiectaque corpus
Luctatur morti, et languentem pandit hiatum
In vanos morsus, nec sufficientibus irae
Ictibus, extrema lambit venabula lingua.
Iamque coruscanti telum, propiusque ferenti
Gressum exsultantem, et securo caedis Iertae
Non exspectatum surgens defixerat ensem,
Sidoniumque ducem circumspectabat, in illa
Exoptans animam certantem ponere dextra.
Sed vicere virum coeuntibus undique telis
Et Nomas, et Garamas, et Celtae, et Maurus, et Astur.

Hic finis Paullo. Iacet altum pectus et ingens
extera, quem (soli si bella agitanda darentur)
equares forsan Fabio. Mors additur Urbi
ulchra decus, misitque viri inter sidera nomen.
stquam spes Italûm mentesque in Consule lapsae,
truncus capitis, saevis exercitus armis
rnitur, et victrix toto fremit Africa campo.
Picentum acies, hic Umber Martius, illic
na procumbit pubes, hic Hernica turma.
im signa iacent, quae Samnis belliger, et quae
stes populi, Marsaeque tulere cohortes;

Transfixi clypei, galeaeque, et inutile ferrum,
Fractaque conflictu parmarum tegmina, et ora
Cornipedum derepta fero spumantia frena.
Sanguineus tumidas in campos Aufidus undas
Eiectat, redditque furens sua corpora ripis.
Sic Lagea ratis, vasto velut insula ponto
Conspecta, illisit scopulis ubi nubifer Eurus,
Naufragium spargens operit freta. Iamque per undas
Et transtra, et mali, laceroque aplustria velo,
Ac miseri fluitant revomentes aequora nautae.
At Poenus, per longa diem certamina saevis
Caedibus emensus, postquam eripuere furori
Insignem tenebrae lucem, tum denique Martem
Dimisit, tandemque suis in caede pepercit.
Sed mens invigilat curis, noctisque quietem
Ferre nequit. Stimulat dona inter tanta Deorum
Hortatur nondum portas intrasse Quirini.
Proxima lux placet. Hinc strictos ferre ocius enses,
Dum fervet cruor, et perfusae caede cohortes,
Destinat, ac iam claustra manu, iam moenia flamma
Occupat, et iungit Tarpeia incendia Cannis.
Quo turbata viri coniux Saturnia coepto,
Irarumque Iovis Latiique haud inscia fati,
Incautum ardorem atque avidas ad futile votum
Spes iuvenis frenare parat. Ciet inde quietis
Regnantem tenebris Somnum; quo saepe ministro
Edomita inviti componit lumina fratris.
Atque huic arridens, Non te maioribus, inquit,
Ausis, Dive, voco: nec posco ut mollibus alis
Des victum mihi, Somne, Iovem. Non mille premendi
Sunt oculi tibi, nec spernens tua numina custos
Inachiae multa superandus nocte iuvencae.

precor immittas nova somnia Poeno;
ıam et vetitos cupiat nunc visere muros,
trare dabit nunquam regnator Olympi.
ım celer exsequitur, curvoque volucris
ebras portat medicata papavera cornu.
per tacitum allapsus, tentoria prima
petiit iuvenis, quatit inde soporas
capiti pennas, oculisque quietem
tangens Lethaea tempora virga.
ıt rabidam truculenta insomnia mentem.
videbatur multo sibi milite Thybrim
, et insultans adstare ad moenia Romae.
ulgebat Tarpeiae culmine rupis,
ırquens flagrantia fulmina dextra,
et lati fumabant sulfure campi,
lis Anio trepidabat caerulus undis:
ıi ante oculos iterumque iterumque tremendum
ınt ignes. Tunc vox effusa per auras:
gna, o iuvenis, prensa est tibi gloria Cannis.
adum; neque enim sacris irrumpere muris,
magis dabitur, nostrum quam scindere coelum.
ım visis maioraque bella paventem
nfecta Sopor Iunonia iussa relinquit;
terribili purgavit imagine mentem.
ter motus somni vanosque tumultus,
per noctem reliquo cum milite castra
, et praedam pleno trahit agmine Mago.
ctor laetas Tarpeio vertice mensas
ıti, cum quinta diem nox orbe tulisset,
Superûm monitis clausoque pavore,
, et exhaustas saevo certamine vires,
um laetis excusat fidere rebus.
e deiectus iuvenis, ceu vertere ab ipsis

Terga iuberetur muris, ac signa referre,
Tanta mole, inquit, non Roma (ut credidit ipsa
Sed Varro est victus. Quonam tam prospe
Martis
Munera destituis fato, patriamque moraris?
Mecum exsultet eques: iuro hoc caput, acci
muros
Iliacos, portasque tibi sine Marte patentes.
Dumque ea Mago fremit cauto non credita frat
Iam Latius sese Canusina in moenia miles
Colligere, et profugos vicino cingere vallo,
Coeperat. Heu rebus facies inhonora sinistris
Non aquilae, non signa viris, non Consulis alt
Imperium, non subnixae lictore secures.
Trunca atque aegra metu, ceu magna elisa ruit
Corpora debilibus nituntur sistere membris.
Clamor saepe repens, et saepe silentia fixis
In tellurem oculis, nudae plerisque sinistrae
Detrito clypeo: desunt pugnacibus enses:
Saucius omnis eques: galeis carpsere superbu
Cristarum decus, et damnarunt Martis honor
At multa thorax perfossus cuspide; et haerens
Loricae interdum Maurusia pendet arundo.
Interdum maesto socios clamore requirunt.
Hic Galba, hic Piso, et, leto non dignus inerti,
Curio deflentur; gravis illic Scaevola bello.
Hos passim; at Paulli pariter, ceu dira parenti
Fata gemunt. Ut vera mali praesentia nunqu
Cessarit canere, et Varronis sistere mentem.
Utque diem hunc toties nequidquam averte
Urbi:
Atque idem quantus dextra. Sed cura futuri
Quos premit, aut fossas instant praeducere mu
Aut portarum aditus (ut rerum est copia) firma
Quaque patet campus planis ingressibus hosti
Cervorum ambustis imitantur cornua ramis,

stilus occulitur, caecum in vestigia telum.
:e, super clades et non medicabile vulnus,
iquias belli atque imperdita corpora Poenis
ia formido ac maior iactabat Erinnys.
ıis aequor Tyrios enses atque arma parabant
ıica et Hannibalem mutato evadere coelo.
ĸ erat exsilio collectis Marte Metellus,
. stirpe haud parvi cognominis. Is mala bello
:tora degeneremque manum ad deformia agebat
ısulta; atque alio positas spectabat in orbe,
is sese occulerent, terras: quo nomina nulla
:norum, aut patriae penetraret fama relictae.
ıe postquam accepit flammata Scipio mente,
ıntus Sidonium contra, fera proelia miscens,
:torem stetit in campis, rapit ocius ensem,
ue, ubi turpe malum Latioque extrema coquebant
:pta viri, ruptis foribus sese arduus infert.
m, quatiens strictum cum voce ante ora paventum
cronem, Tarpeia, pater, qui templa secundam
olis a coelo sedem, et Saturnia nondum
cis mutata malis, tuque aspera pectus
ide Gorgoneos virgo succincta furores,
igetesque Dei, sponte inter numina nostra,
que caput, nullo levius mihi numine, patris
gnanimi iuro, nunquam Lavinia regna
quam, nec linqui patiar, dum vita manebit.
us, en, testare Deos, si moenia taedis
grabunt Libycis, nullas te ferre, Metelle,
urum in terras gressus. Ni talia sancis,
m tremis, et cuius somnos formidine rumpis,
nnibal hic armatus adest. Moriere, nec ullo
norum melior parietur gloria caeso.
excussa incepta minis. Iamque ordine iusso

Obstringunt animas patriae, dictataque iurant
Sacramenta Deis, et purgant pectora culpa.
Atque ea dum Rutulis turbata mente geruntur,
Lustrabat campos, et saevae tristia dextrae
Facta recensebat, pertractans vulnera visu,
Hannibal, et, magna circumstipante caterva,
Dulcia praebebat trucibus spectacula Poenis.
Quas strages inter, confossus pectora telis,
Seminecem extremo vitam exhalabat in auras
Munere deficiens iam Cloelius, oraque nisu
Languida vix aegro et dubia cervice levabat.
Agnovit sonipes, arrectisque auribus acrem
Hinnitum effundens, sternit tellure Vagesum,
Quem tunc captivo portabat in agmina dorso.
Hinc, rapidum glomerans cursum, per lubrica pingui
Stante cruore soli et mulctata cadavera caede
Evolat, ac domini consistit in ora iacentis.
Inde, inclinatus colla, et submissus in armos,
De more inflexis praebebat scandere terga
Cruribus, ac proprio quodam trepidabat amore.
Milite non illo quisquam felicius acri
Insultarat equo, vel si resupina citato
Proiectus dorso ferret cum membra, vel idem
Si nudo staret tergo, dum rapta volucris
Transigeret cursu sonipes certamina campi.
At Libys, humanos aequantem pectore sensus
Haud parce miratus equum, quinam ille sinistrae
Depugnet morti iuvenis, nomenque, decusque
Erogitat, letique simul compendia donat.
Hic Cinna (ad Tyrios namque is sua verterat arma,
Credulus adversis, et tum comes ibat ovanti)
Auribus huic, inquit, ductor fortissime, origo ea
Non indigna tuis. Quondam sub Regibus illa,

ıe Libycos renuit frenos, sub Regibus olim
na fuit. Sed enim, solium indignata Superbi,
ıceptra exegit, confestim ingentia bella
sina venere domo. Si Porsena fando
litus tibi, si Cocles, si Lydia castra.
, ope Maeonia et populo succinctus Etrusco,
tabat pulsos per bella reponere Reges.
lta adeo nequidquam ausi: pressitque tyrannus
iculum incumbens. Ubi mox, iam pace probata,
npressere odia, et positum cum foedere bellum,
ıidibusque obstricta fides, mansuescere corda
ıcia, pro Superi! et nil non immite parata
ıs Italûm pro laude pati. Bis Cloelia senos
ıdum complerat primaevi corporis annos,
ı puellarum Laurentum, et pignora pacis
ɛr virgineas regi transmissa catervas:
cta virûm sileo) rege haec, et foedere, et annis,
fluvio spretis, mirantem interrita Thybrim
ınavit, frangens undam puerilibus ulnis.
si mutasset sexum Natura, reverti
·san Tyrrhenas tibi non licuisset in oras,
·sena. Sed iuveni (ne sim tibi longior) hinc est
genus et clara memorandum virgine nomen.
ia dum pandit, vicinus parte sinistra
subitum erumpit clamor. Permixta ruina
ɜr et arma virûm et lacerata cadavera, Paulli
ıerant corpus media de strage iacentum.
ı quis erat! quam non similis modo Punica telis
nina turbanti! vel cum Taulantia regna
·tit, et Illyrico sunt addita vincla tyranno!
vere canities atro, arentique cruore
ıalebat barba, et perfracti turbine dentes
ralis saxi, tum toto corpore vulnus.
e postquam aspexit geminatus gaudia ductor

Sidonius; Fuge, Varro, inquit, fuge, Varro, superstes,
Dum iaceat Paullus: Patribus Fabioque sedenti
Et populo Consul totas edissere Cannas.
Concedam hanc iterum, si lucis tanta cupido est,
Concedam tibi, Varro, fugam. At, cui fortia et hoste
Me digna haud parvo caluerunt corda vigore,
Funere supremo et tumuli decoretur honore.
Quantus, Paulle, iaces! qui tot mihi millibus unus
Maior laetitiae causa es. Cum fata vocabunt,
Tale precor nobis, salva Carthagine, letum.
Haec ait: et sociûm mandari corpora terrae,
Postera cum thalamis Aurora rubebit apertis,
Imperat; armorumque iubet consurgere acervos,
Arsuros, Gradive, tibi. Tum munera iussa,
Defessi quanquam, accelerant, sparsoque propinquos
Agmine prosternunt lucos; sonat acta bipenni
Frondosis silva alta iugis. Hinc ornus et albae
Populus alta comae, validis accisa lacertis,
Scinditur, hinc ilex proavorum condita seclo.
Devolvunt quercus, et amantem litora pinum,
Ac, ferale decus, maestas ad busta cupressos.
Funereas tum deinde pyras certamine texunt:
Officium infelix et munus inane peremtis,
Donec anhelantes stagna in Tartessia Phoebus
Mersit equos, fugiensque polo Titania caecam
Orbita nigranti traxit caligine noctem.
Post, ubi fulserunt primis Phaetontia frena
Ignibus, atque sui terris rediere colores,
Supponunt flammam, et manantia corpora tabo
Hostili tellure cremant. Subit horrida mentem
Formido incerti casus, tacitusque pererrat
Intima corda pavor, si fors ita Martis iniqui
Mox ferat; ac ipsis inimica sede iacendum.

tibi, bellipotens, sacrum, constructus acervo
nti mons armorum surgebat ad astra.
manu celsam pinum flammaque comantem
lens, ductor Gradivum in vota ciebat,
itias pugnae et laeti libamina belli
nibal Ausonio cremat haec de nomine victor,
bi, Mars genitor, votorum haud surde meorum,
electa dicat spirantum turba virorum.
, face conjecta, populatur fervidus ignis
antem molem, et, rupta caligine, in auras
apex claro perfundit lumine campos.
citus ad tumulum donataque funera Paullo
et hostilis leti iactabat honorem.
mem eduxere pyram, mollesque virenti
nine composuere toros. Superaddita dona,
reum decus: expertis invisus et ensis,
ypeus terror Nomadum: atque insigne superbum
laceri fasces captaeque in Marte secures.
coniux native aderant, non iuncta propinquo
uine turba virûm, aut celsis de morte feretris
cedens prisca exsequias decorabat imago.
ibus exuviis nudo iamque Hannibal unus
lecoris laudator erat; fulgentia pingui
ce suspirans inicit velamina et auro
tam chlamydem, ac supremo affatur honore:
us Ausoniae, quo fas est ire superbas
te et factis animas. Tibi gloria leto
arta insigni. Nostros Fortuna labores
t adhuc, casusque iubet nescire futuros.
Libys; atque repens crepitantibus undique flammis
reas anima exsultans evasit in auras.
dehinc gliscente sono iam sidera adibat;

Iam maria ac terras primamque intraverat urbem.
Diffidunt muris. Solam pavitantibus arcem
Speravisse sat est. Nec enim superesse iuventam,
Ac stare Ausoniae vacuum sine corpore nomen.
Quodque adeo nondum portis irruperit hostis,
Contemtu cessare putant. Iam tecta cremari,
Ac delubra rapi, caedesque ante ora nefandae
Natorum, septemque arces fumare videntur.
Lux una eversas bis centum in strage curules,
Ac iuvenum bis tricenis orbata gemebat
Millibus exhaustae nutantia moenia Romae;
Atque ea post Trebiam, post Tusci stagna profundi,
Nec sociûm numero pariter leviore peremto.
Sed vero, sed enim reliqui pia turba Senatus
Munera sortito invadunt. Celer omnia lustrans
Clamitat attonitus Fabius, Non ulla relicta est
(Credite) cunctandi ratio. Approperemus: ut hostis
Nequidquam armatos ausit succedere muros.
Dura inter pavidos alitur fortuna sedendo,
Et gliscunt adversa metu: ite ocius, arma
Deripite, o pubes, templis. Vos atria raptim
Nudate, et clypeos in bella refigite captos.
Sat patriae sumus; e numero si ad proelia nostro
Nil minuit pavor. In patulis illa horrida campis
Sit metuenda lues: muros haud fregerit unquam,
Exsultare levis nudato corpore, Maurus.
Dum Fabius lapsas acuit formidine mentes,
Varronem adventare vagus per moenia rumor
Spargit, et occulto perfundit pectora motu.
Haud secus, ac fractae rector si forte carinae
Litoribus solus vacuis ex aequore sospes
Adnatet, incerti trepidant, tendantve, negentve
Iactato dextras, ipsamque odere salutem
Unius amissa superantis puppe magistri.

m restare viro labem, qui accedere portis
eat, ac dirum veniat pavitantibus omen!
mulcens questus Fabius deforme docebat
libus irasci, vulgumque arcebat ab ira.
ersis etenim frangi non esse virorum,
Martem inscribant genti, non posse dolores
dere, et ex poena solatia poscere luctus.
ero exprobrare sinant, sibi tristius illum
cisse diem, quo castris viderit ire
ronem, quam quo vidcat remeare sine armis.
dictis sedere minae, et conversa repente
tora: nunc fati miseret, nunc gaudia Poeno
sulibus reputant caesis erepta duobus.
o omne effundit longo iam se agmine vulgus
tantum, magnaque actum se credere mente
tantur, quod, fisus avis sceptrisque superbis,
medontiadum non desperaverit urbi.
minus infelix culpae, grandique pudore
batus, Consul titubantem ad moenia gressum
tabat lacrimans: deiectum attollere vultum,
patriam aspicere, et luctus renovare pigebat.
d vero reduci tum se populusque Patresque
rrent, non gratari; sed poscere natos
sque suos, fratresque simul, miseraeque parentes
videbantur laceranda ad Consulis ora.
igitur muto lictore invectus in urbem,
natum Superis aspernabatur honorem.
'atres Fabiusque, procul maerore remoto,
ecipitant curas. Raptim delecta iuventa
ritia armantur; nec claudit castra saluti
tpositus pudor. Infixum est Aeneïa regna
carum in leges quacunque reducere dextra,
que arce et sceptris et libertatis honore
famulas armare manus. Primaeva suorum
ora praetexto spoliant velamine, et armis

Insolitis cingunt. Puerilis casside vultus
Clauditur, atque hostis pubescere caede iubet
Idem obsecrantes, captivum vulgus ut auro
Pensarent parvo, (nec pauca fuere precantum
Millia) miranti durarunt prodere Poeno.
Cuncta adeo scelera et noxam superaveri omnem,
Armatum potuisse capi. Tunc terga dedisse
Damnatis Siculas longe meritare per oras
Impositum, donec Latio decederet hostis.
Haec tum Roma fuit; post te cui vertere more
Si stabat fatis, potius, Carthago, maneres.

LIBER XI.

ARGUMENTUM.

Accepta ad Cannas ferali clade cruentas,
Mox sequitur populi defectio foeda Latini
Ad Tyrii tam fausta ducis memorandaque castra.
At Capua inprimis, rebus suffiata secundis,
Ausa fuit partem summi sibi poscere iuris,
Et reiecta suas victori pandere portas,
Invito et frustra Decio prohibente furorem.
Hic cum inter mensas Campanaque pocula victor
Desidet, invisum regem obtruncare parabat
Confidens animi iuvenis; coeptumque minaci
Ense patrasset opus, ni se temnisset euntem
Pactulo genitor. Dehinc natus Hamilcare fratrem
Mittit, ut ad patriae cupidas haec nuntiet aures
Pugnatum, et Cannas hostili caede repletas.

Nunc, age, quos clades insignis Iapyge campo
Verterit ad Libyam populos Sarranaque casti
Expediam. Stat nulla diu mortalibus usquam,
Fortuna titubante, fides. Adiungere dextras
Certavere palam rumpenti foedera Poeno,
Heu! nimium faciles laesis diffidere rebus:

Saevior ante alios iras servasse repostas,
Atque odium renovare ferox in tempore Samnis.
Mox levis et sero pressurus fata pudore
Bruttius, ambiguis fallax mox Appulus armis.
Tum gens Hirpini vana indocilisque quieti,
Et rupisse indigna fidem. Ceu dira per omnes
Manarent populos foedi contagia morbi.
Iamque Atella suas, iamque et Calatia adegit,
Fas superante metu, Poenorum in castra cohortes.
Inde Phalanteo levitas animosa Tarento,
Ausonium laxare iugum. Patefecit amicas
Alta Croton portas, Afrisque ad barbara iussa
Thespiadum docuit submittere colla nepotes.
Idem etiam Locros habuit furor. Ora vadosi
Litoris, Argivos maior qua Graecia muros
Servat, et Ionio luitur curvata profundo,
Laetas res Libyae et fortunam e more secuta,
Iuravit pavitans Tyrio sua proelia Marti.
Iam vero, Eridani tumidissimus accola, Celtae
Incubuere malis Italûm, veteresque doloris
Tota se socios properarunt iungere mole.
Sed fas id Celtis, fas impia bella referre
Boiorum fuerit populis. Capuaene furorem,
Quem Senonum genti, placuisse? et Dardana ab ortu
Moenia barbarico Nomadum sociata tyranno
Quisnam, mutato tantum nunc tempore, credat?
Luxus, et insanis nutrita ignavia lustris,
Consumtusque pudor peccando, unisque relictus
Divitiis probrosus honor, lacerabat hiantem
Desidia populum, ac resolutam legibus urbem.
Insuper exitio truculenta superbia agebat.
Nec vitiis decrant vires. Non largior ulli
Ausoniae populo (sic tum fortuna fovebat)
Aurique argentique modus: madefacta veneno

Assyrio manibus vestis, medioque dierum
Regales epulae, atque ortu convivia solis
Deprensa, et nulla macula non illita vita.
Tum populo saevi Patres, plebesque Senatus
Invidia laeta, et collidens dissona corda
Seditio. Sed enim interea temeraria pubis
Delicta augebat, pollutior ipsa, senectus.
Nec, quos vile genus despectaque lucis origo
Foedabat, sperare sibi et deposcere primi
Deerant imperia ac patriae pereuntis habenas.
Quin etiam exhilarare viris convivia caede
Mos olim, et miscere epulis spectacula dira
Certantum ferro; saepe et super ipsa cadentum
Pocula, respersis non parco sanguine mensis.
Has, astu aggressus, quo verteret acrius aegras
Ad Tyrios mentes, quia nulla sorte daturam
Certus erat Romam, neque enim impetrata volebat,
(Pacuvio fuit haud obscurum crimine nomen)
Hortatur summi partem deposcere iuris,
Atque alternatos sociato Consule fasces:
Et, si partita renuant sedisse curuli,
Aequatumque decus geminasque videre secures,
Ultorem ante oculos atque ora adstare repulsae.
Ergo electa manus gressu fert dicta citato.
Antistat cunctis praecellens Virrius ore:
Sed genus obscurum, nullique furore secundus.
Qui postquam coetu Patrum ingentique Senatu
Impia dementis vulgi, ac vix tota, profudit
Consulta, et tumidis incendit vocibus aures;
Concordi fremitu renuentum effunditur asper
Toto e concilio clamor. Tum quisque fatigat
Increpitans, vocumque tremit certamine templum.
Hic Torquatus, avum fronte aequavisse severa
Nobilis, Heu Capua portantes talia dicta
Romuleis durastis, ait, succedere muris?

Ad quos non ausi Carthago atque Hannibal arma
Post Cannas afferre suas? Nunquamne per aures
It vestras, in Tarpeia cum sede Latini
Orarent paria, haud verbis, haud voce, sed acri
Propulsum dextra, qui tum mandata superbo
Ore apportabat, tanto per limina templi
Turbine praecipitem revoluti corporis actum,
Ut, saevo afflictus saxo, spectante piaret
Tristia dicta Iove, et lueret verba impia leto?
En ego progenies eius, qui sede Tonantis
Expulit orantem, et nuda Capitolia Consul
Defendit dextra. Rabidum hinc, palmasque virorum
Intentantem oculis, proavitaque facta parantem
Ut vidit maiore adeo crudescere motu,
Excipit his frendens Fabius: Pro cuncta pudendi!
Sedes, ecce, vacat, belli viduata procella:
Quem, quaeso, e vobis huic imposuisse paratis?
Inque locum Paulli quemnam datis? An tua, Virri,
Prima atque ante alios fors, concedente Senatu,
Te citat, ac nostris aequat iam purpura Brutis?
I, demens, i, quo tendis: tibi perfida fasces
Det Carthago suos. Medio fervore loquentis,
Impatiens ultra gemitu cohibere furorem,
Fulminea torvum exclamat Marcellus ab ira:
Quae tandem, et quam lenta tenet patientia mentem,
O confuse nimis Gradivi turbine Varro,
Ut perferre queas furibunda insomnia Consul?
Nonne exturbatos iam dudum limine templi
Praecipites agis ad portas? et discere cogis
Semiviros, quod sit nostro de more creati
Consulis imperium? Non unquam sobria pubes
Et peritura brevi, moneo, ocius Urbe facesse.
Muros ante tuos (ut par est) debita ductor
Armatus responsa dabit. Consurgere cuncti

Hinc pariter, magnoque viros clamore premebant.
Nec non et foribus propere Campana iuventus
Extulit ipsa gradum, tantaeque dolore repulsae
Concitus Hannibalem volvebat Virrius ore.
Fulvius, (huic nam spondebant praesagia menti
Venturum decus, et Capuae pereuntis imago
Iam tum erat ante oculos) Non si Carthaginis, inquit,
Ductorem vestris devinctum colla catenis
Romam victor agis, posthac intrare Quirini
Sacratas dabitur sedes. Tende ocius, oro,
Quo mens aegra vocat. Referunt haec inde citae
Mixta minis et torva trucis responsa Senatus.
Tantane, omnipotens, caligine mersa latere
Fata placet? Veniet quondam felicior aetas,
Cum pia Campano gaudebit Consule Roma,
Et per bella diu fasces perque arma negatos
Ultro ad magnanimos referet secura nepotes.
Poena superborum tamen haec durabit avorum
Quod non ante suos Capua ad suffragia mittet,
Quam Carthago suos. Postquam nunc dicta Sibyllae
natus,
Nunc facta exposuit, tum veris falsa per artem
Virrius admiscens cecinit fatale cruenti
Turbatis signum belli. Furiata iuventus
Arma, arma, Hannibalemque volunt. Ruit undique vulgus,
Et Poenos in tecta vocant: ingentia facta
Sidonii iuvenis celebrant, ut ruperit Alpes
Herculei socius decoris, Divisque propinquas
Transierit cursu rupes: ut caede referta
Clauserit Eridani victor vada: victor ut idem
Lydia Romano turbarit stagna cruore.
Ut Trebiae ripas aeterno nomine famae
Tradiderit, Paullumque idem inter proelia, et vi

ninium, proceres rerum, demiserit umbris.
super excisam primori Marte Saguntum,
ıga Pyrenes, et Hiberum, et sacra parentis,
tumque viro bellum puerilibus annis
ımulant. Unum, ducibus tot caede peremtis,
fusis acie, stare inter proelia nullis
ctum telis. Superûm cum munere detur
: sociare viro dextras et foedere iungi;
us exsanguis populi vanumque tumorem
irum Capua et dominarum perferat Urbis,
famulis fasces aequataque iura negantis?
sus enim tanto potiorem nomine habendum
'onem, ut fugiat Consul fulgentior ostro.
ı iactantes iam lectam sorte parabant
ere, quae Tyrios adiungat foedere, pubem.
non invictum ponebat pectore robur
solum Decius Capuae decus. Isque receptus
edios coetus, neque enim differre dabatur;
ait, cives violanda ad iura parentum?
ınatumque caput temerati foederis aris
itis hospitio? Quae tanta oblivio recti?
num utique in magnis rebus populisque virisque
ersis servare fidem. Nunc tempus inire
lia pro Rutulis; nunc signa aciemque movere,
ı trepidae res, et medicinam vulnera poscunt;
cus officio, cum cessant prospera, cumque
ı ad opem Fortuna vocat. Nam laeta fovere,
d quaquam magni est animi decus: huc, age, adeste.
i Dis animas similes et pectora magnis
quam angusta malis: capiunt (mihi credite) Cannas,
hrasymena vada, et Paulli memorabile letum.
nt, qui vestris infixum moenibus hostem

Deiecere manu, et Capuam eripuere superbis
Samnitum iussis. Hi sunt, qui iura dedero
Terrore expulso, Sidicinaque bella remorunt.
Quo fugitis? socios quosve additis? Ille ego sanguis
Dardanius, cui sacra pater, cui nomina liquit
Ab Iove ducta Capys, magno cognatus Iulo;
Ille ego, semihomines inter Nasamonas, et inter
Saevum atque aequantem ritus Garamanta ferarum,
Marmarico ponam tentoria mixtus alumno?
Ductoremque feram, cui nunc pro foedere proque
Iustitia est ensis, solaeque e sanguine laudes?
Non ita, non Decio permixtum fasque nefasque,
Haec ut velle queat. Nullo nos invida tanto
Armavit Natura bono, quam ianua mortis
Quod patet, et vita non aequa exire potestas.
Haec vana aversas Decius iactavit ad aures.
Ast delecta manus iungebant foedera Poeno.
Iamque aderant praemissa duci turbante tumultu
Autololes numerosa cohors. Ipse agmine magno
Festinata citus per campos signa movebat.
Et Decius, Nunc hora, viri, nunc tempus: adeste,
Dum Capua dignum, dum me duce dextera vindex
Molitur facinus; procumbat barbara pubes.
Pro se quisque alacres rapite hoc decus. Hostis adire
Si parat, obstructas replete cadavere portas,
Et ferro purgate nefas. Hic denique solus
Eluerit sanguis maculatas crimine mentes.
Dumque ea nequidquam non ulli laeta profatur,
Audita asperitate viri coeptoque feroci,
Multa feta gerens ira praecordia, Poenus
*Adst*abat muris, propereque arcessere lectos
*Imm*item castris Decium iubet. Horrida virtus,
*Arma*tumque fide pectus, rectique cupido,

;t maior Capua mens imperterrita mole
ıvicta stabat, torvoque minacia vultu
ıssa ducis, verbisque etiam incessebat amaris.
uem Libyae rector tot signa tot arma ferentis
pernentem increpitans magno clamore profatur:
'ost Paullum, post Flaminium componimur, eheu!
'ecordi Decio, mecum certasse volenti
ı decus et famam leti. Rapite, ite, citati
igna, duces. Pateatne mihi Campana vetante
rbs Decio, explorare libet, nova bella moventi
ui patuere Alpes, saxa impellentia coelum,
tque uni calcata Deo. Suffuderat ora
anguis, et a torvo surgebant lumine flammae.
um rictus spumans, et anhelis faucibus acta
'ersabant penitus dirum suspiria murmur.
ic urbem invectus, toto comitante Senatu,
t vulgo ad spectanda ducis simul ora ruente,
ffundit cunctam rabiem irarumque procellas.
'ec non et Decio propiora pericula mentem
lammarant, tempusque adeo cernebat adesse,
uo laudes ducis invicti superaret inermis.
'on illum fuga, non clausi occuluere penates:
ed liber, veluti nullus penetrasset in urbem
[annibal, intrepido servaverat otia vultu.
um iuvenem saevis (horrendum) concitus armis
ıvadunt globus, et pedibus sublime sedentis
'uctoris sistunt. Tonat inde ferocibus alte
ıcessens victor dictis, Solusne ruentem
ulcire, et revocare paras a funere, Romam?
demens! en, qui Divûm mihi munera tanta
ripiat. Decio prorsus servabar inerti
incendus, Decio imbelli, cui femina nulla,
rta in Agenoreis nostrae Carthaginis oris,
esserit: huic agedum, (nam cur indigna feramus?)

Magnanime o miles, meritas innecte catenas.
Dixerat haec: nec dum finem convicia norant.
[Cum fera gens Decii constanti pectore corpus
Invadit, vincitque manus post terga catenis.]
Illatus velut armentis super ardua colla
Cum sese imposuit, victorque immane sub ira
Infremuit leo, et immersis gravis unguibus haesit,
Mandit anhelantem pendens cervice iuvencum.
At Decius, dum vincla ligant, Necte ocius, inquit,
(Nam sic Hannibalem decet intravisse) catenas,
Foederis infausti pretium. Sic victima prorsus
Digna cadat Decius. Nec enim te, sanguine laetum
Humano, sit fas caesis placasse iuvencis.
En dextra! en foedus! Nondum tibi Curia, nec dum
Templorum intrati postes: iam panditur acri
Imperio carcer. Perge, ac primordia tanta
Accumula paribus factis. Mihi fama sub umbras
Te feret oppressum Capuae cecidisse ruinis.
Nec plura effari concessum. Obnubitur atra
Veste caput, trahiturque ferox ante ora suorum.
Exin victor ovans sedato pectore tandem
Spectandis urbis tectis templisque serenos
Laetus circumfert oculos, et singula discit:
Quis muris sator, et pubes sit quanta sub armis,
Quotque auri pateant bello argentique talenta.
Nunc qualis frenata acies, nunc deinde pedestris
Copia quanta viris. Monstrant Capitolia celsa,
Stellatesque docent campos, Cereremque benignam.
Iamque diem ad metas defessis Phoebus Olympo
Impellebat equis, fuscabat et Hesperus umbra
Paulatim infusa properantem ad litora currum.
Instituunt de more epulas, festamque per urbem
Regifice exstructis celebrant convivia mensis.
Ipse, Deûm cultu et sacro dignatus honore,

aecipuis multoque procul splendentibus ostro
cipitur sublime toris: non una ministri
rba gregis: posuisse dapes his addita cura,
s adolere focos, his ordine pocula ferre.
c non et certis struitur penus. Aspera mensa
ndera caelati fulgent antiquitus auri.
ipiunt flammae noctem, strepituque moventum
rmurat alta domus. Stupet inconsuetus opimae
lonius mensae miles, faciemque superbi
iotam luxus oculis mirantibus haurit.
scitur ipse silens, et tantos damnat honores
se epulis, facilesque coli tanto agmine mensas;
nec pulsa fames, et Bacchi munera duram
xarunt mentem. Tum fronti reddita demum
etitia, et positae graviores pectore curae.
rsonat Euboïca Teuthras testudine, Cymes
ola, et obtusas immiti murmure saevae
er bella tubae permulcet cantibus aures.
ique lovem et laetos per furta canebat amores,
ctraeque toros Atlantidos: unde creatus,
les digna Deûm, tum Dardanus: isque Tonanti
det Erichthonium magna de stirpe nepotem.
ic Tros, hinc Ilus, generis tunc ordine longo
aracus, nulloque minor famave manuve
m Capys ut primus dederit sua nomina muris.
celebrant plausu pariter Sidonia pubes,
mpanaeque manus. Ante omnes ductor honori
minis augusto libat carchesia ritu;
era quem sequitur, Bacchique ex more liquorem
rat mensis turba, ardescitque Lyaeo.
erea, Tyrio resoluta in gaudia coetu
iverso, (neque enim, iuvenis non digne sileri,
nsmittam tua coepta libens, famamque negabo

Quanquam imperfectis, magnae tamen indolis, ausis)
Mens una inviolata mero, nullisque venenis
Potando exarmata, decus pugnaeque, necisque
Sidoniae tacito volvebat pectore molem.
Quoque esset miranda magis tam sacra libido,
Pacuvio genitus patrias damnaverat artes.
Is variis oneratum epulis atque atria tardo
Linquentem gressu comitatus pone parentem,
Postquam posse datum meditata aperire, novosque
Pandere conatus, et liber parte relicta
Tectorum a tergo patuit locus, Accipe digna
Et Capua et nobis, inquit, consulta. Togaque
Armatum amota nudat latus. Hoc ego bellum
Conficere ense paro, atque avulsum ferre Tonanti
Rectoris Libyci victor caput. Hic erit ille,
Qui polluta dolis iam foedera sanciet, ensis.
Si perferre nequit spectacula tanta senectus,
Et tremit inceptis lasso maioribus aevo,
At tu securis concede penatibus, et me
Linque meae menti: summum quod credis, et aequas
Hannibalem Superis, o quantum nomine maior
Iam Poeno tibi natus erit! Vibrabat ab ore
Ignis atrox, animusque viri iam bella gerebat,
Cum senior, tanti pondus conaminis aegra
Iam dudum vix aure ferens, tremebundus ibidem
Sternitur, et pedibus crebro pavida oscula figens,
Per si quid superest vitae, per iura parentis,
Perque tuam nostra potiorem, nate, salutem,
Absiste inceptis, oro: ne sanguine cernam
Polluta hospitia, ac tabo repleta cruento
Pocula, et eversas pugnae certamine mensas.
Tune illum, quem non acies, non moenia et urbes
Ferre valent, cum frons propior lumenque corusco

Igne micat, tunc illa viri, quae vertice fundit,
Fulmina pertuleris; si viso intorserit ense
Diram, qua vertit per campos agmina, vocem?
Fallit te, mensas inter quod credis inermem.
Tot bellis quaesita viro, tot caedibus armat
Maiestas aeterna ducem. Si admoveris ora,
Cannas, et Trebiam ante oculos, Thrasymenaque busta,
Et Paulli stare ingentem miraberis umbram.
Quid? tanto in casu comitum iuxtaque iacentum
Torpebunt dextrae? Parce, oro, et desine velle,
Cui nequeas victor superesse. An tristia vincla
Et Decius non erudiunt componere mentem?
Talia commemorans, famae maioris amore
Flagrantem ut vidit iuvenem surdumque timori;
Nil ultra posco, refer in convivia gressum:
Approperemus, ait. Non iam tibi pectora pubis
Sidoniae fodienda manu tutantia regem.
Hoc iugulo dextram explora. Namque haec tibi ferrum,
Si Poenum invasisse paras, per viscera ferrum
Nostra est ducendum. Tardam ne sperne senectam.
Opponam membra, atque ensem extorquere negatum
Morte mea eripiam. Lacrimae tunc ore profusae,
Et magna Superûm cura servatus in arma
Scipiadae Poenus; nec tantum fata dederunt
Externa peragi dextra. Pulcherrimus irae,
Et dignus fieri compos memorabilis ausi,
Amisit quantam posito conamine laudem,
Cui tantum est voluisse decus? Tum reddere sese
Festinant epulis, et tristia fronte serenant:
Donec laeta virûm solvit convivia somnus.
Postera lux Phaethontis equos proferre parabat,
Iam rapido summis curru splendente sub undis:

Et iuvenis, magno generatus Hamilcare, duras
Iam dudum exercet curas. Carthaginis arces
Ire ferox Mago, et Patribus portare iubetur
Nuntia facta ducis. Praeda et captiva leguntur
Corpora, dereptaeque viris sub Marte cruento
Exuviae, fausti Superis libamina belli.
Altera curarum Libycis demittitur oris
Heu! Decius, reduci lentas servatus ad iras;
Ni poenae iuvenem indignae miseratus ab alto
Iupiter antiquam Batti vertisset ad urbem.
Hic Pellea virum Ptolemaei sceptra vehentum
Eripuere minis, resolutaque vincula collo.
Atque eadem vitae custos mox deinde quieto
Accepit tellus ossa inviolata sepulcro.
Nec Venerem interea fugit exoptabile tempus
Poenorum mentes caeco per laeta premendi
Exitio, et luxu corda importuna domandi.
Spargere tela manu passim fallentia natis
Imperat, et tacitas in pectora mittere flammas.
Tum pueris dulce arridens: Eat improba Iuno,
Et nos (nec mirum, quid enim sumus?) acta secundis
Despiciat. Valet illa manu, valet illa lacertis:
Parvula nos arcu puerili spicula sensim
Fundimus, et nullus nostro de vulnere sanguis.
Verum, agite, o mea turba, precor, nunc tempus, adeste,
Et Tyriam pubem tacitis exurite telis.
Amplexu, multoque mero, somnoque virorum
Profliganda acies, quam non perfregerit ensis,
Non ignes, non immissis Gradivus habenis.
Combibat illapsos ductor per viscera luxus,
Nec pudeat picto fultum iacuisse cubili,
Nec crinem Assyrio perfundere pugnet amomo.
Ille sub hiberno somnos educere coelo
Iactator, tectis malit consumere noctes.

ponat ritus vescendi, saepe citato
n resident sub casside equo, discatque Lyaeo
ıellem donare diem. Tum deinde madenti
t epulas sit grata chelys, segnisque soporas,
nostro vigiles ducat sub numine noctes.
ɔc postquam Venus, applaudit lascivus, et alto
tit se coelo niveis exercitus alis.
tit flammiferas pubes Maurusia pennas,
ɔariter fusis tepuerunt pectora telis.
chi dona volunt, epulasque, et carmina rursus
ɔia liquefacta lyra. Non acer aperto
udat campo sonipes: non ulla per auras
.cea nudatos exercet torta lacertos.
litae flammis lymphae languentia somno
nbra fovent, miserisque bonis parit horrida virtus.
ı etiam, afflatus fallente Cupidine, ductor
aurat mensas dapibus, repetitque volentum
ɔitia, et patrias paulatim decolor artes
it, occulta mentem vitiante sagitta.
ra iam patria, atque aequo sub honore vocatur
ra Carthago Capua, intactumque secundae
tunae ingenium vitia allatrantia quassant.
luxus ullus mersaeque libidine vitae
ıpanis modus: accumulant, variasque per artes
ıarum certant epulas distinguere ludo;
trepit assidue Phrygiam ad Nilotica loton
ıphis Amyclaeo passim lasciva Canopo.
imis dulcem, Poeno laetante, per aures
c voce infundit Teuthras, nunc pectine cantum.
ə *ubi mirantem* resonantia pollice fila
orem vidit Libyae, canere inde superbas

Aoniae laudes sensim testudinis orsus,
Concordem cithārae movit per carmina linguam,
Vincere linquentes vitam quae possit olores.
Atque haec e multis carpsit mollissima mensae
[Facta antiqua virūm, placidas quis mulceat aures.]
Argolicis quondam populis (mirabile dictu!)
Exaudita chelys, lapidem testudine felix
Ducere, et in muros posuisse volentia saxa.
Haec Amphionio vallavit pectine Thebas,
Ac, silice aggeribus per se scandente vocatis,
Iussit in immensum cantatas surgere turres.
Altera, turbatum plectro moderata profundum,
Et tenuit phocas, et in omni Protea forma
Traxit, et aequoreo portavit Ariona dorso.
Nam, quae Peliaca formabat rupe canendo
Heroum mentes et magni pectora Achillis,
Centauro dilecta chelys compesceret iras,
Percussa fide, vel pelagi vel tristis Averni.
Namque chaos', caecam quondam sine sidere molem
Non surgente die, ac mundum sine luce canebat.
Tum Deus ut liquidi discisset stagna profundi,
Tellurisque globum media compage locasset:
Ut celsum Superis habitare dedisset Olympum,
Castaque Saturni monstrabat secula patris.
Sed, quos pulsabat Rhipaeum ad Strymona, nervi,
Auditus Superis, auditus manibus Orpheus,
Emerito fulgent clara inter sidera coelo.
Hunc etiam mater, tota comitante sororum
Aonidum turba, mater mirata canentem.
Non illo Pangaea iuga aut Mavortius Haemus,
Non illo modulante sonos stetit ultima Thrace:
Cum silvis venere ferae, cum montibus amnes.
Immemor et dulcis nidi, positoque volatu

ı mota volucris captiva pependit in aethra.
n etiam Pagasaea ratis, cum caerula nondum
;nita terrigenis, pontoque intrare negarent,
puppim sacrae, cithara eliciente, carinae
luctum cantu venit mare. Pallida regna
tonius vates flammisque Acheronta sonantem
cavit plectro, et fixit revolubile saxum.
irae Ciconum matres, Geticique furores,
lamnata Deis Rhodope! tulit ora revulsa
›ontum, ripis utrinque sequentibus, Hebrus.
n quoque, cum rapidi caput a cervice recisum
tarent fluctus, subito emicuere per undas
murmur cete toto exsultantia ponto.
tum Pierius bellis durata virorum
tora Castalio frangebat carmine Teuthras.
:rea placida attulerant iam flamina terris
gonem Libycis. Lauro redimita subibat
:atos puppis portus, pelagoque micabant
tiva arma procul celsa fulgentia prora.
patulo surgens iam dudum ex aequore, late
ıticus implebat resonantia litora clamor,
simul adductis percussa ad pectora tonsis,
teno fractus spumabat verbere pontus.
: lentum in medios rapienda ad gaudia vulgus
currit fluctus, elataque turba favore
tatim ingenti celebrant nova gaudia plausu.
uatur rector Divis. Illum undique matres,
m turba minor moniti gaudere nepotes,
senior manus, et iuxta populusque, Patresque,
:tatis Superûm dignantur honore iuvencis.
patriam Mago et portas ingressus ovantes
ternae laudis fama. Ruit inde Senatus,
nulto Patrum stipatur curia coetu.
ı, *Divos* veneratus avûm de more vetusto,

Martem, ait, egregium et fractas, quis Itala tellus
Nitebatur, opes, pars ipse haud parva laborum,
Nuntio. Pugnatum Superis in vota secundis.
Est locus, Aetoli signat quem gloria regis,
Possessus quondam prisca inter secula Dauno:
Humentes rapido circumdat gurgite campos
Aufidus, et stagnis intercipit arva refusis;
Mox fluctus ferit Hadriacos, magnoque fragore
Cedentem impellit retrorsus in aequora pontum.
Hic Varro et magnum Latia inter nomina Paullus
Nomen, quis rerum ducibus permissa potestas,
Vix dum depulsa nigrae caligine noctis,
Invadunt campum, et late fulgentibus armis
Accendunt ultro lucem surgentis Eoi.
Nos contra (nam germanum furor acer agebat
Optatae pugnae) castris cita signa movemus.
Intremit et tellus, et pulsus mugit Olympus.
Hic fluvium et campos abscondit caede virorum
Ductor, quo nunquam maiorem ad bella tulerunt
Rectorem terrae. Vidi, cum turbine saevo
Ausonia et sonitu bellantis fusa per agros
Uni terga daret. Vidi, cum Varro citato
Auferretur equo, proiectis degener armis.
Quin et magnanimum, perfosso corpore telis,
Strage super sociûm vidi te, Paulle, cadentem.
Aegates ille et servilia foedera larga
Ultus caede dies: non plus optasse liberet,
Quam tum concessit dexter Deus. Altera iam lux
Si talis redeat, populis sis omnibus una
Tum, Carthago, caput, terrasque colare per omnes.
Testes hi stragis, quos signum illustre superbis
Mos laeva gestare viris. Tum funditur ante

admirantum praefulgens annulus auro;
que fidem verbis haud parvo insignis acervo.
c iterum repetens: Restat nunc sedibus imis
tenda atque aequanda solo iam subruta Roma.
itamur, ait, vires refovere tot haustas
bus, ut pateant non parca aeraria dextris,
s emimus bello. Defit iam belua, tristis
oniis terror: nec non alimenta fatigant.
ıc ea dum memorat, torvo conversus in ora
ınonis vultu, quem gliscens gloria pravum
toris studio iam dudum agitabat acerbo.
ne tibi dextras inceptaque nostra probamus?
fas Dardanio me non servire colono?
e iterum Hannibalem dedi placet? Atra veneno
diae nigroque undantia pectora felle,
dem tot titulis totque exorata tropaeis,
lix muta. Dextra en, en dextera, quam tu
eadis lacerare dabas, et litora, et amnes,
tagna, et latos implevit sanguine campos.
·c Mago, atque animos favor haud obscurus alebat.
simul invidia atque ira stimulantibus, Hanno:
ıa vesani iuvenis convicia miror
ıd equidem: tumet ingenio, fraternaque corda
ı tarde agnoscas et virus futile linguae.
n, ne mutatum vanis absistere credat,
ıc pacem orandum, nunc improba foedere rupto
ıa reponendum, et bellum exitiale cavendum
tor ego. Atque adeo vosmet perpendite, quaeso,
d ferat: haud aliud nobis censere relictum est.
a, viros, aurum, classes, alimenta precatur,
igeramque feram. Victus non plura dedissem.
uine Dardanio Rutulos saturavimus agros,

Et iacet in campis Latium. Deponere curas
Tandem ergo, bone, da, victor, liceatque sedi
In patria; liceat non exhaurire rapacis
Impensis belli vacuatos saepe penates.
Nunc en, nunc, inquam, (falsa ut praesagia nos
Sint, oro, mensque augurio ludatur inani)
Haud procul est funesta dies. Atrocia novi
Corda, ac prospicio natas e cladibus iras.
Vos ego, vos metuo, Cannae. Submittite sign
Atque adeo tentate, agedum, ac deposcite
cem:
Non dabitur. Parat ille dolor (mihi credi
maius
Exitium accepto: citiusque haec foedera vict
Quam victus, dabit. Atque adeo, qui tanta
perbo
Facta sonas ore, et spumanti turbine perflas
Ignorantum aures, dic, en, germanus in armis
Ille tuus par Gradivo, per secula tellus
Cui similem nunquam ductorem in bella crea
Moenia Romulcae cur nondum viderit urbis?
Scilicet e gremio matrum rapiamus in hostem
Nondum portandis habiles gravioribus armis?
Aeratas iussi texamus mille carinas,
Atque omnis Libyae quaeratur belua terris?
Ut longa imperia, atque armatos proroget ani
Hannibal, et regnum trahat usque in tempo
fati?
Vos vero, (neque enim occulto circumdan
astu)
Ne dulces spoliate domos; castrisque potentur
Atque opibus sancite modum. Pax optima
rum,
Quas homini novisse datum est: pax una triu
phis
Innumeris potior: pax, custodire salutem

Et cives aequare potens, revocetur in arces
Tandem Sidonias; et fama fugetur ab urbe
Perfidiae, Phoenissa, tua. Si tanta libido
Armorum tenet, atque enses non reddere perstat
Poscenti patriae; nil suppeditare furori
Hortor, et haec fratri Magonem dicta referre.
Plura annectentem (neque enim satiaverat iras
Dicendo) clamor turbat diversa volentum.
Si, Libyae decus, haud ulli superabilis armis,
Hannibal est irae tibi, destituemus ad ipsas
Victorem metas? nec opum adiumenta feremus?
Invidia unius sceptra ut iam parta retardet?
Inde alacres tribuunt, quae belli posceret usus:
Absentique suum iactant sub teste favorem.
Mox eadem terris placitum traducere Hiberis,
Dum malus obtrectat facta immortalia livor,
Nec sinit adiutas ductoris crescere laudes.

LIBER XII.

ARGUMENTUM.

Iam Zephyro in terras flatu redeunte tepenti,
Hostis Parthenopes ad muros agmina ducit.
Irritus hinc coepti Cumas petit: inde profectus
Marte Dicarchaeam parat exagitare iuventam.
Hinc movet ad trepidam belli molimina Nolam:
Marcello sed tum fractus pulsusque recessit.
Strenuus et Sardos tutatur ab hoste Libysso
Torquatus. Miseras ardens incendit Acerras
Hannibal: inde tuos, peritura Petilia, muros:
Et demta madidum luxu capit arce Tarentum.
Nec non et Capuam totis iam viribus urget
Dardanus obsessam: quam cum recreare soluta
Obsidione nequit, Romam ruit acer ad altam
Hostis, ut armorum facto premat orbe vicissim.

Iam terra glaciale caput, fecundaque nimbis
Tempora, et austrifero nebulosam vertice frontem

Immitis condebat hiems, blandisque salubre
Ver Zephyris tepido mulcebat rura sereno.
Prorumpit Capua Poenus, vicinaque late
Praemisso terrore quatit. Ceu condita bruma,
Dum Rhipaea rigent Aquilonis flamina, tandem
Evolvit serpens arcano membra cubili,
Et splendente die novus emicat, atque coruscum
Fert caput, et saniem sublatis faucibus efflat.
At Libyci ducis ut fulserunt signa per agros,
Desolata metu cuncta, et, suadente pavore,
Vallo se clausere simul, trepidique salutis
Exspectant ipsis metuentes moenibus hostem.
Sed non ille vigor, qui ruptis Alpibus arma
Intulerat, dederatque vias, Trebiaque potitus
Maeonios Itala sceleravit sanguine fluctus,
Tunc inerat. Molli luxu madefacta meroque,
Illecebris somni torpentia membra fluebant:
Quis gelidas suetum noctes thorace gravatis
Sub Iove non aequo trahere, et tentoria saepe
Spernere, ubi hiberna ruerent cum grandine nimbi,
Ac ne nocte quidem clypeive ensesve reposti,
Non pharetrae aut iacula, et pro membris arma fuere;
Tunc grave cassis onus, maioraque pondera visa
Parmarum, ac nullis fusae stridoribus hastae.
Prima instaurantem sensit certamina mitis
Parthenope, non dives opum, non spreta vigoris:
Sed portus traxere ducem secura volentem
Aequora, quae peteret veniens Carthagine puppis
Nunc molles urbi ritus, atque hospita Musis
Otia, et exemtum curis gravioribus aevum.
Sirenum dedit una suum memorabile nomen
Parthenope muris Acheloïas: aequore cuius
*Regna*vere diu cantus, cum dulce per undas
Exitium miseris caneret non prospera nautis.

aec pone aggressus (nam frontem clauserat aequor)
oenia, non ullas valuit perfringere Poenus
ota mole vias, frustraque inglorius ausi
ılsavit quatiens obstructas ariete portas.
abat Cannarum Graia ad munimina victor
equidquam, et cautae mentis consulta probabat
entu, qui post Dauni stagnantia regna
nguine Tarpeias ire abstinuisset ad arces.
ı, qui nos segnes, et nescire addere cursum
ıtis iactatis, quod vobis scandere nuper
ɔn acie ex ipsa concessum moenia Romae;
trate, atque epulas promissas sede Tonantis
s, quae Graia manus defendit, reddite tectis.
ılia iactabat, famaeque pudore futurae,
ritus incepta primus si absisteret urbe,
debat cuncta, atque acuebat fraudibus enses.
ı subitae muris flammae, totoque fluebant
geris anfractu tela improvisa per auras.
ud secus, occuluit saxi quos vertice fetus
ı fulva Iovis, tacito si ad culmina nisu
sit serpens, terretque propinquus hiatu;
hostem rostro atque assuetis fulmina ferre
ıibus incessens, nidi circumvolat orbem.
lem ad vicinos Cumarum vertere portus
ssus subigit, varioque lacessere motu
ınam, et famae turbando obstare sinistrae.
ustos urbi Gracchus, tutela vel ipsis
r, arcebat, muris, iterumque sedere,
ı atque aditus iterum sperare vetabat.
ıt inops animi, rimaturque omnia circum
ectus equo, rursusque hortatibus infit
n agitare suos. Pro Dî, quis terminus, inquit,
bes standi Graias, oblite tuorum
n miles? quis erit modus? Alpibus astat

Nimirum maior moles, et scandere c
Pulsantes iubeo scopulos: quanquan
Si similis tellus, aliaeque repente su
Exsurgant rupes, non ibis, et arduus
Me ducente feres? Tene, heu! Cum
Agger adhuc murusque tenet? G
mov
Non ausum portis, parvo in discrimi
An vobis gentes, quaecunque labore
Casu gesta putent? Per vos Tyrrhe
Stagna Deum, per ego et Trebian
Sag
Obtestor, dignos iam vosmet reddit
Quam trahitis, fama, et revocate in
nas.
Sic ductor fessas luxu attritasque s
Erigere, et verbis tentabat sistere n
Atque hic perlustrans aditus, fulgen
Arcis templa iugo, quorum tum Vir
Immitis ductor Capuae, primordia
Non est hoc, inquit, nostri, quod su
Maiores fecere manus. Cum bella t
Dictaei regis, sic fama est, linquere
Daedalus invenit, nec toto signa seq
Orbe dare, aetherias aliena tollere i
Ausus se penna, atque homini mons
Suspensum hic librans media inter
Enavit, Superosque novus conterru
Natum etiam docuit falsae sub ima
Attentare vias volucrum: lapsumqu
Pennarum remis, et non felicibus al
Turbida plaudentem vidit freta. D
Indulget subito, motis ad pectora p
Nescius heu! planctu duxit moderan
Hic pro nubivago gratus pia templ
Instituit Phoebo, atque audaces e

us haec. Sed enim ductor numerabat inertes
e actos sine Marte dies, ac stare pudebat.
nit adversis, respectansque irrita tecta
Dicarchaea parat exsatiare dolorem.
uoque nunc pelagus, nunc muri saxea moles
it audenti, defensantumque labores.
que tenet socios, dura atque obsepta viarum
ere nitentes, lentus labor; ipse propinqua
iorum terraeque simul miracula lustrat.
ores adsunt Capuae, docet ille, tepentes
ferant nomen Baiae, comitemque dedisse
hiae puppis stagno sua nomina monstrat
ic Lucrino mansisse vocabula quondam
ti memorat, medioque in gurgite ponti
uleum commendat iter, qua discidit aequor
itryoniades, armenti victor Hiberi.
lim populis dictum Styga, nomine verso
a inter celebrem nunc mitia monstrat Avernum;
, tristi nemore atque umbris nigrantibus horrens,
midatus volucri, letale vomebat
so virus coelo, Stygiaque per urbes
ione sacer saevum retinebat honorem.
vicina palus (fama est, Acherontis ad undas
ere iter) caecas stagnante voragine fauces
t, et horrendos aperit telluris hiatus,
lumque novo perturbat lumine manes.
ta caligantes, longumque per aevum
iis pressas nebulis, pallente sub umbra
erias iacuisse domos, noctemque profundam
reae narrant urbis: tum sulfure et igni
er anhelantes coctoque bitumine campos
ant. Tellus, atro exundante vapore

Suspirans, ustisque diu calefacta medullis,
Aestuat, et Stygios exhalat in aera flatus.
Parturit, et tremulis metuendum exsibilat antris
Interdumque cavas luctatus rumpere sedes,
Aut exire fretis, sonitu lugubre minaci
Mulciber immugit, laceratque viscera terrae
Mandit, et exesos labefactat murmure montes.
Tradunt Herculea prostratos mole gigantas
Tellurem iniectam quatere, et spiramine anhelo
Torreri late campos, quotiesque minantur
Rumpere compagem impositam, expallescere coelum.
Apparet Prochyte saevum sortita Mimanta:
Apparet procul Inarime, quae turbine nigro
Fumantem premit Iapetum, flammasque rebelli
Ore eiectantem, et, si quando evadere detur,
Bella Iovi rursus Superisque iterare volentem.
Monstrantur Vesvina iuga, atque in vertice summo
Depasti flammis scopuli, stratusque ruina
Mons circum, atque Aetnae fatis certantia saxa.
Nec non Misenum servantem Idaea sepulcro
Nomina, et Herculeos videt ipso in litore Baulos.
Miratur pelagique minas terraeque labores.
Quae postquam perspecta viro, regressus ad altos
Inde Pherecydum muros, frondentia laeto
Palmite devastat Nysaea cacumina Gauri.
Hinc ad Chalcidicam transfert citus agmina Nolam.
Campo Nola sedet, crebris circumdata in orbem
Turribus, et celso facilem tutatur adiri
Planitiem vallo: sed, qui non turribus arma
Defendenda daret, verum ultro moenia dextra
Protegeret, Marcellus opem auxiliumque ferebat.
Isque ubi Agenoream procul adventare per aequor,
Et ferri ad muros nubem videt; Arma, cruenta

Hostis adest, capite arma, viri, clamatque, capitque.
Circumstant rapidi iuvenes, aptantque frementi
Sanguineas de more iubas: sonat inde, citato
Agmina disponens passu, Tu limina dextrae
Servabis portae, Nero: tu converte cohortes
Ad laevam patrias et Larinatia signa,
Clarum Volscorum Tulli decus: ast ubi iusso,
Per tacitum ruptis subita vi fundite portis
Telorum in campos nimbum. Ferar ipse revulsa
In medios, equitumque traham certamina, porta.
Dumque ea Marcellus, iam claustra revellere Poeni,
Et scalis spretos tentabant rumpere muros.
Insonuere tubae passim, clamorque virorum,
Hinnitusque, simul litui, raucoque tumultu
Cornua, et in membris concussa furentibus arma.
Fertur acerba lues disiectis undique portis,
Effusaeque ruunt inopino flumine turbae;
Improbus ut fractis exundat molibus amnis,
Propulsum ut Borea scopulis impingitur aequor,
Ut rupto terras invadunt carcere venti.
Nec, torrente, Libys, viso armorumque virumque
Deiectus, sperare valet. Dux Dardanus instat
Attonito, praegressus equo, tergisque ruentum
Incumbens hasta, socios nunc voce fatigat:
Perge, age, fer gressus. Dexter Deus; horaque nostra est.
Hac iter ad muros Capuae. Nunc rursus in hostem
Conversus, Sta. Quo raperis? Non terga tuorum,
Te, ductor Libyae, increpito. Sta. Campus, et arma,
Et Mars *in manibus.* Dimitto a caede cohortes.
Spectemur soli. Marcellus proelia posco.
Ic rector Latius: iuvenique invadere pugnam

Barcaeo suadebat honor pretiumque pericli.
Sed non haec placido cernebat pectore Iuno,
Coeptoque avertit suprema in fata ruentem.
Sistere perculsos ille et revocare laborat.
Talesne e gremio Capuae tectisque sinistris
Egredimur? State, o miseri, quis gloria summa
Dedecori est. Nil vos hodie (mihi credite) terga
Vertentes fidum exspectat. Meruistis, ut omnis
Ingruat Ausonia, et saevo Mavorte parastis,
Ne qua spes fusos pacis vitaeque maneret.
Vincebat clamore tubas, vocisque vigore
Quamvis obstructas saevus penetrabat in aures.
Polydamanteis iuvenis Pedianus in armis
Bella agitabat atrox, Troianaque semina et ortus
Atque Antenorea sese de stirpe ferebat,
Haud levior generis fama sacroque Timavo
Gloria, et Euganeis dilectum nomen in oris.
Huic pater Eridanus, Venetaeque ex ordine gentes,
Atque Apono gaudens populus, seu bella cieret,
Seu Musas placidus doctaeque silentia vitae
Mallet, et Aonios plectro mulcere labores,
Non ullum dixere parem; nec notior alter
Gradivo iuvenis, nec Phoebo notior alter
Qui postquam, effusis urgens vestigia frenis
Poenorum, iuxta galeam atque insigne peremti
Agnovit spolium Paulli: (puer illa gerebat,
Non parvo laetus ductoris munere, Cinyps,
Dilectus Poeno Cinyps, quo gratior ora
Non fuit, ac nulla nituit plus fronte decoris:
Quale micat, semperque novum est, quod Tiburis aura
Pascit, ebur, vel qui miro candoris honore
Lucet in aure lapis, rubris advectus ab undis.)
Quem postquam, egregium cristis et cassidenova
Fulgentem, extremo Pedianus in agmine vidit,

ita ante oculos Paulli emersisset imago
infernis, amissaque posceret arma,
frendens, Tune, ignavissime, sacri
s capitis, quae non sine crimine vester
ue Deûm gestaret, tegmina, ductor?
llus. Vocat inde viri ad spectacula manes,
ntis agit costis penetrabile telum.
delapsus equo, galeam atque insignia magni
s abrumpit dextra, spoliatque videntem.
r omne decus leto, niveosque per artus
ius color, et formae populatur honores.
iae cecidere comae, violataque cervix
reum in iugulum collo labente recumbit.
ecus Oceano rediens Cythereïus ignis,
se Veneri iactat splendore refecto,
a invadat nubes, hebetatur, et, atris
ens tenebris, languentia lumina condit.
am, capta, Pedianus, casside, nudos
is stupet ad vultus, irasque coercet.
aleam magno sociûm clamore reportans,
m quatiebat equum, spumantia saevo
ruentantem morsu, cui turbidus armis
Marcellus rapido tulit ora tumultu:
ensque, Decus macte o virtutis avitae,
Antenoride. Nunc, inquit, rapta petamus,
uperest, Libyci ductoris tegmina, et ardens
is saevam fundit stridoribus hastam.
san voti vanus foret, obvia ni vis
s opposito tenuisset corpore telum.
n vicinis ductorem protegit armis,
biit non hunc sitiens gravis hasta cruorem,
sque minas mutata morte peregit.
raptim ductor, discrimine leti

Turbatus, cursumque furens ad castra capessit.
Iamque, fugae immodicus, tendit certamine gressum
Praecipitem versis Poenorum exercitus armis.
Assequitur telis hostis, longasque viritim
Exsatiant iras cladum, coeloque cruentos
Certatim ostentant et Dis ultoribus enses.
Ille dies primus docuit, quod credere nemo
Auderet Superis, Martis certamine sisti
Posse ducem Lybiae. Raptant currusque, virosque,
Massylamque feram; et vivis avulsa reportant
Tegmina bellantum, atque abeunt, sub cuspide terga
Contenti vidisse ducis. Tum Martis adaequant
Marcellum decori. Graditur comitante triumpho
Maior, quam ferret cum victor opima Tonanti.
Inde furens, postquam vallo vix depulit hostem,
Ductor Agenoreus, Quando hanc, quantoque cruore
Hostili labem eluerim? Mea terga videre
Contigit Ausoniae? Mene, inquit, summe Deorum,
Post Trebiam statuis tam tristi funere dignum!
Vosque, invicta diu, nunc, heu! sine Marte, iuventus
Debellata bonis Capuae, non degener ipse
Gestorum Ausoniis verti victricia signa,
Vobis terga dedi. Vidi, cum ad bella vocarem,
Non secus atque Italo fugere a ductore parentes.
Quid reliquum prisci Martis tibi, qui dare terga
Me revocante potes? Fundebat talia Poenus:
Et Latiae sese Nolana ad moenia turmae,
Portantes spolia insigni clamore, ferebant.
At, consueta graves per longum audire suorum
Eventus, Roma, et nunquam recreata secundis,

ıto tandem faustae certamine pugnae,
gitur, primoque Deûm se munere tollit.
:e omnes pigra in Martem, fugiensque labo-
rum,
m bellum tonat, et sese furata iuventus
t poenas latebrae: tum, qui dulcedine vitae
enere dolos, iurataque foedera Poeno
·rupere, notant, et purgant crimine gentem.
ıitur patriam meditati linquere terram
ısilium infelix sceleratagque culpa Metelli.
ia corda virûm. Sed enim nec femina cessat
nte aequare viros, et laudis poscere partem.
nis, prae sese portans capitisque manusque
iquum decus ac derepta monilia collo,
tatim matrona ruit, belloque ministrant.
ıd tanta cecisse viros in tempore tali
ıdis sorte piget; factoque in secula ituro
:tantur tribuisse locum. Tum celsa Senatus
ısequitur turba. In medium certamine magno
vatae cumulantur opes. Nudare penates,
nihil arcanos vitae melioris ad usus
ıosuisse iuvat. Coit et sine nomine vulgus.
·pore sic toto ac membris Roma omnibus usa,
ıangues rursus tollebat ad aethera vultus.
lunt spem miseris dulcem Parnasia Cirrha
·tantes responsa viri. Nam laeta ferebant
ıudisse adytis, sacra cum voce tonaret
rum, et mugiret Phoebo iam intrata sacerdos.
vite, gens Veneris, graviores corde timores:
·ersa, et quidquid duri sub Marte manebat,
ıaustum est vobis. Restant leviora laborum,
sine pernicie terror. Dis vota precesque
·te modo, et tepidos aris libate cruores.
ı date terga malis. Aderit Gradivus, et ipse
ius avertet propiora pericula vates,
ianos notus semper minuisse labores.

Sed vero, sed enim ante omnes altaria fument
Centum festa Iovi: centum cadat hostia cultris.
Ille trucem belli nubem saevasque procellas
In Libyam violenter aget; spectabitis ipsi
Aegida turbato quatientem in proelia mundo.
Atque ea Parnasi postquam clamata sub antris
Allatum, vulgique Deus pervenit ad auros;
In Capitolinas certatim scanditur arces,
Sternunturque Iovi, et delubrum sanguine honorant.
Tum Paeana canunt, responsaque fida precantur.
Interea assuetis senior Torquatus in armis,
Sardoas patrio quatiebat milite terras.
Namque, ortum Iliaca iactans ab origine nomen,
In bella Hampsagoras Tyrios renovata vocarat.
Proles pulchra viro, nec tali digna parente,
Hostus erat: cuius fretus fulgente iuventa,
Ipse asper paci, crudos sine viribus annos,
Barbarici studio ritus, refovebat in armis.
Isque ubi Torquatum raptim properata ferentem
Signa videt, pugnaeque avidas accendere dextras,
Fraude loci nota, latebrosa per avia saltus
Evolat, et, provisa fugae compendia carpens,
Virgulta tegitur valle ac frondentibus umbris.
Insula, fluctisono circumvallata profundo,
Castigatur aquis, compressaque gurgite terras
Enormes cohibet nudae sub imagine plantae.
Inde Ichnusa prius Graiis memorata colonis,
Mox, Libyci, Sardus, generoso sanguine fidens
Herculis, ex sese mutavit nomina terrae.
Affluxere etiam, et sedes posuere coactas
Dispersi pelago, post eruta Pergama, Teucri.
Nec parvum decus, advecto cum classe paterna
Agmine Thespiadum, terris, Iolae, dedisti.
Fama est, cum laceris Actaeon flebile membris
Supplicium lueret spectatae in fonte Dianae,

Attonitum novitate mali fugisse parentem
Per freta Aristaeum, et Sardoos isse recessus:
Cyrenen monstrasse ferunt nova litora matrem.
Serpentum tellus pura, ac viduata venenis;
Sed tristis coelo, et multa vitiata palude.
Qua videt Italiam, saxoso torrida dorso
Exercet scopulis late freta, pallidaque intus
Arva coquit nimium, Cancro fumantibus Austris.
Cetera propensae Cereris nutrita favore.
Hoc habitu terrae nemorosa per invia crebro
Torquatum eludens hostis, Sidonia pugnae
Tela exspectabat, sociosque laboris Hiberos.
Qui postquam appulsis animos auxere carinis;
Haud mora, prorumpit latebris; adversaque late
Agmina inhorrescunt, longumque coire videtur,
Et conferre gradum. Media intervalla patentis
Corripiunt campi properatis eminus hastis:
Donec ad expertos enses, fidissima tela,
Perventum. Dira inde lues, caeduntque, caduntque,
Alternique animas saevo in mucrone relinquunt.
Non equidem innumeras caedes totque horrida facta
Sperarim tanto digne pro nomine rerum
Pandere, nec dictis bellantum aequare calorem.
Sed vos, Calliope, nostro donate labori,
Nota parum magni longo tradantur ut aevo
Facta viri, et meritum vati sacremus honorem.
Ennius, antiqua Messapi ab origine regis,
Miscebat primas acies, Latiaeque superbum
Vitis adornabat dextram decus: hispida tellus
Miserunt Calabri; Rudiae genuere vetustae:
Nunc Rudiae solo memorabile nomen alumno.
Is prima *in pugna* (vates ut Thracius olim,
Infestam bello quateret cum Cyzicus Argo,
Spicula deposito Rhodopeïa pectine torsit)

Spectandum sese non parva strage virorum
Fecerat, et dextrae gliscebat caedibus ardor.
Advolat, aeternum sperans fore, pelleret Hostis
Si tantam labem, ac perlibrat viribus hastam.
Risit nube sedens vani conamina coepti,
Et telum procul in ventos dimisit Apollo.
Ac super his: Nimium, iuvenis, nimiumque superbi
Sperata hausisti. Sacer hic, ac magna sororum
Aonidum cura est, et dignus Apolline vates.
Hic canet illustri primus bella Itala versu,
Attolletque duces coelo; resonare docebit
Hic Latiis Helicona modis, nec cedet honore
Ascraeo famave seni. Sic Phoebus, et Hosto
Ultrix per geminum transcurrit tempus arundo.
Vertuntur iuvenis casu perculsa per agros
Agmina, et effusae pariter dant terga catervae.
Tum pater, audita nati nece, turbidus irae,
Barbaricum atque immane gemens, transfigit ad helum
Pectus, et ad manes urget vestigia nati.
At Libyae ductor, Marcello fractus, et acri
Contusus pugna, campos damnarat, et arma
Verterat ad miseras non aequi Martis Acerras.
Inde, ubi permisit flammis atque ensibus urbem,
Nuceriae, nihilo levior nec parcior ira,
Incussit sese, atque aequavit moenia terrae.
Post Casilina sibi, multum obluctatus iniquis
Defendentum armis, aegre reseraverat astu
Limina, et obsessis vitam pensaverat auro.
Iamque, in Dauniacos perfundens agmina campos
Flectebat rabiem, quo praeda vel ira vocasset.
Fumabat versis incensa Petilia tectis,
Infelix fidei, miseraeque secunda Sagunto,
At quondam Herculeam servare superba phare tram.

Verterat et mentem Tyria ad conata Tarentus,
Portisque intrarant Poeni. Sed enim arce corusca,
Fisa loco, manus Ausoniae stipata sedebat.
Hic, miranda movens, classem, quae condita portu
Adstabat, (namque angustis e faucibus aequor
Erumpit scopulos inter, patuloque recessu
Infundit campis secretum gurgite pontum.)
Inclusas igitur, quibus haud enare dabatur,
Arce superposita, claustris maris extulit astu,
Perque aversa tulit portatas arva carinas.
Lubrica roboreis aderant substramina plaustris,
Atque, recens caesi tergo prolapsa iuvenci,
Aequoream rota ducebat per gramina puppim.
Et iam, per colles dumosque ad litus adacta,
Innabat pelago veniens sine remige classis.
Nuntius interea vectis non more carinis
Terrentem freta curarum fervoribus implet.
Dum procul Oebalios amet expugnare nepotes,
Et primus rostris sulcet navalibus arva,
Assessos Capuae muros, claustra ipsa revelli
Portarum, ac totum miseris incurrere bellum.
Linquit coepta ferox, pennasque addente pudore
Atque ira simul immani, per proxima motu
Evolat, et minitans avida ad certamina fertur.
Haud secus, amisso tigris si concita fetu
Emicet, attonitae paucis lustratur in horis
Caucasus, et saltu tramittitur alite Ganges;
Donec fulmineo partus vestigia cursu
Colligat, et rabiem prenso consumat in hoste.
Obvius huic sparso Centenius agmine raptim
Funditur, audendi pravus, facilisque periclis.
Sed parvum decus Hannibali. Nam, vitis honore
Perfunctus Latiae, subito stimularat agrestes,
Semermemque manum sternendam obiecerat hosti.

Bis septem demissa neci, nec substitit agmen,
Millia: bis septem, quae non sollertior ense,
Sed genus insignis, iustis ducebat in armis
Fulvius, ast aeque per corpora fusa iacentum
Raptum iter est, victorque moram non passus eundi.
Exsequiae tantum famam nomenque volentem
Mitificae mentis tenuerunt funere laeto.
Namque pei insidias (infandum!) et ab hospite caesus,
Colloquium et promissa petit dum perfida gentis
Lucanae, Gracchus, caeco circumdatus astu,
Occiderat, laudemque Libys rapiebat humandi.
Sed non, ut scitum celerare ad moenia Poenum,
Adstabat res ulla loco. Iam Consul uterque
Praecipites aderant; Nola vis omnis, et Arpis
Aevi floridior Fabius rapida arma ferebat;
Hinc Nero, et hinc volucres Silanus nocte dieque
Impellebat agens properata ad bella cohortes.
Undique conveniunt, pariterque opponere cunctos
Uni ductores iuveni placet. Arduus ipse
Tifata insidit, propior qua moenibus instat
Collis, et e tumulis subiectam despicit urbem.
Verum ubi, tot sese circumfundentibus armis,
Vallatas sociûm portas, unaque negari
Intravisse sibi, Capuaeque erumpere cernit,
Anxius adventus, nunc ferro frangere coetum
Obstantum meditatur: init nunc avia coepto
Consilia, atque astu quaerit tot millia portis
Abstrahere artatis, cinctosque resolvere muros.
Sic igitur secum, curasque ita corde fatigat:
Quo, mens aegra, vocas? Rursusne pericula sumam,
Non aequus regione loci? Capuaque vidente
Terga dabo? an, residens vicini vertice montis,

Exscindi ante oculos patiar socialia tecta?
Non ita me experti Fabius Fabiique magister
Turbatum, Hesperio cum clausos milite colles
Evasi victor, sparsosque per arva iuvencos
Iactare accensis stimulavi cornibus ignes.
Haud dum omnes abiere doli. Defendere nobis
Si Capuam ereptum est, dabitur circumdare Romam.
Haec postquam placita, et tenuit sententia mentem,
Non exspectato, Titan dum gurgite lucem
Spirantes proferret equos, impellit in agmen
Voce manuque viros, et coepta immania pandit:
Perge, age, vince omnem, miles, virtute laborem;
Et, quantum humani possunt se tendere passus,
Arduus accelera. Romam petis. Hoc iter Alpes,
Hoc Cannae stravere tibi. Eia, incute muris
Umbonem Iliacis, Capuaeque repende ruinas;
Quam tanti fuerit cadere, ut Palatia cernas,
Et demigrantem Tarpeia sede Tonantem.
Instincti glomerant gressus. Roma auribus haeret,
Roma oculis. Creduntque ducis sollertibus actis
Aptius id coeptum, quam si duxisset ab ipso
Fatali Aeneadis campo. Vulturna citata
Transmittunt alno vada, postremique relinquunt
Tardandis Italis corruptas igne carinas.
Tum Sidicina legunt pernicibus arva maniplis,
Threïciamque Calen, vestras a nomine nati,
Orithyïa, domos. Hinc Allifanus Iaccho
Haud inamatus ager, Nymphisque habitata Casinis
Rura evastantur: mox et vicinus Aquinas,
Et, quae fumantem texere giganta, Fregellae

Agmine carpuntur volucri. Fert concitus inde
Per iuga celsa gradum, duris qua rupibus haeret
Bellator Frusino, et surgit suspensa tumenti
Dorso frugiferis Cerealis Anagnia glebis.
Iamque adeo est campos ingressus et arva Labici,
Linquens Telegoni pulsatos ariete muros,
Haud dignam inter tanta moram. Nec amoena retentant
Algida, nec iuxta Iunonis tecta Gabinae.
Praeceps ad ripas immani turbine fertur,
Sulfureis gelidus qua serpit leniter undis
Ad genitorem Anio, labens sine murmure, Thybrim.
Hic ut signa ferox dimensaque castra locavit,
Et ripas tremefecit eques, perterrita pulsis
Ilia prima vadis sacro se coniugis antro
Condidit, et cunctae fugerunt gurgite Nymphae.
At matres Latiae, ceu moenia nulla supersint,
Attonitae passim furibundis gressibus errant.
Ante oculos astant lacerae trepidantibus umbrae,
Quaeque gravem ad Trebiam, quaeque ad Ticina fluenta
Oppetiere necem, Paullus Gracchusque cruenti,
Flaminiusque simul, miseris ante ora vagantur.
Clausit turba vias. Stat celsus et asper ab ira,
Ingentemque metum torvo domat ore Senatus.
Interdum tamen erumpunt sub casside fusae
Per tacitum lacrimae; quidnam Fortuna minetur,
Quidve parent Superi? Pubes dispersa per altas
Stat turres, atque huc ventum sub corde volutat,
Ut iam Roma satis credat defendere muros.
Poenus ut ad somnos vix totam cursibus actae
Indulsit pubi noctem, vigil ipse, nec ullam
Ad requiem facilis, credensque abscedere vitae,
Quod sopor eripiat, tempus; radiantibus armis

iduitur, Nomadumque iubet prorumpere turmas.
ide, levis frenis, circum pavitantia fertur
uadrupedante sono perculsae moenia Romae.
unc aditus lustrat, clausas nunc cuspide pulsat
ifesta portas, fruiturque timore paventum.
unc, lentus celsis astans in collibus, intrat
rbem oculis, discitque locos, causasque locorum.
c legeret visu cuncta, et penetraret in omnes
pectando partes, ni magno turbine adesset
ulvius, haud tota Capuae obsidione relicta.
um demum castris turmas inflexit ovantes,
pectata, ductor, satiatus pectora Roma.
tque, ubi nox depulsa polo, primaque rubescit
ampade Neptunus, revocatque Aurora labores,
ffundit rupto persultans agmina vallo,
t quantum clamare valet, Per plurima nostra,
socii, decora et sacras in sanguine dextras,
obis ite pares, et tantum audete sub armis,
uantum Roma timet. Reliquam hanc exscindite
molem;
l, quod vincatis, toto restabit in orbe.
eu populi vos Martigenae tardarit origo;
tratam Senonum capietis millibus urbem,
isuetamque capi. Fortasse curulibus altis,
m vos, exemplo proavorum, ad nobile letum
xspectant de more senes, mortique parantur.
alibus hinc Poenus: sed contra Oenotria pubes
on ullas voces ducis aut praecepta requirit.
it matres stimulant, natique, et cara supinas
endentum palmas lacrimantiaque ora parentum.
stentant parvos, vagituque incita pulsant
rda virûm, armatis infigunt oscula dextris.
e volunt, et pro muris opponere densi
ectora, respectantque suos, fletumque resorbent.
vero impulso patefactae cardine portae,

Et simul erupit motis exercitus armis,
Funditur immixtus gemitu precibusque per altos
Ad coelum muros plangor, sparsaeque solutis
Crinibus exululant matres, atque ubera nudant.
Fulvius antevolans agmen, Quis nesciat, inquit,
Non sponte ad nostros Poenum venisse penates?
A portis fugit Capuae. Subnectere plura
Conantem tristis coeli cum murmure vasto
Turbavit fragor, et subita de nube procellae.
Iupiter, Aethiopum remeans tellure, minantem
Romuleo Poenum ut vidit succedere vallo,
Coelicolis raptim excitis, defendere tecta
Dardana, et in septem discurrere iusserat arces.
Ipse e Tarpeio sublimis vertice cuncta,
Et ventos simul, et nubes, et grandinis iras,
Fulminaque, et tonitrus, et nimbos conciet atros
Concussi tremuere poli, coelumque tenebris
Clauditur, et terras caeco nox condit amictu.
Instat tempestas oculis, hostique propinquo
Roma latet. Iactae in turmas per nubila flammae
Stridorem servant, membrisque insibilat ignis.
Hinc Notus, hinc Boreas, hinc fuscis Africus alis
Bella movent, quantis animos et pectora possint
Irati satiare Iovis. Fluit agmen aquarum,
Turbine confusum piceo et nigrante procella,
Atque omnes circa campos spumantibus undis
Involvit. Celsus summe de culmine montis
Regnator Superûm sublata fulmina dextra
Libravit, clypeoque ducis, non cedere certi,
Incussit. Summa liquefacta est cuspis in hasta,
Et fluxit, ceu correptus fornacibus, ensis.
Ambustis sed enim ductor Sidonius armis
Sistebat socios, et caecum e nubibus ignem,
Murmuraque a ventis misceri vana docebat.
Tandem post clades sociûm coelique ruinam,
Non hoste in nimbis viso, non ense, referri

ɔna iubet castris, maestatque resuscitat iras.
ntis debebis nimirum hiemisque procellis
um, Roma, diem. Sed non te crastina nobis
x unquam eripiet; descendat Iupiter ipse
terras licet. Infrendens tum talia fatur,
ce serenato clarum iubar emicat axe,
rgatusque nitet discussis nubibus aether.
ıeadae sensere Deum, telisque repostis
mmissas tendunt alta ad Capitolia dextras,
festa cingunt montis penetralia lauro.
m vultus, modo non parvo sudore madentes,
nc laetos Iovis aspectant. Da, summe Deorum,
, pater, ut sacro Libys inter proelia telo
ıcidat. Haud alia potis est occumbere dextra.
adeo orantes pressere silentia, postquam
ıtulerat terras nigrantibus Hesperus umbris.
ɛm, simul attollens rutilantem lampada, Titan
ruit, et vitae rediit mortalibus usus,
ɔnus adest, nec se castris Oenotria pubes
ıtinet. Haud dum enses stricti, mediumque iacebat
ıtum ad bella loci, quantum transmittere iactae
ficerent hastae, cum fulgor hebescere coeli
subitum coepit, densaeque subire tenebrae;
ue dies fugere, atque armari ad proelia rursus
iter. Incumbunt venti, crassusque, rotante
ıtro, nimborum fervet globus. Intonat ipse,
ɔ tremat et Rhodope, Taurusque, et Pindus, et Atlas.
livere lacus Erebi, mersusque profundis
ıovit tenebris coelestia bella Typhoeus.
adit Notus, ac, piceam cum grandine multa
ɔrquens nubem, cunctantem et vana minantem
cumagit, castrisque ducem succedere cogit.
um ubi depositis sepsit sese aggere telis,
ta serenati facies aperitur Olympi,

Nullaque tam mitem credas habuisse Tonantem
Fulmina, nec placido commota tonitrua coelo.
Durat, et affirmans non ultra spondet in ipsos
Venturam crebroque diem, modo patria virtus
In dextras redeat, nec Romam exscindere Poeni
Credant esse nefas. Ubi nam tunc fulmina tandem
Invicti latuisse Iovis, cum sterneret ensis
Aetolos campos? ubi, cum Tyrrhena natarent
Stagna cruore virûm? Pugnat pro moenibus, inquit,
Si rector Superûm tot iactis fulmine telis,
Inter tot motus cur me contra arma ferentem
Afflixisse piget? Ventis hiemique fugaces
Terga damus. Remeet, quaeso, mens illa vigorque,
Qua vobis, cum pacta Patrum, cum foedera adessent,
Integrare acies placitum. Sic pectora flammat,
Donec equûm Titan spumantia frena resolvit.
Nec nox composuit curas, somnusve frementem
Ausus adire virum, et redeunt cum luce furores.
Rursus in arma vocat trepidos, clypeoque tremendum
Increpat, atque armis imitatur murmura coeli.
Ut vero accepit, tantum confidere Divis
Ausonios Patres, summissaque Baetis ad oras
Auxilia, et noctu progressum moenibus agmen:
Sic agitare fremens obsessos otia, iamque
Securam Hannibalis Romam, violentior instat.
Iamque propinquabat muro, cum Iupiter aegram
Iunonem alloquitur curis, mulcetque monendo.
Nullane Sidonio iuveni, coiuxque sororque
Cara mihi, non ulla unquam sine fine feroci
Addes frena viro? Fuerit delere Saguntum,
Exaequare Alpes, imponere vincula sacro
Eridano, foedare lacus. Etiamne parabit
Nostras ille domos, nostras perrumpere in arces!

e virum. Namque (ut cernis) iam flagitat ignes,
)arat accensis imitari fulmina flammis.
dictis, grates agit, ac turbata per auras
olat, et prensa iuvenis Saturnia dextra,
) ruis, o vecors? maioraque bella capessis,
tali quam ferre datum? Iuno inquit, et atram
iovit nubem, veroque apparuit ore
tibi cum Phrygio res Laurentive colono,
age, (namque, oculis amota nube parumper,
iere cuncta dabo) surgit qua celsus ad auras,
ce, montis apex, vocitata Palatia regi
rhasio plena tenet et resonante pharetra,
nditque arcum, et pugnas meditatur Apollo.
qua vicinis tollit se collibus altae
is Aventinus, viden', ut Latonia virgo
ensas quatiat Phlegethontis gurgite taedas,
ertos avide pugnae nudata lacertos?
te alia, cerne, ut saevis Gradivus in armis
lerit dictum proprio de nomine campum.
c Ianus movet arma manu, movet inde Quirinus,
sque suo de colle Deus. Sed enim aspice, quantus
ida commoveat nimbos flammasque vomentem
ter, et quantis pascat ferus ignibus iras.
: vultus flecte, atque aude spectare Tonantem,
s hiemes, quantos concusso vertice cernis
nutu tonitrus. Oculis qui fulgurat ignis!
e Deis tandem, et Titania desine bella.
effata virum, indocilem pacisque modique,
antem Superûm vultus et flammea membra,
trahit, ac pacem terris coeloque reponit.
pectans abit, et castris avulsa moveri
a iubet ductor, remeaturumque minatur.
itur extemplo flagrantior aetherie lampas,

Et tremula infuso resplendent caerula Phoebo.
At procul e muris videre ut signa revelli
Aeneadae, versumque ducem; tacita ora vicissim
Ostentant, nutuque docent, quod credere magno
Non audent haerente metu; nec abire volentis,
Sed fraudem insidiasque putant, et Punica corda.
Ac tacitae natis infigunt oscula matres,
Donec procedens oculis sese abstulit agmen,
Suspectosque dolos demto terrore resolvit.
Tum vero passim sacra in Capitolia pergunt.
Inque vicem amplexi permixta voce triumphum
Tarpeii clamant Iovis, ac delubra coronant.
Iamque omnes pandunt portas; ruit undique laetum,
Non sperata petens dudum sibi gaudia, vulgus.
Hi spectant, quo fixa loco tentoria regis
Astiterint: hi, qua celsus de sede vocatas
Affatus fuerit turmas: ubi belliger Astur,
Atque ubi atrox Garamas, saevusque tetenderit Hannon.
Corpora nunc viva sparguntur gurgitis unda:
Nunc Anienicolis statuunt altaria Nymphis.
Tum festam repetunt, lustratis moenibus, urbem.

LIBER XIII.

ARGUMENTUM.

Moenia vix hostis defensa, versus ab urbe,
Cernere desierat, subito cum signa movendi
Incidit ad muros iterum calor. Isset et illuc,
Propter Palladium ni sacram Agrippa negasset
Posse capi Romam. Rapit ergo inde impius arma,
Et te cum pleno spoliat Feronia luco:
Litoreosque petit, quos vertit Bruttius, agros.
Fulvius hinc Capuam rediens, tandemque subactam
Intrat, et infidi punit commissa Senatus.
Tristis sed geminos (quando haec ita aguntur) Hibera
Scipiadas terra Fors abstulit. Infera maestus
Scipio regna subit, caras ubi convenit umbras
Et patris, et patrui, et matris loca laeta tenentes:
Discit et eximios, quos spondent fata, triumphos.

Segne iter emenso vix dum Tarpeia videri
Culmina desierant; torvos cum versus ad Urbem
Ductor Agenoreus vultus, remeare parabat.
Castra locat, nulla laedens ubi gramina ripa
Turia deducit tenuem sine nomine rivum,
Et tacite Tuscis inglorius affluit undis.
Hic modo primores socium, modo iussa Deorum,
Nunc sese increpitat. Dic o, cui Lydia caede
Creverunt stagna, et concussa est Daunia tellus
Armorum tonitru, quas exanimatus in oras
Signa refers? Qui mucro tuum, quae lancea tandem
Intravit pectus? Si nunc exsisteret alma
Carthago ante oculos, turrita celsa figura,
Quas abitus, miles, causas, illaese, dedisses?
Imbres, o patria, et mixtos cum grandine nimbos
Et tonitrus fugio. Procul hanc expellite gentis
Femineam Tyriae labem, nisi luce serena
Vescire ac liquida Mavortem agitare sub aethra.

Terror adhuc inerat Superûm, ac redolens bo. ib
armis
Fulmina, et ante oculos irati pugna Tonantis.
Parendi tamen, et cuicumque incumbere iusso
Durabat vigor, ac, sensim diffusus ad aures,
Signa reportandi crescebat in agmine fervor.
Sic, ubi perrupit stagnantem calculus undam,
Exiguos format per prima volumina gyros,
Mox, tremulum vibrans motu gliscente liquorem,
Multiplicat crebros sinuati gurgitis orbes;
Donec postremo laxatis circulus oris
Contingat geminas patulo curvamine ripas.
At contra Argyripae pravum decus, (inclita nam
que
Semina ab Oenea ductoris stirpe trahebat
Aetoli) Dasio fuit haud ignobile nomen,
Laetus opum, sed clauda fides, seseque calenti
Addiderat Poeno, Latiae diffisus habenae.
Is, volvens veterum memorata antiqua parentum,
Longo, miles, ait, quateret cum Teucria bello
Pergama, et ad muros staret sine sanguine Mavors,
Sollicitis Calchas (nam sic fortissimus heros
Poscenti socero saepe inter pocula Dauno
Narrabat memori Diomedes condita mente)
Sed Calchas Danais, nisi clausum e sedibus arcis
Armisonae curent simulacrum avellere Divae,
Non unquam affirmat Therapnaeis Ilion armis
Cessurum, aut Ledae rediturum nomen Amyclas
Quippe Deis visum, ne cui perrumpere detur,
Effigies ea quas unquam possederit, urbes.
Tum meus adiuncto monstratam evasit in arce
Tydides Ithaco, et, dextra molitus in ipso
*Cust*odes aditu templi, coeleste reportat
*Pallad*ium, ac nostris aperit mala Pergama fo
Nam postquam Oenotris fundavit finibus ur

r delicti, Phrygium placare colendo
en, et Iliacos parat exorare Penates.
ns iam templum celsa surgebat in arce,
nedonteae sedes ingrata Minervae:
medios inter somnos altamque quietem,
celata Deam, et minitans Tritonia virgo:
haec, Tydide, tantae pro laudis honore
a paras, non Garganus, nec Daunia tellus
ntur nobis. Quaere in Laurentibus arvis,
iunc prima locant melioris moenia Troiae.
vittas castumque refer penetrale parentum.
trepidus monitis Saturnia regna capessit.
Phryx condebat Lavinia Pergama victor,
aque Laurenti figebat Troïa luco.
m ubi Tyrrheni perventum ad fluminis undas,
traque Tydides posuit fulgentia ripa,]
nidae intremuere metu. Tum, pignora pacis
tendens dextra rarum canentis olivae,
rsus Dauni gener inter murmura Teucrûm:
, Anchisiade, memores irasque metusque:
quid ad Idaeos Xanthum Simoentaque nobis
uine sudatum Scaeaeque ad limina portae,
l nostrum est: egere Dei duraeque sorores.
, age, quod superest, cur non melioribus aevi,
mus auspiciis? Dextras iungamus inermes.
leris, en, haec testis erit. Veniamque precatus
anam ostentat trepidis de puppe Minervam.
ausos Celtas irrumpere moenia Romae
ipuit leto; neque tot de millibus unum
ntis populi patrias dimisit ad aras.
ractus *ductor* convelli signa manîplis
to laetis abitu iubet. Itur in agros,
ubi ante omnes colitur Feronia luco,

Et sacer humectat fluvialia rura Capenas.
Fama est, intactas longaevi ab origine fani
Crevisse, in medium congestis undique donis,
Immensum per tempus opes, lustrisque relictum
Innumeris aurum, solo servante pavore.
Hac avidas mentes et barbara corda rapina
Polluit, atque armat contemtu pectora Divûm.
Avia tunc longinqua placent, quae sulcat aratro
Ad freta porrectis Trinacria Bruttius arvis.
Dum Libys haud laetus Rhegina ad litora tendit,
Victor, summoto patriis a finibus hoste,
Fulvius infaustam Campana ad moenia clausis
Portabat famam, miserisque extrema movebat.
Tum prensans passim, cuicunque est nomen in armis,
Dedecus hoc defende manu: cur perfida, et urbi
Altera Carthago nostrae, post foedera rupta,
Et missum ad portas Poenum, post iura petita
Consulis alterni, stat adhuc? et turribus altis
Hannibalem ac Libycas exspectat lenta cohortes?
Miscebat dictis facta, et nunc robore celsas
Educi turres, quis vinceret ardua muri,
Cogebat, nunc coniunctas adstringere nodis
Instabat ferroque trabes, quo frangeret altos
Portarum postes, quateretque morantia claustra.
Hic latera intextus stellatis axibus agger,
Hic gravida armato surgebat vinea dorso.
Ac postquam properata satis, quae commonet usus,
Dat signum, atque alacer scalis transcendere muros
Imperat, ac saevis urbem terroribus implet;
Cum subito dextrum offulsit conatibus omen.
Cerva fuit, raro terris spectata colore,
Quae candore nivem, candore anteiret olores.

ic agreste Capys donum, cum moenia sulco
iaret, grato parvae mollitus amore,
rierat, sensusque hominis donarat alendo.
: exuta feram, docilisque accedere mensis,
ie ultro blanda attactu gaudebat herili.
ato matres assuetae pectine mitem
iere, et humenti fluvio revocare colorem.
ien erat iam cerva loci: famulamque Dianae
lebant, ac tura Deûm de more dabantur.
c, aevi vitaeque tenax, felixque senectam
e indefessos viridem duxisse per annos,
lorum numero Troianis condita tecta
uabat; sed enim longo nox venerat aevo.
i, subito incursu saevorum agitata luporum,
noctis tenebris urbem (miserabile bello
digium) intrarant, primos ad luminis ortus
ilerat sese portis, pavidaque petebat
sternata fuga positos ad moenia campos.
eptam laeto iuvenum certamine ductor
tat, Diva, tibi, tibi enim haec gratissima sacra,
rius, atque, adsis, orat, Latonia, coeptis.
', alacer fidensque Dea, circumdata clausis
a movet, quaque obliquo curvantur in orbem
nia flexa sinu, spissa vallata corona
;at, et telis in morem indaginis ambit.
i pavitant, spumatis equi fera corda fatigans,
hitur porta sublimis Taurea cristis
ator; cui Sidonius superare lacerto
tor et Autololas dabat et Maurusia tela.
repido ac lituûm tinnitu stare neganti
eritans violenter equo, postquam auribus hostis
num sese videt, et clamore propinquo,
dius huic, inquit, (praestabat Claudius arte
ndi, et merita mille inter proelia fama)

Huic, inquit, solum, si qua est fiducia dextrae,
Det sese campo, atque ineat certamina mecum.
Una mora Aeneadae, postquam vox attigit auras,
Dum daret auspicium iusque in certamina ductor.
Praevetitum namque et capital, committere Martem
Sponte viris. Erumpit ovans, ut Fulvius arma
Imperio solvit, patulumque invectus in aequor
Erigit undantem glomerato pulvere nubem.
Indignatus opem amenti, socioque iuvare
Expulsum nodo iaculum, atque arcessere vires,
Taurea vibrabat nudis conatibus hastam.
Inde, ruens ira, telum contorquet in auras.
At non idem animus Rutulo: speculatur, et omni
Corpore perlustrat, qua sit certissima ferro
In vulnus via. Nunc vibrat, nunc comprimit hastam,
Mentiturque minas; mediam tunc transiit ictu
Parmam, sed grato fraudata est sanguine cuspis.
Tum strictum propere vagina detegit ensem.
Et iam ferrata rapiebat calce volantem
Taurea cornipedem, fugiens minitantia fata.
Nec Rutulus levior cedentis prendere terga.
Nam profugo rapidus fusis instabat habenis.
Utque metus victum, sic ira et gloria portis
Victorem immisit, meritique cupido cruoris.
Ac dum vix oculis, vix credunt mentibus, hostem
Confisum nullo comitante irrumpere tectis,
Per mediam propere trepidantum interritus urbem
Egit equum, adversaque evasit ad agmina porta.
Hinc ardore pari nisuque incurrere muris
Ignescunt animi, penetrataque tecta subire.
Tela simul flammaeque micant. Tunc saxeus imber
Ingruit, et summis ascendunt turribus hastae.

Nec pronum audendi virtute excellere cuiquam:
Aequarunt irae dextras. Dictaea per auras
Tranat, et in medium perlabitur urbis arundo.
Laetatur, non hortandi, non plura monendi
Fulvius esse locum. Rapiunt sibi quisque laborem.
Quos ubi tam erectos animi videt, et superesse
Fortunae sibi quemque ducem; ruit impete vasto
Ad portam, magnaeque optat discrimina famae.
Tres claustra aequaevo servabant corpore fratres,
Quis delecta manus centeni cuique ferebant
Excubias, unaque locum statione tenebant.
Forma ex his Numitor, cursu plantaque volucri
Praestabat Laurens, membrorum mole Laburnus.
Sed non una viris tela. Hic mirabilis arcu,
Ille hastam quatere, ac medicatae cuspidis ictu
Proelia moliri, et nudo non credere ferro,
Tertius aptabat flammis ac sulfure taedas.
Qualis Atlantiaco memoratur litore quondam
Monstrum Geryones immane tricorporis irae;
Cui tres in pugna dextrae varia arma gerebant.
Una ignes saevos, ast altera pone sagittas
Fundebat, validam torquebat tertia cornum,
Atque uno diversa dabat tria vulnera nisu.
Hos ubi non aequis variantes proelia Consul
Conspexit telis, et portae limina circum
Stragem, ac perfusos subeuntum sanguine postes,
Concitat intortam furiatis viribus hastam.
Letum triste ferens auras secat Itala taxus,
Et, qua nudarat, dum fundit spicula ab alto,
Arcum protendens, Numitor latus, ilia transit.
At, non obsepto contentus limine Martem
Exercere levis bello, sed turbidus ausi,
Virrius *incauto fervore* eruperat amens
Reclusa in campum porta, miseramque furori

Vincentum obtulerat pubem Ruit obvia in arma
Scipio, et oblatum metit insatiabilis agmen.
Tifata umbrifero generatum monte Calenum
Nutrierant, audere trucem. Nec corpore magno
Mens erat inferior. Subsidere saepe leonem,
Nudus inire caput pugnas, certare iuvenco,
Atque obliqua trucis deducere cornua tauri
Assuerat, crudoque aliqua se attollere facto.
Is, dum praecipites expellit Virrius urbe,
Seu spreto, seu ne fieret mora, nudus in aequor
Thorace exierat, leviorque premebat anhelos
Pondere loricae, et palantes victor agebat.
Iamque Veliternum media transegerat alvo,
Iam, solitum aequali ludo committere equestres
Scipiadae pugnas, Marium tellure revulso
Perculerat saxo. Miser implorabat amicum
Cum gemitu exspirans, scopulusque premebat hiantem.
Sed, validas saevo vires duplicante dolore,
Effudit lacrimas pariter cornumque sonantem
Scipio, solamen properans optabile in armis
Hostem prostrato morientem ostendere amico.
Tranavit, liquidas volucris ceu scinderet auras,
Hasta viri pectus, rupitque immania membra.
Quanta est vis agili per caerula summa liburnae,
Quae, pariter quoties revocatae ad pectora tonsae
Percussere fretum, ventis fugit ocior, et se,
Quam longa est, uno remorum praeterit ictu.
Ascanium Volesus, proiectis ocius armis,
Quo levior peteret muros, per aperta volantem
Assequitur planta. Deiectum protinus ense
Ante pedes domini iacuit caput: ipse secutus
Corruit ulterior procursus impete truncus.
Nec spes obsessis ultra reserata tueri
*Moe*nia. Convertunt gressus, recipique pre-

cantes

m! excludunt socios. Tum cardine verso
torquent obices, munimina sera.
ioc instant Itali, clausosque fatigant.
aeca sinu terras nox conderet atro,
tae rapido patuissent milite portae.
i in requiem pariter cessere tenebrae.
por impavidus, qualem victoria movit:
ia, aut maestis ululantum flebile matrum
ius, aut gemitu trepidantum exterrita patrum,
itis finem metamque laboribus orat.
perfidiae ductorque caputque Senatus
, a Poeno nullam docet esse salutem,
ans, pulsis vivendi e pectore curis:
sceptra Ausoniae, pepigique, sub armis
er Poenis Deus et Fortuna fuisset,
iam Iliaci migrarent regna Quirini:
iterent muros Tarpeiaque moenia, misi:
ni poscendi vigor afuit, alter ut aequos
t fasces nostro de nomine Consul.
us est vixisse satis; dum copia noctis.
li comes aeterna est Acherontis ad undam
s, petat ille meas mensasque dapesque:
us mentem fuso per membra Lyaeo,
ue necis morsu, medicamina cladis
:, ac placidis exarmet fata venenis.
t, et turba repetit comitante penates.
in mediis consurgens ilice multa
tur rogus, hospitium commune peremtis.
gum cessat furiare dolorque pavorque.
enti serae Decius redit, et bona virtus
punita truci. Despectat ab alto
des, agitatque virûm fallacia corda.
culta subit, passim diffusa per aures:
, *mortales*, ne saevo rumpite ferro:
am servate Fidem. Fulgentibus ostro

Haec potior regnis. Dubio qui frangere rerum
Gaudebit pacta, ac tenues spes linquet amici,
Non illi domus, aut coniux, aut vita manebit
Unquam expers luctus lacrimaeque. Aget, aequore semper
Ac tellure premens, ager aegrum nocte dieque
Despecta ac violata Fides. Adit omnia iamque
Concilia, ac mensas contingit, et, abdita nube,
Accumbitque toris, epulaturque improba Erinnys.
Ipsa etiam Stygio spumantia pocula tabo
Porrigit, et largo poenas letumque ministrat.
Virrius interea, dum dat penetrare medullas
Exitio, ascenditque pyram, atque amplexibus haeret
Iungentum fata, et subici iubet ocius ignes.
Stringebant tenebrae metas, victorque ruebat.
Iamque superstantem muro, sociosque Milonem
Voce attollentem pubes Campana videbat.
Pandunt attoniti portas, trepidoque capessunt
Castra inimica gradu, quis leto avertere poenas
Defuerant animi. Patet urbs, confessa furorem,
Et reserat Tyrio maculatas hospite sedes.
Matronae puerique ruunt, maestumque Senatus
Concilium, nullique hominum lacrimabile vulgus.
Stabant innixi pilis exercitus omnis,
Spectabantque viros, et laeta et tristia ferre
Indociles, nunc propexis in pectora barbis
Verrere humum, nunc foedantes in pulvere crinem
Canentem, et turpi lacrima precibusque pudendis
Femineum tenues ululatum fundere in auras.
Atque ea dum miles miratur inertia facta,
Exspectatque ferox sternendi moenia signum,
Ecce repens tacito percurrit pectora sensu
Religio, et sacras componit numine mentes:
Ne flammam taedasque velint, ne templa sub uno

n cinerem traxisse rogo. Subit intima corda,
'erlabens sensim, mitis Deus. Ille superbae
'undamenta Capyn posuisse antiquitus urbi,
Ion cuiquam visus, passim monet: ille refusis
n spatium immensum campis habitanda relinqui
Jtile tecta docet. Paulatim atrocibus irae
anguescunt animis, et vis mollita senescit.
'an Iove missus erat, servari tecta volente
Troïa, pendenti similis Pan semper, et imo
Fix ulla inscribens terrae vestigia cornu.
)extera lascivit caesa Tegeatide capra
Verbera laeta movens festa per compita cauda.
Cingit acuta comas, et opacat tempora, pinus,
Ic parva erumpunt rubicunda cornua fronte:
Itant aures, imoque cadit barba hispida mento.
'astorale Deo baculum, pellisque sinistrum
'elat grata latus tenerae de corpore damae.
ulla in praeruptum tam prona et inhospita cautes,
qua non, librans corpus, similisque volanti
rnipedem tulerit praecisa per avia plantam.
erdum inflexus, medio nascentia tergo
ıpicit arridens hirtae ludibria caudae.
endensque manum solem infervescere fronti
et, et umbrato perlustrat pascua visu.
, postquam mandata Dei perfecta, malamque
ıvit rabiem, et permulsit corda furentum,
diae volucris saltus et amata revisit
ıala; ubi argutis longe de vertice sacro
ɜ sonat calamis, ducit stabula omnia cantu.
io Ausonidum, flammas ductore iubente
i portis, stantesque relinquere muros,
decus mentis) condunt ensesque facesque.
Deûm templis domibusque nitentibus auro
ır praeda, et victus alimenta superbi,
bonis periere, virûm de corpore vestes

Femineae, mensaeque alia tellure petitae,
Poculaque Eoa luxum irritantia gemma.
Nec modus argento, caelataque pondera facti
Tantum epulis auri, tum passim corpora longo
Ordine captiva, et domibus depromta talenta,
Pascere longinquum non deficientia bellum,
Immensique greges famulae ad convivia turbae.
Fulvius, ut finem spoliandis aedibus, aere
Belligero revocante, dedit, sublimis ab alto
Suggestu, magnis auctor non futilis ausis:
Lanuvio generate, inquit, quem Sospita Iuno
Dat nobis, Milo, Gradivi cape victor honorem,
Tempora murali cinctus turrita corona.
Tum fontes procerum meritosque piacula prima
Acciit, et iusta punit commissa securi.
Hic atrox virtus, (nec enim occuluisse probarim
Spectatum vel in hoste decus) clamore feroci,
Taurea, Tune, inquit, ferro spoliabis inultus
Te maiorem animam? et iusso lictore recisa
Ignavos cadet ante pedes fortissima cervix?
Haud unquam hoc vobis dederit Deus. Inde, minaci
Obtutu torvum contra et furiale renidens,
Bellatorem alacer per pectora transigit ensem.
Cui ductor, Patriam moriens comitare cadentem.
Qui nobis animus, quae dextera, quidve viritim
Decernet Mavors. Tibi, si rebare pudendum
Iussa pati, licuit pugnanti occumbere letum.
Dum Capua infaustam luit haud sine sanguis culpam,

Interea geminos terra crudelis Hibera
Fortuna abstulerat, permiscens tristia laetis,
Scipiadas, magnumque decus, magnumque lorem.

Forte Dicarchea iuvenis dum sedit in urbe
Scipio, post belli repetens extrema penates

tristis lacrimas et funera acerba suorum
a tulit. Duris quanquam non cedere suetus,
ato lacerat violenter pectore amictus.
comites tenuisse valent, non ullus honorum
iaeve pudor. Pietas irata sinistris
icolis furit, atque odit solatia luctus.
ue dies, iterumque dies absumta querelis.
atur species ante ora oculosque parentum.
excire parat manes animasque suorum,
uioque virûm tantos mulcere dolores.
atur vicina palus, ubi signat Averni
lontem introitum stagnansAcherusius humor
ere venturos agitat mens protinus annos.
d Cymaeam, quae tum sub nomine Phoebi
noe tripodas sacros antrumque tenebat,
gressus iuvenis, consultaque pectoris aegri
lit, et aspectus orat contingere patrum.
cunctata diu vates, Mactare repostis
umbris, inquit, consueta piacula nigras
lucem pecudes, reclusaeque abdere terrae
antem iugulis spirantum caede cruorem.
populos tibi regna suos pallentia mittent.
ra, quae poscis, maiori vate canentur.
que tibi Elysio repetita oracula campo
am, veterisque dabo inter sacra Sibyllae
ere fatidicam Phoebei pectoris umbram.
, age, et, a medio cum se nox humida cursu
erit, ad fauces vicini castus Averni
praedicta sacris duro placamina Diti.
a simul tecum et puri fer dona Lyaei.
alacer monitu, et promissae nomine vatis,
rat occulto monstrata piacula coepto.
, ubi nox iussam procedens contigit horam,
patia aequarunt tenebras transacta futuras,
urgit stratis, pergitque ad turbida portae
Tartareae: penitus quis abdita vates

Promissa implerat, Stygioque sedebat in antro.
Tum, qua se primum rupta tellure recludit
Invisum coelo specus, atque eructat acerbam
Cocyti laxo suspirans ore paludem,
Inducit iuvenem, ferroque cavare refossam
Ocius urget humum, atque, arcanum murmur anhelans,
Ordine mactari pecudes iubet. Ater operto
Ante omnes taurus Regi, tum proxima Divae
Caeditur Hennaeae casta cervice iuvenca.
Inde tibi, Alecto, tibi, nunquam laeta Megaera,
Corpora lanigerûm procumbunt lecta bidentum.
Fundunt mella super Bacchique et lactis honorem.
Sta, iuvenis; faciémque, Erebo quae surgit ab omni,
Exclamat vates, patere. Accedentia cerno
Tartara, et ante oculos assistere tertia regna.
Ecce ruunt variae species, et quidquid ab imo
Natum hominum exstinctumque chao est. Iam cuncta videbat,
Cyclopas, Scyllamque, et pastos membra virorum
Odrysiae telluris equos. Contende tueri,
Eductumque tene vagina interritus ensem.
Quaecunque ante animae tendent potare cruorem,
Dissice, dum castae procedat imago Sibyllae.
Interea cerne, ut gressus inhumata citatos
Fert umbra, et properat tecum coniungere dicta.
Cui datur ante atros absumti corporis ignes,
Sanguine non tacto, solitas effundere voces.
Aspicit, et subito turbatus Scipio visu,
Quinam te, qui casus, ait, dux maxime, fessae
Eripuit patriae; cum tales horrida poscant
Bella viros? Nec enim dextra concesserit illi
Appius, aut astu. Decimum lux retulit ortum,

Ut te, cum Capua remearem, vulnera vidi
Mulcentem, hoc uno maestum, quod adire nequires
Saucius ad muros, et Martis honore careres.
Contra quae ductor: Fesso mihi proxima tandem
Lux gratos Phaethontis equos avertit, et atris
Aeternum demisit aquis. Sed lenta meorum,
Dum vanos ritus, cura, et sollemnia vulgi
Exsequitur, cessat flammis imponere corpus,
Ut portet tumulis per longum membra paternis.
Quod te per nostri Martis precor aemula facta,
Arce, quae putres artus, medicamina, servant:
Daque vago portas quamprimum Acherontis adire.
Tum iuvenis: Gens o veteris pulcherrima Clausi,
Haud ulla ante tuam, quanquam non parva fatigent,
Curarum prior exstiterit. Namque ista per omnes
Discrimen servat populos, variatque iacentum
Exsequias tumuli et cinerum sententia discors.
Tellure (ut perhibent) is mos antiquus Hibera,
Examina obscoenus consumit corpora vultur.
Regia cum lucem posuerunt membra, probatum est
Hyrcanis adhibere canes. Aegyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora, et a mensis exsanguem haud separat umbram.
Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro
Ora virûm, et longum medicata reponit in aevum.
Quid, qui reclusa nudos Garamantes arena
Infodiunt? Quid, qui saevo sepelire profundo
Exanimos mandant Libycis Nasamones in oris?
At Celtae *vacui* capitis circumdare gaudent
Ossa (nefas) auro, ac mensis ea pocula servant.
Cecropidae ob patriam Mavortis forte peremtos

Decrevere simul communibus urere flammis.
At gente in Scythica suffixa cadavera truncis
Lenta dies sepelit, putri liquentia tabo.
Talia dum memorant, umbra veniente Sibyllae,
Autonoe, Finem hic, inquit, sermonibus adde
Alternis. Haec, haec veri fecunda sacerdos:
Cui tantum patuit rerum, quantum ipse negarit
Plus novisse Deus. Me iam comitante tuorum
Tempus abire globo, et pecudes imponere flammis.
At gravida arcanis Cymes anus attigit ore
Postquam sacrificum, delibavitque cruorem,
In decus egregiae vultus intenta iuventae,
Aetherea fruerer cum luce, haud segniter, inquit,
Cymaeo populis vox nostra sonabat in antro.
Tunc te permixtum seclis rebusque futuris
Aeneadum cecini. Sed non sat digna mearum
Cura tuis vocum. Nec enim conquirere dicta,
Aut servare fuit proavis sollertia vestris.
Verum age, disce, puer, (quando cognoscere cordi est)
Iam tua, deque tuis pendentia Dardana fatis.
Namque tibi cerno properatum oracula vitae
Hinc petere, et patrios visu contingere manes.
Armifero victor patrem ulcisceris Hibero,
Creditus ante annos Marti, ferroque resolves
Gaudia Poenorum, et missum laetabere bello
Omen, Hiberiacis victa Carthagine terris.
Maius ad imperium post haec capiere, nec ante
Iupiter absistet cura, quam cuncta fugarit
In Libyam bella, et vincendum duxerit ipse
Sidonium tibi rectorem. Pudet urbis iniquae,
Quod post haec decus hoc patriaque domoque carebit.
Sic vates, gressumque lacus vertebat ad atros.
Tum iuvenis, Quaecunque datur sors durior ac

)bnitemur, ait: culpa modo pectora cessent.
ed, te oro, (quando vitae tibi causa labores
lumanos iuvisse fuit) siste, inclita virgo,
'aulisper gressum, et nobis manesque silentum
inumera, Stygiaeque aperi formidinis aulam.
nnuit illa quidem: sed, Non optanda recludis
egna, ait. Hic tenebras habitant, volitantque per umbras
inumeri quondam populi. Domus omnibus una.
i medio vastum late se tendit inane,
luc, quidquid terrae, quidquid freta, et igneus aer
utrivit primo mundi genitalis ab aevo,
Mors communis agit) descendunt cuncta: capitque
ampus iners, quantum interiit, restatque futurum.
ingunt regna decem portae: quarum una receptat
elligeros, dura Gradivi sorte creatos.
ltera, qui leges posuere atque inclita iura
lentibus, et primas fundarunt moenibus urbes.
'ertia ruricolas Cereris, iustissima turba
uae venit ad manes, et fraudum illaesa veneno.
xin, qui laetas artes vitaeque colendae
ivenere viam, nec dedignanda parenti
armina fuderunt Phoebo, sua limina servant.
roxima, quos venti saevaeque hausere procellae,
aufraga porta rapit; sic illam nomine dicunt.
initima huic, noxa gravido et peccasse fatenti,
asta patet populo. Poenas Rhadamanthus in ipso
xpetit introitu, mortemque exercet inanem.
ptima femineis reseratur porta catervis,
imentes ubi casta fovet Proserpina lucos.

Infantum hinc gregibus, versasque ad funera taedas
Passis virginibus, turbaeque in limine lucis
Est iter exstinctae, et vagitu ianua nota.
Tum, seducta loco, et laxata lucida nocte,
Claustra nitent, quae secreti per limitis umbram
Elysios ducunt campos. Hic turba piorum,
Nec Stygio in regno, coeli nec posta sub axe:
Verum, ultra Oceanum sacro contermina fonti,
Lethaeos potat latices, oblivia mentis.
Extrema hinc, auro fulgens, iam lucis honorem
Sentit, et admoto splendet ceu sidere lunae.
Hac animae coelum repetunt; ac, mille peractis,
Oblitae Ditem redeunt in corpora, lustris.
Has passim nigrum pandens Mors lurida rictum
Itque reditque vias, et portis omnibus errat.
Tum iacet in spatium sine corpore pigra vorago,
Limosique lacus: late exundantibus urit
Ripas saevus aquis Phlegethon, et, turbine anhelo
Flammarum resonans, saxosa incendia torquet.
Parte alia torrens Cocytos sanguinis atri
Vorticibus furit, et spumanti gurgite fertur.
At, magnis semper Divis regique Deorum
Iurari dignata palus, picis horrida rivo,
Fumiferum volvit Styx inter sulfura limum.
Tristior his Acheron sanie crassoque veneno
Aestuat, et, gelidam eructans cum murmure arenam,
Descendit nigra lentus per stagna palude.
Hanc potat saniem non uno Cerberus ore.
Haec et Tisiphones sunt pocula, et atra Megaera
Hinc sitit, ac nullo rabies restinguitur haustu.
Ultimus erumpit lacrimarum fontibus amnis
Ante aulam, atque aditus, et inexorabile limen.
Quanta cohors, omni stabulante per avia monstro.

ıxcubat, et manes permixto murmure terret!
ıuctus edax, Maciesque, malis comes addita morbis,
ıt Maeror pastus Fletu, et sine sanguine Pallor,
ıuraeque, Insidiaeque, atque hinc queribunda Senectus,
ſinc angens utraque manu sua guttura Livor,
ıt deforme malum ac sceleri proclivis Egestas,
ırrorque infido gressu, et Discordia gaudens
ermiscere fretum coelo; sed et ostia Ditis
ıentenis suetus Briareus recludere palmis,
ıt Sphinx, virgineos rictus infecta cruore,
cyllaque, Centaurique truces, umbraeque Gigantum.
erberus hic ruptis peragrat cum Tartara vinclis,
ſon ipsa Alecto, nec feta furore Megaera
udet adire ferum, dum fractis mille catenis
ſiperea latrans circumligat ilia cauda.
ɔextra vasta comas nemorosaque brachia fundit
ʻaxus, Cocyti rigua frondosior unda.
ſic dirae volucres, pastusque cadavere vultur,
ıt multus bubo, ac sparsis strix sanguine pennis,
ſarpyiaeque fovent nidos, atque omnibus haerent
ondensae foliis: saevit stridoribus arbor.
ſas inter formas coniux Iunonis Avernae,
uggestu residens, cognoscit crimina regum.
tant vincti, seroque piget sub iudice culpae.
ircumerrant Furiae, poenarumque omnis imago.
ıuam vellent nunquam sceptris fulsisse superbis!
ısultant duro imperio non digna nec aequa
d superos passi manes: quaeque ante profari
on licitum vivis, tandem permissa queruntur.
unc alius saevis religatur rupe catenis:
t alius subigit saxum contra ardua montis:

Vipereo domat hunc aeterna Megaera flagello.
Talia letiferis restant patienda tyrannis.
Sed te maternos tempus cognoscere vultus,
Cuius prima venit non tardis passibus umbra.
Adstabat fecunda Iovis Pomponia furto.
Namque, ubi cognovit Latio surgentia bella
Poenorum, Venus, insidias anteire laborans
Iunonis, fusa sensim per pectora patrem
Implicuit flamma. Quae ni provisa fuissent,
Sidonia Iliacas nunc virgo accenderet aras.
Ergo ubi gustatus cruor, admonuitque Sibylla,
Et dedit alternos ambobus noscere vultus,
Sic iuvenis prior: O, magni mihi numinis instar,
Cara parens, quam, te ut nobis vidisse liceret,
Optassem Stygias vel leto intrare tenebras.
Quae sors nostra fuit, cui te, cum prima subiret,
Eripuit sine honore dies, et funere carpsit?
Excipit his mater: Nullos, o nate, labores
Mors habuit nostra: aethereo dum pondere partum
Exsolvor, miti dextra Cyllenia proles
Imperio Iovis Elysias deduxit in oras;
Attribuitque pares sedes, ubi magna moratur
Alcidae genetrix, ubi sacro munere Leda.
Verum age, nate, tuos ortus, ne bella pavescas
Ulla, nec in coelum dubites te tollere factis,
Quando aperire datur nobis, nunc denique disce.
Sola die caperem medio cum forte petitos
Ad requiem somnos, subitus mihi membra ligavit
Amplexus, non ille, meo veniente marito,
Assuetus facilisque mihi: tum luce corusca,
Implebat quanquam languentia lumina somnus,
Vidi (crede) Iovem. Nec me mutata fefellit
Forma Dei, quod, squalentem conversus in anguem,
Ingenti traxit curvata volumina gyro.

Sed mihi post partum non ultra ducere vitam
Concessum. Heu, quantum gemui, quod spiritus ante,
Haec tibi quam noscenda darem, discessit in auras!
His alacer colla amplexu materna petebat:
Umbraque ter frustra per inane petita fefellit.
Succedunt simulacra virûm concordia, patris
Unanimique simul patrui. Ruit ipse per umbram,
Oscula vana petens, iuvenis, fumoque volucri
Et nebulis similes animas apprendere certat.
Quis te, care pater, quo stabant Itala regna,
Exosus Latium Deus abstulit? Hei mihi! nam cur
Ulla fuere adeo, quibus a te saevus abessem,
Momenta? Opposito mutassem pectore mortem.
Quantos funeribus vestris gens Itala passim
Dat gemitus! Tumulus vobis, censente Senatu,
Mavortis geminus surgit per gramina campo.
Nec passi plura, in medio sermone loquentis
Sic adeo incipiunt. Prior haec genitoris imago:
Ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces,
Dulce tamen venit ad manes, cum gratia vitae
Durat apud superos, nec edunt oblivia laudem.
Verum age, fare, decus nostrum, te quanta fatiget
Militia. Heu, quoties intrat mea pectora terror,
Cum repeto, quam saevus eas, ubi magna pericla
Contingunt tibi! Per nostri, fortissime, leti
Obtestor causas, Martis moderare furori.
Sat tibi sint documenta domus. Octava terebat
Arentem culmis messem crepitantibus aestas,
Ex quo cuncta mihi calcata, meoque subibat
Germano devexa iugum Tartessia tellus.
Nos miserae *muros* et tecta renata Sagunto,
Nos dedimus Baetin nullo potare sub hoste.
Nobis indomitus convertit terque quaterque

Germanus terga Hannibalis. Pro barbara nunquam
Impolluta fides! Peterem cum victor adesum
Cladibus Hasdrubalem; subito venale, cohortes
Hispanae, vulgus, Libyci quas fecerat auri
Hasdrubal, abrupto liquerunt agmine signa.
Tunc hostis socio desertos milite; multum
Ditior ipse viris, spisso circumdedit orbe.
Non segnis nobis nec inultis, nate, peracta est
Illa suprema dies, et laude inclusimus aevum.
Excipit inde suos frater coniungere casus.
Excelsae turris post ultima rebus in artis
Subsidium optaram, supremaque bella ciebam.
Fumantes taedas, ac lata incendia passim,
Et mille iniecere faces. Nil nomine leti
De Superis queror. Haud parvo data membra sepulcro
Nostra cremaverunt in morte haerentibus armis.
Sed me luctus habet, geminae ne clade ruinae
Cesserit affusis oppressa Hispania Poenis.
Contra quae iuvenis turbato fletibus ore:
Di, quaeso, ut merita est, dignas pro talibus ausis
Carthago expendat poenas. Sed continet acres
Pyrenes populos, qui, vestro Marte probatus,
Excepit fessos, et notis Marcius armis
Successit bello. Fusos quoque fama ferebat
Victores acie, atque exacta piacula caedis.
His laeti rediere duces loca amoena piorum:
Prosequiturque oculis puer adveneratus euntes.
Iamque aderat multa vix agnoscendus in umbra
Paullus, et epoto fundebat sanguine verba:
Lux Italûm, cuius spectavi Martia facta,
Multum uno maiora viro, descendere nocti,
Atque habitanda semel subigit quis visere regna!
Cui contra tales effundit Scipio voces:
Armipotens ductor, quam sunt tua fata per Urbes

entata diu! Quam paene ruentia tecum
isti ad Stygias Oenotria tecta tenebras!
tibi defuncto tumulum Sidonius hostis
tituit, laudemque tuo quaesivit honore.
que audit lacrimans hostilia funera Paullus,
oculos iam Flaminius, iam Gracchus, et aegro
mtus Cannis stabat Servilius ore.
llare viros erat ardor, et addere verba:
raptabat amor priscos cognoscere manes.
meritum saeva Brutum immortale securi
en, nunc Superos aequantem laude Camillum,
auro Curium non unquam cernit amicum.
Sibylla docet venientum, et nomina pandit.
fraudes pacis Pyrrhumque a limine portae
cit, visus orbus. Tulit ille ruentem
bridis in ripas regem, solusque revulso
ferox ponte exclusit redeuntia regna.
i dulce virum, primo qui foedera bello
nicum pepigit, vidisse; hic inclitus ille
oreis victor cum classe Lutatius armis.
tudium et saevam cognoscere Hamilcaris umbram;
est, (cerne procul) cui frons nec morte remissa
m servat rabiem. Si iungere cordi est
quium; sine, gustato det sanguine vocem.
e ubi permissum, et sitiens se implevit imago,
rior increpitat non miti Scipio vultu:
ne, o fraudum genitor, sunt foedera vobis?
haec Sicania pepigisti captus in ora?
tuus toto natus contra omnia pacta
cet Latio, et, perruptis molibus, Alpes
atus adest, fervet gens Itala Marte

Barbarico, et refluunt obstructi stragibus amnes.
Post quae Poenus ait: Decimum modo coeperat annum
Excessisse puer, nostro cum bella Latinis
Concepit iussu: licitum nec fallere Divos
Iuratos patri. Quod si Laurentia vastat
Nunc igni regna, et Phrygias res vertere tentat,
O pietas, o sancta fides, o vera propago!
Atque utinam amissum reparet decus! Inde citato
Celsus abit gressu, maiorque recessit imago.
Exin designat vates, qui iura sub armis
Poscenti dederint populo, primique petitas
Misuerint Italis Piraeo litore leges.
Laetatur, spectatque virûm insatiabilis ora
Scipio, et appellet cunctos; ni magna sacerdos
Admoneat turbae innumerae: Quot millia toto
Credis in orbe, puer, lustras dum singula visu,
Descendisse Erebo? Nullo non tempore abundans
Umbrarum huc agitur torrens, vectatque capaci
Agmina mole Charon, et sufficit improba puppis.
Post haec, ostendens iuvenem, sic virgo profatur:
Hic ille est, tellure vagus qui victor in omni
Cursu signa tulit; cui pervia Bactra Dahaeque;
Qui Gangem bibit, et Pellaeo ponte Niphaten
Adstrinxit; cui stant sacro sua moenia Nilo.
Incipit Aeneades: Libyci certissima proles
Hammonis, quando exsuperat tua gloria cunctos
Indubitata duces, similique cupidine rerum
Pectora nostra calent, quae te via, fare, superbum
Ad decus et summas laudum perduxerit arces.
Ille sub haec: Turpis lenti sollertia Martis.
Audendo bella expedias. Pigra extulit artis

Haud unquam sese virtus. Tu magna gerendi
Praecipita tempus: mors atra impendet agenti.
Haec effatus abit. Croesi mox advolat umbra,
Dives apud superos; sed mors aequarat egenis.
Atque hic, Elysio tendentem limite cernens
Effigiem iuvenis castam, cui vitta ligabat
Purpurea effusos per colla nitentia crines,
Dic, ait, hic quinam, virgo? nam luce refulget
Praecipua fons sacra viro, multaeque sequuntur
Mirantes animae, et laeto clamore frequentant.
Qui vultus! quam (si Stygia non esset in umbra)
Dixissem facile esse Deum! Non falleris, inquit,
Docta comes Triviae: meruit Deus esse videri,
Et fuit in tanto non parvum pectore numen.
Carmine complexus terram, mare, sidera, manes,
Et cantu Musas et Phoebum aequavit honore.
Atque haec cuncta, prius quam cerneret, ordine terris
Prodidit, et vestram tulit usque ad sidera Troiam.
Scipio, perlustrans oculis laetantibus umbram,
Si nunc fata darent, ut Romula facta per orbem
Hic caneret vates, quanto maiora futuros
Facta eadem intrarent hoc, inquit, teste nepotes!
Felix Aeacida, cui tali contigit ore
Gentibus ostendi! Crevit tua carmine virtus.
Sed quae tanta adeo gratantum turba requirens,
Heroum effigies maioresque accipit umbras.
Inde viro stupet Aeacide, stupet Hectore magno,
Aiacisque gradum venerandaque Nestoris ora
Miratur, geminos aspectat laetus Atridas,
Iamque Ithacum, corde aequantem Peleïa facta.
Victuram hinc cernit Ledaei Castoris umbram:
Alternam lucem peragebat in aethere Pollux.
Sed subito vultus monstrata Lavinia traxit.
Nam virgo admonuit, tempus cognoscere manes
Femineos, ne cunctantem lux alma vocaret.

Felix haec, inquit, Veneris nurus ordine longo
Troiugenas iunxit sociata prole Latinis.
Vis et Martigenae thalamos spectare Quirini?
Hersiliam cerne: hirsutos cum sperneret olim
Gens vicina procos, pastori rapta marito
Intravitque casae, culmique e stramine fultum
Pressit laeta torum, et soceros revocavit ab armis.
Adspice Carmentis gressus. Evandria mater
Haec fuit, et vestros tetigit praesaga labores.
Vis et, quos Tanaquil vultus gerat? Haec quoque castae
Augurio valuit mentis, venturaque dixit
Regna viro, et dextros agnovit in alite Divos.
Ecce pudicitiae Latium decus, inclita leti
Fert frontem atque oculos terrae Lucretia fixos.
Non datur, heu! tibi, Roma, nec est, quod malle deceret,
Hanc laudem retinere diu. Virginia iuxta,
Cerne, cruentato vulnus sub pectore servat,
Tristia defensi ferro monumenta pudoris,
Et patriam laudat miserando in vulnere dextram.
Illa est, quae Thybrim, quae fregit Lydia bella,
Nondum passa marem, quales optabat habere
Quondam Roma viros, contemtrix Cloelia sexus.
Cum, subito aspectu turbatus, Scipio poscit,
Quae poenae causa, et qui sint in crimine manes.
Tum virgo: Patrios fregit quae curribus artus,
Et stetit adductis super ora trementia frenis,
Tullia, non ullos satis exhaustura labores,
Ardenti Phlegethonte natat. Fornacibus atris
Fons rapidus furit, atque ustas sub gurgite cautes
Egerit, et scopulis pulsat flagrantibus ora.
Illa autem, quae tondetur praecordia rostro
Alitis, (en quantum resonat plangentibus alis
Armiger ad pastus rediens lovis!) hostibus arcem

Virgo (immane nefas) adamato prodidit auro
Tarpeia, et pactis reseravit claustra Sabinis.
Iuxta (nonne vides? neque enim leviora domantur
Delicta) illatrat ieiunis faucibus Orthrus,
Armenti quondam custos immanis Hiberi,
Et morsu petit, et polluto eviscerat ungue.
Nec par poena tamen sceleri: sacraria Vestae
Polluit, exuta sibi virginitate, sacerdos.
Sed satis haec vidisse, satis: mox deinde videnti
Nunc animas tibi, quae potant oblivia, paucas
In fine enumerasse paro, et remeare tenebris.
Hic Marius (nec multa dies iam restat ituro
Aetheream in lucem) veniet tibi origine parva
In longum imperium Consul: nec Sulla morari
Iussa potest, aut amne diu potare soporo.
Lux vocat, et nulli Divûm mutabile fatum.
Imperium hic primus rapiet: sed gloria culpae,
Quod reddet solus: nec tanto in nomine quisquam
Existet, Sullae qui se velit esse secundum.
Ille, hirta cui subrigitur coma fronte, decorum
Et gratum terris Magnus caput: ille Deûm gens,
Stelligerum attollens apicem, Troianus Iulo
Caesar avo; quantas moles, cum sede reclusa
Hac tandem erumpent, terraque marique movebunt!
Heu miseri, quoties toto pugnabitur orbe!
Nec leviora lues, quam victus, crimina victor.
Tum iuvenis lacrimans, Restare haec ordine duro
Lamentor rebus Latiis. Sed luce remota
Si nulla est venia, et merito mors ipsa laborat,
Perfidiae Poenus quibus aut Phlegethontis in undis
Exuret ductor scelus, aut quae digna renatos
Ales in *aeternum* laniabit morsibus artus?
Ne metue, exclamat vates. Non vita sequetur
Inviolata virum: patria non ossa quiescent.

Namque ubi, fractus opum, magnae certamine pugnae
Pertulerit vinci, turpemque orare salutem,
Rursus bella volet Macetûm instaurare sub armis.
Damnatusque doli, desertis coniuge fida
Et dulci nato, linquet Carthaginis arces,
Atque una profugus lustrabit caerula puppe.
Hinc Cilicis Tauri saxosa cacumina viset.
Pro, quanto levius mortalibus aegra subire
Servitia, atque hiemes, aestusque, fugamque, fretumque,
Atque famem, quam posse mori! Post Itala bella
Assyrio famulus regi, falsusque cupiti
Ausoniae motus, dubio petet aequora velo;
Donec, Prusiacas delatus segniter oras,
Altera servitia imbelli patietur in aevo,
Et latebram munus regni. Perstantibus inde
Aeneadis, reddique sibi poscentibus hostem,
Pocula furtivo rapiet properata veneno,
Ac tandem terras longa formidine solvet.
Haec vates, Erebique cavis se reddidit umbris.
Tum laetus socios iuvenis portumque revisit.

LIBER XIV.

ARGUMENTUM.

Nascitur hinc bellum iuvenis post fata tyranni,
Hispano veniens ubi terris nomen ab amne
Imposuit pubes. Nam rege Gelone creatus,
Oblitus monitus, artesque oblitus avitas,
Incepit luxu, spreta virtute, cruento
Flagrare, et rigidis delicta tuentibus armis,
Cingere se ferro, et regnum terrore fovere.
Hoc igitur (neque enim longum violentia durat)
A coniuratis tota cum stirpe peremto,
Marcellus propere Siculis adnavigat oris.
Mutatasque videns, trepidos mox spargit in agros
Signa: Leontini senserunt prima coloni.
Pugnaturque mari, Poenoque per alta fugato
Arma Syracosios capiunt victricia muros.

Flectite nunc vestros, Heliconis numina, cantus
Ortygiae pelagus Siculique ad litoris urbes.
Muneris hic vestri labor est; modo Daunia regna
Aeneadum, modo Sicanios accedere portus,
Aut Macetûm lustrare domos et Achaia rura,
Aut vaga Sardoo vestigia tingere fluctu,
Vel Tyriae quondam regnata mapalia genti,
Extremumve diem et terrarum invisere metas.
Sic poscit sparsis Mavors agitatus in oris.
Ergo, age, qua litui, qua ducunt bella, sequamur.
Ausoniae pars magna iacet Trinacria tellus,
Ut semel expugnante Noto et vastantibus undis
Accepit freta, caeruleo propulsa tridente.
Namque per occultum caeca vi turbinis olim
Impactum pelagus laceratae viscera terrae
Discidit, et, medio perrumpens arva profundo,
Cum populis pariter convulsas transtulit urbes.
Lux illo, servans rapidus divortia, Nereus
Saevo dividuos coniungi pernegat aestu.
Sed spatium, quod dissociat consortia terrae,

Latratus fama est (sic arta intervenit unda)
Et matutinos volucrum transmittere cantus.
Multa solo virtus. Iam reddere foenus aratris,
Iam montes umbrare olea, dare nomina Baccho,
Cornipedemque citum lituis generasse ferendis,
Nectare Cecropias Hyblaeo accedere ceras.
Hic et Paeonios arcano sulfure fontes,
Hic Phoebo digna et Musis venerabere vatum
Ora excellentum, sacras qui carmine silvas,
Quique Syracosia resonant Helicona Camena.
Promtae gens linguae: ast eadem, cum bella cieret,
Portus aequoreis sueta insignire tropaeis.
Post dirum Antiphatae sceptrum et Cyclopia regna,
Vomere verterunt primum nova rura Sicani.
Pyrene misit populos, qui nomen ab amne
Ascitum patrio terrae imposuere vacanti.
Mox Ligurum pubes, Siculo ductore, novavit
Possessis bello mutata vocabula regnis.
Nec Cres dedecori fuit accola, duxerat actos
Moenibus e centum non fausta ad proelia Minos,
Daedaleam repetens poenam. Qui fraude nefanda
Postquam perpetuas iudex concessit ad umbras,
Cocalidum insidiis, fesso Minoïa turba
Bellandi studio Siculis subsedit in oris.
Miscuerunt Phrygiam prolem Troianus Acestes,
Troianusque Helymus, structis qui, pube secuta,
In longum ex sese donarunt nomina muris.
Nec Zanclaea gerunt obscuram moenia famam,
Dextera quam tribuit posito Saturnia telo.
Sed decus Hennaeis haud ullum pulchrius oris,
Quam quae Sisyphio fundavit nomen ab Isthmo,
Et multum ante alias Ephyraeis fulget alumnis
Hic Arethusa suum piscoso fonte receptat

ieon, sacrae portantem signa coronae.
ion aequus amat Trinacria Mulciber antra.
a Lipare, vastis subter depasta caminis,
ureum vomit exeso de vertice fumum.
Aetna eructat tremefactis cautibus ignis
usi gemitus, pelagique imitata furorem
mure per caecos tonat irrequieta fragores
te dieque simul. Fonte e Phlegethontis ut atro
nmarum exundat torrens, piceaque procella
iambusta rotat liquefactis saxa cavernis.
quanquam largo flammarum exaestuet intus
bine, et assidue subnascens profluat ignis,
mo cana iugo colubet (mirabile dictu!)
inam flammis glaciem; aeternoque rigore
entes horrent scopuli: stat vertice celsi
is hiems, calidaque nivem tegit atra favilla.
d referam Aeolio regnatas nomine terras?
itorumque domos, atque addita claustra procellis?
versi penitus Pelopea ad regna Pachyni
sata Ionio respondent saxa profundo.
, contra Libyamque situm Caurosque furentes,
nit devexas Lilybaeon nobile Chelas.
qua diversi lateris frons tertia terris
git in Italiam prolato ad litora dorso,
sus arenosa tollit se mole Pelorus.
longo mitis placide dominator in aevo
efuerat terris Hieron, tractare sereno
erio vulgum pollens, et pectora nullo
entum exagitare metu, pactamque per aras
id facilis temerare fidem, socialia iura
oniis multos servarat casta per annos.
um, ubi fata virum fragili solvere senecta,
naero cessit sceptrum exitiale nepoti,

Et placida indomitos accepit regia mores.
Namque, bis octonis nondum rex praeditus annis,
Caligare alto in solio, nec pondera regni
Posse pati, et nimium fluxis confidere rebus.
Iamque brevi nullum, delicta tuentibus armis,
Fas notum, ignotumque nefas: vilissima regi
Cura pudor. Tam praecipiti materna furori
Pyrrhus origo dabat stimulos, proavique superbum
Aeacidae genus, atque aeternus carmine Achilles.
Ergo ardor subitus Poenorum incepta fovendi:
Nec sceleri mora. Coniungit nova foedera, pacto,
Cederet ut Siculis victor Sidonius oris.
Sed stabant poenae, tumulumque negabat Erinnys,
Qua modo pactus erat socium non cernere, terra
Saevos namque pati fastus, iuvenemque cruento
Flagrantem luxu, et miscentem turpia diris,
Haud ultra faciles, quos ira metusque coquebat,
Iurati obtruncant: nec iam modus ensibus: addunt
Femineam caedem, atque insontum rapta sororum
Corpora prosternunt ferro. Nova saevit in armis
Libertas, iactatque iugum. Pars Punica castra,
Pars Italos et nota volunt; nec turba furentum
Defit, quae neutro sociari foedere malit.
Tali Trinacriae motu, rebusque Sicanis
Exitio regis trepidis, sublimis honore
(Tertia nam Latios renovarat purpura fasces)
Marcellus classem Zanclaeis appulit oris.
Atque ubi cuncta viro, caedesque exposta tyranni,
Ambiguaeque hominum mentes; Carthaginis arma
Quos teneant, et quanta, locos; quod vulgus amicum
Duret Troiugenis; quantos Arethusa tumores

oncipiat, perstetque suas non pandere portas;
ıcumbit bello, ac totam per proxima raptim
rmorum effundit flammato pectore pestem.
on aliter Boreas, Rhodopes a vertice praeceps
um sese immisit, decimoque volumine pontum
xpulit in terras, sequitur cum murmure molem
iecti maris, et stridentibus affremit alis.
rima Leontinos vastarunt proelia campos,
egnatam diro quondam Laestrygone terram.
ıstabat ductor, cui tarde vincere Graias
ar erat, ac vinci, turmas. Ruit aequore toto;
?emineum credas maribus concurrere vulgum)
!t Cereri placitos fecundat sanguine campos.
ternuntur passim; pedibusque evadere letum
ripuit rapidus Mavors. Ut cuique salutem
romisit fuga, praeveniens dux occupat ense.
:e, gregem metite imbellem, ac succidite ferro,
lamat, cunctantes urgens umbone catervas.
igro luctandi studio certamen in umbra
[olle pati docta, et gaudens splendescere olivo,
tat, mediocre decus vincentum, ignava iuventus.
[aec laus sola datur, si viso vincitis hoste.
ıgruit, audito ductore, exercitus omnis;
olaque, quod superest, secum certamina morunt,
ıuis dextra antistet, spoliisque excellat opimis.
!uboïci non, per scopulos illisa Caphareo,
!uripi magis unda furit; pontumve sonantem
!iicit angusto violentius ore Propontis;
[ec fervet maiore fretum rapiturque tumultu,
ıuod ferit Herculeas extremo Sole columnas.
lite tamen dextrae decus inter proelia tanta
!nituit fama. Miles Tyrrhenus, (Asilo
!omen erat) captus quondam ad Thrasymena fluenta,

ervitium facile et dominantis mollia iussa

Expertus Beryae, patrias remearat ad oras
Sponte faventis heri; repetitisque impiger armis
Tum veteres Siculo casus Mavorte piabat.
Atque is, dum medios inter fera proelia miscet,
Illatus Beryae, cui, pacta ad regia misso
Poenorum a populis, sociataque bella gerenti,
Aerato cassis munimine clauserat ora,
Invadit ferro iuvenem, trepideque ferentem
Instabiles retro gressus prosternit arena.
At miser, audita victoris voce, trementem
Cunctantemque animam Stygia ceu sede reducens,
Cassidis a mento malefidae vincula rumpit,
Iungebatque preces, atque addere verba parabat.
Sed, subito aspectu et noto conterritus ore,
Tyrrhenus ferrumque manu revocavit, et ultro
Talia cum gemitu lacrimis effudit obortis:
Ne, quaeso, supplex lucem dubiusque precare:
Fas hostem servare mihi. Multo optimus ille
Militiae, cui postremum est primumque, tueri
Inter bella fidem: tu letum evadere nobis
Das prior, et servas nondum servatus ab hoste.
Haud equidem indignum mémet, quae tristia vidi,
Abnuerim, dignumque iterum in peiora revolvi;
Si tibi per medios ignes mediosque per enses
Non dederit mea dextra viam. Sic fatur, et ultro
Attollit, vitaque exaequat munera vitae.
At, compos Sicula primum certaminis ora
Coepti, Marcellus victricia signa, quieto
Agmine progrediens, Ephyraea ad moenia vertit.
Inde Syracosias castris circumdedit arces.
Sed ferri languebat amor. Sedare monendo
Pectora caeca virûm, atque iras evellere avebat.
Nec (renuant si forte sibi, et si mitia malle
*Cre*dant esse metum) laxis servatur omissa
*Obsi*dio claustris; quin contra intentior ipse

Invigilat cautis, frontem imperterritus, armis:
Et struit arcana necopina pericula cura.
Haud secus Eridani stagnis ripave Caystri
Innatat albus olor, pronoque immobile corpus
Dat fluvio, et pedibus tacitas eremigat undas.
Interea, dum incerta labat sententia clausis,
Exciti populi atque urbes socia arma ferebant:
Incumbens Messana freto, minimumque revulsa
Discreta Italia, atque Osco memorabilis ortu:
Tum Catane, nimium ardenti vicina Typhoeo,
Et generasse Pios quondam celeberrima Fratres,
Et, cui non licitum fatis, Camarina, moveri.
Tum, quae nectareis vocat ad certamen Hymetton,
Audax Hybla, favis, palmaeque arbusta Selinus:
Et, iusti quondam portus, nunc litore solo
Subsidium infidum fugientibus aequora, Myle.
Nec non altus Eryx, nec non et vertice celso
Centuripae, largoque virens Entella Lyaeo,
Entella, Hectoreo dilectum nomen Acestae.
Non Thapsos, non e tumulis glacialibus Acrae
Defuerunt: Agathyrna manus, geminoque Lacone
Tyndaris attollens sese affluit. Altor equorum
Mille rapit turmam, atque hinnitibus aera flammat,
Pulveream volvens Agragas ad inania nubem.
Ductor Grosphus erat, cuius caelata gerebat
Taurum parma trucem, poenae monumenta vetustae.
Ille, ubi torreret subiectis corpora flammis,
Mutabat gemitus mugitibus: actaque veras
Credere erat stabulis armenta effundere voces.
Haud impune quidem: nam dirae conditor artis
Ipse suo moriens immugit flebile tauro.
Venit, *ab amne* trahens nomen, Gela, venit Halaesa,

Et, qui praesenti domitant periura, Palici,
Pectora supplicio; Troianaque venit Acesta;
Quique per Aetnaeos Acis petit aequora fines,
Et dulci gratam Nereïda perluit unda.
Aemulus ille tuo quondam, Polypheme, calori,
Dum fugit agrestem violenti pectoris iram,
In tenues liquefactus aquas evasit et hostem,
Et tibi victricem, Galatea, immiscuit undam.
Nec non qui potant Hypsamque Alabimque sonoros,
Et perlucentem splendenti gurgite Achaten:
Qui fontes, vage Chrysa, tuos, et pauperis alvei
Hipparin, ac facilem superari gurgite parco
Pantagiam, rapidique coluntvada flava Symaethi.
Litora Thermarum, prisca dotata Camena,
Armavere suos, qua mergitur Himera ponto
Aeolio. Nam dividuas se scindit in oras;
Nec minus occasus petit incita, quam petit ortus.
Nebrodes gemini nutrit divortia fontis,
Quo mons Sicania non surgit ditior umbrae.
Henna Deûm lucis sacram dedit ardua dextram.
Hic specus, ingentem laxans telluris hiatum,
Caecum iter ad manes tenebroso limite pandit,
Qua novus ignotas Hymenaeus venit in oras.
Hac Stygius quondam, stimulante Cupidine, rector
Ausus adire diem, maestoque Acheronte relicto
Egit in illicitas currum per inania terras.
Tum rapta praeceps Hennaea virgine flexit
Attonitos coeli visu lucemque paventes
In Styga rursus equos, et praedam condidit umbris.
Romanos Petraea duces, Romana petivit
*Foede*ra Callipolis, lapidosique Enguion arvi,
*Had*ranum, Ergetumque simul, telaque superba
*Lani*gera Melite, et litus piscosa Melacte,

eque procelloso Cephaloedias ora profundo
uleis horret campis pascentia cete,
ui, correptas sorbentem vorticis haustu,
.e iterum e fundo iaculantem ad sidera, puppes,
romenitana cernunt de sede Charybdim.
c Latium manus et Laurentia signa movebat.
ra Elissaeis aderat gens Sicana votis.
: Agathyrna dedit, perflataque Trogilos Austris,
: Thoanteae sedes Facelina Dianae.
;emino venit numero fecunda Panormos;
silvis sectere feras, seu retibus aequor
'ere, seu coelo libeat traxisse volucrem.
Herbesos iners, non Naulocha pigra pericli
:runt; non frondosis Morgentia campis
inuit Marte infido: comitata Menaeis
.t Amastra viris, et parvo nomine Tisse,
'etum, et Mutyce, pubesque liquentis Achaeti.
nios Drepane, atque undae clamosus Helorus,
ıox servili vastata Triocala bello,
nios Arbela ferox, et celsus Ietas,
ellare Tabas docilis, Cossyraque parva,
maior Megara Mute concordibus ausis
re, et strato Gaulum spectabile ponto,
sonat Halcyones cantu, nidosque natantes
ota gestat, sopitis fluctibus, unda.
Syracusae patulos urbs inclita muros
:e collecto variisque impleverat armis.
tores facilem impelli laetamque tumultus
loquo pubem furiabant insuper ore:
quam hoste intratos muros, et quatuor arces,
alaminiacis quantam Eoisque tropaeis
nio portus urbs invia fecerit umbram,
tatum proavis, ter centum ante ora triremes

Unum naufragium, mersasque impune profundo
Clade pharetrigeri subnixas regis Athenas.
Flammabant vulgum geniti Carthagine fratres,
Poeni matre genus; sed quos, sub crimine pulsus
Urbe Syracosia, Libycis eduxerat oris
Trinacrius genitor, geminaque a stirpe parentum
Astus miscebant Tyrios levitate Sicana.
Quae cernens ductor, postquam immedicabile visum
Seditio, atque ultro bellum surgebat ab hoste,
Testatus Divos Siculorum, amnesque, lacusque,
Et fontes, Arethusa, tuos, ad bella vocari
Invitum; quia sponte diu non sumserit, hostem
Induere arma sibi; telorum turbine vasto
Aggreditur muros, atque armis intonat urbi.
Par omnes simul ira rapit; certantque, ruuntque.
Turris, multiplici surgens ad sidera tecto,
Exibat, tabulata decem cui crescere Graius
Fecerat, et multas nemorum consumserat umbras.
Armatam hinc igni pinum et devolvere saxa
Certabant, calidaeque picis diffundere pestem.
Huic procul ardentem iaculatus lampada Cimber
Coniicit, et lateri telum exitiabile figit.
Pascitur adiuto Vulcanus turbine venti,
Gliscentemque trahens turris per viscera labem,
Perque altam molem et toties crescentia tecta,
Scandit ovans, rapidisque vorat crepitantia flammis
Robora, et, ingenti simul exundante vapore
Ad coelum, victor nitentia culmina lambit.
Implentur fumo, et nebula caliginis atrae
(Nec cuiquam evasisse datur) ceu fulminis ictu
Correptae rapido in cineres abiere ruinae.
Par contra pelago miseris fortuna carinis.
Namque ubi se propius tectis urbique tulere,

a portus muris pacatas applicat undas,
rovisa novo pestis conterruit astu.
bs fabre teres, atque, erasis undique nodis,
ali similis malo, praefixa gerebat
ae tela manus: ea celso ex aggere muri
lantes curvi rapiebat in aera ferri
uibus, et mediam revocata ferebat in urbem.
solos vis illa viros, quin saepe triremem
ligerae rapuere trabes, cum desuper actum
terent puppi chalybem morsusque tenaces.
, simul affixo vicina in robora ferro
tulerant sublime ratem, (miserabile visu!)
subitum rursus laxatis arte catenis
ta praecipitem reddebant mole profundo,
otam haurirent undae cum milite puppem.
super insidiis augusta foramina murus
cavata dabat, per quae confundere tela
um erat, opposito mittentibus aggere valli.
sine fraude labos, arta ne rursus eodem
ula ab hoste via vicibus contorta redirent.
iditas Graia, atque astus pollentior armis
cellum tantasque minas terraque marique
ebat; stabatque ingens ad moenia bellum.
fuit Isthmiacis decus immortale colonis,
nio facile ante alios telluris alumnos,
lus opum; sed cui coelum terraeque paterent.
novus pluvias Titan ut proderet ortu
catis tristis radiis; ille haereat, anne
deat instabilis tellus; cur foedere certo
ic affusa globum Tethys circumliget undis,
erat, atque una pelagi lunaeque labores,
ater Oceanus qua lege effunderet aestus.
illum mundi numerasse capacis arenas
fides; puppes etiam constructaque saxa
inea traxisse ferunt contra ardua dextra.
lum Italûm ductorem astu Teucrosque fatigat,

Adnabat centum late Sidonia velis
Classis subsidio, et scindebat caerula rostris.
Erigitur subitas in spes Arethusia proles,
Adiungitque suas, portu progressa, carinas.
Nec contra Ausonius tonsis aptare lacertos
Addubitat, mersisque celer fodit aequora remis.
Verberibus torsere fretum: salis icta frequenti
Albescit pulsu facies, perque aequora late
Spumat canenti sulcatus gurgite limes.
Insultant pariter pelago: ac Neptunia regna
Tempestate nova trepidant. Tum vocibus aequor
Personat, et clamat scopulis clamoris imago.
Ac iam diffusus vacua bellator in unda
Cornibus ambierat patulos ad proelia fluctus,
Navali claudens humentem indagine campum.
At simili curvata sinu diversa ruebat
Classis, et artabat lunato caerula gyro.
Nec mora: terrificis saevae stridoribus aeris,
Per vacuum late cantu resonante profundum,
Incubuere tubae, quis excitus aequore Triton
Expavit tortae certantia murmura conchae.
Vix meminere maris; tam vasto ad proelia nisu
Incumbunt proni, positisque in margine puppis
Extremae plantis nutantes spicula torquent.
Sternitur effusis pelagi media area telis,
Celsaque anhelatis exsurgens ictibus alnus
Caerula nigranti findit spumantia sulco.
Ast aliae latere atque incussi roboris ictu
Detergent remos: aliae per viscera pinus
Tramissis ipso retinentur vulnere rostris,
Quo retinent. Medias inter sublimior ibat
Terribilis visu puppis, qua nulla per omne
Egressa est Libycis maior navalibus aevum.
Sed quater haec centum numeroso remige pon
tum
Pulsabat tonsis: veloque superba capaci

ı rapidum hauriret Borean, et cornibus omnes
igeret flatus, lento se robore agebat,
ıret fluctus solis si pulsa lacertis.
:urrunt levitate agili, docilesque regentis
ivisse manum, Latio cum milite puppes.
ut per laevum venientes aequor Himilco
.tus obliquas iussamque incurrere proram
ıpexit, propere Divis in vota vocatis
ıoris, intento volucrem de more sagittam
gnat nervo: utque oculis libravit in hostem,
alamo monstravit iter, diversa relaxans
:hia, deduxit vultu comitante per auras
ılnus telum, ac residentis puppe magistri
.it plectro dextram: nec deinde regenda
ɔe manus valuit, flectenti immortua clavo.
ıque ad opem accurrit, ceu capta, navita, puppe,
ı iterum fatoque pari nervoque sagitta,
edium perlapsa globum, transverberat ictu
ı gubernacli subeuntem munera Taurum.
ıpit Cumana ratis, quam Corbulo ductor
:aque complebat Stabiarum litore pubes.
en erat celsae puppis vicina Dione.
superingestis propior quae subdita telis
ı capessebat, media subsedit in unda,
ıitque fretum. Clamantum spumeus ora
ıus implet aquis, palmaeque, trahente profundo,
:antum frustra summis in fluctibus exstant.
audax ira, magno per caerula saltu
ılo transgressus (nam textam robore turrim
ılerant nexae ferri compage triremes)
lit tabulata super, flammaque comantem
ifida *pinum* celso de culmine quassat.
atros alacer pastosque bitumine torquet,
tante Noto, Poenorum aplustribus ignes.

Intrat diffusos pestis Vulcania passim,
Atque implet dispersa foros: trepidatur omisso
Summis remigio; sed enim tam rebus in artis
Fama mali nondum tanti penetrarat ad imos.
At rapidus fervor, per pingues unguine taedas
Illapsus, flammis victricibus insonat alveo.
Qua nondum tamen impulerat vim Dardana lampas,
Parcebatque vapor, saxorum grandine dirus
Arcebat, fatumque ratis retinebat, Himilco.
Hic miser, igniferam dum ventilat aëre pinum,
Murali saxo per lubrica sanguine transtra
Volvitur in fluctus, Lychaei vulnere, Cydnus.
Fax nidore gravi foedavit comminus auras,
Ambusto instridens pelago. Ferus inde citatum
Missile adorata contorquet Sabratha puppe:
Hammon numen erat Libycae gentile carinae,
Cornigeraque sedens spectabat caerula fronte.
Fer, pater, afflictis, fer, ait, Garamantice vates,
Rebus opem, inque Italos da certa effundere tela.
Has inter voces tremulo venit agmine cornus,
Et Neptunicolae transverberat ora Telonis.
Urgebant nihilo levius, iam in limine mortis
Quos fuga praecipites partem glomerarat in unam
Puppis, adhuc vacuam taedae: sed, proxima cursu
Fulmineo populatus, inevitabilis ardor
Correptam flammis involvit ovantibus alnum.
Primus, ope aequorei funis delapsus in undas,
Qua nondum Stygios glomerabat Mulciber aestus,
Ambustus sociûm remis aufertur Himilco.
Proxima nudarunt miserandi fata Batonis
Desertam ductore ratem. Bonus ille per artem
Crudo luctari pelago, atque exire procellas.
Idem, quid Boreas, quid vellet crastinus Auster,

it: nec pervigilem tu fallere vultum,
o quamvis cursu, Cynosura, valeres.
tquam adversis nullus modus, Accipe nostrum,
on, sanguinem, ait, spectator cladis iniquae.
acto in pectus gladio, dextra inde cruorem
; et large sacra inter cornua fundit.
:er Daphnis, deductum ab origine nomen
i, fuit infelix, cui linquere saltus,
are casas infido marmore visum.
ceps generis quanto maiora paravit
astorem sibi nomina. Daphnin amarunt
es Musae. Dexter donavit avena
is Castalia, et iussit, proiectus in herba
ido caneret, laetos per prata per arva
)hnin properare greges, rivosque silere.
, septena modulatus arundine carmen,
at silvas, non unquam tempore eodem
ssuetos effudit in aequore cantus:
i tacuere canes: stetit atra Charybdis:
us scopulis audivit iubila Cyclops.
iem hauserunt et nomen amabile flammae.
: ecce super transtris fumantibus asper
s, ac longam sibimet facit aequore mortem,
Oiliades, fulmen iaculante Minerva,
tes domuit fluctus ardentibus ulnis.
gitur valida medius, dum se allevat, alni
e Marmarides Scyron. Pars subnatat unda
orum, pars exstat aquis; totumque per aequor
ur, rigido (miserandum) immortua rostro.
ant puppes utrinque, atque ora ruentum
ei feriunt remorum aspergine rores.

Ipse adeo senis ductor Rhoeteïus ibat
Pulsibus, et valido superabat remige ventos.
Quam rapidis puppem manibus frenare Lilaeus
Dum tentat, saeva truncatur membra bipenni,
Ac fert haerentes trabibus ratis incita palmas.
Sicania Aeoliden portabant transtra Podaetum.
Hic, aevo quanquam nondum excessisset ephebos,
Seu laevi traxere Dei, seu fervida corda,
(Nec sat maturus laudum) bellique cupido,
Arma puer niveis aptarat picta lacertis,
Et freta gaudebat celsa turbare Chimaera.
Iamque super Rutula, super et Garamantide pina
Ibat ovans, melior remo meliorque sagitta:
Et iam turrigerum demerserat aequore Nessum:
(Heu puero malesuada rudi nova gloria pugnae!)
Dum cristam galeae trucis exuviasque precatur
De duce Marcello Superos temerarius, hasta
Excepit raptim vulnus letale remissa.
Pro qualis! seu splendentem sub sidera nisu
Exigeret discum, iaculo seu nubila supra
Surgeret, aligeras ferret seu pulvere plantas
Vix tacto, vel dimensi spatia improba campi
Transiret velox saltu, decuere labores.
Sat prorsus, sat erat decoris discrimine tuto,
Sat laudis. Cur fata, puer, maiora petebas?
Illum, ubi labentem pepulerunt tela sub undas,
Ossa Syracosio fraudatum naufraga busto,
Fleverunt freta, fleverunt Cyclopia saxa,
Et Cyane, et Anapus, et Ortygie Arethusa.
Parte alia Perseus (puppem hanc Tiberinus agebat)
Quaque vehebatur Crantor Sidonius, Io
Concurrunt. Iniecta ligant hinc vincula ferri
Atque illinc, steteruntque rates ad proelia pernae
Nec iaculo aut longe certatur arundine fusa.

ıinus et gladio terrestria proelia miscent.
.mpunt Itali, qua caedes prima reclusit,
travitque viam: vastas et mole catenas
ıtur socios et vincla abrumpere ferri,
rat hostili resoluta puppe receptos
ıre, et paribus pelago diducere ab armis.
eo Polyphemus erat nutritus in antro;
inde antiquae nomen feritatis amabat.
ı praebuerat parvo lupa: corporis alti
bilis moles, mens aspera, vultus in ira
er, et ad caedes Cyclopia corde libido.
relaxatis membrorum pondere vinclis
erat puppim, et mergebat gurgite tonsas,
ısetque ratem, pressa Laronius hasta
ɔpere duro nitentem exsurgere velox
t transtro. Vix morte incepta remittit.
ue manus servat dum suetos languida ductus,
um summa attraxit super aequora remum.
lsi cuneo Poeni densantur in unum,
caret hoste, latus: subito cum pondere victus
nte mari, submergitur alveus undis.
virûm, cristaeque, et inerti spicula ferro,
aeque Deûm fluitant. Hic robore fracto
ıt inops chalybis, seseque in proelia rursus
: naufragio: remis male fervidus ille
at spoliare ratem, discrimine nullo
rum interdum convulsa sedilia torquens.
lectro ratis, aut fragendae in vulnera prorae
ur, et pelago repetuntur nantia tela.
ribus patulis intrat mare. Mox sua ponto
tante anima propulsa refunditur unda.
ɜsunt, qui correptos amplexibus artis
gant pelago, et, iaculis cessantibus, hostem

Morte sua perimant. Remeantum gurgite mentes
Crudescunt, ac pro ferro stat fluctibus uti.
Haurit sanguineus contorta cadavera vortex,
Hinc clamor, gemitus illinc, mortesque, fugaeque,
Remorumque fragor, flictuque sonantia rostra.
Perfusum bello fervet mare: fessus acerbis
Terga fuga celeri Libyae convertit ad oras,
Exigua sese furatus Himilco carina.
Concessere mari tandem Graiusque Libysque,
Et iam captivae vinclis ad litora longo
Ordine ducuntur puppes. Flagrantibus alto
Stant aliae taedis. Splendet lucente profundo
Mulciber, et tremula vibratur imagine pontus.
Ardet nota fretis Cyane, pennataque Siren.
Ardet et Europe, nivei sub imagine tauri
Vecta Iovi, ac prenso tramittens aequora cornu.
Et quae, fusa comas, curvum per caerula piscem
Nereïs humenti moderatur roscida freno.
Uritur undivagus Python, et corniger Hammon,
Et, quae Sidonios vultus portabat Elissae,
Bis ternis ratis ordinibus grassata per undas.
At vinclis trahitur cognata in litora Anapus,
Gorgoneasque ferens ad sidera Pegasus alas.
Ducitur et Libyae puppis signata figuram,
Et Triton captivus, et ardua rupibus Aetne,
Spirantis rogus Enceladi, Cadmeaque Sidon.
Nec mora, quin trepidos hac clade irrumpere muros
Signaque ferre Deûm templis iam iamque fuisset,
Ni subito importuna lues inimicaque pestis,
Invidia Divûm pelagique labore, parata,
Polluto, miseris rapuisset gaudia, coelo.
Criniger aestiferis Titan fervoribus auras,
Et patulam Cyanen lateque palustribus undis
Stagnantem Stygio Cocyti opplevit odore,

oraque autumni, laetis florentia donis,
vit, rapidoque accendit fulminis igni.
)at crassus nebulis caliginis aer:
:bat tellus, vitiato fervida dorso;
ctum dabat, aut ullas languentibus umbras:
ater picea vapor exspirabat in aethra.
rimi sensere canes. Mox nubibus atris
deficiens penna labente volucris:
:rae silvis sterni: tum serpere labes
:ea, atque haustis populari castra maniplis.
: lingua, et gelidus per viscera sudor
re manabat tremulo: descendere fauces
rant siccae iussorum alimenta ciborum.
ı pulmonem tussis quatit, et per anhela
: efflatur sitientum spiritus ora.
ıa, ferre gravem vix sufficientia lucem,
ıare iacent, saniesque immixta cruore
itur, membrisque cutis tegit ossa peresis.
olor! insignis notis bellator in armis
) rapitur leto. Iactantur in ignem
superba virûm, multo Mavorte parata.
buit medicina malis. Cumulantur acervo
tum, et magno cineres sese aggere tollunt.
ı etiam deserta iacent inhumataque late
ra, pestiferos tetigisse timentibus artus.
pascendo crescens Acherusia pestis,
viore quatit Trinacria moenia luctu,
rumque parem castris fert atra laborem.
to par exitio, et communis ubique
:um, atque eadem leti versatur imago.
tamen Latios fregit vis dura malorum,
mi ductore, viros, clademque rependit
inter strages tutum caput. Ut gravis ergo
m letiferos repressit Sirius aestus,
uere avidae mortis contagia pestes;
lente Noto cum se maria alta reponunt,

Propulsa invadit piscator caerula cymb
Sic tandem ereptam morbis grassantibu
Marcellus pubem, lustratis rite maniplis
Circumstant alacres signa, auditisque tu
Respirant laeti clangoribus. Itur in hos
Et, si fata ferant, iuvat inter proelia fer
Posse mori. Sociûm miseret, qui sort
In morem pecudum effudere cubilibus a
Illaudatam animam. Tumulos inhonora
Respiciunt, et, vel nullo iacuisse sepulc
Quam debellari morbis, placet. Ardua
Ad muros dux signa rapit. Tenuata ia
Et macie galeis abscondunt ora, malus
Ne sit spes hosti, velatur casside pallor
Infundunt rapidum convulsis moenibus
Condensique ruunt: tot bellis invia tect
Totque uno introitu capiuntur militis a
Totum, qua vehitur Titan, non ulla per
Tum sese Isthmiacis aequassent oppid
Tot delubra Deûm, totque intra moeni
Adde fora, et celsis suggesta theatra cc
Certantesque mari moles, adde ordine
Innumeras spatioque domos, aequare s
Rura. Quid, inclusos porrecto limite lc
Porticibus, sacros iuvenum certamine l
Quid tot captivis fulgentia culmina rost
Armaque fixa Deis, aut quae Marathor
Perdidit, aut Libya quae sunt advecta
Hic Agathocleis sedes ornata tropaeis:
Hic mites Hieronis opes: hic sanctæ ve
Artificum manibus. Non usquam claric
Gloria picturae seclo. Non aera iuvab
Quae scirent Ephyren, fulvo certaret u
Vestis, spirantes refe ens subtemine vu
Quae radio caelat Babylon, vel muric
Laeta Tyros, quaeque Attalicis variat

s scribuntur acu, aut Memphitide tela.
mul argento fulgentia pocula, mixta
'emma quaesitus honos, simulacra Deorum,
ı ab arte datum servantia: munera rubri
:rea ponti, depexaque vellera ramis,
eus labor. His tectis opibusque potitus
ius ductor, postquam sublimis ab alto
e despexit trepidam clangoribus urbem,
suo positum nutu, stent moenia regum,
los oriens videat lux crastina muros,
uit nimium iuris, tantumque licere
it, et propere revocata militis ira,
stare domos, indulgens templa vetustis
re atque habitare Deis. Sic parcere victis
'aeda fuit, et, sese contenta, nec ullo
inc pollutis plausit Victoria pennis.
oque ductoris lacrimas, memorande, tulisti,
ior patriae. Meditantem in pulvere formas,
ırbatum animi, tanta feriente ruina,

* * *

us miles vulgi tum forte peremit.]
quum vulgus, resoluta in gaudia mente,
unt victi victoribus. Aemulus ipse
i Superûm, servando condidit urbem.
:xstat seclis, stabitque insigne tropaeum,
ıit antiquos ductorum noscere mores.
s populi si, quondam ut bella solebant,
quoque inexhaustas pax nostra relinqueret
urbes.
cura viri, qui nunc dedit otia mundo,
um arceret populandi cuncta furorem,
sent avidae terrasque fretumque rapinae.

LIBER XV.

ARGUMENTUM.

Quem, ducibus caesis, iterum iam Baetis ad oras
Mittat, Romulei quaerit dum cura Senatus,
Scipiadae iuveni lauro tum forte sub ampla
Adstitit hinc subito Virtus, hinc blanda Voluptas,
Et sibi promissis avet utraque iungere magnis.
Ille sed amplexus Virtutem, crudaque Martis
Munera suscipiens, volitansque per aequora classe,
Arma novae subito Carthaginis horrida muris
Impulit, et victor ferro sibi moenia pandit.
Interea Hemathius conflat nova bella Philippus,
Herculeoque senex Fabius dat iura Tarento,
Marcellusque cadit, Nomadum circumdatus astu.
Hasdrubalisque caput, tumidi regione Metauri
Abscissum, Hannibali monstrat Nero laetus atroci.

At nova Romuleum carpebat cura Senatum,
Quis trepidas gentes Martemque subiret Hiberum,
Attritis rebus. Geminus iacet hostc superbo
Scipio, belligeri Mavortia pectora fratres.
Hinc metus, in Tyrias ne iam Tartessia leges
Concedat tellus, propioraque bella pavescat.
Anxia turba Patrum quasso medicamina maesti
Imperio circumspectant, Divosque precantur.
Qui laceris ausit ductor succedere castris?
Absterret iuvenem, patrios patruique piare
Optantem manes, tristi conterrita luctu,
Et reputans annos, cognato sanguine turba.
Si gentem petat infaustam, inter busta suorum
Decertandum hosti, qui fregerit arma duorum,
Qui consulta ducum, ac flagret meliore Gradivo.
Nec promtum teneris immania bella lacertis
Moliri, regimenque rudi deposcere in aevo.
Has, lauri residens iuvenis viridante sub umbra,
Aedibus extremis volvebat pectore curas:

Cum subito assistunt, dextra laevaque per auras
Allapsae, haud paulum mortali maior imago,
Hinc Virtus, illinc virtuti inimica Voluptas.
Altera Achaemenium spirabat vertice odorem,
Ambrosias diffusa comas, et veste refulgens,
Ostrum qua fulvo Tyrium suffuderat auro:
Fronte decor quaesitus acu, lascivaque crebras
Ancipiti motu iaciebant lumina flammas.
Alterius dispar habitus, frons hirta, nec unquam
Composita mutata coma: stans vultus, et ore
Incessuque viro propior, laetique pudoris,
Celsa humeros niveae fulgebat stamine pallae.
Occupat inde prior, promissis fisa, Voluptas:
Quis furor hic, non digne puer, consumere bello
Florem aevi? Cannaene tibi, graviorque palude
Maeonius Stygia lacus excessere, Padusque?
Quem tandem ad finem bellando fata lacesses?
Tune etiam tentare paras Atlantica regna,
Sidoniasque domos? Moneo, certare periclis
Desine, et armisonae caput obiectare procellae.
Ni fugis hos ritus, Virtus te saeva iubebit
Per medias volitare acies, mediosque per ignes.
Haec patrem patruumque tuos, haec prodiga Paullum,
Haec Decios Stygias Erebi detrusit ad undas:
Dum cineri titulum, memorandaque nomina bustis
Praetendit, nec sensurae, quid gesserit, umbrae.
At si me comitere, puer, non limite duro
Iam tibi decurrat concessi temporis aetas.
Haud unquam trepidos abrumpet buccina somnos:
Non glaciem Arctoam, non experiere furentis
Ardorem Cancri, nec mensas saepe cruento
Gramine compositas: aberunt sitis aspera, et haustus
Sub galea pulvis, partique timore labores:

Sed current albusque dies, horaeque serenae;
Et molli dabitur victu sperare senectam.
Quantas ipse Deus laetos generavit in usus
Res homini, plenaque dedit bona gaudia dextra!
Atque idem, exemplar lenis mortalibus aevi,
Imperturbata placidus tenet otia mente.
Illa ego sum, Anchisae Venerem Simoentis ad undas
Quae iunxi, generis vobis unde editus auctor.
Illa ego sum, verti Superûm quae saepe parentem
Nunc avis in formam, nunc torvi in cornua tauri.
Huc adverte aures. Currit mortalibus aevum,
Nec nasci bis posse datur: fugit hora, rapitque
Tartareus torrens; ac secum ferre sub umbras,
Si qua animo placuere, negat. Quis luce suprema
Dimisisse meas sero non ingemit horas?
Postquam conticuit, finisque est addita dictis,
Tum Virtus: Quasnam iuvenem florentibus, inquit,
Pellicis in fraudes annis, vitaeque tenebras,
Cui ratio et magnae coelestia semina mentis
Munere sunt concessa Deûm? Mortalibus alti
Quantum Coelicolae, tantundem animalibus isti
Praecellunt cunctis. Tribuit namque ipsa minore
Hos terris Natura Deo: sed foedere certo
Degeneres tenebris animas damnavit Avernis.
At, quis aetherei servatur seminis ortus,
Coeli porta patet. Referam quid cuncta domantem
Amphitryoniadem? quid, cui, post Seras et Indos
Captivo Liber cum signa referret ab Euro,
Caucaseae currum duxere per oppida tigres?
Quid suspiratos magno in discrimine nautis
Ledaeos referam fratres, vestrumque Quirinum!
Nonne vides, hominum ut celsos ad sidera vultus
Sustulerit Deus, ac sublimia finxerit ora?

Cum pecudes, volucrumque genus, formasque ferarum,
Segnem atque obscoenam passim stravisset in alvum.
Ad laudes genitum, capiat si munera Divûm
Felix, ad laudes hominum genus. Huc, age, paulum
Aspice (nec longe repetam) modo Roma minanti
Impar Fidenae, contentaque crescere asylo,
Quo sese extulerit dextris: idem aspice, late
Florentes quondam luxus quas verterit urbes.
Quippe nec ira Deûm tantum, nec tela, nec hostes,
Quantum sola noces animis illapsa Voluptas.
Ebrietas tibi fida comes, tibi Luxus, et atris
Circa te semper volitans Infamia pennis:
Mecum Honor, ac Laudes, et laeto Gloria vultu,
Et Decus, ac niveis Victoria concolor alis.
Me cinctus lauro producit ad astra triumphus.
Casta mihi domus, et celso stant colle penates:
Ardua saxoso perducit semita clivo.
Asper principio (nec enim mihi fallere mos est)
Prosequitur labor. Annitendum intrare volenti:
Nec bona censendum, quae Fors infida dedisse,
Atque eadem rapuisse valet. Mox celsus ab alto
Infra te cernes hominum genus. Omnia contra
Experienda manent, quam spondet blanda Voluptas.
Stramine proiectus duro patiere sub astris
Insomnes noctes, frigusque famemque domabis.
Idem iustitiae cultor, quaecunque capesses,
Testes factorum stare arbitrabere Divos.
Tunc, quoties patriae rerumque pericula poscent,
Arma feres primus: primus te in moenia tolles
Hostica: nec ferro mentem vincere, nec auro.
Hinc tibi non Tyrio vitiatas murice vestes,

Nec donum deforme viro fragrantis amomi;
Sed dabo, qui vestrum saevo nunc Marte fatigat
Imperium, superare manu, laurumque superbam
In gremio Iovis excisis deponere Poenis.
Quae postquam cecinit sacrato pectore Virtus,
Exemplis laetum vultuque audita probantem
Convertit iuvenem. Sed enim indignata Voluptas
Non tenuit voces. Nil vos iam demoror ultra,
Exclamat. Venient, venient mea tempora quondam,
Cum docilis nostris magno certamine Roma
Serviet imperiis, et honos mihi habebitur uni.
Sic quassans caput in nubes se sustulit atras.
At iuvenis, plenus monitis, ingentia corde
Molitur, iussaeque calet virtutis amore.
Ardua rostra petit, nullo fera bella volente,
Et gravia ancipitis deposcit munera Martis.
Arrecti cunctorum animi. Pars lumina patris,
Pars credunt torvos patrui revirescere vultus.
Sed quanquam instinctis tacitus tamen aegra periclis
Pectora subrepit terror, molemque pavantes
Expendunt belli, et numerat favor anxius annos.
Dumque ea confuso percenset murmure vulgus,
Ecce, per obliquum coeli squalentibus auro
Effulgens maculis, ferri inter nubila visus
Anguis, et ardenti radiare per aera sulco,
Quaque ad coeliferi tendit plaga litus Atlantis,
Perlabi resonante polo. Bis terque coruscum
Addidit augurio fulmen pater, et vaga late
Per subitum moto strepuere tonitrua mundo.
Tum vero capere arma iubent, genibusque salutant
Submissi augurium, ac iret, qua ducere Divos
Perspicuum, et patrio monstraret semita signo.
Certatim comites rerum bellique ministros

Agglomerant sese, atque acres sociare labores
Exposcunt, laudumque loco est isdem esse sub armis.
Tum nova caeruleum descendit classis in aequor.
It comes Ausonia, atque in terras transit Hiberas:
Ut, cum saeva fretis immisit proelia, Corus
Isthmon curvata sublime suberigit unda,
Et, spumante ruens per saxa gementia fluctu,
Ionium Aegaeo miscet mare. Celsus in arma
Emicat, ac prima stans Scipio puppe profatur:
Dive tridentipotens, cuius maria ire per alta
Ordimur, si iusta paro, decurrere classi
Da, pater, ac nostros ne sperne iuvare labores.
Per pontum pia bella veho. Levis inde secunda
Adspirans aura propellit carbasa flatus:
Iamque agiles, Tyrrhena sonant qua caerula, puppes
Ausonium evasere latus, Ligurumque citatis
Litora tramittunt proris. Hinc gurgite ab alto
Tellurem procul irrumpentem in sidera cernunt,
Aerias Alpes. Occurrunt moenia Graiis
Condita, Massiliae. Populis haec cincta superbis,
Barbarus immani cum territet accola ritu,
Antiquae morem patriae cultumque habitumque
Phocaïs armiferas inter tenet hospita gentes.
Hinc legit Ausonius sinuatos gurgite ductor
Anfractus pelagi. Nemoroso vertice celsus
Apparet collis, fugiuntque in nubila silvae
Pyrenes: tunc Emporiae, veteresque per ortus
Graiorum vulgus, tunc hospita Tarraco Baccho.
Considunt portu. Securae gurgite clauso
Stant puppes: positusque labor terrorque profundi.
Nox similes morti dederat placidissima somnos:
Visa viro staro effigies ante ora parentis,
Atque hac aspectu turbatum voce monere:

Nate, salus quondam genitoris, nate, parentis
Et post fata decus, bellorum dira creatrix
Evastanda tibi tellus, et caede superbi
Ductores Libyae cauta virtute domandi,
Qui sua nunc trinis diducunt agmina castris.
Si conferre manum libeat, coeantque vocatae
Hinc atque hinc acies, valeat quis ferre ruentes
Ter gemina cum mole viros? Absiste labore
Ancipiti, sed nec segnis potiora capesse.
Urbs colitur, Teucro quondam fundata vetusto,
Nomine Carthago. Tyrius tenet incola muros.
Ut Libyae sua, sic terris memorabile Hiberis
Haec caput est. Non ulla opibus certaverit auri,
Non portu, celsove situ, non dotibus arvi
Uberis, aut agili fabricanda ad tela vigore.
Invade aversis, nate, hanc ductoribus urbem.
Nulla acies famae tantum praedaeve pararit.
Talia monstrabat genitor, propiusque monebat;
Cum iuvenem sopor et dilapsa reliquit imago.
Surgit, et infernis habitantia numina lucis
Ac supplex patrios compellat nomine manes.
Este duces bello, et monstratam ducite ad urbem:
Vobis ultor ego, et, Sarrano murice fulgens,
Inferias mittam fusis insignis Hiberis,
Et tumulis addam sacros certamine lūdos.
Progreditur, celeratque vias, et corripit agmen
Pernici rapidum cursu, camposque fatigat.
Sic, ubi prosiluit Pisaeo carcere praeceps,
Non solum ante alios, sed enim (mirabile dictu!)
Ante suos it victor equus; currumque per auras
Haud ulli durant visus aequare volantem.
Iamque Hyperionia lux septima lampade surgens
Sensim attollebat propius subeuntibus arces
Urbis, et admoto crescebant culmina gressu.
Ac pelago vectus servata Laelius hora,
Quam dederat ductor subigendae ad moenia classi

A tergo affusis cingebat tecta carinis.
Carthago, impenso naturae adiuta favore,
Excelsos tollit pelago circumflua muros.
Artatas ponti fauces modica insula claudit,
Qua Titan ortu terras aspergit Eoo.
At qua prospectat Phoebi iuga sera cadentis,
Pigram in planiciem stagnantes egerit undas,
Quas auget veniens refluusque reciprocat aestus.
Sed gelidas a fronte sedet sublimis ad Arctos
Urbs imposta iugo, pronumque excurrit in aequor,
Et tuta aeterno defendit moenia fluctu.
Audax, ceu plano gradiens victricia campo
Ferret signa, iugum certabat scandere miles.
Aris ductor erat. Qui contra, amplexus in artis
Auxilium atque excelsa loci, praesepserat arcem.
Pugnabat natura soli: parvoque superne
Bellantum nisu passim per prona voluti
Truncato instabiles fundebant corpore vitam.
Verum ubi concessit pelagi revolubilis unda,
Et fluctus rapido fugiebat in aequora lapsu,
Quaque modo excelsae sulcarant caerula puppes,
Hac impune dabat Nereus transcurrere planta;
Hinc tacite nitens informidatus adire
Ductor Dardanius, subitam trahit aequore pubem,
Perque undas muris pedes advolat. Inde citati
A tergo accelerant, qua fisus fluctibus Aris
Incustoditam sine milite liquerat urbem.
Tum prostratus humi (miserandum) victa catenis
Poenus colla dedit, populumque addixit inermem.
Hanc oriens vidit Titan, cum surgeret, urbem
Vallari castris, captamque aspexit eandem
Ocius, Hesperio quam gurgite tingeret axem.
Aurora ingrediens terris exegerat umbras:
Principio statuunt aras. Cadit ardua taurus

Victima Neptuno pariter, pariterque Tonanti.
Tum merita aequantur donis, ac praemia virtus
Sanguine parta capit. Phaleris hic pectora fulget;
Hic torque aurato circumdat bellica colla;
Ille nitet celsus muralis honore coronae.
Laelius ante omnes, cui dextera clara domusque,
Ter dena bove et aequorei certaminis alto
Donatur titulo, Poenique recentibus armis
Rectoris. Tunc hasta viris, tunc Martia cuique
Vexilla, ut meritum, et praedae libamina dantur.
Postquam perfectae laudes hominumque Deûmque,
Captivae spectantur opes, digestaque praeda.
Hoc aurum Patribus, bello haec Martique talenta,
Hoc regum donis, Divûm hoc ante omnia templis:
Cetera bellantum dextrae pulchroque labori.
Quin etiam accitus populi regnator Hiberi,
Cui sponsa et sponsae defixus in ossibus ardor;
Hanc notam formae concessit laetus ovansque
Indelibata gaudenti virgine donum.
Tum vacui curis vicino litore mensas
Instituunt, festoque agitant convivia ludo.
Laelius affatur: Macte, o venerande, pudici,
Ductor, macte animi. Cedat tibi gloria lausque
Magnorum heroum, celebrataque carmine virtus.
Mille Mycenaeus qui traxit in aequora proras
Rector, et Inachiis qui Thessala miscuit arma,
Femineo sociûm violarunt foedus amore.
Nullaque tum Phrygio steterant tentoria campo,
Captivis non plena toris: tibi barbara soli
Sanctius Iliaca servata est Phoebade virgo.
Haec, atque his paria, alterno sermone serebant;
Donec nox, atro circumdata corpus amicta,

Nigrantes invexit equos, suasitque quietem.
Hemathio interea tellus Aetola tumultu
Fervebat, Macetûm subitis perculsa carinis.
Proximus hinc hosti dextras iungebat Acarnan.
Causa novi motus, Poenis regique Philippo
In bellum Ausonium sociatae foedere vires.
Hic, gente egregius, veterisque ab origine regni
Aeacidum sceptris proavoque tumebat Achille.
Ille et nocturnis conterruit Oricon armis:
Quaque per Illyricum Taulantius incola litus
Exiguos habitat non ullo nomine muros,
Turbidus incessit telis. Ille aequore vectus,
Nunc et Phaeacum Tesprotiaque arva lacessens,
Epirum cassis lustrabat futilis ausis:
Nunc et Anactoria signa ostentavit in ora,
Ambraciosque sinus Pellaeaque litora bello
Perfudit rapido. Pepulit vada fervida remis
Leucatae, et Phoebi vidit citus Actia templa.
Nec portus Ithacae, Laertia regna, Samenque
Liquit inaccessam, fluctuque sonantia cano
Saxa Cephallenum, et scopulosis Neriton arvis.
Ille etiam, Pelopis sedes et Achaïa adire
Moenia praegaudens, tristem Calydona Dianae,
Oeneasque domos, Curetica tecta, subibat,
Promittens contra Hesperiam sua proelia Graiis.
Tum lustrata Ephyre, Patraeque, et regia Pleuron,
Parnasusque biceps, Phoeboque loquentia saxa.
Ac, saepe ad patrios bello revocante penates,
Cum modo Sarmaticus regna infestaret Orestes,
Aspera nunc Dolopum vis exundasset in agros,
Incepto tamen haud facilis desistere vano,
Belli per Graias umbram circumtulit oras.
Donec, nunc pelago, nunc terra exutus, omisit
Spem positam in Tyriis, et supplex foedera sanxit
Dardana, nec legem regnò accepisse refugit.

Tunc et Tyndarii Latias Fortuna Tarenti
Auxit opes laudemque simul. Nam perfida tandem
Urbs Fabio devicta seni, postremus in armis
Ductoris titulus cauti. Sollertia tutum
Tum quoque adepta decus, captis sine sanguine muris.
Namque ut compertum, qui Punica signa regebat,
Feminea exuri flamma, tacitusque quietae
Exin virtuti placuit dolus: ire sorori,
Nam castris erat in Rutulis, germanus amatae
Cogitur, et magnis muliebria vincere corda
Pollicitis, si reclusas tramittere portas
Concedat Libycus rector. Votique potitus
Evicto Fabius Poeno circumdata telis
Incustodita penetravit moenia nocte.
Sed quisnam aversos Phoebum tunc iungere ab urbe
Romulea dubitaret equos, qui tempore eodem
Marcellum acciperet letum oppetiisse sub armis?
Moles illa viri, calidoque habitata Gradivo
Pectora, et haud ullis unquam tremefacta periclis,
(Heu quantum Hannibalem clara fractura ruina!)
Procubuere. Iacet campis Carthaginis horror.
Forsan Scipiadae confecti nomina belli
Rapturus, si quis paulum Deus adderet aevo.
Collis Agenoreum dirimebat ab aggere vallum
Ausonio: (Dauni Mavors consederat arvis)
Curarum comes et summi Crispinus honoris
Marcello socius communia bella ciebat.
Ad quem Marcellus: Gestit lustrare propinquas
Mens silvas, medioque viros imponere monti,
Ne Libys occultis tumulum prior occupet ausis.
Si cordi est, te participem, Crispine, laboris
Esse velim. Nunquam desunt consulta duobus

ubi sedere, ardentes attollere sese
udum certant in equos. Marcellus, ut arma
tem natum aspexit laetumque tumultu,
s, ait, nostros mirando ardore vigores.
aematurus felix labor. Urbe Sicana
m te vidi, nondum permitteret aetas
ibi bella, meo tractantem proelia vultu.
decus, huc, nostrum, lateri te iunge paterno,
disce novum Martem tentare magistro.
pueri colla amplectens, sic pauca precatur:
ie Deûm, Libyco, faxis, de praeside nunc
his,
umeris tibi opima feram. Nec plura, sereno
ineos fudit cum Iupiter aethere rores,
atris arma aspersit non prospera guttis.
im finitis intrarant vocibus artas
eri collis fauces, cum turba volucris
unt Nomades iaculis, nimboque feruntur
reo similes, caeca fundente latebra
tos in bella globos. Circumdata postquam
stare videt virtus, quod debeat ultra
Iuperis, magnum secum portare sub umbras
n mortis avet. Tortae nunc eminus hastae
insurgit, nunc saevit comminus ense.
n et enasset rapidi freta saeva pericli,
um adversos nati venisset in artus.
patriae tremuere manus, laxataque luctu
runt rigidis arma infelicia palmis.
nudatum tramittit lancea pectus,
nsque impresso signavit gramina mento.
stquam Tyrius saeva inter proelia ductor
im adverso vidit sub pectore telum,
ne exclamat: Latias, Carthago, timere
ie iam leges: iacet exitiabile nomen,
ii columen regni. Sed dextera nostrae
imilis non obscuras mittatur ad umbras.

Magnanima invidia virtus caret. Alta sepulcri
Protinus exstruitur, coeloque educitur, ara.
Convectant silvis ingentia robora. Credas
Sidonium cecidisse ducem. Tum tura dapesque,
Et fasces, clypeusque viri, pompa ultima, fertur.
Ipse facem subdens, Laus, inquit, parta perennis.
Marcellum abstulimus Latio. Deponere forsan
Gens Italûm tandem arma velit. Vos ite superbae
Exsequias animae, et cinerem donate supremi
Muneris officio: nunquam hoc tibi, Roma, negabo,
[Quod virtute viri titulis decorare sepulcrum
Ingentis bello liceat, nomenque futuros
Aeternum in Rutulos possis mandare nepotes.]
Alterius par atque eadem fortuna laborum
Consulis: exanimum sonipes ad signa revexit.
Talia in Ausonia. Sed non et talis Hiberis
Armorum eventus campis. Carthaginis omnes
Per subitum raptae pernix victoria late
Terruerat gentes. Ducibus spes una salutis,
Si socias iungant vires. Ingentibus orsum
Auspiciis iuvenem, ceu patria gestet in armis
Fulmina, sublimi vallatam vertice montis
Ex oculis urbem, cumulatam strage virorum,
Non toto rapuisse die, qua Martius ille
Hannibal in terra consumto verterit anno,
Nec pube aequandam nec opum ubertate, Saguntum.
Proximus, applicito saxosis aggere silvis,
Tendebat, fratris spirans ingentia facta,
Hasdrubal. Hic robur, mixtusque rebellibus Afris
Cantaber, hic volucri Mauro pernicior Astur:
Tantaque maiestas terra rectoris Hibera,
Hannibalis quantus Laurenti terror in ora.
Forte dies priscum Tyriis sollemnis honorem
Retulerat, quo, primum orsi Carthaginis altae
Fundamenta, novam coepere mapalibus urbem.

ıetus, repetens gentis primordia, ductor
a coronatis agitabat gaudia signis,
ficans Divos. Fraternum laena nitebat
ıissa ex humeris donum, quam foederis arti
ıacrius Libyco rex inter munera pignus
ırat, Aeoliis gestatum insigne tyrannis.
ıta puerum rapiebat ad aethera penna
nubes aquila, intexto librata volatu.
um ingens iuxta, quod acus simulavit in ostro,
opum domus. Hic recubans manantia tabo
ıora letifero sorbet Polyphemus hiatu.
ı fracta iacent excussaque morsibus ossa.
manu extenta Laertia pocula poscit,
ıiscetque mero ructatos ore cruores.
ıpicuus Siculi Tyrius subteminis arte
nineas pacem Superûm poscebat ad aras:
inter medios hostilia nuntius arma,
lrupedante invectus equo, adventare ferebat.
ıatae mentes, imperfectusque Deorum
it honos. Ruptis linquunt altaria sacris:
duntur vallo. Tenuemque ut roscida misit
ım Aurora polo, rapiunt certamina Martis.
ıx Scipiadae stridentem Sabbura cornum
ıpit; geminaeque acies velut omine motae.
amat Latius ductor, Prima hostia vobis,
ati manes, campo iacet. En age, miles,
ıgnam et caedes, qualis spirantibus ire
eras ducibus, talis rue. Dumque ea fatur,
mbunt. Myconum Laenas, Cirtamque Latinus,
hysdrum Maro, et incestum Catilina Nealcen
nanae thalamo obtruncat. Cadit obvius acri
halo *Nasidio, Lib*ycae regnator arenae.
ioque Pyrenes vidit conterrita tellus
xtum Poenis, et vix credenda furentem,

Magnum Dardaniae, Laeli, decus; omnia felix
Cui natura dedit, nullo renuente Deorum.
Ille foro auditus, cum dulcia solverat ora,
Aequabat Pyliae Neleïa mella senectae.
Ille, ubi suspensi Patres, et curia vocem
Posceret, ut cantu, ducebat corda Senatus.
Idem, cum subitum campo perstrinxerat aures
Murmur triste tubae, tanto fervore ruebat
In pugnam atque acies, ut natum ad sola liqueret
Bella: nihil vitae peragi sine laude placebat.
Tunc e furtiva tractantem proelia luce
Deiecit Galam. Sacris Carthaginis illum
Supposito mater partu subduxerat olim.
Sed stant nulla diu deceptis gaudia Divis.
Tunc Alabim, Murrum, atque Dracen, demisit ad umbras,
Femineo clamore Dracen extrema rogantem:
Huius cervicem gladio inter verba precesque
Amputat. Absciso durabant murmura collo.
At non ductori Libyco par ardor in armis.
Frondosi collis latebras ac saxa capessit
Avia, nec caedes extremave damna movebant
Agminis. Italiam profugus spectabat et Alpes,
Praemia magna fugae. Tacitum dat tessera signum:
Dimissa in colles pugna silvasque ferantur
Dispersi, et summam, quicunque evaserit, arcem
Pyrenes culmenque petat. Tum primus, honore
Armorum exuto, et parma celatus Hibera,
In montes abit, atque volens palantia linquit
Agmina. Desertis Latius victricia signa
Immittit miles castris. Non urbe recepta
Plus ulla partum praedae, tenuitque moratas
A caede, ut Libycus ductor providerat, iras.
Fluminei veluti deprensus gurgitis undis,
Avulsa parte inguinibus causaque periclì,

Enatat intento praedae fiber avius hoste.
Impiger occultis Poenus postquam abditur umbris,
Saxosae fidens silvae, maiora petuntur
Rursus bella retro, et superari certior hostis.
Pyrenes tumulo clypeum cum carmine figunt,
HASDRUBALIS SPOLIUM GRADIVO SCIPIO VICTOR.
Terrore interea posito trans ardua montis
Bebrycia populos armabat Poenus in aula,
Mercandi dextras largus, belloque parata
Prodigere in bellum facilis. Praemissa feroces
Augebant animos argenti pondera et auri,
Parta metalliferis longo discrimine terris.
Hinc nova complerunt haud tardo milite castra
Venales animae, Rhodani qui gurgite gaudent,
Quorum serpit Arar per rura pigerrimus undae.
Iamque, hieme affecta, mitescere coeperat annus.
Inde, iter ingrediens rapidum per Celtica rura,
Miratus domitas Alpes, ac pervia montis
Ardua, et Herculeae quaerit vestigia plantae,
Germanique vias divinis comparat ausis.
Ut vero ventum in culmen, castrisque resedit
Hannibalis, Quos Roma, inquit, quos altius, oro,
Attollit muros, qui post haec moenia, fratri
Victa meo, stent incolumes? Sit gloria dextrae
Felix tanta precor; neve usque ad sidera adisse
Invideat laevus nobis Deus. Agmine celso
Inde alacer, qua munitum declivis ab alto
Agger monstrat iter, properatis devolat armis.
Non tanto strepuere metu primordia belli:
Nunc geminum Hannibalem, nunc iactant bina coire
Hinc atque hinc castra, et pastos per prospera bella
Sanguine ductores Italo coniungere Martem,

Et duplicare acies; venturum ad moenia cursu
Hostem praecipiti, et visurum haerentia porta
Spicula, Elissaeis nuper contorta lacertis.
His super infrendens sic secum Oenotria tellus:
Tantone, heu Superi! spernor contemta furore
Sidoniae gentis, quae quondam sceptra timentem
Nati Saturnum nostris considere in oris,
Et regnare dedi? Decima haec iam vertitur aestas,
Ex quo proterimur: iuvenis, cui sola supersunt
In Superos bella, extremo de litore rapta
Intulit arma mihi, temeratisque Alpibus ardens
In nostros descendit agros. Quot corpora texi
Caesorum, stratis toties deformis alumnis!
Nulla mihi floret baccis felicibus arbor;
Immatura seges rapido succiditur ense;
Culmina villarum nostrum delapsa feruntur
In gremium, foedantque suis mea regna ruinis.
Hunc etiam, vastis qui nunc sese intulit oris,
Perpetiar, miseras quaerentem exurere belli
Reliquias? Tum me scindat vagus Afer aratro,
Et Libys Ausoniis commendet semina sulcis,
Ni cuncta, exsultant quae latis agmina campis,
Uno condiderim tumulo. Dum talia versat,
Et thalamos clausit nox atra hominumque Deûmque,
Tendit Amyclaei praeceps ad castra nepotis.
Is tum, Lucanis cohibentem finibus arma,
Poenum vicini servabat cespite valli.
Hic iuvenem aggreditur Latiae telluris imago:
Clausorum decus, atque erepto maxima Romae
Spes Nero Marcello, rumpe, atque expelle quietem.
Magnum aliquid tibi, si patriae vis addere fatis,
Audendum est, quod, depulso quoque moenibus hoste,

Victores fecisse tremant. Fulgentibus armis
Poenus inundavit campos, qua Sena relictum
Gallorum a populis servat per secula nomen.
Ni propere alipedes rapis ad certamina turmas,
Serus deletae post auxiliabere Romae.
Surge, age; fer gressus. Patulos regione Metauri
Damnavi tumulis Poenorum atque ossibus agros.
His dictis abit, atque abscedens visa paventem
Attrahere, et fractis turmas propellere portis.
Rumpit flammato turbatus corde soporem,
Ac supplex, geminas tendens ad sidera palmas,
Tellurem Noctemque, et coelo sparsa precatur
Astra, ducemque viae tacito sub lumine Phoeben.
Inde legit dignas tanta ad conamina dextras.
Quaque iacet superi Larinas accola ponti,
Qua duri bello gens Marrucina, fidemque
Exuere indocilis sociis Frentanus in armis.
Tum, qua vitiferos domitat Praetutia pubes,
Laeta laboris, agros, et penna, et fulmine, et undis
Hibernis, et Achaemenio velocior arcu
Evolat. Hortator sibi quisque: Age, perge, salutem
Ausoniae ancipites Superi, et, stet Roma cadatne,
In pedibus posuere tuis, clamantque, ruuntque.
Hortandi genus acer habet praecedere ductor.
Illum augent cursus annisi aequare sequendo,
Atque indefessi noctemque diemque feruntur.
At Roma adversi tantum mala gliscere belli
Accipiens, trepidare metu, nimiumque Neronem
Speravisse queri, atque uno sibi vulnere posse
Auferri restantem animam. Non arma, nec aurum,
Nec pubem, nec, quem fundant, superesse cruorem.
Scilicet Hasdrubalem invadat, qui ad proelia soli
Hannibali satis esse nequit? Iam rursus, ubi arma

Avertisse suo cognorit devia vallo,
Haesurum portis Poenum: venisse, sup
Qui fratri certet, cui maxima gloria ced
Urbis deletae: fremit amens corde sub
Ordo Patrum, ac magno interea medita
Servandi decoris, quonam se fine minan
Servitio eripiat, Divosque evadat iniqu
Hos inter gemitus obscuro noctis opaca
Succedit castris Nero, quae coniuncta
Livius Hasdrubali vallo custode teneba
Belliger is quondam, scitusque accende
Floruerat primo clarus pugnator in aev
Mox falso laesus non aequi crimine vul
Secretis ruris tristes absconderat anno
Sed, postquam gravior moles terrorque
Poscebat propiore virum, revocatus ad
Tot caesis ducibus, patriae donaverat i
At non Hasdrubalem fraudes latuere re
Armorum, quanquam tenebris nox texe
Pulveris in clypeis vestigia visa moveb
Et properi signum accursus, sonipesqu
Substricti corpus, bis clarum buccina si
Praeterea gemino prodebant iuncta ma
Castra regi. Verum, fratri si vita supe
Qui tandem licitum socias coniungere v
Consulibus? Sed enim solum (dum vera p
Cunctandi restare dolum, Martemque tr
Nec consulta fugae segni formidine diff
Nox, somni genitrix, mortalia pectora
Purgarat, tenebraeque horrenda silenti
Erepit, suspensa ferens vestigia, castris
Et muta elabi tacito iubet agmina passu
Illunem nacti per rura tacentia noctem
Accelerant, vitantque sonos: sed percit
Sub tanto motu tellus nequit. Implica
Caeco errore vias, umbrisque ferentib

Circumagit spatio sua per vestigia ductos.
Nam, qua curvatas sinuosis flexibus amnis
Obliquat ripas, refluoque per aspera lapsu
In sese redit, hac, casso ducente labore,
Exigium involvunt frustratis gressibus orbem,
Inque errore viae tenebrarum munus ademtum.
Lux urget, panditque fugam. Ruit acer apertis
Turbo equitum portis, atque omnis ferrea late
Tempestas operit campos. Nondum arma manusque
Permixtae, iam tela bibunt praemissa cruorem.
Hinc, iussae Poenum fugientem sistere, pennae
Dictaeae volitant; hinc lancea turbine nigro
Fert letum cuicunque viro, quem prenderit ictus.
Deponunt abitus curam, trepidique coactas
Constituunt acies, et spes ad proelia vertunt.
Ipse inter medios (nam rerum dura videbat)
Sidonius ductor, tergo sublimis ab alto
Quadrupedantis equi, tendens vocemque manusque,
Per decora, extremo vobis quaesita sub axe,
Per fratris laudes oro, venisse probemus
Germanum Hannibalis: Latio Fortuna laborat
Adversis documenta dare, atque ostendere, quantus
Verterit in Rutulos domitor telluris Hiberae,
Suetus ad Herculeas miles bellare columnas.
Forsitan et pugnas veniet germanus in ipsas.
Digna viro, digna, obtestor, spectacula pleno
Corporibus properate solo. Quicunque timeri
Dux bello poterat, fratri iacet: unica nunc spes,
Et poena et latebris infracto Livius aevo
Damnatum offertur vobis caput. Ite, agite, oro,
Sternite ductorem, cum quo concurrere fratri
Sit pudor, et turpi finem donate senectae.
At contra Nero: Quid cessas clusisse labores

Ingentis belli? Pedibus tibi gloria, miles,
Parta ingens. Nunc accumala coepta ardua dextra.
Heu! temere abducto liquisti robore castra,
Ni factum absolvit victoria. Praecipe laudem.
Adventu cecidisse tuo memorabitur hostis.
Parte alia, insignis nudatis casside canis,
Livius: Huc, iuvenes, huc me spectate ruentem
In pugnas: quantumque meus patefecerit ensis,
Tantum intrate loci; et tandem praecludite ferro
Iam nimium patulas Poenis grassantibus Alpes.
Quod ni veloci prosternimus agmina Marte,
Et fulmen subitum Carthaginis Hannibal adsit,
Qui Deus infernis quenquam nostrum eximat umbris?
Hinc, galea capite accepta, dicta horrida ferro
Sancit, et, obtectus senium, fera proelia miscet.
Illum, per cuneos et per densissima campi
Corpora tot dantem leto, quot spicula torsit,
Turbati fugere Macae, fugere feroces
Autololes, Rhodanique comas intonsa iuventus.
Fatidicis Nabis veniens Hammonis arenis
Improba miscebat securus proelia fati,
Ceu tutante Deo; ac patriis spolia Itala templis
Fixurum vano tumidus promiserat ore.
Ardebat gemma Garamandite caerula vestis,
Ut cum sparsa micant stellarum lumina coelo,
Et gemmis galeam, clypeumque accenderat auro.
Casside cornigera dependens infula sacros
Prae se terrores Divûmque ferebat honorem.
Arcus erat pharetraeque viro, atque incocta cerastis
Spicula, et armatus peragebat bella veneno.
Nec non, cornipedis tergo de more repostus,
Sustentata genu per campum pondera conti
Sarmatici prona adversos urgebat in hostes.

Tum quoque transfixum telo per membra, per arma,
Consulis ante oculos, magno clamore Sabellum
Asportabat ovans, et ovans Hannmona canebat.
Non tulit hanc iram tantosque in corde tumores
Barbarico senior, telumque intorsit, et una
Praedam animamque simul victori victor ademit.
Assilit, audito tristis clamore ruinae,
Hasdrubal, et coeptantem Arabum raptare peremto
Gemmiferi spolium cultus, auroque rigentes
Exuvias, iaculum a tergo perlibrat ad ossa.
Iam correpta miser geminis velamina palmis
Carpebat propere, et tepidos nudaverat artus.
Concidit, et sacras vestes atque aurea fila
Reddidit exanimo, spoliatum lapsus in hostem.
At Canthus Rutulum, Canthus possessor arenae,
Qua celebre invicti nomen posuere Philaeni,
Ditem ovium Rutulum obtruncat, cui mille sub altis
Lanigerae balant stabulis. Ipse, otia molli
Exercens cura, gelido nunc flumine soles
Frangebat nimios pecori, nunc laetus in herba
Tondebat niveae splendentia vellera lanae,
Aut, pecus e pastu cum sese ad tecta referret,
Noscentes matrem spectabat ovilibus agnos.
Occubuit clypei transfixo proditus aere,
Et sero ingemuit stabulis exire paternis.
Acrius hoc Italûm pubes incurrit, et urget:
Ut torrens, ut tempestas, ut flamma corusci
Fulminis, ut Boream pontus fugit, ut cava currunt
Nubila, cum pelago coelum permiscuit Eurus.
Procerae stabant, Celtarum signa, cohortes,
Prima acies; hos impulsu cuneoque ferocì
Laxat vis subita, et fessos errore viarum,
Nec soli faciles, longique laboris anhelos

Avertit patrius genti pavor. Addere tergo
Hastas Ausonius, teloque instare sequaci,
Nec donare fugam. Cadit uno vulnere Thyrmis,
Non uno Rhodanus; profligatumque sagittae
Lancea deturbat Morinum, et iam iamque cadentem
Cedentes urget, totas largitus habenas,
Livius acer equo, et turmis abeuntibus infert
Cornipedem. Tunc aversi turgentia colla
Diripit ense Mosae. Percussit pondere terram
Cum galea ex alto lapsum caput, ac residentem
Turbatus rapuit sonipes in proelia truncum.
Hic Cato (nam medio vibrabat et ipse tumultu)
Si, primas, inquit, bello cum amisimus Alpes,
Hic iuveni oppositus Tyrio foret: hei mihi! quanta
Cessavit Latio dextra, et quot funera Poenis
Donarunt pravi suffragia tristia campi!
Iamque inclinabant acies, cunctisque pavorem
Gallorum induerat pavor, et Fortuna ruebat
Sidonia: ad Rutulos Victoria verterat alas.
Celsus, ceu prima reflorescente iuventa,
Ibat Consul, ovans maior maiorque videri.
Ecce, trahens secum canentem pulvere turmam,
Ductor Agenoreus subit, intorquensque lacertis
Tela, sonat: Cohibete fugam. Cui cedimus hosti!
Nonne pudet? Conversa senex marcentibus annis
Agmina agit: nunc, quaeso, mihi nunc dextera in armis
Degenerat, nostrique piget? Mihi Belus avorum
Principium, mihi cognatum Sidonia Dido
Nomen, et ante omnes bello numerandus Hamilcar
Est genitor: mihi, cui cedunt mentesque, lacusque,
Et campi, atque amnes, frater: me magna secundum

Carthago putat Hannibali: me Baetis in oris
Aequant germano passae mea proelia gentes.
Talia dum memorat, medios ablatus in hostes,
Ut nova conspecti fulserunt Consulis arma,
Hastam praepropero nisu iacit. Illa per oras
Aerati clypei et loricae tegmina summo
Incidit haud felix humero, parceque petitum
Perstrinxit corpus, nec multo tincta cruore:
Vana sed optanti promisit gaudia Poeno.
Turbati Rutuli, confusaque pectora visu
Terrifico. Tunc increpitans conamina Consul:
Femineis laesum vana inter cornua corpus
Unguibus, aut palmis credas puerilibus ictum.
Ite, docete, viri, Romanae vulnera suerint
Quanta afferre manus. Tum vero effunditur ingens
Telorum vis, et densa sol vincitur umbra.
Iamque per extentos alterna strage virorum
Corpora fusa iacent campos, demersaque in undam
Iunxerunt cumulo crescente cadavera ripas.
Ut, cum venatu saltus exercet opacos
Dictynna, et laetae praebet spectacula matri,
Aut Pindi nemora excutiens, aut Maenala lustrans,
Omnis Naïadum plenis comitata pharetris
Turba ruit, striduntque sagittiferi coryti.
Tum per saxa ferae, perque ipsa cubilia fusae,
Per valles, fluviosque, atque antra virentia musco,
Multa strage iacent. Exsultat vertice montis
Gratam perlustrans oculis Latonia praedam.
Audito ante alios senioris vulnere, rumpit
Per medios Nero saevus iter, visaque virorum
Aequali pugna, Quid enim, quid deinde relictum est
Italiae fatis? Hunc si non vincitis hostem,
Hannibalem vincetis, ait? Ruit ocius amens

In medios: Tyriumque ducem inter prima frementem
Agmina ut aspexit, rabidi ceu belua ponti,
Per longum sterili ad pastus iactata profundo,
Cum procul in fluctu piscem male saucia vidit,
Aestuat, et, lustrans nantem sub gurgite praedam,
Absorbet late permixtum piscibus aequor.
Non telo mora, non dictis. Haud amplius, inquit,
Elabere mihi. Non hic nemora avia fallent
Pyrenes, nec promissis frustrabere vanis,
Ut quondam terra fallax deprensus Hibera
Evasti nostram mentito foedere dextram.
Haec Nero, et intorquet iaculum: nec futilis ictus
Nam latere extremo cuspis librata resedit.
Invadit stricto super haec interritus ense,
Collapsique premens umbone trementia membra,
Si qua sub extremo casu mandata referri
Germano vis forte tuo, portabimus, inquit.
Contra Sidonius: Leto non terreor ullo.
Utere Marte tuo, dum nostris manibus adsit
Actutum vindex. Mea si suprema referre
Fratri verba paras, mando, Capitolia victor
Exurat, cinerique Iovis permisceat ossa
Et cineres nostros. Cupientem annectere plura
Ferventemque ira mortis transverberat ense,
Et rapit infidum victor caput. Agmina fuso
Sternuntur duce, non ultra fidentia Marti.
Iamque diem solisque vias nox abstulit atra,
Cum vires parco victu somnoque reducunt:
Ac, nondum remeante die, victricia signa,
Qua ventum, referunt clausis formidine castris.
Tum Nero, procera sublimia cuspide portans
Ora ducis caesi, Cannas pensavimus, inquit,
Hannibal, et Trebiam, et Thrasymeni litora tecum

Fraterno capite. I, duplica nunc perfida bella,
Et geminas arcesse acies. Haec praemia restant,
Qui tua tramissis optarint Alpibus arma.
Compressit lacrimas Poenus, minuitque ferendo
Constanter mala, et, inferias in tempore dignas
Missurum fratri, clauso commurmurat ore.
Tum, castris procul amotis, adversa quiete
Dissimulans, dubia exclusit certamina Martis.

LIBER XVI.

ARGUMENTUM.

Hannibalem accepit miserandos Bruttia tellus
Maerentem patriae casus, fratrisque, suosque.
Non tamen audebat concurrere Roma gementi.
Tantus erat Libyci metus et formido tyranni.
Omnia in auriferis iam Marte subegerat arvis
Scipio, iam dederat fugientia carbasa ventis
Exutus castris Mago, iam captus et Hanno
Praebebat Latiis infelix colla catenis.
Hasdrubal huic cladis dum nescius addere sese
Festinat, latebras victus certamine spectat.
Dein Masinissa novo contingit foedere dextram
Scipiadae, sociumque sibi dux ipse Syphacem
Conciliat: facit hinc ludos patruoque patrique,
Et repetit Latium fama spargente triumphum.

Bruttia maerentem casus patriaeque suosque
Hannibalem accepit tellus. Hic aggere septus
In tempus posita ad renovandum bella coquebat.
Abditus ut silva, stabulis cum cesset ademtis,
Amisso, taurus, regno gregis, avia clauso
Molitur saltu certamina, iamque feroci
Mugitu nemora exterret, perque ardua cursu
Saxa *ruit: sternit* silvas, rupesque lacessit
Irato rabidus cornu: tremit omnis ab alto
Prospectans scopulo pastor nova bella parantem.

Sed vigor, hausturus Latium, si cetera Marti
Adiumenta forent, prava obtrectante suorum
Invidia revocare animos, ac stare negata
Cogebatur ope, et senio torpescere rerum.
Parta tamen formido manu, et tot caedibus olim
Quaesitus terror, velut inviolabile telis
Servabant sacrumque caput: proque omnibus armis,
Et castrorum opibus, dextrisque recentibus unum
Hannibalis sat nomen erat. Tot dissona lingua
Agmina, barbarico tot discordantia ritu
Corda virûm mansere gradu, rebusque retusis
Fidàs ductoris tenuit reverentia mentes.
Nec vero Ausonia tantum se laetus agebat
Dardanidis Mavors: iam terra cedit Hibera
Auriferis tandem Phoenix depulsus ab arvis.
Iam Mago, exutus castris, agitante pavore
In Libyam propero tramisit caerula velo.
Ecce aliud decus, haud uno contenta favore,
Nutribat Fortuna duci. Nam concitus Hannon
Adventabat, agens crepitantibus agmina caetris
Barbara, et indigenas serus raptabat Hiberos.
Non ars, aut astus belli, vel dextera deerat,
Si non Scipiadae concurreret. Omnia ductor
Magna adeo Ausonius maiori mole premebat.
Ut Phoebe stellas, ut fratris lumina Phoeben
Exsuperant, montesque Atlas, et flumina Nilus,
Ut pater Oceanus Neptunia caerula vincit.
Vallantem castra (obscuro nam vesper Olympo
Fundere non aequam trepidanti coeperat umbram)
Aggreditur Latius rector, subitoque tumultu
Caeduntur passim coepti munimina valli
Imperfecta. Supercontexere herbida lapsos
Pondera, et in tumuli concessit cespes honores
Vix uni mens digna viro, novisse minores

Quam deceat, pretiumque operis sit tradere famae.
Cantaber ingenio membrorum et mole timeri
Vel nudus telis poterat Larus. Hic fera gentis
More securigera miscebat proelia dextra.
Et, quanquam fundi se circum pulsa videret
Agmina, deleta gentilis pube catervae,
Caesorum implebat solus loca: seu foret hostis
Comminus, expleri gaudebat vulnere frontis
Adversae: seu laeva acies in bella vocaret,
Obliquo telum reflexum Marte rotabat.
At, cum pone ferox aversi in terga veniret
Victor, nil trepidans retro iactare bipennem
Callebat, nulla belli non parte timendus.
Huic ducis invicti germanus turbine vasto
Scipio contorquens hastam, cudone comantes
Disiecit crines. Namque altius acta cucurrit
Cuspis, et elata procul est eiecta securi.
At iuvenis, cui telum ingens accesserat ira,
Barbaricam assiliens magno clamore bipennem
Incutit. Intremuere acies, sonuitque per auras
Pondere belligero pulsati tegminis umbo.
Haud impune quidem. Remeans nam dextera ab ictu
Decisa est gladio, ac dilecto immortua telo.
Qui postquam murus miseris ruit, agmina concors
Avertit fuga confestim dispersa per agros.
Nec pugnae species, sed poenae tristis imago
Illa erat, hinc tantum caedentum, atque inde ruentum.
Per medios Hannon, palmas post terga revinctus,
Ecce trahebatur, lucemque (heu dulcia coeli
Lumina!) captivus lucem inter vincla petebat.
Cui rector Latius: Tanta, en, qui regna reposcant
Quis cedat toga et armiferi gens sacra Quirini!
Servitio si tam faciles, cur bella refertis?

Haec inter celerare gradum, coniungat ut arma,
Hasdrubalem ignarum cladis praenuntius affert
Explorator eques. Raptat dux obvia signa.
At, postquam optatam laetus contingere pugnam
Vidit, et ad letum magno venientia cursu
Agmina, suspiciens coelum, Nihil amplius, inquit,
Vos hodie posco, Superi. Protraxtis ad arma
Quod profugos, satis est. In dcxtra cetera nobis
Vota, viri: rapite, ite, precor. Vocat ecce furentes
Hinc pater, hinc patruus. Gemina o mihi numina belli,
Ducite, adeste; sequor. Dignas spectabitis, aut me
Praescia mens fallit, vestro iam nomine caedes.
Nam quis erit tandem campis telluris Hiberae
Bellandi modus? En unquam lucebit in orbe
Ille dies, quo te armorum, Carthago, meorum
Aspiciam sonitus admotaque bella trementem?
Dixerat: et raucus stridenti murmure clangor
Increpuit. Tonuere feris clamoribus astra.
Concurrunt: quantumque rapit violentia ponti,
Et Notus, et Boreas, et inexorabilis Auster,
Cum mergunt plenas tumefacta sub aequora classes;
Aut cum letiferos accendens Sirius ignes,
Torret anhelantem saevis ardoribus orbem;
Tantum acies hominumque ferox discordia ferro
Demetit. Haud ullus terrarum aequarit hiatus
Pugnarum damna: aut strages per inhospita lustra
Unquam tot dederit rabies horrenda ferarum.
Iam campi vallesque madent, hebetataque tela.
Et Libys occubuere et amantes Martis Hiberi.
Stat tamen una loco perfossis debilis armis,
Luctaturque acies, qua concutit Hasdrubal hastam.

Nec finem daret ille dies animosaque virtus,
Ni perlapsa viro loricae tegmine arundo,
Et parco summum violasset vulnere corpus,
Suasissetque fugam. Rapido certamina linquit
In latebras evectus equo, noctisque per umbram
Ad Tartessiacos tendit per litora portus.
Proximus in pugna ductori Marte manuque
Regnator Nomadum fuerat; mox foedere longo
Cultuque Aeneadum nomen Masinissa superbum.
Huic fesso, quos dura fuga et nox suaserat atra,
Carpenti somnos subitus rutilante coruscum
Vertice fulsit apex, crispamque involvere visa est
Mitis flamma comam, atque hirta se spargere fronte.
Concurrunt famuli, et serpentes tempora circum
Festinant gelidis restinguere fontibus ignes.
At grandaeva, Deûm praenoscens omina, mater,
Sic, sic, Coelicolae: portentaque vestra secundi
Condite, ait. Duret capiti per secula lumen.
Ne vero, ne, nate, Deûm tu laeta pavesce
Prodigia, aut sacras metue inter tempora flammas.
Hic tibi Dardaniae promittit foedera gentis,
Hic tibi regna dabit, regnis maiora paternis,
Ignis, et adiunget Latiis tua nomina fatis.
Sic vates, iuvenisque animum tam clara movebant
Monstra; nec a Poenis ulli virtutis honores.
Hannibal ipse etiam iam iamque modestior armis
[Ire videbatur, Martisque liquescere fama.]
Aurora obscuri tergebat nubila coeli,
Vixque Atlantiadum rubefecerat ora sororum:
Tendit ad Ausonios, et adhuc hostilia castra.
Atque, ubi se vallo intulerat, ductorque benigno
Accepit Latius vultu, rex talibus infit:
Coelestum monita et sacrae responsa parentis,
Disque tua, o Rutulûm rector, gratissima virtus

Avulsum Tyriis huc me duxere volentem.
Si tibi non segnes tua contra fulmina saepe
Visi stare sumus, dignam te, nate Tonantis,
Afferimus dextram. Nec nos aut vana subegit
Incertae mentis levitas, et mobile pectus;
Aut spes et laeti sectamur praemia Martis.
Perfidiam fugio et periuram ab origine gentem.
Tu, quando Herculeis finisti proelia metis,
Nunc ipsam belli nobiscum invade parentem.
Ille tibi, qui iam gemino Laurentia lustro
Possedit regna, et scalas ad moenia Romae
Admovet, in Libyam flammis ferroque trahendus.
Sic Nomadum ductor. Tunc dextra Scipio dextram
Amplexus, Si pulchra tibi Mavorte videtur,
Pulchrior est gens nostra fide. Dimitte bilingues
Ex animo socios. Magna hinc te praemia clarae
Virtutis, Masinissa, manent: citiusque vel armis,
Quam gratae studio, vincetur Scipio, mentis.
Cetera quae in Libyam portari incendia suades,
Expediet tempus. Nec enim sunt talia rerum
Non meditata mihi, et mentem Carthago fatigat.
Hinc iuveni dona insignem velamine picto
Dat chlamydem, stratumque ostro (quem ceperat ipse
Deiecto victor Magone, animique probarat)
Cornipedem: tum, qua Divum libabat ad aras
Hasdrubal, ex auro pateram, galeamque comantem.
Exin, firmato sociali foedere regis,
Vertendas agitat iam nunc Carthaginis arces.
Massylis regnator erat ditissimus oris,
Nec nudus virtute, Syphax: quo iura petebant
Innumerae gentes, extremaque litore Tethys.
Multa viro terra, ac sonipes, et belua, terror
Bellorum, nec non Marti delecta iuventus.

Nec foret, aut ebore, aut solido qui vinceret auro,
Gaetulisve magis fucaret vellus ahenis.
Has adiungere opes avidus, reputansque laborem,
Si vertat rex ad Poenos, dare vela per altum
Imperat, atque animo iam tum Africa bella capessit.
Verum ubi perventum, et portus tenuere carinae,
Iam, trepida fugiens per proxima litora puppe,
Hasdrubal afflictis aderat nova foedera quaerens
Rebus, et ad Tyrios Massylia signa trahebat.
Audito, pariter populorum in regna duorum
Advenisse duces, qui tota mole laborent,
Disceptentque armis, terrarum uter imperet orbi,
Celsus mente Syphax acciri in tecta benigne
Imperat, et tanto regni se tollit honore.
Tum laetos volvens oculos adversa per ora,
Sic Latium affatur iuvenem, ac prior incipit ultro:
Quam te, Dardanida pulcherrime, mente serena
Accipio, intueorque libens! quamque ora recordor
Laetus Scipiadae. Revocat tua forma parentem.
Nam repeto, Herculeas Erythia ad litora Gades
Cum studio pelagi et spectandis aestibus undae
Venissem, magnos vicina ad flumina Baetis
Ductores miro quondam me cernere amore.
Tum mihi dona viri praeda delecta tulere,
Arma simul, regnoque meo tum cognita primum
Cornipedum frena, atque arcus, quis cedere nostra
Non norunt iacula, et veteres tribuere magistros
Militiae, qui dispersas sine lege catervas
Vestro formarent ritu ad certamina Martis.
Ast ego, cum vestro (in nostris quae copia regnis)
Nunc auri ferrem, nivei nunc munera dentis,
Nil valui precibus. Solos sibi cepit uterque,
Quos cohibebat ebur vaginae sectilis, enses.
Quare, age, laetus habe nostros intrare penates,

Ac, mea quando affert Libycum fortuna per undi
Ductorem, facili, quae dicam, percipe mente.
Et vos, qui Tyriae regitis Carthaginis arces,
Hasdrubal, huc aures, huc quaeso advertite sen
sus.
Quanta per Ausonios populos torrentibus armis
Tempestas ruat, et Latio suprema minetur,
Utque bibant Tyrium bis quinos saeva per annc
Sicana nunc tellus, nunc litora Hibera cruorem,
Cui nescire licet? Quin ergo tristia tandem
Considunt bella, et deponitis arma volentes?
Tu Libya, tu te Ausonia cohibere memento.
Haud deformis erit vobis ad foedera versis
Pacator mediusque Syphax. Subiungere plura
Non passus, gentis morem arbitriumque Senatu
Scipio demonstrat, vanique absistere coepti
Spe iubet, et Patres docet haec expendere solo
Suadendi modus hic: quodque est de parte diei
Exacti super, ad mensas et pocula vertunt.
Atque, epulis postquam finis, dant corpora somnc
Et dura in noctem curarum vincula solvunt.
Iamque novum terris pariebat limine primo
Egrediens Aurora diem, stabulisque subibant
Ad iuga solis equi, necdum ipse ascenderat axen
Sed prorupturis rutilabant aequora flammis:
Exigit e stratis corpus, vultuque sereno
Scipio contendit Massyli ad limina regis.
Illi mos patrius fetus nutrire leonum,
Et catulis rabiem atque iras expellere alendo.
Tum quoque fulva manu mulcebat colla iubasque
Et fera tractabat ludentum interritus ora.
Dardanium postquam ductorem accepit adesse,
Induitur chlamydem, regnique insigne vetusti
Gestat laeva decus: cinguntur tempora vitta
Albente, ac lateri de more adstringitur ensis.
Hinc in tecta vocat, secretisque aedibus hosp

Sceptrigero cum rege pari sub honore residunt.
Tum prior his infit terrae pacator Hiberae:
Prima mihi, domitis Pyrenes gentibus, ire
Ad tua regna fuit properantem et maxima cura,
O sceptri venerande Syphax. Nec me aequore saevus
Tardavit medio pontus. Non ardua regnis
Quaesumus aut inhonora tuis: coniunge Latinis
Unanimum pectus, sociusque accede secundis.
Non tibi Massylae gentes, extentaque tellus
Syrtibus, et latis proavita potentia campis
Amplius attulerint decoris, quam Romula virtus
Certa iuncta fide, et populi Laurentis honores.
Cetera quid referam? Non ullus scilicet ulli
Aequus Coelicolûm, qui Dardana laeserit arma.
Audivit laeto Massylus et annuit ore,
Complexusque virum, Firmemus prospera, dixit,
Omina, nec votis Superi concordibus absint,
Cornigerumque Iovem Tarpeiumque ore vocemus.
Et simul exstructis cespes surrexerat aris;
Victimaque admotae stabat subiecta bipenni,
Cum subito abruptis fugiens altaria taurus
Exsiluit vinclis, mugituque excita late
Implevit tecta, et, fremitu suspiria rauco
Congeminans, trepida terrorem sparsit in aula.
Vittaque, maiorum decoramen, fronte sine ullo
Delapsa attactu, nudavit tempora regis.
Talia Coelicolae casuro tristia regno
Signa dabant, saevique aderant gravia omina fati.
Hic fractum bello regem solioque revulsum,
Tempus erit, cum ducet agens ad templa Tonantis,
Qui tunc orabat socialia foedera supplex.
His actis repetit portum, puppesque secundo
Dat vento, et notis reddit se Scipio terris.

Concurrere avidae gentes, variosque subacta
Pyrene misit populos. Mens omnibus una.
Concordes regem appellant, regemque salutant.
Scilicet hunc summum norunt virtutis honorem
Sed, postquam miti reiecit munera vultu,
Ausonio non digna viro, patriosque vicissim
Edocuit ritus, et Romam nomina regum
Monstravit nescire pati, tum versus in unam,
Quae restat, curam, nullo super hoste relicto,
Et Latios simul, et vulgum Baetisque Tagique
Convocat, ac medio in coetu sic deinde profatu
Quando ita Coelicolûm nobis propensa volunta
Annuit, extremo Libys ut deiectus ab orbe
Aut his occideret campis, aut, axe relicto
Hesperio, patrias exsul lustraret arenas:
Iam vestra tumulos terra celebrare meorum
Est animus, pacemque dare exposcentibus umbr
Mente favete pari, atque aures advertite vestr
Septima cum solis renovabitur orbita coelo,
Quique armis ferroque valent, quique arte r
gendi
Quadriiugos pollent currus, quis vincere planta
Spes est, et studium iaculis impellere ventos,
Adsint, et pulchrae certent de laude coronae.
Praemia digna dabo, e Tyria spolia inclita praed
Nec quisquam nostri discedet muneris expers.
Sic donis vulgum laudumque cupidine flammat.
Iamque dies praedicta aderat, coetuque sonab
Innumero campus, simulatasque ordine iusto
Exsequias rector lacrimis ducebat obortis.
Omnis Hiber, omnis Latio sub nomine miles
Dona ferunt, tumulisque super flagrantibus a
dunt.
Ipse, tenens nunc lacte, sacro nunc plena Lya
Pocula, odoriferis aspergit floribus aras.
Tum manes vocat excitos, laudesque viroru

Cum fletu canit, et veneratur facta iacentum.
Inde refert sese Circo, et certamina prima
Inchoat, et rapidos cursus proponit equorum.
Fluctuat aequoreo fremitu rabieque faventum,
Carceribus nondum reseratis, mobile vulgus,
Atque fores oculis et limina servat equorum.
Iamque, ubi prolato sonuere repagula signo,
Et toto prima emicuit vix ungula cornu,
Tollitur in coelum furiali turbine clamor.
Pronique, ac similes certantibus, ore sequuntur
Quisque suos currus, magnaque volantibus fdem
Voce loquuntur equis. Quatitur certamine Circus
Certantum, ac nulli mentem non abstulit ardor.
Instant praecipites, et equos clamore gubernant.
Fulvus, arenosa surgens tellure, sub auras
Erigitur globus, atque operit caligine densa
Cornipedumque vias, aurigarumque labores.
Hic studio furit acris equi, furit ille magistri.
Hos patriae favor, hos accendit nobile nomen
Antiqui stabuli. Sunt, quos spes grata fatiget,
Et nova ferre iugum cervix. Sunt, cruda senectus
Quos iuvet, et longo sonipes spectatus in aevo.
Evolat ante omnes, rapidoque per aera cursu
Callaïcus Lampon fugit, atque ingentia tranat
Exsultans spatia, et ventos post terga relinquit.
Conclamant, plausuque fremunt, votique peractam
Maiorem credunt praecepto limite partem.
At, quis interior cura, et prudentia Circi
Altior, effusas primo certamine vires
Damnare, et cassis longe increpitare querelis
Indispensato lassantem corpora nisu;
Quo nimius, quo, Cyrne, ruis? (nam Cyrnus agebat)
Verbera dimitte, et revoca moderatus habenas.
Heu surdas aures! Fertur securus equorum,

Nec meminit, quantum campi decurrere restet.
Proximus; a primo distans, quantum aequore currus
Occupat ipse, loci tantum: sed proximus ibat
Astur Panchates, patrium frons alba nitebat
Insigne, et patrio pes omnis concolor albo:
Ingentes animi, membra haud procera, decusque
Corporis exiguum, sed tum sibi fecerat alas
Concitus, atque ibat campo indignatus habenas.
Crescere sublimem, atque augeri membra putares.
Cinyphio rector cocco radiabat Hiberus.
Tertius aequata currebat fronte Peloro
Caucasus. Ipse asper, nec qui cervicis amaret
Applausae blandos sonitus, clausumque cruento
Spumeus admorsu gauderet mandere ferrum.
At, docilis freni et melior parere, Pelorus
Non unquam effusum sinuabat devius axem:
Sed laevo interior stringebat tramite metam.
Insignis multa cervice, et plurimus idem
Ludentis per colla iubae: (mirabile dictu)
Nullus erat pater. Ad Zephyri nova flamina campis
Vectonum eductum genetrix effuderat Harpe.
Nobilis hunc Durius stimulabat in aequore curum:
Caucasus antiquo fidebat Atlante magistro.
Ipsum Aetola, vago Diomedi condita, Tyde
Miserat: exceptum Troiana ab origine equorum
Tradebant, quos Aeneae Simoentis ad undas
Victor Tydides magnis abduxerat ausis.
Iamque, fere medium evecti certamine campum,
In spatio addebant: nisusque apprendere primos
Panchates animosus equos, super altior ire,
Et praecedentem iam iamque ascendere currum
Pone videbatur, curvatisque ungula prima
Callaïcum quatiens pulsabat calcibus axem.

At postremus Atlas; sed non et segnior ibat
Postremo Durio: pacis de more putares
Aequata fronte et concordi currere freno.
Sensit ut exhaustas, qui proximus ibat, Hiberus
Callaïcas Cyrni vires, nec, ut ante, salire
Praecipitem currum, et fumantes verbere cogi
Assiduo violenter equos, ceu monte procella
Cum subita ex alto ruit, usque ad colla repente
Cornipedum protentus, et in capita ardua pendens,
Concitat ardentem, quod ferret lora secundus,
Panchaten, vocesque addit cum verbere mixtas:
Tene, Astur, certante feret quisquam aequore palmam
Erepto? Consurge, vola, perlabere campum
Assuetis velox pennis. Decrescit anhelo
Pectore consumtus Lampon: nec restat hianti,
Quem ferat ad metas, iam spiritus. Haec ubi dicta,
Tollit se sonipes, ceu tunc e carcere primo
Corriperet spatium, et, nitentem opponere curvos
Aut aequare gradus, Cyrnum post terga relinquit.
Confremit et coelum, et percussus vocibus altis
Spectantum Circus. Fertur sublime per auras
Altius attollens cervicem victor ovantem
Panchates, sociosque trahit prior ipse iugales.
At postremus Atlas, Durius postremus in orbem
Exercent artes, laevos nunc appetit ille
Conatus, nunc ille premit, certatque subire
Dexter, et alterni nequidquam fallere tentant:
Donec, confisus primaevae flore iuventae,
Obliquum Durius conversis pronus habenis
Opposuit currum, atque eversum propulit axem
Atlantis senio invalidi, sed iusta querentis:
Quo ruis? aut quinam hic rabidi certaminis est mos?
Et nobis et equis letum commune laboras.

Dumque ea proclamat, perfracto volvitur
Cernuus, ac pariter fusi (miserabile) cam
Discordes sternuntur equi: quatit aequore
Lora suis victor, mediaque Pelorus arena
Surgere nitentem fugiens Atlanta relinqui
Nec longum Cyrni defessos prendere curr
Hunc quoque, cunctantem et sero mode
equorum
Discentem, rapido praetervolat incitus ax
Impellit currum clamor vocesque faventu
Iamque etiam dorso atque humeris tre
Hiberi
Ora superposuit sonipes, flatusque vapore
Terga premi, et spumis auriga calescere
Incubuit campo Durius, misitque citatos
Verbere quadrupedes, nec frustra: aequ
detur,
Aut etiam aequavit iuga praecedentia dex
Attonitus tum spe tanta, Genitore, Pelore,
Te Zephyro eductum nunc nunc ostende
pus.
Discant, qui pecudum ducunt ab origine n
Quantum divini praecellat seminis ortus.
Victor dona dabis, statuesque altaria patr
Et, ni successu nimio laetoque pavore
Proditus elapso foret inter verba flagello,
Forsan sacrasset Zephyro, quas voverat, ar
Tum vero infelix, veluti delapsa corona
Victoris capiti foret, in se versus ab ira,
Auratam medio discindit pectore vestem,
Ac lacrimae simul et questus ad sidera fusi
Nec iam subducto parebat verbere currus.
Pro stimulis dorso quatiuntur inania lora.
Interea metis, certus iam laudis, agebat
Sese Panchates, et praemia prima peteb
Arduus. Effusas lenis per colla per arv

Ventilat aura iubas: tum, mollia crura superbi
Attollens gressus, magno clamore triumphat.
Par donum solido argento eaclata bipennis
Omnibus, at vario distantia cetera honore.
Primus equum volucrem, Massyli munera regis
Haud spernenda, tulit: tulit huic virtute secundus
E Tyria, quae multa iacet, duo pocula, praeda,
Aurifero perfusa Tago. Villosa leonis
Terga feri, et cristis horrens Sidonia cassis
Tertius inde honor: et postremo munere Atlantis,
Quamvis perfracto senior subsederat axe,
Accitum donat ductor, miseratus et aevum
Et fortem casus. Famulus florente iuventa
Huic datur, adiuncto gentilis honore galeri.
His actis ductor laeta ad certamina plantae
Invitat, positisque accendit pectora donis:
Hanc primus galeam, hac acies terrebat Hiberas
Hasdrubal: hunc ensem, cui proxima gloria cursus,
Accipiet; caeso pater hunc detraxit Hyempsae.
Tertius extremam tauro solabere palmam.
Cetera contenti discedent turba duobus
Quisque ferox iaculis, quae dat gentile metallum.
Fulgentes pueri Tartessos et Hesperos ora
Ostendere simul vulgi clamore secundo.
Hos Tyria misere domo patria inclita Gades.
Mox subit, aspersus prima lanugine malas,
Baeticus: hoc dederat puero cognomen ab amne
Corduba: et haud parvo certamina laeta fovebat.
Inde, comam rutilus, sed cum fulgore nivali
Corporis, implevit caveam clamoribus omnem
Eurytus: excelso nutritum colle crearat
Saetabis, atque aderant trepidi pietate parentes.
Tum Lamus, et Sicoris, proles bellacis Ilerdae,
Et Theron potator aquae, sub nomine Lethes
Quae fluit, immemori perstringens gurgite ripas.

Qui, postquam, arrecti plantis et pectora proni,
Pulsantesque aestu laudum exsultantia corda,
Accepere tuba spatium, exsiluere per auras
Ocius effusis nervo exturbante sagittis.
Diversa et studia et clamor, pendentque favente
Unguibus; atque suos, ut cuique est gratia, anheli
Nomine quemque cient. Grex inclitus aequore fertur,
Nullaque tramissa vestigia signat arena.
Omnes primaevi, flaventiaque ora decori,
Omnes ire leves, atque omnes vincere digni.
Extulit, incumbens medio iam limite, gressum
Eurytus, et primus brevibus, sed primus, abibat
Praecedens spatiis. Instat non segnius acer
Hesperos, ac prima stringit vestigia planta
Progressae calcis. Satis est huic esse priori,
Huic sperare sat est, fieri se posse priorem.
Acrius hoc tendunt gressus, animique vigore
Corpora agunt. Auget pueris labor ipse decorem
Ecce, levi nisu postremoque agmine currens,
Postquam sat visus sibi concepisse vigoris,
Celsus inexhaustas effundit turbine vires
Non exspectato, subitusque erumpit, et auras
Praevehitur Theron. Credas Cyllenida plantas
Aethereo nexis cursu talaribus ire.
Iamque hos, iamque illos, populo mirante, re quit:
Et, modo postremus, nunc ordine tertia palm
Hesperon infestat sua per vestigia pressum.
Nec iam quem sequitur tantum, sed prima cor
Spes trepidat tantis venientibus Eurytus ali
Quartus sorte loci, sed, si tres ordine server
Inceptos cursus, nequidquam vana laborans
Tartessos fratrem medio Therone premeb
Nec patiens ultra tollit sese aequore The
Igneus, et plenum praetervolat Hesper

Unus erat super, et metae propioribus aegros
Urebat finis stimulis: quacunque reliquit
Hinc labor, hinc penetrans pavor in praecordia vires,
Dum sperare licet, brevia ad conamina uterque
Advocat. Aequatur cursus: pariterque ruebant.
Et forsan gemina meruissent praemia palma,
Pervecti simul ad metas, ni, terga secutus,
Theronis, fusam late per lactea colla
Hesperos ingenti tenuisset saevus ab ira,
Traxissetque comam. Tardato laetus ovansque
Eurytus evadit iuvene, atque ad praemia victor
Emicat, et galeae fert donum insigne coruscae.
Cetera promisso donata est munere pubes,
Intonsasque comas viridi redimita corona
Bina tulit patrio quatiens hastilia ferro.
Hinc graviora virûm certamina, comminus ensis
Destrictus, bellique feri simulacra cientur.
Nec, quos culpa tulit, quos crimina noxia vitae,
Sed virtus animusque ferox ad laudis amorem,
Hic crevere pares ferro; spectacula digna
Martigena vulgo, suetique laboris imago.
Hos inter gemini (quid iam non rebus ausum?
Aut quod iam regnis restat scelus?) impia Circo
Innumero fratres, cavea damnante furorem,
Pro sceptro armatis inierunt proelia dextris.
Is genti mos dirus erat: patriumque petebant
Orbati solium lucis discrimine fratres.
Concurrere animis, quantis confligere par est,
Quos regni furor exagitat: multoque cruore
Exsatiata simul portantes corda sub umbras
Occubuere. Pari nisu per pectora adactus
Intima descendit mucro: superaddita saevis
Ultima vulneribus verba; et, convicia volvens,
Dirus in invitas effugit spiritus auras.
Nec manes pacem passi. Nam corpora iunctus

Una cum raperet flamma rogus, impius ignis
Dissiluit, cineresque simul iacuisse negarunt.
Cetera distincto donata est munere turba,
Ut virtus et dextra fuit. Duxere iuvencos,
Impressis dociles terram proscindere aratris.
Duxere assuetos lustra exagitare ferarum
Venatu iuvenes, quos dat Maurusia praeda.
Nec non argenti, nec non insignia vestis
Captivae pretia, et sonipes, et crista nitenti
Insurgens cono, spolia exuviaeque Libyssae.
Tum iaculo petiere decus, spectacula Circi
Postrema, et metae certarunt vincere finem
Burrus avis pollens, quem misit ripa metalli,
Qua Tagus auriferis pallet turbatus arenis,
Et Glagus, insignis ventos anteire lacerto,
Et, cuius nunquam fugisse hastilia cervi
Praerapida potuere fuga, venator Aconteus,
Indibilisque, diu laetus bellare Latinis,
Iam socius, volucresque vagas deprendere nube
Assuetus iaculis, idem et bellator, Ilerdes.
Laus Burri prima, infixit qui spicula metae;
Est donum serva, albentes invertere lanas
Murice Gaetulo docta. At, quem proxima honorant
Praemia, vicinam metae qui propulit hastam,
Accepto laetus puero discessit Ilerdes,
Cui ludus, nullam cursu non tollere damam.
Tertia palma habuit geminos insignis Aconteus
Nec timidos agitare canes latratibus aprum.
Quos postquam clamor plaususque probavit honores,
Germanus ducis atque effulgens Laelius ostro
Nomina magna vocant laeti manesque iacentum,
Atque hastas simul effundunt. Celebrare iuvabat
Sacratos cineres, atque hoc decus addere ludis.
Ipse etiam, mentis testatus gaudia vultu,

Ductor, ut aequavit meritis pia pectora donis,
Et frater thoraca tulit multiplicis auri,
Laelius Asturica rapidos de gente iugales,
Contorquet magnis victricem viribus hastam
Consurgens, umbrisque dari testatur honorem.
Hasta volans (mirum dictu!) medio incita campo
Substitit ante oculos, et terrae infixa cohaesit.
Tum subitae frondes, celsoque cacumine rami,
Et latam spargens quercus, dum nascitur, umbram.
Ad maiora iubent praesagi tendere vates.
Id monstrare Deos, atque hoc portendere signis.
Quo super augurio, pulsis de litore cunctis
Hesperio Poenis, ultor patriaeque domusque
Ausoniam repetit, fama ducente triumphum.
Nec Latium curis ardet flagrantius ullis,
Quam iuveni Libyam et summos permittere fasces.
Sed frigens animis, nec bello prospera turba
Ancipiti senior temeraria coepta vetabant,
Magnosque horrebant cauta formidine casus.
Ergo, ubi delato Consul sublimis honore
Ad Patres consulta refert, deturque potestas,
Orat, delendae Carthaginis, altius orsus
Hoc grandaeva modo Fabius pater ora resolvit:
Haud equidem metuisse queam, satiatus et aevi
Et decoris, cui tam superest et gloria et aetas,
Ne credat nos invidiae certamine Consul.
Laudibus obtrectare suis. Satis inclita nomen
Gestat fama meum, nec egent tam prospera laude
Facta nova: verum et patriae, dum vita manebit,
Decsse nefas, animumque nefas scelerare silendo.
Bella nova in Libyae moliris ducere terras?
Hostis enim deest Ausoniae: nec vincere nobis
Est satis Hannibalem. Petitur quae gloria maior
Litore Elissaeo? Stimuli si laudis agunt nos,

Hanc segetem mete. Composuit propioribus aus
Dignum te Fortuna parem. Vult Itala tellus
Ductoris saevi, vult tandem, haurire cruorem.
Quo Martem, aut quo signa trahis? Restinguer primum est
Ardentem Italiam. Tu fessos obvius hostes
Deseris, ac septem denudas proditor arces.
An, cum tu Syrtim ac steriles vastabis arenas,
Non dira illa lues notis iam moenibus urbis
Assiliet? vacuumque lovem sine pube sine armi
Invadet? Quanti, ut cedas, Romamque relinqua
Emerito, est? Tanto perculsi fulmine belli
Siccine te, ut nuper Capua est accitus ab alta
Fulvius, aequoreis Libyae revocabimus oris?
Vince domi, et trinis maerentem funera lustris
Ausoniam purga bello. Tum tende remotos
In Garamantas iter, Nasamoniacosque triumphos
Molire. Angustae prohibent nunc talia coepta
Res Italae. Pater ille tuus, qui nomina vestrae
Addidit haud segnis genti, cum Consul Hiberi
Tenderet ad ripas, revocato milite primus
Descendenti avide superatis Alpibus ultro
Opposuit sese Hannibali. Tu Consul abire
A victore paras hoste, atque avellere nobis
Scilicet hoc astu Poenum? Si deinde sedebit
Impavidus, nec te in Libyam tuaque arma sequetur,
Capta damnabis consulta improvida Roma.
Sed fac turbatum convertere signa, tuaeque
Classis vela sequi. Nempe idem erit Hannibal, idem,
Cuius tu vallum vidisti e moenibus urbis.
Haec Fabius: seniorque manus paria ore fremebant.
Tum contra Consul: Caesis ductoribus olim
Magnanimis leto gemino, cum tota subisset

Sidonium possessa iugum Tartessia tellus,
Non Fabio, non, quis eadem est sententia cordi,
Quoquam ad opem verso, fateor, primoribus annis
Excepi nubem belli, solusque ruenti
Obieci telo caput, atque in me omnia verti.
Tum grandaeva manus, puero male credita bella,
Atque idem hic vates temeraria coepta canebat.
Dis grates laudemque fero, sub numine quorum
Gens Troiana sumus. Puer ille, et futilis aetas,
Imbellesque anni, necdum maturus ad arma
Scipio, restituit terras illaesus Hiberas
Troiugenis: pepulit Poenos, solisque secutus
Extremas ad Atlanta vias, exegit ab orbe
Hesperio nomen Libyae, nec retulit auri
Signa prius, quam fumantes circa aequora vidit
Romano Phoebum solventem litore currus.
Ascivit reges idem. Nunc ultimus actis
Restat Carthago nostris labor. Hoc sator aevi
Iupiter aeterni monet. Hannibali ecce senectus
Intremit, aut aegros simulat mentita timores,
Ne finem longis tandem peperisse ruinis
Sit noster titulus. Certe iam dextera nobis
Experta, et robur florentibus auximus annis.
Ne vero fabricate moras; sed currere sortem
Hanc sinite ad veterum delenda opprobria cladum,
Quam mihi servavere Dei. Sat gloria cauto
Non vinci pulchra est Fabio, perperitque sedendo
Omnia cunctator nobis: nec Mago, nec Hannon,
Nec Gisgone satus, nec Hamilcare, terga dedissent,
Si segnes clauso traheremus proelia vallo.
Sidoniusne puer, vix pubescente iuventa,
Laurentes potuit populos et Troïa adire
Moenia, flaventemque sacro cum gurgite Thybrim?
Et potuit Latium longo depascere bello?

Nos Libyae terris tramittere signa pigebit?
Et Tyrias agitare domos? Secura pericli
Litora lata patent, et opima pace quieta
Stat tellus. Timeat tandem Carthago, timeri
Assueta, et nobis, quamvis Oenotria nondum
Hannibale arva vacent, superesse intelligat arma.
Illum ego, quem vosmet cauti, consultaque vestra
In Latio fecere senem, cui tertia large
Fundenti nostrum ducuntur lustra cruorem,
Illum ego ad incensas trepidantem et sera paventem
Advertam patriae sedes. An Roma videbit
Turpia Agenoreae muris vestigia dextrae?
Carthago immunis nostros secura labores
Audiet interea, et portis bellabit apertis?
Tum vero pulset nostras iterum improbus hostis
Ariete Sidonio turres, si templa suorum
Non ante audierit Rutulis crepitantia flammis.
Talibus accensi Patres, fatoque vocante,
Consulis annuerunt dictis, faustumque precati
Ut foret Ausoniae, tramittere bella dederunt

LIBER XVII.

ARGUMENTUM.

Postremo Idaeis Divorum mater ab oris
Advehitur Romam; Phrygiam Nasica Cybellen
Excipit, et toto censetur ab ordine Patrum
Optimus. Ipse alacer Libyam dux Scipio classe
Navigat, et Sicula luctus discedit ab Aetna.
Castra Ducum aggressus ferro flammisque duorum
Conficit, Hasdrubalis victor Numidaeque Syphacis,
Verterat ad Poenos qui foederis immemor arma.
At, cum post idem vires reparasset et enses,
Vincitur, et Latiis oneratur colla catenis.
Hannibalem hinc revocant Patres, sed fulmina vimque
Ferre nequit Latii rectoris. Iura, iugumque
Romanum Carthago capit. Dux ipse reversus
Alta triumphanti scandit Capitolia curru.

Hostis ut Ausoniis discederet advena terris,
Fatidicae fuerant oracula prisca Sibyllae,
Coelicolûm Phrygia genetricem sede petitam
Laomedonteae sacrandam moenibus urbis:
Advectum exciperet numen, qui, lectus ab omni
Concilio Patrum, praesentis degeret aevi
Optimus. Heu nomen melius maiusque triumphis!
Iamque petita aderat, Latia portante Cybelen
Puppe, atque intrepidus, magno cedente Senatu,
Obvius accitis properabat Scipio sacris,
Qui, genitus patruo ductoris ad Africa bella
Tunc lecti, multa fulgebat imagine avorum.
Isque ubi longinquo venientia numina ponto
Accepit supplex palmis, Tuscique sonora
Thybridis adducit sublimis ad ostia puppim:
Femineae tum deinde manus subiere, per amnem
Quae traherent celsam religatis funibus alnum.
Circum arguta cavis tinnitibus aera, simulque

Certabant rauco resonantia tympana pulsu;
Semivirique chori, gemino qui Dindyma monte
Casta colunt; qui Dictaeo bacchantur in antro
Quique Idaea iuga et lucos novere silentes.
Hos inter fremitus ac laeto vota tumultu,
Substitit adductis renuens procedere vinclis
Sacra ratis, subitisque vadis immobilis haesit.
Tum puppe e media magno clamore sacerdos,
Parcite pollutis contingere vincula palmis,
Et procul hinc, moneo, procul hinc, quaecunq
profanae,
Ferte gradus, nec vos casto miscete labori;
Dum satis est monuisse Deae. Quod si qua pud
Mente valet, si qua illaesi sibi corporis adstat
Conscia, vel sola subeat pia munera dextra.
Hic, prisca ducens Clausorum ab origine nom
Claudia, non aequa populi mala credita fama,
In puppim versis palmisque oculisque profatu
Coelicolûm genetrix, numen, quod numina no
Cuncta creas, cuius proles, terramque, fretumq
Sideraque, et manes regnorum sorte gubernan
Si nostrum nullo violatum est crimine corpus,
Testis, Diva, veni, et facili me absolve carina.
Tum secura capit funem: fremitusque leonum
Audiri visus subito, et graviora per auras
Nulla pulsa manu sonuerunt tympana Divae.
Fertur prona ratis, (ventos impellere credas)
Contraque adversas ducentem praevenit unda
Extemplo maior cunctis spes pectora mulcet,
Finem armis tandem, finemque venire periclis.
Ipse alacer Sicula discedens Scipio terra
Abscondit late propulsis puppibus aequor,
Cui numen pelagi placaverat hostia taurus,
*Iacta*que caeruleis innabant fluctibus exta.
Tunc a sede Deûm purumque per aethera lap
*Armige*rae Iovis ante oculos coepere volucre

Acquoreas monstrare vias, ac ducere classem.
Augurium clangor laetum dabat. Inde, secuti
Tantum progressos liquida sub nube volatus,
Quantum non frustra speculantum lumina servant,
Litora Agenoreae tenuerunt perfida terrae.
Nec segnis, tanta in semet veniente procella,
Africa terribilem magno sub nomine molem
Regis opes contra et Massyla paraverat arma.
Spesque Syphax Libycis una, et Laurentibus unus
Terror erat. Campos pariter vallesque refusas
Litoraque implerat, nullo decorare tapete
Cornipedem Nomas assuetus, densaeque per auras
Condebant iaculis stridentibus aethera nubes.
Immemor is dextraeque datae iunctique per aras
Foederis, et mensas testes, atque hospita iura,
Fasque, fidemque simul, pravo mutatus amore,
Ruperat, atque toros regni mercede pararat.
Virgo erat eximia specie claroque parente,
Hasdrubalis proles, thalamis quam cepit ut altis,
Ceu face successus prima taedaque iugali,
Vertit opes gener ad Poenos, Latiaeque soluto
Foedere amicitiae, dotalia transtulit arma.
Sed non Ausonio curarum extrema Syphacem
Ductori monuisse fuit, sit fidus, et ictum
Observet foedus, neu pacis iura resolvat,
Stet regno, reputet Superos, pacta hospita servet:
Longe coniugia, ac longe Tyrios Hymenaeos
Inter Dardanias acies fore. Sanguine quippe,
Si renuat, blando nimium facilique marito
Statura obsequia et thalami flagrantis amores.
Sic Latius permixta minis et cassa movebat
Ductor, nam surdas coniux obstruxerat aures.
Ergo, asper monitis frustra nitentibus, enses

Advocat, et, castas polluti foederis aras
Testatus, varia Martem movet impiger arte.
Castra, levi calamo cannaque intorta palustri,
Qualia Maurus amat dispersa mapalia pastor,
Aggreditur, furtum armorum tutantibus umbris,
Ac tacita spargit celata incendia nocte.
Inde, ubi collecti rapidam diffundere pestem
Coeperunt ignes, et se per pinguia magno
Pabula ferre sono, clare exspatiantur in auras,
Et frenos volucri propellunt lumine flammae.
It totis inimica lues cum turbine castris,
Atque alimenta vorat strepitu Vulcanus anhelo
Arida, et ex omni manant incendia tecto.
Sentitur plerisque prius, quam cernitur, ignis
Excitis somno, multorumque ora vocantum
Auxilium invadunt flammae. Fluit undique victor
Mulciber; et rapidis amplexibus arma virosque
Corripit: exundat pestis, semustaque castra
Ardenti volitant per nubila summa favilla.
Ipsius ingenti regis tentoria saltu
Lugubre increpitans late circumvolat ardor:
Hausissetque virum, trepidus ni clade satelles
E somno ac stratis rapuisset multa precantem.
Verum, ubi mox iuncto sociarant aggere vires
Massylus Tyriusque duces, accitaque regno
Lenierat pubes infaustae vulnera noctis,
Ira, pudorque dabant, et coniux, tertius ignis,
Immanes animos; afflataque barbarus ora
Castrorum flammis, et se velamine nullo
Vix inter trepidas ereptum ex hoste catervas
Frendebat minitans. Sed enim non luce Syphacem,
Nec claro potuisse die, nec sole tuente,
A quoquam vinci. Iactarat talia vecors:
Sed iam claudebat flatus, nec plura sinebat
Atropos; et tumidae properantur stamina linguae.

Namque, ubi prosiluit castris, ceu turbidus amnis,
Qui, silvas ac saxa trahens, per devia praeceps
Volvitur, et ripas spumanti gurgite laxat,
Ante omnes praevectus equo, trahit agmina voce.
Contra sana manus Rutuli, celsusque ruebat
Viso rege procul raptis exercitus armis.
Ac sibi quisque, Videsne? videsne, ut in agmine primo
Massylus volitet, deposcens proelia, rector?
Fac nostrum hoc, mea dextra, decus. Violavit et aras
Coelicolûm, et casti ductoris foedera rupit.
Sit satis hunc castris semel effugisse crematis.
Sic secum taciti, et certatim spicula fundunt.
Prima in cornipedis sedit spirantibus ignem
Naribus hasta volans, erexitque ore cruento
Quadrupedem, elatis pulsantem calcibus auras.
Corruit asper equus, confixaque cuspide membra
Huc illuc iactans, rectorem prodidit hosti.
Invadunt, vanamque fugam, atque attollere fessos
Annitentem artus, revocato e vulnere telo,
Corripiunt: tum vincla viro manicaeque pudenda
Addita, et, exemplum non unquam fidere laetis,
Sceptriferas arta palmas vinxere catena.
Ducitur ex alto deiectus culmine regni,
Qui modo sub pedibus terras, et sceptra, patensque
Litora ad Oceani sub nutu viderat aequor.
Prostratis opibus regni Phoenissa metuntur
Agmina, et invisus Marti, notusque fugarum
Vertit terga citus damnatis Hasdrubal ausis.
Stabat Carthago, truncatis undique membris
Uni nixa viro, tantoque fragore ruentem
Hannibal absenti retinebat nomine molem.
Id reliquum fessos opis auxiliique ciere
Rerum extrema iubent: huc confugere parentes,

Postquam se Superûm desertos numine cernunt.
Nec mora: propulsa sulcant vada salsa carina,
Qui revocent, patriaeque ferant mandata monentis,
Ne lentus nullas videat Carthaginis arces.
Quarta Aurora ratem Dauni devexerat oras,
Et fera ductoris turbabant somnia mentem.
Namque gravis curis carpit dum nocte quietem,
Cernere Flaminium, Gracchumque, et cernere Paullum
Visus erat simul adversos mucronibus in se
Destrictis ruere, atque Itala depellere terra:
Omnisque a Cannis, Thrasymenique omnis ab undis
In pontum impellens umbrarum exercitus ibat.
Ipse, fugam capiens, notas evadere ad Alpes
Quaerebat, terraeque ulnis amplexus utrisque
Haerebat Latiae: donec vis saeva profundo
Truderet, et rapidis daret asportare procellis.
His aegrum visis adeunt, mandata ferentes,
Legati, patriaeque extrema pericula pandunt.
Massyla ut ruerint arma, ut cervice catenas
Regnator tulerit Libyae, letoque negato,
Servetur nova pompa Iovi: Carthago laboret
Ut trepidi Hasdrubalis (qui rerum agitarit habenas)
Non una concussa fuga. Se, triste profatu,
Vidisse, arderent cum bina in nocte silenti
Castra, et luceret sceleratis Africa flammis.
Praerapidum iuvenem minitari, Bruttia servet
Litora dum Poenus, detracturum ignibus atris,
In quam se referat, patriam, suaque inclita facta.
Haec postquam dicta, et casus patuere metusque,
*Effund*unt lacrimas, dextramque ut numen adorant.
Audivit torvo obtutu defixus, et aegra

Expendit tacite cura secum ipse volutans,
An tanti Carthago foret: sic deinde profatur:
O dirum exitium mortalibus! o nihil unquam
Crescere, nec magnas patiens exsurgere laudes,
Invidia! Eversam iam pridem exscindere Romam,
Atque aequasse solo potui, traducere captam
Servitum gentem, Latioque imponere leges.
Dum sumtus, dumque arma duci, fessosque secundis
Submisso tirone negant recreare maniplos,
Dumque etiam Cerere et victu fraudasse cohortes
Hannoni placet, induitur tota Africa flammis:
Pulsat Agenoreas Rhoeteïa lancea portas.
Nunc patriae decus, et patriae nunc Hannibal unus
Subsidium: nunc in nostra spes ultima dextra.
Vertentur signa, ut Patres statuere; simulque
Et patriae muros, et te servabimus, Hannon.
Haec ubi detonuit, celsas e litore puppes
Propellit, multumque gemens movet aequore classem.
Non terga est ausus cedentum invadere quisquam,
Non revocare virum: cuncti praestare videntur,
Quod sponte abscedat, Superi, tandemque resolvat
Ausoniam. Ventos optant: et litora ab hoste
Nuda videre sat est. Ceu flamina comprimit Auster
Cum fera, et abscedens reddit mare, navita parco
Interea voto non auras poscit amicas,
Contentus caruisse Noto, pacemque quietam
Pro facili cursu reputat salis. Omnis in altum
Sidonius visus converterat undique miles;
Ductor defixos Itala tellure tenebat
Intentus vultus, manantesque ora rigabant
Per tacitum lacrimae, et suspiria crebra ciebat.

Haud secus ac patriam pulsus dulcesque penates
Linqueret, et tristes exsul traheretur in oras.
Ut vero affusis puppes procedere ventis,
Et sensim coepere procul subsidere montes,
Nullaque iam Hesperia, et nusquam iam Daunia tellus;
Haec secum infrendens: Mentisne ego compos, et hoc nunc
Indignus reditu, qui memet finibus unquam
Amorim Ausoniae? Flagrasset subdita taedis
Carthago, et potius cecidisset nomen Elissae.
Quid tunc? Sat compos, qui non ardentia tela
A Cannis in templa tuli Tarpeia? Iovemque
Detraxi solio? Sparsissem incendia montes
Per septem bello vacuos, gentique superbae
Iliacum exitium et proavorum fata dedissem.
Cur porro haec angant? Nunc, nunc invadere ferro
Quis prohibet? rursumque ad moenia tendere gressus?
Ibo: et, castrorum relegens monumenta meorum,
Qua via nota mihi est, remeabo Anienis ad undas.
Flectite in Italiam proras, avertite classem.
Faxo, ut vallata revocetur Scipio Roma.
Talibus ardentem furiis Neptunus ut alto
Prospexit, vertique rates ad litora vidit,
Quassans caeruleum genitor caput aequora fundo
Eruit, et tumidum movet ultra litora pontum.
Extemplo ventos, imbresque, et rupe procellas
Concitat Aeolias, ac nubibus aethera condit.
Tum, penitus telo molitus regna tridenti
Intima, ab occasu Tethyn impellit et ortu,
Ac totum Oceani turbat caput. Aequora surgunt
Spumea, et illisu scopulus tremit omnis aquarum.
Primus, se attollens Nasamonum sedibus, Auster
Nudavit Syrtim correpta nubilus unda.

Insequitur sublime ferens nigrantibus alis
Abruptum Boreas ponti latus: intonat acer
Discordi flatu, et partem rapit aequoris, Eurus.
Hinc rupti reboare poli, atque hinc crebra micare
Fulmina, et in classem ruere implacabile coelum.
Consensere ignes, nimbique, et fluctus, et ira
Ventorum, noctemque freto imposuere tenebrae.
Ecce, intorta Noto, veniensque a rupe procella
Antennae immugit, stridorque immite rudentum
Sibilat, ac similem monti, nigrante profundo,
Ductoris frangit super ora trementia fluctum.
Exclamat, volvens oculos coeloque fretoque:
Felix, o frater, Divisque aequate cadendo,
Hasdrubal! egregium fortis cui dextera in armis
Pugnanti peperit letum, et cui fata dedere,
Ausoniam extremo tellurem apprendere morsu.
At mihi Cannarum campis, ubi Paullus, et illae
Egregiae occubuere animae, dimittere vitam
Non licitum: vel, cum ferrem in Capitolia flammas,
Tarpeio Iovis ad manes descendere telo.
Talia dum maeret, diversis flatibus acta
In geminum ruit unda latus, puppimque sub atris
Aequoris aggeribus tenuit, ceu turbine mersam
Mox, nigris altae pulsa exundantis arenae
Vorticibus, ratis aetherias remeavit ad auras,
Et fluctus supra, vento librante, pependit.
At geminas Notus in scopulos atque horrida saxa
Dura sorte rapit (miserandum et triste!) biremes.
Increpuere ictu prorae. Tum murice acuto
Dissiliens sonuit, rupta compage, carina.
Hic varia ante oculos facies: natat aequore toto
Arma inter, galeasque virûm, cristasque rubentes,
Florentis Capuae gaza, et seposta triumpho
Laurens praeda ducis, tripodes, mensaeque Deorum,

Cultaque nequidquam miseris simulacra Latinis.
Cum Venus, emoti facie conterrita ponti,
Talibus alloquitur regem maris: Hoc satis irae
Interea, genitor: satis ad maiora minarum.
Cetera parce, precor, pelago: ne tollat acerba
Hoc Carthago decus, nullo superabile bello
Progenuisse caput, nostrosque in funera Poeni
Aeneadas undis totoque eguisse profundo.
Sic Venus: et tumidi considunt gurgite fluctus;
Obviaque adversis propellunt agmina castris.
Dux vetus armorum, scitusque accendere corda
Laudibus, ignifero mentes furiabat in iram
Hortatu, decorisque urebat pectora flammis.
Tu mihi Flaminii portas rorantia caesi
Ora ducis: nosco dextram. Tu primus in ictus
Ingentis Paulli ruis, ac defigis in ossa
Mucronem. Tibi pugnacis gestantur opima
Marcelli: Gracchusque cadens tibi proluit ensem.
Ecce manus, quae te pulsantem, belliger Appi,
Moenia sublimis Capuae de culmine muri
Excelso fusa moribundum propulit hasta.
Ecce aliud fulmen dextrae, quo nobile nomen
Fulvius excepit non unum pectore vulnus.
Huc prima te siste acie, cui Consul in armis
Crispinus cecidit. Me tu comitare per hostes,
Qui nobis (memini) ad Cannas laetissimus irae
Servili fers ora ducis suffixa veruto.
Cerno flagrantes oculos, vultumque timendum
Non ipso minus ense tuum, fortissime Poenûm
O iuvenis: qualem vidi, cum flumine saevo
Insignis Trebiae complexum ingentibus ulnis
Mersisti fundo luctantem vana tribunum.
At tu, qui gelidas Ticini primus ad undas
Scipiadae patris tinxisti sanguine ferrum,
Incepta exsequere, et nati mihi redde cruorem.
Horrescamne ipsos, veniant ad proelia, Divos

Cum stetis prope me? Vidi, certantia coelo
Cum iuga calcastis, summas volitare per Alpes.
Cum videam, quorum ferro manibusque capaces
Arsere Argyripae campi, num segnior ibis
Nunc mihi, qui primus torques in moenia telum
Dardana, nec nostrae facilis concedere laudi?
Te vero, te, te exstimulem, qui fulmina contra,
Et nimbos, tonitrusque, ac summi numinis iras
Cum starem, perferre ferox ac vana iubebas
Nubila, et ante ducem Capitolia celsa petebas?
Quid vos, quis claro deletum est Marte Saguntum,
Exhorter, quos nobilitant primordia belli?
Ut meque et vobis dignum, defendite, quaeso,
Praeteritas dextrae laudes. Divûm ipse favore,
Vincendoque senex patriam post trina labantem
Lustra, et non visos tam longa aetate penates,
Ac natum, et fidae iam pridem coniugis ora,
Confisus vobis, repeto. Non altera restat
Iam Libye; nec Dardaniis pugna altera restat.
Certatus nobis hodie dominum accipit orbis.
Hannibal haec: sed non patiens remorantia verba
Ausonius miles, quoties dux coeperat ora
Solvere ad affatus, signum pugnamque petebant.
Haec procul aeria speculantem nube sororem
Ut vidit Divûm genitor, maestosque sub acri
Obtutu vultus, sic ore effatus amico est:
Qui te mentis edunt morsus, da noscere, coniux:
Num Poeni casus ducis, et Carthaginis angit
Cura tuae? Sed enim reputa tecum ipsa furores
Sidonios. Gentem contra et fatalia regna
Teucrorum quis erit, quaeso, germana, rebelli
Fractis foederibus populo modus? Ipsa malorum
Non plus Carthago tulit, exhausitque laboris,
Quam pro Cadmea tu exercita gente tulisti.
Turbasti maria ac terras, iuvenemque ferocem
Immisti Latio, tremuerunt moenia Romae,

Perque bis octonos primus fuit Hannibal annos
Humani generis. Tempus componere gentem.
Ad finem ventum: et claudenda est ianua belli.
Tum supplex Iuno, Neque ego, mutare laborans,
Quis est fixa dies, pendenti nube resedi:
Nec revocare acies, bellumque extendere quaero:
Quae donare potes, quoniam mihi gratia languet,
Et cecidit iam primus amor, nil fila sororum
Adversus posco. Vertat terga Hannibal hosti,
Ut placet, et cineres Troiae Carthagine regnent.
Illud te gemini per mutua pignora amoris
Et soror et coniux oro, tranare pericla
Magnanimum patiare ducem, vitamque remittas,
Neve sinas captum Ausonias perferre catenas.
Stent etiam contusa malis mea moenia, fracto
Nomine Sidonio, et nostro serventur honori.
Sic Iuno, et contra breviter sic Iupiter orsus:
Do spatium muris (ut vis) Carthaginis altae.
Stent lacrimis precibusque tuis. Sed percipe coniux,
Quatenus indulsisse vacet. Non longa supersunt
Fata urbi, venietque pari sub nomine ductor,
Qui nunc servatas evertat funditus arces.
Aethereas quoque (uti poscis) trahat Hannibal auras,
Ereptus pugnae. Miscere hic sidera ponto,
Et terras implere volet redeuntibus armis.
Novi feta viri bello praecordia: sed lex
Muneris haec esto nostri: Saturnia regna
Ne posthac videat, repetat neve amplius unquam
Ausoniam. Nunc instanti raptum avehe leto:
Ne, si miscebit latis fera proelia campis,
Romulei nequeas iuvenis subducere dextrae.
Dum statuit fata omnipotens urbique ducique
Invadunt acies pugnam, et clamore lacessunt
Sidera. Non alio graviores tempore vidit

Aut populos tellus, aut, qui patria arma moverent,
Maiores certare duces. Discriminis alta
In medio merces, quidquid tegit undique coelum.
Ibat Agenoreus praefulgens ductor in ostro,
Excelsumque caput penna nutante levabat
Crista rubens. Saevus magno de nomine terror
Praecedit, Latioque micat bene cognitus ensis.
At contra ardenti radiabat Scipio cocco,
Terribilem ostentans clypeum, quo patris et una
Caelarat patrui spirantes proelia dira
Effigies: flammam ingentem frons alta vomebat.
Sub tanta cunctis vi telorumque virûmque,
In ducibus stabat spes et victoria solis.
Quin etiam, favor ut subigit plerosque metusve,
Scipio si Libycis esset generatus in oris,
Sceptra ad Agenoreos credunt ventura nepotes
Hannibal Ausonia genitus si sede fuisset,
Haud dubitant terras Itala in ditione futuras.
Contremuere aurae, rapido vibrantibus hastis
Turbine, et horrificam traxere per aethera nubem.
Inde ensis, propiorque acies, et comminus ora
Admota, ac dira flagrantia lumina flamma.
Sternitur in medium contemtrix turba pericli,
Quae primis se praecipitem tulit obvia telis,
Gentilemque bibit tellus invita cruorem.
Fervidus ingenii Masinissa, et fervidus aevi,
In primas Macetûm turmas immania membra
Infert, et iaculo circumvolat alite campum.
Caerulus haud aliter, cum dimicat, incola Thules
Agmina falcifero circumvenit arta covinno.
Graia phalanx patrio densarat more catervas,
Innixisque adstat nulli penetrabilis hastis.
Immemor has pacti post foedus in arma Philippus
Miserat, et quassam refovebat Agenoris urbem.

Rarescit multo laxatus vulnere miles,
Atque aperit patulas prostrato corpore late
Inter tela vias. Irrumpit mole ruinae
Ausonius globus, et periuria Graia resignat.
Archemorum Rullus, Teucrum Norbanus, et ambo
Mantua labenti genetrix dimiserat aevo.
Obtruncat Samium bellacis dextra Caleni.
At Clytium Selius, Pellaeum et vana tumentem
Ad nomen patriae Clytium; sed gloria Pellae
Haud valuit misero defendere Daunia tela.
Saevior his Latios vastabat Bruttia signa
Laelius increpitans: Adeone Oenotria tellus
Detestanda fuit, quam per maria aspera, perque
Insanos Tyrio fugeretis remige fluctus?
Sed fugisse satis fuerit. Latione cruore
Insuper externas petitis perfundere terras?
Haec dicens Silarum, meditantem in proelia, telo
Praevenit. Hasta volans imo sub gutture sedit,
Et vitae vocisque vias simul incita clausit.
Virgilio Caudinus, acerbo Sarris Amano
Sternitur. Accendunt iras vultusque virorum,
Armorumque habitus noti, et vox consona linguae.
Quos ubi nudantes conspexit Hamilcare cretus
Terga fugae, State, ac nostram ne prodite gentem,
Vociferans subit, et convertit proelia dextra.
Qualis in aestiferis Garamantum feta veneno
Attollit campis ferventi pastus arena
Colla Paraethonius serpens, lateque per auras
Undantem torquet perfundens nubila tabem.
Continuo infesta portantem cuspide vulnus
Impedit antevolans Herium: cui nobile nomen
Marrucina domus, clarumque Teate ferebat.
Atque illi magnum nitenti, et laudibus hostis
Arrecto, capuli ad finem manus incita fodit.

Quaerebatque miser morienti lumine fratrem,
Cum iuvenis subit, et, leto stimulatus acerbo,
Preminius saevum mucrorem ante ora coruscat,
Ac fratrem magno minitans clamore reposcit.
Huic proles Barcae: Germanum reddere vero
Si placet, haud renuo. Maneant modo foedera nostra,
Hasdrubalem revocare umbris. Egone aspera ponam
Unquam in Romanos odia? aut mansuescere corda
Nostra sinam? parcamque viro, quem terra creavit
tala? Tum manes inimica sede repellat
Aeterna, socioque abigat me frater Averno.
Sic ait, et clypei propulsum pondere toto,
Lubrica qua tellus lapsantis sanguine fratris
Fallebat nisus, prosternit, et occupat ense.
Extendit labens palmas, Heriumque iacentem
Amplexus, iuncta lenivit morte dolorem.
Tum Libys invadit mixtae certamina turbae,
Convertitque ruens per longum hostilia terga:
Ut cum fulminibus permixta tonitrua mundum
Terrificant, summique labat domus alta parentis,
Omne hominum in terris trepidat genus: ipsaque ob ora
Lux atrox micat, et praesens adstare viritim
Creditur intento perculsis Iupiter igne.
Parte alia, ceu sola forent discrimina campo,
Qua miscebat agens truculentus Scipio Martem,
Aspera pugna novas varia sub imagine leti
Dat formas. Hic ense iacet prostratus adacto;
Hic saxo perfracta gemit lacrimabilis ossa;
Atque hos (turpe) pavor fusos deiecit in ora;
Horum adversa dedit Gradivo pectora virtus.
Ipse super strages ductor Rhoeteïus instat.
Qualis apud gelidum currus quatit altior Hebrum,

Laetus caede nives, glaciemque Aquilonii
Perrumpit stridens sub pondere belliger
Iamque ardore truci lustrans fortissima
Nomina obit ferro. Claris spectata per
Stragibus occumbit late inter tela iuven
Qui muros rapuere tuos, miserasque ne
Principium belli fecere, Sagunte, ruinas
Qui sacros, Thrasymene, lacus, Phaeth
que
Polluerant tabo stagna; ac fiducia tanta
Quos tulit, ut Superûm regi soliumque
Irent direptum, mactantur comminus u
Exitio; redduntque animas, temerata fe
Qui secreta Deûm, et primo pressere n
Gressibus humanis Alpes. Formidinis
Plena acies propere retro exanimata ru
Haud secus, ac tectis urbis Vulcania pe
Cum sese infudit, rapidusque incendia fl
Ventilat, et volucres spargit per culmina
Attonitum erumpit subita formidine vul
Lateque ut capta passim trepidatur in
Verum ubi cunctari taedet dispersa vir

Quas postquam audivit voces conterrita Iuno,
Ne Libyci ducis impavidas ferrentur ad aures,
Effigiem informat Latiam, propereque coruscis
Attollit cristis: addit clypeumque iubasque
Romulei ducis, atque humeris imponit honorem
Fulgentis saguli: dat gressum habitusque cientis
Proelia, et audaces adicit sine corpore motus.
Tum par effigies fallacis imagine vana
Cornipedis moderanda cito per devia passu
Belligerae datur ad speciem certaminis umbrae.
Sic Poeni ducis ante oculos exsultat, et ultro
Scipio Iunonis simulatus tela coruscat.
At, viso laetus rectore ante ora Latino,
Et tandem propius sperans ingentia, Poenus
Quadrupedi citus imponit velocia membra,
Et iacit adversam properati turbinis hastam.
Dat terga, et, campo fugiens, volat ales imago,
Tramittitque acies. Tum vero, ut victor, et alti
Iam compos voti, ferrata calce cruentat
Cornipedem, et largas Poenus quatit asper habenas.
Quo fugis, oblitus nostris te cedere regnis?
Nulla tibi Libyca latebra est, o Scipio, terra.
Haec ait, et stricto sequitur mucrone volantem.
Donec longinquo frustratum duxit in arva
Diversa spatio procul a certamine pugnae.
Tum fallax subito simulacrum in nubila cessit.
Fulmineus ductor, Quisnam se lumine caeco
Composuit nobis, inquit, Deus? aut latet idem
Cur monstro? Tantumne obstat mea gloria Divis?
Sed non avelles unquam, quicunque secundus
Coelicolûm stas Ausoniae, non artibus hostem
Eripies verum nobis. Frena inde citatis
Convertit furibundus equis, campumque petebat,
Cum subitae occulto pestis collapsa tremore
Cornipedis moles ruit, atque afflavit anhelo

Pectore, Iunonis curis, in nubila vitam.
Tum vero impatiens, Vestra est haec altera, vestra
Fraus, inquit, Superi: non fallitis. Aequore mersum
Texissent scopuli, pelagusque hausisset et undae.
Anne huic servabar leto? Mea signa secuti,
Quis pugnae auspicium dedimus, caeduntur; et absens
Accipio gemitus vocesque et verba vocantum
Hannibalem. Quis nostra satis delicta piabit
Tartareus torrens? Simul haec fundebat, et una
Spectabat dextram, ac leti fervebat amore.
Tum Iuno, miserata virum, pastoris in ora
Vertitur, ac silvis subito procedit opacis,
Atque his alloquitur versantem ingloria fata:
Quaenam te silvis accedere causa subegit
Armatum nostris? Num dura ad proelia tendis,
Magnus ubi Ausoniae reliquos domat Hannibal armis?
Si velox gaudes ire, et compendia grata
Sunt tibi, vicino in medios te tramite ducam.
Annuit, atque onerat promissis pectora largis
Pastoris, Patresque docet Carthaginis altae
Magna repensuros, nec se leviora daturum.
Praecipitem et vasto superantem proxima saltu
Circumagit Iuno, et, fallens regione viarum,
Non gratam invito servat celata salutem.
Interea Cadmea manus, deserta pavensque,
Non ullum Hannibalem, nusquam certamina cernit
Saevi nota ducis. Pars ferro occumbere credunt,
Pars damnasse aciem, et Superis cessisse sinistris.
Ingruit Ausonius, versosque agit aequore toto
Rector, iamque ipsae trepidant Carthaginis arces.
Impletur terrore vago cuncta Africa pulsis
Agminibus, volucrique fuga sine Marte ruentes
Tendunt attonitos extrema ad litora cursus,

Ac Tartessiacas profugi sparguntur in oras.
Pars Batti petiere domos, pars flumina Lagi.
Sic ubi, vi caeca tandem devictus, ad astra
Evomuit pastos per secula Vesbius ignes,
Et pelago et terris fusa est Vulcania pestis,
Videre Eoi (monstrum admirabile!) Seres
Lanigeros cinere Ausonio canescere lucos.
At fessum tumulo tandem regina propinquo
Sistit Iuno ducem, facies unde omnis, et atrae
Apparent admota oculis vestigia pugnae.
Qualem Gargani campum, Trebiaeque paludem,
Et Tyrrhena vada, et Phaethontis viderat amnem
Strage virûm undantem; talis (miserabile visu!)
Prostratis facies aperitur dira maniplis.
Tum superas Iuno sedes turbata revisit.
Iamque propinquabant hostes, tumuloque subibant,
Cum secum Poenus: Coelum licet omne soluta
In caput hoc compage ruat, terraeque dehiscant,
Non ullo Cannas abolebis, Iupiter, aevo.
Decedesque prius regnis, quam nomina gentes
Aut facta Hannibalis sileant. Nec deinde relinquo
Securam te, Roma, mei: patriaeque superstes
Ad spes armorum vivam tibi. Nam modo pugna
Praecellis, resident hostes: mihi satque superque,
Ut me Dardaniae matres atque Itala tellus,
Dum vivam, exspectent, nec pacem pectore norint.
Sic rapitur, paucis fugientum mixtus, et altos
Inde petit retro montes tutasque latebras.
Hic finis bello. Reserantur protinus arces
Ausonio iam sponte duci. Iura improba ademta,
Armaque, et incisae leges, opibusque superbis
Vis fracta, et posuit gestatas belua turres.
Excelsae tum saeva rates spectacula Poenis
Flammiferam accepere facem, subitaque procella

Arserunt maria, atque expavit lumina Nereus.
Mansuri compos decoris per secula rector,
Devictae referens primus cognomina terrae,
Securus sceptri, repetit per caerula Romam,
Et patria invehitur sublimi tecta triumpho.
Ante Syphax, feretro residens, captiva premebat
Lumina, et auratae servabant colla catenae.
Hic Hannon, clarique genus Phoenissa iuventa,
Et Macetûm primi, atque incocti corpora Mauri,
Tum Nomados, notusque sacro, cum lustrat arenas,
Hammoni Garamas, et semper naufraga Syrtis.
Mox victas tendens Carthago ad sidera palmas
Ibat, et effigies orae iam lenis Hiberae,
Terrarum finis Gades, ac laudibus olim
Terminus Herculeis Calpe, Baetisque lavare
Solis equos dulci consuetus fluminis unda.
Frondosumque apicem subigens ad sidera mater
Bellorum fera Pyrene, nec mitis Hiberus,
Cum simul illidit ponto, quos attulit, amnes.
Sed non ulla magis mentesque oculosque tenebat,
Quam visa Hannibalis campis fugientis imago.
Ipse, adstans curru, atque auro decoratus et ostro,
Martia praebebat spectanda Quiritibus ora.
Qualis odoratis descendens Liber ab Indis
Egit pampineos frenata tigride currus.
Aut cum Phlegraeis, confecta mole Gigantum,
Incessit campis tangens Tirynthius astra.
Salve, invicte parens, non concessure Quirino
Laudibus, ac meritis non concessure Camillo.
Nec vero, cum te memorat de stirpe Deorum,
Prolem Tarpeïi mentitur Roma Tonantis.

VARIAE LECTIONES

EDITIONIS PARISINAE

J. BAPT. LEFEBURE DE VILLEBRUNE.

LIBRO I.

37. Terras) *terra.* 40. Tum laeta) *quae laeta.* 63. Ac laudum) *et cladum.* 71. Quondam) *tandem.* 113. Dictu) *dicta.* 134. Quaenam) *quianam.* 147. Duci) *ducis.* 149. Et metui) *en, metui.* 156. Ululatus) *ululatur.* 174. Lucentes) *luctantes.* 178. Liquefactis) *liquescentis.* 194. Torretur) *torquetur.* 240. Utque) *atque.* 259. Humenti iacuisse) *inventa latuisse.* 264. Socios) *populos.* 268. Et rumpere) *erumpere.* 355. Fumant) *fumat.* 362. Cum) *ceu.* 374. Ne) *ni.* 425. Geminum — torquet) *geminat* — *dentem.* 455. Praedas) *praedam.* 503. Instanti) *urgenti.* 525. Direptumque) *dereptumque.* 561. Invalidique senes) *invalidusque senex.* 569. Martis) *Marti.* 613. Hirtaeque comae) *hirtaeque togae.* 636. Emensos) *emensum.* 647. Vestras effringet in urbes) *vestra se franget in urbe.* 667. Nimium) *nimiam* sc. *pubem.* 671. Vesterque — cur) *nosterque* — *sua.*

LIBRO II.

52. Imperet aeternum et) *aeternum imperitet.* 69. Defenderat) *dependerat.* 78. Dono crinem) *crinem nodo.* 86. Propinquo) *propinquum.* 92. Dirigit) *derigit.* 96. Divisit) *demisit.* 99. Incauto) *incautus.* 121. Casu) *casum.* 159. Et sectis) *exsectis.* 189. Distringi) *destringi.* 208. Iramque) *irasque.* 224. Fata) *fato.* 247. Et frustrato) *frustrato.* 275. Coeptantis) *captantis.* 279. Cuncta quidem) *cuncti equidem.* 299. Annuit. Ille) *haud nunc ille.* 341. Succinctus) *evinctus.* 375. Patrum) *patribus.* 377. Addi) *addit.* 392. Accitis) *accisis.* 400. Unum) *una.* 421. Petebat) *premebat.* 523. Ab aevo) *in aevo.* 459. Vano) *vani.* 461. Et) en. 467. Venis *nervis.* 481. Forte) *sorte.* 507. Secura) si cura. 531. Palmas) *palmam.* 550. Circumstant) circumdant. 592. Excussae mentes) *excussi mentem.* 605. Captis) carptim. 614.

Parentem) *parentûm*. 620. Perpessaeque) *perpessusque*. 631. Fumum) *fumans*. 645. Quinam) *quianam*. 647. Revocabat) *renovabat*. 662. Soliti spectare) *solita inspectare*. 668. Erecta) *arrecta*. 700. Neu) *ne*.

LIBRO III.

8. Adytis) *adyti*. 20. Templis) *templo*. 39. Cervae) *cervi*. 49. Nam) *iam*. 146. Nec tamen) *ne tamen*. 273. Infamare) *inflammare*. 278. Ab arte) *in harpen*. 319. Celebratum) *librandum*. 320. et 322. Hinc) *huc*. 335. Notus) *natus*. 338. Cydnus) *Erdus*. 342. Tale nefas) *tale, nefas*. 380. Perstat) *prostat*. 395. Arcano) *Orthane*. 439. Resonant) *reboant*. 440. Intercidit) *intercidet*. 469. Vastavit) *vexavit*. 495. Pelio) *Phlegeo*. 504. Maestus) *monstris*. 522. Humenti) *undanti*. 529. Erexere gradum) *erepsere gradu*. 534. Permittere) *promittere*. 556. Praeruptis) *proruptis*. 560. Et quando) *ecquando*. 570 Et contra) *at contra*. 571. Neu) *ne*. 591. Repulsum) *revulsum*. 595. Efferet) *exeret*. 635. Obvia) *avia*. 659. Spargens—aera) *surgens—aequora*. 682. Niveis) *nigris*.

LIBRO IV.

40. Gradum) *gradu*. 86) Certamine) *certamina*. 179. Anhela) *nuda*. 188) Meditatus) *meditatum*. 266. Martemque minorem) *Martique minore*. 310. Tanto) *toto*. 346. Vitreo) *viridi*. 365. Innare) *iwat ire*. 381. Feris) *feri*. 404. Dum) *quam*. 409. Quo) *qua*. 424. Caedum Siste) *caedum. siste etc*. 438. Cursu) *curru*. 455. Coniectum) *traiectum*. 528. Fundere) *rumpere*. 534. Anxur) *Axur*. 535. Sacra) *Sarra*. 542. Directo) *derecto*. 644. Violentius) *violentior*. 698. Vires et voce) *voces et vota*. 724. Noscenda) *nascenda*. 741. Laetam) *laetus*. 750. Mulcetque) *mulcetve*. 805. Hominumque) *hominisque*.

LIBRO V.

4. Laeva) *dextra*. 7. Auno) *Arno*. 23. Thrasymenus) *Thrasymenis*. 66. Affusa) *effusa*. 76. Certasse) *certare*. 95. Laeva) *laevam*. 100. Dextrae) *dextra*. 102. Divisus) *diversus*. 103. Ne Flaminio) *de Flam*. 137. Gargeni) *Gargaevi*. 142. Capit) *quatit*. 165. Atras) *Afro*. 178. Lactum) *laeto*. 182. Factis) *fatis*. 183. Vulneribusque) *muneribusque*. 202. Timet) *stupet*. 220. Flavam) furvam. 238. Agglomerant) *inglomerant*. 251. Vulnere) pondere. 310. Subsidens) *subsidit*. 319. Tunc) cuncta. 330. Corpusque) tortusque. 361. Monstravit) *monstrarat*. 385. Altas) alto. Mox fulmi

na. 410. Datum atque) *datur ne.* 424. Pectore) *pectora.* 450. Irrupit) *irrumpit.* 454. Vulnere) *pondere.* 494. Moxque) *mox.* 510. Caedis) *caedi.* 526. Appetit) *oppetit.* 599. At) *Sic.* et mox *minuat.* 633. Ablatis) *ablatus.* 646. Fusisque) *fususque.* 654. Victos) *vinctos.*

LIBRO VI.

4. Repetebant) *pectebant.* 5. Et) *en.* 7. In vulnere caesi) *in funere caesae.* 14. Fuerat fracta) *ruerat tota.* 41. Meritae) *merito.* 109. Auni) *Arni.* 119. Quidquid adest duri et) *quidquid id est duri en.* 152. Viderat) *viderit.* 158. Tractae) *tactae.* 185. Disiecta) *disiuncta.* 194. Ingentibus artae) *cingentibus arte.* 234. Nutat) *mittit.* 251. Ferae) *feri.* 256. Rapidi) *rabiti.* 260. Laeva) *laevam.* 276. Specus) *spes.* et mox *ingentis caudae.* 278. Lassoque) *lapsoque.* 283 Erupit) *erumpit.* 299. Tunc) *tum.* 314. Et—exutus) *at—exutus.* 319. Iniqua) *tela.* 348. Vinctam) *victam.* 435. Magni) *Magno.* 455. Senatus) *Senatu.* 480. E nobis) *en vobis.* 540. Densumque) *densusque.* 548. Post *nomen* interpungit Lef. ut subintelligatur *erit;* dein refert *vivet* ad Regulum. 558. Hinc) *hic.* 563. Ululantque) *ululante.* 568. Hic) *hinc.* 571. Redeuntia) *redeuntum.* 592. Timor) *dolor.* 600. Tunc) *tum.* 601. Dederit—transcendere) *dederim—transcindere.* 605. Murisque) *murisve.* 610. Mentem) *tandem.* 611. Tandem) *gentem.* 644. Summi) *summum.* 649. Dives) *dites.* 686. Effusos) *adfusos.* 689. Religatus) *legatus.* 695. Horrebat Libys ac submissis) *horrebant Libyes, submissisque.*

LIBRO VII.

18. Regna) *tecta.* 86. Proprio) *propero.* 114. Et tamen) *at tamen.* 137. Tum) *nunc.* 148. Nulla essent) *nulli amnem.* 152. Genus est. Quoties) *genus. En quoties.* 158. Notus) *motus.* 184. Decerpsit) *detersit.* 208. Lucentes) *liventes.* 212. Dum) *tum.* 269. Aegre) *agri.* 305. Cum) *cui.* 310. Quoniam) *quando.* 344. Detergunt) *detergent.* 400. Tibi) *sat.* 411. Intrarat) *intrabat.* 418. Teleboï) *Teleboum.* 428. Cymodoce) *Cymothoe.* 437. Ida) *Ide.* 446. Capillos; purpureos—amictus) *capillos purpureos, —amictum.* 487. E furto) *in furto.* 497. Poeno) *Poenus.* 510. Et purget) *purget,* deleto *et.* 533. Quoniam) *quando.* 540. Dignum) *dignus.* 551. Nos) *non* interrogative, et *minorem,* pro vulg. *minori.* 606. Sedit cui) *consedit.* 616. Campis) *campo.* 643. Exscidere) *exscindere.* 674. Viscatos) *viscata.* 723. Terris) *turmis.* 729. Agnoscebo) *cognoscere.*

LIBRO VIII.

11. Angebat) *angebant.* 19. Cruore) *cruoris.* 33. Illa) *ille.* 41. Sit fas, sit tantum) *si fas, sit cautum.* 51. Abrupta e medio, in penetralibus) *abruptae, mediis penetralibus.* 107. Dilecti invitus) *dilectum mitis.* 115. Labiisque) *labrisque.* 121. Namque asper somno) *nam somno adspersam.* 133. Cuncta) *iuncta.* 172. Ac) *at.* 210. Voce) *nocte.* 218. Ex inconsulto) *exin consulto.* 223. Hunc versum, ut spurium, delet Lef. 232. Marmoreis) *marmoream.* 240. Marte exclusus) *Marti clusus.* 249. Et) *at.* 266. Et ovantia) *adovantia.* 313. Tu protinus arma? Tu) *tum protinus arva, tum.* 315. Quantum hosti victus. Tu non) *ritus hostis; tum vero.* Mox *locis.* 318. In devia) *indevia* coniunctim. 322. Laxa) *lassa.* 339. *sq.* Incedere noctis Quae tardent cursum, tenebras dolet) *insidere (noctis Quae tardent cursum tenebrae) dolet.* 379. Incelebri) *e celebri.* 390. Ruere acri in bella magistro. Cernitur etc.) *finire, hoc, bella, magistro, Cernitur etc.* 413. Eloquii) *eloquio.* 447. Asilos) *Asisos.* 455. Clanis) *Clasis.* 472. Invisaque) *illisaque.* 505. Phrygios — Marsya Crenos) *Phrygias — Martia crenas.* 520. Avellae) *Aviae.* 523. In pugna fertur) *in pugnam offertur.* 534. Acta) *aptus*, cum maiori interpunctione. 617. Non — sed lectos cingere) *Nae — et laetos gignere.* 635. Immensis) *immensus.*

LIBRO IX.

6. Segnitiae) *segnitie.* 29. Dextras) *dextris.* 33. Primis) *primus.* 77. Ac) *at.* 111. *sq.* Sim — fatearque) *sum — fateorque.* 145. Attonito et nitens) *attonitoque timens.* 185. Iapygis) *Iapygas.* 196. In) *et.* 199. Victor) *ductor.* 212. Garganus) *Gargani.* 230. Auxere) *hausere.* 242. Vagosque) *citosque.* 287. Saevo in turbine) *saevo turbine.* 305. Effundit) *effudit.* 314. Acrius — qua) *ac prius — quam.* 362. Acri) *acer* 438. Desiluere) *dissiluere.* 459. Pugnas) *pugnam.* 478. Aegide) *aegida.* 497 — 520. Hos versus sic ordinat et emendat Lef.

Ecce caput flavum caligine conditus atra
Vulturnus, multaque comam perfusus arena,
Qui postquam se Aetnae mersit candente barathro,
Concepitque ignes, et flammea protulit *ora,*
Evolat horrendo stridore, ac Daunia regna
Perflat, agens caecam glomerato pulvere nubem.
Nunc versos agit a tergo stridentibus alis,
*Nunc media*m in frontem veniens clamante procella,

Obvius arma quatit, patuloque insibilat ore.
Eripuere oculos aurae vocemque manusque.
Vortice arenoso candentes, flebile dictu,
Torquet in ora globos Italum, et bellare maniplis
Iussa laetatur rabie. Tum mole ruinae
Sternuntur tellure et miles, et arma, iubaeque,
Atque omnis retro flatu occursante refertur
Lancea, et in tergum Rutulis cadit irritus ictus.
Interdum intentos pugnae, et iam iamque ferentes
Hostili iugulo ferrum, conamine ducto
Avertit, dextramque ipso de vulnere vellit:
Atque idem flatus Poenorum tela secundat;
Et, velut amento contorta, hastilia turbo
Adiuvat, ac Tyrias impellit stridulus hastas.
Tum denso fauces praeclusus pulvere miles
Ignavam mortem compresso maeret hiatu.

523. Libavit) *vibravit.* 538. Disiice) *discute.* 603. Pastusque) *raptusque.* 637. Dura) *dira.*

LIBRO X.

58. Huc) *hanc.* 67. Furit) *sinit.* 70. Virûm) *viro.* 77. Belgicus) *Bellicus.* 114. Quae—raptim) *En—hasta.* 125. Libycam) *Libyca.* 141. Transadigit) *transegit.* 177. Hinc) *hunc.* 193. Viros) *viro.* 201. Accurrentis) *occurrentis.* 244. Patiens—tremebundus) *impatiens—fremebundus.* 257. Reddiviva) *recidiva.* 267. Et totum) *Aetoli.* 287. Quantine) *quantive.* 298. Ictibus) *rictibus.* 303. Certantem) *cedentem.* 312. Fremit) *furit.* 333. Nondum) *nudi.* 354. Ast) *atque.* 384. Quonam) *quaenam.* 385. Patriamque moraris) *patriamne moreris.* 407. Praesentia) *praesagia.* 408. Mentem) *menti.* 415. Stilus) *silus.* 421. Exsilio) *ex illo.* 435. Iliacis) *Italicis.* 437. Inter—nostra) *en, per—vestra.* 457. Munere) *murmure.* 463. Mulctata) *mulcata.* 470. Proiectus) *porrectus.* 502. Hinc) *huic.* 503. Virgine) *a virgine.* 513. Tum) *unum.* 514. Quae—geminatus) *quem geminans, en.* 532. Alta) *alma.* 570. Decoris) *decori.* 583. Ausoniae) *Ausoniam.* 597. Armatos—muros) *armatis—muris.* 618. Frangi) *ferri.* 639. Muto) *nullo.* 642. Iuventa) *iuventus.*

LIBRO XI.

11. Quieti) *quietis.* 41. Manibus) *maribus.* 44—50. Post *versum nobis 50* leguntur apud Lef. 56. Quis) *quae.* 57. *Hunc versum ante* versum nobis 55 refert Lef. 87. Rabidum) *rapidum.* 94. Alios) *alias.* 100. Quam) *tam.* 112. Ipsa)

acta. 118. Agis) *agas.* 135. Ruperit) *vicerit.* 154. Fu *fugit.* 163. Magnum utique in magnis rebus) *magnam i in magnis positam.* 164. Adversis servare) *adversam o tare.* 190. Iungebant) *iungebat.* 231. Post hunc versum transponit versus nobis 245—248, deletis vers. 243 et 248. Pendens) *prendens.* 257. Umbras) *umbris.* 264. S *auctor.* 265. Quotque auri pateant bello argentique) *quot lo pateant argenti aerisque.* 275. Praecipuis) *praeci* 288. Fronti) *frontis.* 325. Lasso) *lapso.* 326. At tu se concede) *en, tu securus conside.* 396. Et) *it.* 406. Iact *iactatus.* 445. Muros) *muris.* 452. Nam) *iam.* 475. V *vidit.* 480. Utrinque) *utraque.* 514. Latia) *Latio.* 521 tremit et tellus, et pulsus mugit) *intremit en tellus, pu que immugit.* 542. Ut) *et.* 547. Ductoris) *ductori.* Quin) *qui.*

LIBRO XII.

9. Splendente) *spondente.* 51. Incepta primus) *in prima.* 53. Fluebant) *pluebant.* 61. Defessus subigit) *a sum subiit.* 75. Tene) *tenet.* 77. Non) *nunc.* 106. T *coepta.* 180. Tentabant rumpere) *tentare irrumpere.* Undique) *incita.* 185. Flumine) *turbine.* 189. Viso) 197. A caede) *caede*, deleto *a.* 208. Saevo) *laevo.* 220. nios) *Aonio.* 267. Furens) *ferens.* 285. Tam tristi) *iam pi.* 335. Violenter) *violentus.* 348. Paci) *pacis.* 356. stigatur) *fastigatur.* 384. Expertos) *exsertos.* 464. Per *pericli.* 480. Adstabat) *sat stabat.* 573. Spectata) *specte* 609. Cuncta) *nutu.* 658. Quo) *quod.* 669. Crebroque d *coeli rabiem.* 710. Tenet et) *tumet, en.*

LIBRO XIII.

5. Turia) *Tutia.* 50. Mala) *male.* 94. Laetus) *le* 136. Haec) *hanc.* 148. Et) *en.* 149. Huic) *huc.* Sic et v. 163. Et omni) *in omni.* 166. Transiit) *transigit.* 168. L git) *deripit.* 171. Prendere) *perdere.* 188. *sq.* Et super Fortunae) *et, super, esse, Fortunam.* 202. Pugna) *pugn* 235. Effudit) *effundit.* 255. Rapido) *rabido.* 273. Vi *vinctus.* 283. Aures) *auras.* 287. Tenues) *tenui.* 292 abdita) *ut abdita.* 333. Imoque) *simoque.* 337. In qu *quam.* 385. Dum) *tum.* 432. Huc revocat Lef. versum r 434. 508. Marti) *Martem.* 532. Creatos) *crematos.* Humentes) *liventes.* 640. Corusca) *coruscum.* 705. M *muta* 739. Aut) *atque.* 779. Castam) *castae.* 782. Seq *tur) frequentant.* 783. Frequentant) sequuntur. 792. P

strans) *persultans.* 798. Gratantum) *grassantum.* 800. Inde) *ecce.* 827. Vulnere) *funere.* 847. Polluto) *pollutam.* 852. Enumerasse) *enumerare.* 865. Hac) *hanc.* 894. Reddidit) *retulit.*

LIBRO XIV.

17. Convulsas) *convulsis.* 39. Actos) *actum.* 97. Coniungit) *nam iungit.* 187. Frontem) *fronte.* 203. Et vertice) *e vertice.* 207. Agathyrna) *Agyrena.* 296. Quia) *quae.* 307. Adiuto) *adiutus.* 320. Trabs fabre teres, atque erasis) *trabs trabe iuncta teres derasis.* 334. Confundere) *clam fundere.* 351. Una fides) *vana fides.* 387. Sed) *nam.* 410. Puppis) *puppi.* 429. Impulerat) *intulerat.* 466. Pastorem) *pastores.* 475. Laetus) *lentus.* 505—509. Qualis—decuere) *qualem—decuere*, posita parenthesi post *qualem*, et ante *decuere.* 521. Et gladio) *at gladio.* 523. Vastas et mole) *vasta sed mole.* 539. Densantur) *densentur.* 567. Pennataque) *pinnataque.* 570. Piscem) *pristim.* 654. Illo) *ullo.* 655. Iuvabant) *iuvabat.* 656. Quae scirent Ephyren, fulvo certaret ut auro) *Quaesisse ex Ephyre: fulvo haud certaverit auro.*

LIBRO XV.

7. Patrum) *patres.* 20. Dextra laevaque) *dextram laevamque.* 42. Hunc versum sequenti postponit Lef. 46. Limite) *tramite.* 74. Minore) *minores.* 147. Ac iret) *atque iret.* 151. Esse sub) *isse sub.* 155. Isthmon curvata) *Isthmo incurvatam.* 241. Nitens) *innitens.* 339. Quantum—clara fractura) *quanta—clarum factura.* 441. Cessit) *cessat.* 580. Mala) *en, mala.* 608. Substricti—clarum buccina) *Stricti—clarum quoque buccina.* 647. Veniet) *veniat.* 659. Praecipe) *praeripe.* 683. Divûmque) *divique.* 708. Laetus) *lentus.* 713. Exire) *exisse.* 721. Soli) *solis.* 725. Sagittae) *sagitta.* 730. Diripit) *deripit.* 750. Bello numerandus) *Bello adnumerandus.* 760. Perstrinxit) *praestrinxit.* 810. Fuso) *caeso.*

LIBRO XVI.

27. Post hunc versum Lef. versus 34 sqq. ex Petrarchae carmine Africa inserit:

Sed, postquam medio iuvenis stetit aequore pronus,
Vulneris increscens dolor, et vicinia dirae
Mortis agens, stimulis ardentibus urget anhelum,
Ille, videns propius supremi temporis horam,
Incipit, heu! qualis fortunae terminus altae!
Quam laetis mens caeca bonis! furor ecce Potentum

Praecipiti gaudere loco: status ille procellis
Subiacet innumeris; sed finis ad alta levatis
En, ruere. Heu! tremulum magnorum culmen honorum,
Spesque hominum fallax, et inanis gloria fictis
Illita blanditiis. Heu! vita incauta, labori
Dicta perpetuo; semperque incerta, nec unquam
Sat mortis praevisa dies. Heu! sortis iniquae
Natus homo in terris! Animantia cuncta quiescunt.
Irrequietus homo, perque omnes anxius annos,
Ad mortem festinat iter! mors, optima rerum,
Tu retegis sola errores, et somnia vitae
Discutis exactae. Video nunc quanta paravi,
Ah! miser, incassum: subii quot sponte labores
Quos licuit transire mihi! moriturus ad astra
Scandere quaerit homo; sed mors docet omnia quo sint
Nostra loco. Latio, quid profuit, arma potenti
Et tectis inferre faces? quid foedera mundo
Turbare, atque urbes tristi miscere tumultu?
Aurea marmoreis quidve alta palatia muris
Erexisse iuvat, postquam sic sidere laevo
Sic diro periturus eram! carissime frater,
Quanta paras animis! heu! fati ignarus acerbi,
Ignarusque mei. Dixit: tum liber in auras
Spiritus egreditur, spatiis unde altior aequis
Despiceret Romam simul et Carthaginis urbem:
Ante diem felix abiens, ne summa videret
Excidia, et claris quod restat dedecus annis,
Fraternosque, suosque simul, patriaeque dolores.

54. Reflexum) *reflexus.* 60. Disiecit) *decussit.* 61. Eiecta) *deiecta.* 88. Aut me) *haud me.* 103. Aut strages) *haud strages.* 111. Et) *en.* 113. Evectus) *avectus.* 125. Sic, sic) *sic sit.* 201. *sq.* Quis — nostra — norunt iacula, et) *qui nostris norint iaculis:* deleto *et.* 205. Ast ego) *atque ego.* 291. Occideret) *excideret.* 311. Vocat) *vocare.* 312. Canit et veneratur) *caneré et venerari.* 334. Rapidoque) *raptoque.* 338. Praecepto) *praerepto.* 394. Quem) *qui.* 453. Honor: et) *honor est.* mox *Atlanta*, pro *Atlantis.* 493. Progressae) *praegressae.* 522. Tardato — iuvene) *tardatum — iuvenem.* 560. Burrus) *Burnus.* 570. At — honorant) *ad — honore.* 590. Et — spargens) *en — spargunt.* 620. Hostes) *hosti.* 625. Quanti, ut cedas) *quanti est cedas.* 626. Emerito, est! Tanto perculsi) *emerito! ast tanto percussi.* 652. Telo) coelo. 681. Auri) *ante.* 681. Depascere) deposcere. 692. Advertam) *avertam.* 695. Audiet — bellabit) audiat — bellarit.

LIBRO XVII.

8. Cybelen) *Cybele.* 9. Intrepidus — cedente) *innocuus — censente.* 38. Gubernant) *gubernat.* 77. Sit fidus, et ictum) *missique minantur*, deleto versu proxime sequenti. 84. Sic — et) *haec — sed.* 89. Intorta) *intexta.* 93. Collecti) *coniecti.* 105. Ardenti) *albenti.* 121. Properantur) *properabat.* 126. Sana) *nava.* 139. Vanamque fugam) *vanumque fugae.* 140. E vulnere) *a vulnere.* 185. Aegra — cura) *aegram — curam.* 226. Quid) *quin.* 256. Rupe) *puppe.* 265. Et illae) *ubi illae.* 296. Rorantia) *te in ovantia.* 319. Prope me) *turmae.* 320. Cum iuga calcastis) *quas iuga calcantes.* 327. Ac vana) *haec vana.* 329. Deletum — Saguntum) *deleta — Saguntos.* 352. Tu exercita gente tulisti) *tolerasti exercita gente.* 357. Ventum: et) *et* delet Lef. 361. Quoniam) *quando.* 413. Invita) *invisa.* 420. Innixisque) *intentisque.* 456. Fodit) *sedit.* 461. Vero) *Averno.* 467. Aeterna) *aeternum.* 485. Atque — deiecit) *ast — proiecit.* 502. Primo pressere) *primum reserasse.* 549. Lumine) *numine.* 554. *sq.* Citatis — equis) *citati — equi.* 556. Subitae occulto) *subito occultae.* 577. Pastoris) *vastori.* 589. Sine Marte) *sine more.* 591. Ac) *hi*

Quae Villebrunii emendationes etsi maximam partem vel ineptae, vel superfluae, vel eae sint iudicandae, quae fieri non debuissent, ideo tamen eas hic quoque addendas censuimus, ut lector ipse conferendo possit invenire utra praeferenda sit lectio, recentisne editoris Francogallici, an Drakenborchiana, quam nos ex Bipontina editione nihil mutatam exhibuimus.

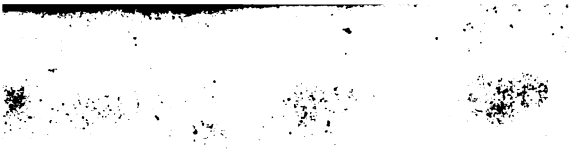

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 06302 7877
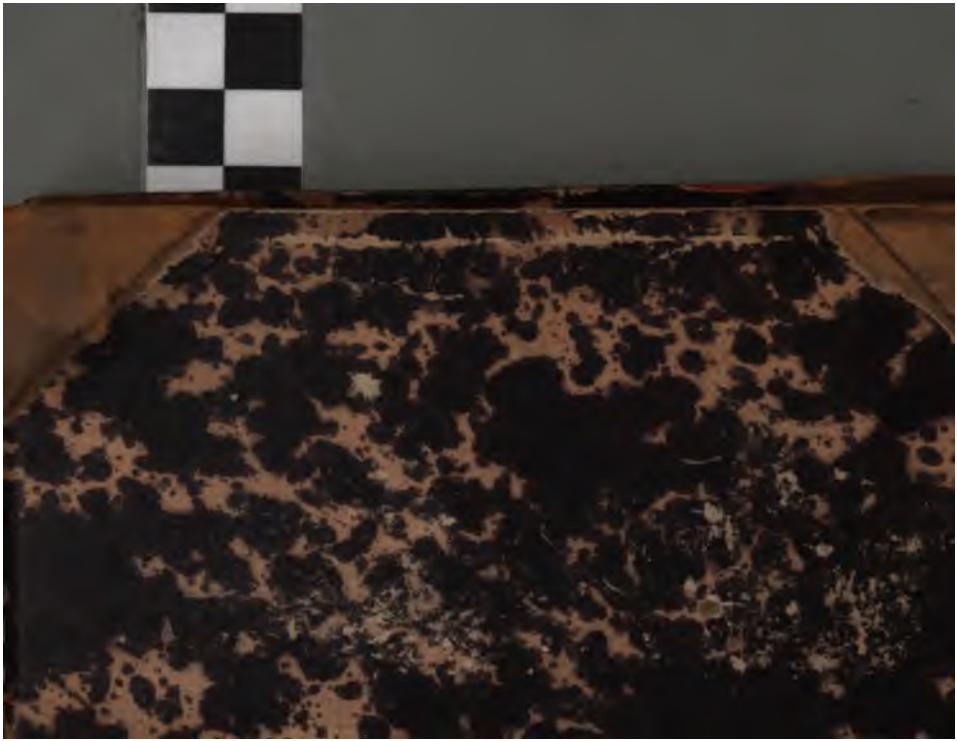
DO NOT REMOVE
OR
MUTILATE CARD